

kemal sülker

kemal sülker

nâzım hikmet'in
gerçek yaşamı

6. Cilt

nâzım hikmet'in gerçek yaşamı

6. Cilt

1939 - 1963

YALÇIN YAYINLARI

BİLİM / BELGE / İNCELEME DİZİSİ – 25

GENEL DİZİ – 95

ISBN 975 - 488 - 002 - 6 Tk. No.

ISBN 975 - 488 - 013 - 1

**Bu kitabın yayın hakları
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na
göre Yalçın Yayınları'nındır.**

2. Basım – Ocak 1998

NÂZİM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI – VI - / Kemal Sülker /
Kapak Resmi: Ayla Dünder / Papirüs Matbaacılıkta basılmıştır /
YALÇIN YAYINLARI: Ankara Caddesi No. 45 Güncer Han Kat 2
Cağaloğlu 34410 İSTANBUL **Tel./Fax: 0212 519 31 35**

KEMAL SÜLKER

**NÂZİM HİKMET'İN
GERÇEK YAŞAMI**

(1939 – 1963)

6. CİLT

YALÇIN YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

I. Nâzım'ın Sağlığı Gittikçe Bozuldu	
II. Faşizmin Dolaylı Sillesi Şimdi de Nâzım Hikmet'in Yüzünde Patladı	14
III. Dayı Kızı Münevver, Piraye Hanım'ın Yerini mi Alacak	29
IV. Piraye Hanım'a Dönüş Yolları Aranıyordu	45
V. Nâzım'ı Sinirlendiren Şiiri ve Anlatımına Olan Öfkesi	56
VI. Ahmet Emin Yalman Nâzım Hikmet'e El Uzattı Ama, Nâzım'ı Kırıldı, İsyan Ettirdi	67
VII. Gönül Cephesinde Yeni Olaylar	79
VIII. Nâzım Hikmet'in Suçsuzluğu Kitlelerin İnancı Oluyordu	91
IX. Nâzım Hikmet Salıverilmesini Sağlamayı Düşünüyordu	104
X. Nâzım Hikmet Açlık Grevine Karar Verdi	115
XI. Nâzım Hikmet Merhamet İstemiyor	134
XII. «Ümitsizliğe, Yeise, Ölürken Dahı Kapılacak Değilim»	151
XIII. Nâzım, Piraye Hanım'ı Son Kez Görüyordu	163
XIV. Nâzım Hikmet İkinci Kez Açlık Grevine Başlıyor	185
XV. Nâzım Serbest Kaldıktan Sonra	208
XVI. Nâzım'ın Kaçışı ve Olasılıklar	217
XVII. Nâzım'ın Sustuğu An	231

I. NÂZIM'IN SAĞLIĞI GİTTİKÇE BOZULDU

Acayipleşti havalar,
bir güneş, bir yağmur, bir kar
Atom bombası denemelerinden diyorlar

Stronsium 90 yağıyormuş
ota, süte, ete,
umuda, hürriyete
kapısını çaldığımız büyük hasrete

Kendi kendimizle yarışmadayız, gülüm
Ya ölü yıldızlara hayatı gölüreceğiz
ya dünyamıza inecek ölüm.

Çankırı Cezaevi'ne 1940 şubatının ikinci yarısında giren Nâzım Hikmet, bir süre sonra siyatiklerinin ve ciğerlerinin sancılarına güçlkle dayanır oldu. Deniz Harp Okulu'ndan iki kez zatülcenp hastalığına tutulduğu için deniz güverte subayı çıktıktan sonra askerlikle ilişkisi kesilmişti. Bu bakımdan Çorum'un iklimi, he-
le hapishane koşulları Nâzım'ın sağlığını olumsuz yön-
de etkiledi. Kemal Tahir de Çankırı'daydı. Nâzım'ı çok seviyordu, ona çok şeyini borçlu olduğunu biliyordu. Bu bakımdan kendi sağlığı kadar, belki de daha çok Nâ-
zım'ın hastalığıyla ilgileniyor, iyileşmesini tek koşula bağlıyor ve şöyle diyordu.

«Rutubetli Çorum havası ağırdır, seni buradan Bur-
sa'ya, beni de kardeşim Nuri Tahir ve arkadaşlarının
bulunduğu Sinop Cezaevi'ne naklettirmeye bakalım. Bu-

nu sağlarsak sen Bursa'da iyileşirsin, ben hemen dilekçe yazıp Sinop'a naklimi isteyeceğim.»

Kemal Tahir Sinop'a tek başına giderse, Nâzım, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yla Çorum'da ne yapacaktı? Üstelik Kemal Tahir, Sinop'a naklini de istemişti. Bunun üzerine Nâzım, Bursa'ya gidebilmek için, cezaevi ilgililerine doktora muayene olacağını söyledi. Hapishane doktoru, Nâzım'ın kaplıcalı bir şehir hapishanesinde bulunması gerektiğini bildiren raporunu verince, dilekçeyi ilgililere gönderdi. Bir süre sonra Kemal Tahir'in Sinop'a nakil işi olumsuz sonuçlandı, ama Nâzım'ın Bursa'ya nakline karar verildi. Nâzım da mevcutlu olarak, 5 aralık 1940'ta Bursa'ya gitti. Bursa'da ilk günler rahat etti.

Bursa Hapishanesi'nde sabah saat sekizde kapılar açılınca yüzünü yıkayıp hafif bir kahvaltıdan sonra dolaşmaya başlayınca siyatiklerinin acısını duydu. Onun için fazla dolaşmadan uçağa benzeyen hapishanenin üçüncü katında, uçağın kuyruğunu adıran bölümdeki odasına çekildi.

Yıllar geçip 1946'ya varınca sağlığı bir hayli bozuldu. Bir dişinin çürümesi sonunda oluşan apse, vücudunu azar azar zehirlemeye başladı. Bunun ayırdında olmayan Nâzım, doktora görünmeden hapishane yaşamını aynı tekdüzelikle sürdürüyordu. Ama sabahları keyifli keyifli konuşup dolaşması, öğleden sonra yerini bir içe dönüklüğe bırakıyordu. Ateşi çıkıyor, vücudundaki kırgınlık artıyor, giderek başı ağrıyor, aspirin falan kâ etmiyordu. Gerinme gereksinmesiyle yatağında doğru luyor, bir de bakıyor ki hafiften terlemeye başlamış. İç çamaşırını değiştiriyor, yemekten içmekten kesilmiş durumda birkaç günü böyle geçirince doktora çıktı. Dokto-

run teşhisi ve söyledikleri şunlardı:

«Efendim, siz gizli sıtmaya tutulmuşsunuz, size ateş birin vereceğim, biraz sararma yapar, ama korkmayın, sonra geçer.»

İlaçların yararını görmeyen Nâzım yeniden doktorun ilgisini istedi. Bu ara dişinin ağrıdığıının da farkına vardı. Dişçiye de çıktı. Diş doktoru hastalık nedenini anlatıverdi: Çürük dişin apse yapmasından sonra Nâzım zehirlenmiş. Azar azar olan zehirlenme Nâzım'da ateş ve baş ağrısı yapmış.

Bu beladan kurtulmuştu ki yine yatağa düştü. Sol böğrü ve sol kasığına hançer gibi bir şeyler saplanıyor ve Nâzım'ı kıvrandırıyor. Doktorlar «böbrek iltihabı» teşhisi koydular. Böbreklerinde kum varmış. Kum, ateş yapıyor, Nâzım'ı çalışmadan alakoyuyordu. Doktor sıkı bir perhiz verdi ve hapishane koşulları içinde perhiz. Nâzım'ı bir hayli sarstı. Zaten haziran sıcakları da bastırınca, sıcakla arası hiç iyi olmayan Nâzım Hikmet serinlemek için biraz pencere önünde otursa terliyor, birkaç gün ateşler içinde kıvranıyor, sonra da ilaçla, rüzgardan kaçınarak iyileşiyordu.

Hastalıklar birbirini izledi ve 1949 martında uyuyamaz oldu. Annesi Celile Hanım, gelini Piraye Hanım çocuklarını bırakamayıp Bursa'ya Nâzım'ın yanına gidemediği için, kendisi Bursa'da bir ev tutup her gün Nâzım'ı görmeye gitmeye başladı. Bursa'nın Abdal Caddesi'nde Eski Hamamaltı sokağında 65 numaralı eve yerleşen Celile Hanım da aslında rahatsızdı. Bir gözünü ameliyat ettirmiş, görme yeteneği bir hayli azalmıştı. Ama anne yüreği oğluna bakmayı ona kaçınılmaz görev yapmıştı. Biricik oğlunun haksız yere bu kadar acıya katlanmaya zorunlu bırakılışını hiçbir adalet duy-

gusuna, yaşa gereğine sığdıramıyor, Nâzım'ın hapishane köşelerinde öleceğinden korkuyordu. Zira martın ilk haftasında, Nâzım Hikmet, yatmakta olduğu Bursa Cezaevi revirinde nöbetler içinde çırpınırken, gece yarısına doğru yatağından fırladı. Uyuyabilmesi için verilen bir tüp ilacın ikincisini de revirin ilaç dolabından aldı ve iki tüp dolusu uyku hapını birbiri üstüne yutarak yatağa uzandı. Yanıbaşındaki masa üzerinde duran saate bakıp, masanın altındaki raf gibi bir bölmeden dosya içindeki ince pelür kağıtlarını ve kalemi almak için eğilir eğilmez karyoladan yere düşünce, revir sağlık memuru Vehbi yandaki odadan gelen gürültü ile uyanı. Revire koşarak girdi. Nâzım'ı yerden kalkmak üzere görünce olağanüstü bir durumun olduğunu anlayarak çevresine bakındı ve boşalmış ilaç kutularını görünce. koşarak hapishane doktoruna gitti ve:

«Doktor Bey, Doktor Bey, Nâzım Hikmet revirde intihar etti, koşun.» diye bağırdı.

Doktor, Nâzım Hikmet adını duyunca daha bir telaşlandı. Pijaması üzerine siyah yün pelerinini aldı ve koşarak revire girdi. Nâzım Hikmet, kendiliğinden kalkmış, yatağına girmişti. Yastığa dayanmış, önündeki kağıda birşeyler yazmak için gözlerini boşluğa dikmişti.

Doktor, uyku ilaçlarının boş kutularını görünce hemen harekete geçti. Nâzım'ı yatağından aldırıp, midesini yıkamak için ne gerekiyorsa onları yaptı.

Sabahın saat dokuzunda Nâzım Hikmet, kendine gelmişti. Revir sağlık memuruna ve doktora rica ediyordu:

«N'olursunuz bu çocukluğumu kimseye söylemeyin. olmaz mı?»

Olaydan yalnız hapishane müdürüne bilgi verdiler Doktorun raporu Nâzım Hikmet'in dosyasına konuldu

Nâzım Hikmet'in sağlığı adamakıllı bozuldu. Havalar soğuyor, Nâzım, Paçavra Hastalığına tutuluyor, nezleden, baş ağrısından bir türlü kurtulamıyordu. Birkaç ay sonra havalar ısınıyor, bu kez terliyor, sırtına sancılar giriyordu.

Sıcak, yaşam düzenini allak bullak ediyordu. Kendi deyimiyle «sıcaklar bastırınca hoşafın yağı kesiliyordu» Gündüzleri yatıp geceleri çalışmayı denedi. Olmadı. Zira geceleri gözleri yanıyor, okumak için getirttiği kitaplara el süremiyordu.

Sonbahar gelince yeterince korunamadığı için soğuk algınlığından yatağa düşüyor, gripten burnu kızıyor, ona da sinirleniyordu. Ziyaretçileri:

«Geçer, diyorlardı, ne olacak birkaç gün burnunuz akar, adı üstünde Paçavra Hastalığı...»

Ama Nâzım'da şiddetli vücut kırıklığı, sürekli nezle, sırtında hafif bir sancı ve ürperme eksik olmuyordu. Bir yıldır yakasını bırakmayan kırıklık, yazmasını engelliyor, sinirlerini bozuyor, hiçbir ürün verememesi daha da çekilmez derecede sinirli yapıyordu. Eşi Piraye Hanım'sa Nâzım'ı teselli etmek için şöyle diyordu:

«Sen sanatta yeni işler yapmadan önce hep böyle hastalanır, verimsizleşirsin. Bazen de kriz geçirirsin. 'Krizi atlattım,' diyorsun, öyleyse yeni eserler vereceksin.»

Oysa Nâzım'ın karaciğeri iki üç parmak büyümüştü. Bu nedenle başlayan tedavi iyi sonuç verdi, sancıları azaldı. Hastalığını daha önce yazdığı için Piraye Hanım mart 1947 sonlarında hemen Bursa'ya gitti. Karaciğerinin röntgenini aldırmasını istedi. Bu sağlanırsa filmi yanına alacak ve İstanbul'a dönünce Doktor Fazıl Şerafettin'e gösterecek, Nâzım'ın hastalığının derecesini, önemini ya da geçip geçmeyeceğini öğrenecekti. Ama Bursa'da karaciğer filminin çekilmesi olanağı yoktu.

Bir süre sonra Nâzım'ın boğazı ağrımaya başladı. Gargara yapıyor, ama ilacın bu türlü kullanılmasını sevmiyordu. O boğazdaki gırtlık, Nâzım'da can çekişme hali gibi bir etki bırakıyordu.

Hele o intihar girişiminden sonra üşütmesini önlemek için verilen pastilleri bile emerken sıkılıyor, gargara yapmaya dayanamıyordu. Bereket versin annesi yanındaydı da günde bir saatliğine onunla teselli buluyordu.

Bir yandan hastalıkların birbiri arkasına gelmesi, buna karşılık yıllardır beklenen af muştusunun gerçekleşmemesi Nâzım'ın moralini bir hayli bozdu. Annesine dert yanıyor, şöyle diyordu:

«Şu son üç yıldır maneviyatım çok bozuldu anne... Yazma, resim yapma, hatta hapishane işi boncuklarla cüzdan, para kesesi işleme, hülasa yaratma kabiliyetim çok azaldı. Yazamıyorum, hiçbir şey ortaya koyamadan boşu boşuna yaşamak da ağrıma gidiyor.»

Celile Hanım, Nâzım'ın son zamanlarda yazdığı bazı şiirleri Müzehher Hanım'ların evinde okumuş, özellikle *Yaşamaya Dair* başlıklı şiirlerinden ikincisindeki birkaç dizeyi okuyunca çok sevinmişti. Sevinmesi, oğlunun yaşama isteğini, yaşamayı herşeyin üstünde tutmasını anlatmasındandı. Ama şimdi, Nâzım'ı böyle umutsuz görünce onu teselli edebilmek için, o dizeleri anımsattı:

«Hani oğlum, *Yaşamaya Dair* diye şiirler yazmıştın. Birinde şöyle diyordun: Diyelim ki hapisteyiz, / yaşıyoruz da elliye yakın, daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının. Bak üst tarafını hatırlayamadım. Bana da adamakıllı unutkanlık ârız oldu. Böyle şiirler yazan insan hiçbir şey yaratamıyorum, der mi evladım. Af da olacak, çıkacaksın da...»

Nâzım Hikmet, hiç oralı olmuyordu. Bir saplantı halinde ölümden, kendi kendini öldürme olasılığından söz ediyordu. Celile Hanım'ın bu teselliye çalışma çabasına karşın Nâzım Hikmet annesinin kulağına eğilerek.

«Ben kendimi biliyorum güzel anneciğim, yazamıyorum, bu gidişle paçavra haline geleceğim, nebata döneceğim. İyisi mi, öleyim.» diyordu.

Bunları duyunca Celile Hanım yüreğinin burkulduğunu, boğazının kuruduğunu duyumsadı. Bir şey söyleyemeden dururken Nâzım yine konuşmaya başladı:

«Anneciğim, uyuyamıyorum, hiçbir şey yemek istemiyor canım. Yoğurdu bile güçlkle yiyorum. Sana bir şey söyleyeyim mi anne? İzzetinefsime dokunuyor ama. böyle yaşamaktansa intihar edeceğim, kendini intihar haberime alıştı e mi!»

Celile Hanım, göz yaşlarını tutamadı. Nâzım'ın boyuna sarıldı. Ve:

«Yapma oğlum, dedi, çoğu gitti azı kaldı, bak savaş da bitti, Ali Fuat Paşa da yakında milletvekili seçimlerine gidilecek, diyordu. Halk Partisi'nde de umumi bir aftan yana olanlar çoğalmış. Geçmiş yılların hatalarını onarmak istiyorlarmış. Af çıkınca her şey unutulur. Bu kadar tanıdık doktorlar var, tababet bu kadar inkişaf etti, bütün hastalıkların bıçakla kesilmiş gibi vücudundan çıkar gider.»

Celile Hanım, oğlunu biraz daha teselliye çalıştı ve ertesi gün yine gelmek üzere Nâzım'ın yanından ayrıldı. Yeni tuttuğu eve gidince «kimseler duymasın» dediği halde oğlunun hastalığına, hele hele onu yeniden intihara sürükleyebilecek, ölümüne yol açacak felaketi önlemek için Vâlâ Nurettin'den yardım istemeye, ona durumu olanca açıklığıyla anlatmaya karar verdi. Nâzım'ın intihar girişimini kısaca anlattıktan sonra şunları yazmaya devam etti:

«Yavrum, acaba bu halin tıbben çaresi var mı? Doktora siz vaziyeti anlatın, ama benim tarafımdan ele verildiğini çocuğa söylememeli, beni affetmez. Günden güne vücudu düşmede, acaba bir çare bulabilecek miyiz yoksa elimizden uçup gidecek mi? Ben kaybedeceğiz diye korkuyorum.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar* s. 242)

Nâzım'ın durumu gerçekten ciddi idi. Onun hastalığı bütün aileyi üzmüştü. Bir an önce tedavi edilebilse diye, annesi, kızkardeşi Samiye Yaltırım Hanım, Müşir Mehmet Ali Paşa'nın torunu Vali Rahmi Bey'in eşi Nimet Hanım tedavi için ne kadar para gerekiyorsa birbirine ekleyip Nâzım'ı bu dertten kurtarmaya çalışıyorlardı. Ama Nâzım'da bu ölme isteğinin doğması, yalnız hastalıkları, yalnız affın bir türlü çıkarılmaması değildi. Eşi Piraye Hanım'la arasını açmış, «Dayı Kızı» Münevver Hanım'a abayı yakmıştı. Münevver Hanım da eşinden ayrılamadığı için Nâzım'la ilişkiyi kesmiş, bu sonuç Nâzım'ın sinirlerini adamakıllı gerginleştirmiş, tam anlamı ile Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan da olmuştu. Bunu Celile Hanım da biliyordu. Ancak Celile Hanım, Bursa'da fazla kalamadan Adana'ya kızı Samiye Yaltırım Hanım'ın yanına gitti. Onlara durumu olduğu gibi anlattı. Samiye Hanım çok üzüldü, eşi Seyda Yaltırım türlü kederlere gömüldü. Ne yapıp yapmalı da Nâzım'ı şu hapisten kurtarmalıydı. Zavallı annesi, kendi hastalıklarını unutmuş, gözünün ağrısını, sızısını bırakmış, Nâzım'ın tedavisi için çırpınıyor, bu arada al çıkarılması için ne yapmak gerekiyorsa ona başvuruyordu.

Adana'da bir devlet fabrikasında genel müdür olan Seyda Yaltırım'ın Ankara'ya gitmesi gerekince, Nâzım'ın kızkardeşi olan eşi Samiye Hanım Ankara'ya gitme isteğini söyleyince, hemen «peki» dedi. Samiye Hanım girişken, konuşkan, ağabeyini canı kadar seven özverili

bir kızkardeşti. Nâzım ne zaman başı dara gelse hemen kızkardeşine yazar, o da Nâzım'ın imdadına koşardı. Sağlıklı bir hanım olduğundan Nâzım'ın isteklerini yerine getirmek için ne yoruldum, der, ne işim var diye baştan savar, ne de Nâzım'ın arzusunu savsaklardı. Onun için Nâzım, kızkardeşine yürekten minnet duyar, yakın arkadaşlarına Samiye Hanım'dan söz açarken «o benim Hızır Aleyhisselam'ım» der, her zaman imdadına vetiştğini anlatırdı.

İşte şimdi de, eşiyle birlikte Ankara'ya gidecek, paşa dayıyı görecek, Nâzım'ın affı işinin ne olduğunu soracaktı.

II. FAŞİZMİN DOLAYLI SİLLESİ ŞİMDİ DE NÂZIM HİKMET'İN YÜZÜNDE PATLADI

Korkunç ellerinle bastırıp yararı
dudaklarını kanatarak
dayanılmakta ağrıya.
Şimdi çıplak ve merhametsiz
bir çığlık oldu ümit
Ve zafer
artık hiç bir şey affetmiyecek kadar
tırnakla sökölüp kopartılacaktır

Faşizmin dünyayı ateşe verip milyonlarca insanın ölümüne, milyonlarca insanın göz yaşları dökmesine. yüz binlerce sanat eserinin yakılıp yıkılmasına neden olduktan sonra anavatanında kesin yenilgiye uğradığı haberi radyodan hapisane duvarlarına çarpan sesle duyulunca Nâzım Hikmet:

«Yaşasın!. Yaşasın!.. Dünya kurtuldu!» diye bağır-maya başladı.

Ne siyatik, ne sırta saplanan bıçak gibi keskin ağ-rılar kalmıştı. Nâzım, çocuk gibi seviniyor ve.

«Bitti, Almanya teslim oldu! Teslim oldu Alman-ya!» diye haykırıyordu.

7 mayıs 1945 günü öğle radyosu, o sabah saat 2.45 te Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olma belgesini Al-manya adına Amiral Friedeburg ile General Jodl'un im-zaladığını bildiriyordu. Radyo General Jodl'un şu sözle-rini aktarıyordu:

«Bu imza işleminden sonra Alman halkı ve Alman silahlı kuvvetleri, iyi ya da kötü olarak galip müttefik kuvvetlere teslim edilmiş olacaktır. Şu anda galiplerin, kendilerine teslim edilenlere karşı iyi davranacaklarını umduğumu beklediğimden başka söyleyecek bir şeyim yoktur.»

1 eylül 1939'da başlayan faşist saldırının yıkılışını Nâzım sevinçle karışık biraz kederli düşünmeye daldı.

Kendisi ve birçok genç, Alman faşizminin Türkiye'deki yordakçılarının tezgahladığı bir oyun sonunda 28 yılı aşkın hapis cezasına çarpılmıştı. Bunun acılarını çekiyorlardı. İşte, Alman faşizmi, işlediği bunca cina-yetten, yıktığı bunca ocaktan sonra per perişan Mütte-fik Kuvvetler karşısında hiçbir koşul ileri süremeden, hiçbir istekte bulunamadan teslim olmuştu. Bu sonuç Nâzım Hikmet'i ne kadar sevindirmişse de, Bursa Ha-pishanesi revirinde sıhhiye göreviyle çalıştırılan bir hü-kümlü Türk, sinir krizleri geçiriyordu. Zira bu kişi Al-manya adına casusluğa girişen bir teğmendi. Alman fa-şizminin Stalingrad önlerinde ölüm saçtıkları günlerde önüne gelene çay ısmarlayan, sigara buyur eden sabık teğmen, birkaç gündür sinirinden tırnaklarını yiyordu. Bu sırada kendisini gösterip yanındaki mahkuma:

«Casus teğmen şimdi tırnaklarını yiyor, onları bitirince bakalım ne yiyecek?» diye alaya alan küçümen-cik bir mahkumun bu sözlerini sataşma saydı ve adama çullandı. Ne de olsa eğitim görmüş, dövüşmeden anla-yan beceriksiz Alman casusu, cinayetden hükümlü gen-ci pataklarken Nâzım Hikmet de merdivenlerden inmiş, oradan geçiyordu:

«Durun bakayım, ne oluyor? Bırakın birbirinizi!» diyerek dövüşen hükümlüleri ayırmaya kalkıştı. Yum-ruk sallayanı tutunca bunun faşist teğmen olduğunu gördü ve:

«Evladım, sana yakışır mı?» diyecek oldu.

Ama teğmen «Komünist Şair» diye aleyhinde çok söz ettiği Nâzım Hikmet'in araya girdiğini görünce bu kez Nâzım'a iki tokat aşketti. Nâzım Hikmet, neye uğradığını anlamadan araya başka mahkumlar girdi ve teğmeni adamakıllı benzettiler. Gardiyanlar koştu, dudağı yarılan Nâzım'ı bir yana, ağzından kan boşanan casusluktan hükümlü sabık teğmeni bir yana çektiler, öteki mahkumları koğuşlarına gönderdiler.

Ufak bir soruşturma sonunda, mahpushanede kavgaya çıkarma suçundan Nâzım Hikmet'e ve sabık casus teğmene üçer gün hücre cezası verdiler. Nâzım'a tokat attığı için adamı nêrdeyse cansız yere seren araya girenleri yedişer gün tecritte yatmakla cezalandırdılar.

Bu olaydan sonra Nâzım Hikmet, olup biteni tatsız bir anı olarak anlatırken:

«Üç günlük tecrit cezasını bitirdik, Allah kahretsın böylesi cezayı hiç yatmamıştım. Herifin tokatından zavallı genci kurtaralım derken başımıza, başımıza değil yanağımıza neler geldi? Almanya sevdalısı beyzadelerin yarattığı ortamda hiç yoktan 28 yıl hapis yedik. Bu yetmemiş gibi, şimdi de faşizme, casusluğa teşebbüs edenlerin adam dövmelerine engel olduk diye hem bir faşistin iki sillesini yedik, hem üç gün tecrite atıldık. Bu kadar kanunsuz, bu kadar adaletsiz işlem olur mu?»

Nâzım başını iki yana sallayıp duruyor, sönmüş piposunu yakmaya çalışıyordu. Nâzım 1938 başında faşizmin sillesini 28 yılı aşkın hapis cezasına çarpılmakla yemişti. Mayıs 1945'te ise faşizme yaranmak isteyen ve casusluktan suçüstü yakalanan hükümlü bir Türk teğmenden fiilen iki tokat yemişti. Adamı suç işlemekten önmek isteğıyle araya girdiğı halde yumruk ve silleye karşılaşan Nâzım'ın yine hiçbir suçu yoktu, ama üç gün olsun tek başına bir karanlık hücreye atılıp gü-

neş yüzü görmeden orada verilen yemeği yemek, kimse ile konuşturulmamak cezasına çarptırılmıştı. Bu da sinirlerini alabildiğine geriyor, hastalığı, düşünce düzenini bile bozuyordu. Böyle olunca da bir genel af yasası çıkarılıp bu haksızlığın sona erdirilmesini bekliyordu.

Nâzım Hikmet, Çankırı Hapishanesi'ndeyken bile af haberleriyle ilgilenirken hapislik yılları etkilerini artırıyordu. Bu bakımdan Bursa'ya gidince af konusu daha bir önem kazandı. Nâzım Hikmet'in dayısı Ali Fuat Cebesoy Paşa, Ulaştırma Bakanı'ydı. Bakanlık Hukuk Danışmanı Ziya Meriç'i Bursa'ya gönderdi. Çünkü Paşa da, Nâzım'ın suçsuz yere hüküm giydiğini biliyordu. Bir gün CHP Meclis Grubu'ndan çıkarken arkadaşlarına bir genel affın ülke gereksinimlerine yanıt vereceğini söylemiş ve bu arada siyasi nitelikte suç işleyenlerin bağışlanmasının ilke olarak doğru bulunduğu görüşü de grup ileri gelenlerince açıklanmıştı. İçişleri Bakanı Faik Öztrak da, İktisat Vekili Hüsnü Çakır da genel afftan yana olduklarını General Ali Fuat Cebesoy'a açıklamışlardı. Adliye Vekili olan Konya Milletvekili Tefik Fikret Sılay'ın da parti içinde etkisi bir hayli idi. Paşa, onunla da af konusunu konuşunca, Cebesoy'un Nâzım'ı kurtarmak istediğini hemen anlamış ve Paşa'ya şöyle demişti:

«Paşa hazretleri, Şair Nâzım Hikmet'in de afftan yararlanması, Başvekil hazretlerine bir istida yazmasına bağlı. Bilirsiniz, Doktor (Başbakan Refik Saydam) çok merhametlidir ve kendi döneminden önceki yaraları sarmayı sever. Nâzım Bey, Başvekil'e hitaben bir dilekçe yazsın, sonrasını bana bırakınız.»

İşte bu görüşmelerden sonra, kaç zamandır Nâzım Hikmet'in annesinin, kızkardeşinin, dostlarının, avukat-

larının çabalarıyla, af yoluyla Nâzım'ın bu haksız ceza-
dan kurtarılması olanağı işte gelip çatmış, olumlu bir
yön almış görünüyordu. Cebesoy, Hukuk Danışmanı Zi-
ya Meriç'e Nâzım'ın dilinden bir dilekçe taslağı hazır-
latmıştı. Nâzım bu dilekçeyi okuyup, kendine göre ekle-
necek bölümleri de koyarak eliyle yazmalı, imzalamalı
ve Başbakan Dr. Refik Saydam'a verilmek üzere kendi-
sine göndermeliydi. Bu af girişiminden başkaları ha-
ber almamalıydı ki, af işi kotarılmadan onu önleyici ba-
zı kişilerin girişimleri, etkilemeleri önlenmiş olsun. Ziya
Meriç, elindeki dilekçe taslağını Nâzım'a uzattı. Nâzım
sevinçle okumaya başladı. Gözlerinin içi parıldıyordu.

Dilekçe dürüstçe yazılmıştı. Davanın hukuksal ha-
taları ve eleştirisi yapılmıyordu. Sadece suçsuzluk, suç
sayılan sözler aktarılarak, üç yıldan beri hapislane kö-
şelerinde çektiği sıkıntılar, geçirdiği hastalıklar özetle
anlatılıyor, Sayın Başbakandan şu isteniyordu:

Hiç bir kusur ve taksiratım bulunmadan uğra-
dığım ağır cezaya rağmen memleketimin muhtaç bu-
lunduğu milli birlik ve beraberlik ruhunun ehemmiye-
tini takdirden âciz olmadığımın, bu milli birlik içinde
bana düşen yeri hürriyetime kavuşturarak veriniz, bu-
nun için de kusursuz ve kabahatsiz olarak uğratıldığ-
mız cezanın affına karar veriniz. Saygılarımla.»

Bu özel af dilekçesinin imzalandığını gören Ziya
Meriç, Nâzım'a teşekkür etti ve:

«Bir aya kalmaz, Meclis Af Kanununu kabul eder,
siz de hürriyetinize kavuşursunuz. Bunun sağlanmasın-
da benim de nâçiz bir yardımım olacağından kendimi
bahtiyar sayıyorum, muhterem Nâzım Bey...» dedi.

Yalnız bu dilekçede bir incelik vardı:

Nâzım Hikmet «kusursuz ve kabahatsiz olarak uğra-
tıldığımız cezanın affına karar veriniz» diyordu. Oysa
Ziya Meriç, bunun farkına varmadığı için, dilekçeyi ce-

bine koyarken şunları söylüyordu:

«Nâzım Bey, sizin bu teşebbüsünüz netice verince. müsbet olarak neticelenince, herhalde arkadaşlarınız da aynı yoldan af talebiyle Başvekil hazretlerine müracaat edebilirler. Çünkü sizin affınızla, içyüzü anlaşılmış bir davadan mağdur olanların da emsal yoluyla afları icap edecektir. Böylece üç senedir hukuk vicdanında ağır-
lığı hissedilen bir hatayı adli tamir edilmiş ve bütün ne-
tayici de ortadan kaldırılmış olur.»

Nâzım, bunları dinledikten sonra Ziya Meriç'e:

«Neyse, dilekçeye imzamı attım, artık geri alma söz konusu değil, ama size şu kanaatimi arz edeyim, ben aftan pek ümitvar değilim...»

Ulaştırma Bakanlığı Hukuk Danışmanı, adeta ye-
rinden fırlarcasına:

«Olamaz, dedi, bu defa kati... Bakınız Bursa'da çok yakın akrabalarım var, geldiğimi ve kendilerine uğra-
madan Ankara'ya avdetimi iştirirlerse beni asla affetmez-
ler. Bununla beraber, bir an önce neticeye varılması için
hemen yarın Ankara'ya alessabah hareket edeceğim ve
Başvekil hazretlerine istidânızı takdim edeceğim. Onun
için siz hiç merak buyurmayın, müsaade ederseniz ben-
deniz sizi şimdiden tebşir edeyim. Müsaadenizle...»

Ve Nâzım Hikmet, yeniden doğan af haberinin umut-
ları içinde sevinçli dakikalar geçirmeye başladı.

1941'in ocak ayının ilk günleri af haberleri yaygın-
laştı. Opera sanatçısı Semiha Berksoy, Nâzım'a gönder-
diği bir mektupta «pek yakında hürriyetine kavuşacağı
haberini» duyduğunu yazdı. Bir sonuç çıkmadı. Ama
Nâzım bir türlü af olasılığını aklından çıkaramadı. Bu
af beklemenin ne demek olduğunu Arapların bir sözünü
anımsayarak durumunu anlatıyordu:

«El intizar, eşedd-ü min el-nar» (Yani bekleme ateş-ten daha beter yakar insanı...) Ama Cebesoy mayıs 1941'de yine affın muştusunu veriyordu Nâzım'a. 1942'de, 1943'ün ilk yedi ayı da afsız geçti. Bir gün Tan Gazetesi'nde muhabir arkadaşlarla konuşurken bir tür diplomatik çevre muhabiri olan Rüştü Sezginioğlu bize şunları söyledi:

«Bugün Fransız elçiliğinden duydum, hatta İngiliz konsolosluğu basın ataşesi de söyledi, Cumhuriyet'in 20. yıldönümü münasebetiyle Meclise bir af teklifi verecekmiş hükümet... İçişleri Bakanı Hilmi Uran, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Gümrük Vekili Suat Hayri Urganlı genel affın lüzumunda ısrarlı imişler. Galiba Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Milli Müdafaa Vekili Ali Rıza Artunkal, pek aften yana değillermiş...»

«Senin kanın nedir Rüştü?» diye sorduğunda, Sezginioğlu haberi Tan'ın başyazarı M. Zekeriya Sertel'e bildireceğini, onun kanısını öğrendikten sonra bir yorum yapacağını bildirerek üst kata çıktı. Ama ben, Cumhuriyet'in 20. yıldönümünde bir genel affın, hem de savaş yıllarının bu acı günlerinde pek yararlı olacağına inanarak haberi Nâzım Hikmet'e bir mektupla ilettim. Nâzım, haberden belli ki çok sevinmişti. Onun için de 20.7.1943'te Kemal Tahir'e gönderdiği mektubunda şöyle yazmıştı:

«Affa dair benim fazla bir bilgim yok. Yalnız Sülker'den gelen mektupta mutlaka çıkacağımız yazılı. Neyse çoğu gitti, azı kaldı, ak mı, kara mı önümüze düşer.» (*Kemal Tahir'e Mektuplar, 1. basım, s. 208*)

Ama benim haberimin de arkası gelmedi, Meclis toplandı, kasımın birinde olsun, geçmiş 29 Ekim onuruna olsun af çıkarılmadı. Ama bu kez Dayı Paşa (General Cebesoy) Nâzım'ın annesine iki dilekçe örneği verdi ve bunları Bursa'ya Nâzım'a göndermesini, Nâzım'ın da

hemen imzalayıp kendisine yollamasını istedi. Bu kez özel af yoluyla özgürlüğe kavuşmayı değil, Askeri Temyiz'e başvurup «İade-i Muhakeme» yoluyla beraat kapısının açılacağı bildiriliyordu. Dilekçelerden birini Nâzım Hikmet imzaladı, ötekini Malatya Hapishanesi'nde bulunan Kemal Tahir'e gönderdi. Bu yol ikisi için açılınca öteki mağdurlar da aynı yolla beraatlarını isteyeceklerdi. Günlerden 4 aralık cumartesi, yıllardan 1943 idi.

Nâzım Hikmet, 6 aralık günü Malatya'ya gönderilecek olan babayiğit bir mahkuma mektubu ve dilekçeyi vererek Kemal Tahir'e yolladı. Bu kez umudunun yüzde elli olduğunu da bildirdi. Ama yine sonuç alınamayarak yıllar geçti, 1947 yılı da ağır ağır geride kalırken Nâzım'ın sinirleri adamakıllı bozulmaya başladı. Anjin de poitrin de kendini duyurunca Nâzım, eski sabrını gösteremez, eski sevgisini sürdüremez duruma düştü. Neredeyse bu anjin yüzünden ölümü düşünmeye bile başladı. Annesine, eşi Piraye Hanım'a gönderdiği mektuplarda bu temayı işlediği için annesi ressam Celile Hanım da, eşi Piraye Hanım da telaşlanıp Bursa'ya koştular Nâzım'ı anlattığı kadar hasta, düşündükleri kadar karamsar bulmadılar. Hatta Nâzım *Yaşamaya Dair* başlıklı şiirler yazmıştı.

1948'e de af haberleriyle girildi. Ama bu kez aftan umutlananlar çoğunlukta idi. Çünkü İkinci Dünya Savaşı bitmiş, demokrasi cephesi savaştan kazançlı çıkmıştı. Başbakanlığa Hasan Saka getirilmiş, Fuat Sirmen gibi hakka ve adalete saygılı olduğu söylenen bir milletvekili Adalet Bakanı olmuş, Hüsnü Çakır, —ki daha önceki kabinelerde de aftan yana olduğu biliniyordu— Milli Savunma Bakanlığı'na atanmıştı. Necmeddin Sadak gibi bir gazeteci, üstelik bir zamanlar Nâzım'ın yazı yazdığı, şimdi de Vâlâ Nurettin'in çalıştığı Akşam

Gazetesi'nin başyazar ve sahiplerinden olan, demokrasiye inanmış biri de Dışişleri Bakanlığı'na getirilmişti. Biraz da sosyalizme yatkın sanılan Cemil Said Barlas gibi bir aydın kişi de Ticaret Bakanı olmuştu. Bu kabine elbette bir genel af çıkarırdı. Üstelik faşizm yenilmiş, demokrasi ilkesini savunan milletler barışa kavuşmuş, savaştan galip çıkmışlardı. Faşizmin Türkiye'deki yardakçılarının yarattığı ve faşizan propagandaların alıp yürüdüğü bir dönemde mahkum edilen Nâzım Hikmet ve arkadaşları kolayca özgürlüklerine kavuşturulabilirlerdi artık...

Bu yolda haberler Nâzım'a iletildiği zaman, şair şöyle diyordu:

«İnşallah, efendim.. Ne demiş bizim hakîm, filozof halkımız? Geceler gebedir, demiş. Biz de günler affa gebedir, diyelim de öyle olsun. Zaten bir kanun çıkarsalar ve deseler ki, bu tarihten önce askeri mahkemelerce verilen beş yılı aşkın hapis cezalarının tümü bağışlanmıştır, olur biter. Hatta, 1939 yılında başlayan savaştan önceki bütün hapis cezaları, bütün neticeleriyle ortadan kaldırılmış, deseler yine kabulümüz.»

İşte bu «af olasılığı» ve bu olasılığın gerçekleşmemesi Nâzım'ın bunalım aylarını, giderek bunalım yıllarını başlatıyordu.

Nâzım Hikmet'in affedileceği haberleri yaygınlaşınca, günün havasına uyarak, şairi Bursa Cezaevi'nde ziyarete gidenler de artıyordu. Nâzım Hikmet, hapis yıllarında pek çok sevda şiiri, pek çok aşk mektupları yazmıştı, birçok deli hasretle yanıp tutuşmuş, telgraflar çekmişti. Bunların hepsi de eşi Piraye Hanım içindi. Daha 1933'te, henüz evli ve hatta nişanlı bile değillerken Nâzım da idam isteğiyle Bursa'da yargılanıyordu. Temmuz 1933 başlarında Piraye Hanım ingilizce biliyor diye, Nâzım da her dilden Piraye Hanım'la konuşabilmek

için İngilizce'ye çalışmaya başlamıştı.

O idam tehdidi ile ipe sapa gelmez bir davadan dolayı Bursa'da hapiste yatarken «ihtiyar bir çınar ağacına benzeyen gövdemin içinde, her dem taze, her dem kuvvetli ve her dem senin ateşinle dolu, aşınmamış, pırıl pırıl bir yürek taşıyorum, seni düşünürken ben gençleşiyorum» diyordu.

Piraye Hanım'a olan sevgisini öylesine şairce dile getiriyordu ki, insan bazen Ömer Hayyam'ı okuyor ya da dinliyor sanırdı. Nâzım Hikmet:

«Ben bir toprak çanak gibiyim ve sen beni dolduran, baygın, acı kokulu kırmızı bir içkisin.»

Nâzım Hikmet Harp Okulu davasında 15 yıl hapse mahkum edildiği gün «Hâkim mevkiinde oturan baylar sadece Nâzım Hikmet'i diri diri mezara gömmek keyfini sürmek istediler» derken ve bu mahkumiyet sonucunda 52 yaşında sakat bir gövde ve söndürülmüş bir kafa ile yeryüzüne çıkmaktansa hapiste ölmeyi daha hayırlı buluyordu. Hapis yıllarında hep Piraye Hanım'la avundu, onun mektuplarıyla yaşadı, ona yazdığı şiirlerle yaşama bağlılığını sürdürdü.

Ne var ki, 1948 yılı sonlarında «Dayı Kızı Münevver» birden çıkageldi, hapishanede Nâzım Hikmet'i ziyaret etti... On üç yıllık hapis yaşamında bir gün yanına gitmeyen, ama 1948 yılı sonlarında Nâzım'a birkaç cümlelik mektup gönderen Münevver Berk, Nâzım'ın yaşamını etkileyecek bir hanım oluyordu.

Nâzım Hikmet, sonradan başına gelecek sevda komasından habersiz, eşi Piraye Hanım'a bile gönderdiği mektuplarda, Münevver Hanım'dan söz açıyordu. «Dayı Kızı Münevver bana otuz lira yolladı,» diye yazıyor, eşinin parasızlığına yanyor, Piraye Hanım'ın kendisine para göndermek için sıkıntıya düşmemesini istiyordu. Nâzım'a annesi aydan aya 15 lira, kızkardeşi Samiye

Yaltırım da 10 lira gönderiyordu. Şimdi ise, aradan bunca yıl geçtikten sonra Münevver Hanım hem mektup, hem de para göndermeye başladı.

Nâzım Hikmet henüz çocukluk çağından gençliğe dönmüştü. Güzeldi, boylu boslu idi. Saçları kızıl ve kıvrık kıvrıktı. Mavi gözlerindeki zeka parıltıları, konuşmasındaki içtenlik ve ritm, çevresinde pek çok kız arkadaşın toplanmasına yetiyordu. Bunlar arasında komşu kızlar, akraba olanlar, sonraları da şiirlerini gazete ve dergilere vermeye başladığı yıllarda ise (1918 - 1920) hanım yazarlar vardı. Nâzım'ın çevresindeki genç kızlar arasında Dayı Kızı Münevver, Yazar Suat Derviş de vardı. Ama Münevver Hanım, sonraları ressam ve eleştirmen Nurullah Berk'le evlenmişti. Renan adında güzel bir kızı olmuştu.

Nâzım Hikmet'le Vâlâ Nurettin, ideolojik nedenlerle birbirlerine dargındılar. Ama bu dargınlığın üzerinden uzun yıllar geçti ve 1945 yılına gelindi. Vâlâ Nurettin'le evlenen Müzehher Vâ - Nû ise bu kırgınlığın Vâ - Nû'da ne acı etkisi olduğunu, Nâzım'ın şiirlerini okurken gözleri dolan eşinin yüzünden, titreyen sesinden anlardı. 1945 sonlarında bir gece Tan Başyazarı M. Zekeriya Sertel'in Moda'daki evinde sohbet ederlerken 1946 yılbaşı armağanı olarak Nâzım'a öteberi göndermeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine bir sandık dolusu yiyeceği Müzehher Vâ - Nû, kendi adıyla hapishaneye gönderdi. İşte bu ince ilgi üzerine Nâzım Hikmet, Müzehher Vâ - Nû'ya, Akşam Gazetesi adresine bu anımsanmadan çok uygulandığını bildiren bir mektup postaladı. Mektubunda «Vâlâ'ya selamlarımı söylerseniz sevinirim,» diyordu. Bu dört kelimelik cümle dört insanı mutluluklara gömdü. Bunlar Vâlâ Nurettin, Müzehher Vâ - Nû.

M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel'di. Demek ki, 1933 yılında birbiriyle selamı sabahı kesen iki eski dost, iki gurbet yolcusu yeniden birbirleriyle mektuplaşacak, konuşacak, selamlaşacaklardı. Alacakaranlıkta geçen 13 yıl geride kalıyordu.

Geride kalıyordu ama, yeni bir bunalımın ilk tohumları da atılıyordu. Zira bir hafta sonu Vâlâ'lar, Nâzım'ın «Dayı Kızı» Münevver Berk'in evine gidiyor, şiirler okunuyor, şarkılar söyleniyordu. Bu haber de Nâzım'a Müzehher Vâ - Nû Hanım'ın mektubunda bildiriliyordu. Bu hafta sonu ziyaretinden sonra yine Münevver Berk'le buluşuluyor, konuşuluyor ve Nâzım'dan söz ediliyordu. Sonra da bunlar haber diye Nâzım'a mektupla duyurulurken şunlar ekleniyordu:

«Münevver harikulade bir hanım. Nasıl temiz, nasıl evcimen, nasıl da güzel... Öylesine sana bağlı, senin kavganın idrakinde, adını anarken ağzından çifte Nâzım çıkıyor, sorma... Sen de kıymetini takdir etmişindir Münevver'in. Etmedinse et, emi?» Bu içerikli mektuplar, masum mektuplar idi ama, hapishanedeki şairde başka etkiler yapıyordu.

Nâzım da, Müzehher Hanım'ın bu övgüsünden sonra kendi kendine:

«Bu methü sena da nereden çıktı?» diyordu. 13 yılı aşkındır Münevver Hanım yanına gitmemiş, son aylarda birkaç paragraflık iki mektup göndermişti. Bir mektubunda da «Yakında ziyaretine geleceğim.» demişti. Müzehher Hanım'ın övgüsü ve «sen de kıymetini takdir et,» yollu öğütlemesi üzerine Nâzım, «herhalde değerli bir kadın» diyor, onun eşiyle mutlu bir yaşam sürdürdüğünü sanıyordu. Oysa, kazın ayağı öyle değildi.

Münevver Berk, eşiyle uyum içinde yaşamıyordu. Eşi her ne kadar yakışıklı, kültürlü, ünlü bir ressam idiyse de mutlu sayılmayan bir yaşam sürdürüyorlardı. Mü-

nevver Hanım eşiyle hafiften sözle atıştığı bir gece hala çocuğu Nâzım Hikmet'in hayali karşısında belirdi. Hatta onunla çocuk denecek yaşta iken Beyoğlu'nda gezdiklerini, Şifa semtinde (Kadıköy'de) mehtabı izlediklerini anımsadı. Böyle bir ortamda Vâlâ Nurettin'le eşi Müzehher Hanım bir cumartesi günü akşam çayına geldikleri zaman Nâzım'la Vâlâ'nın barıştığı muştusu da söz konusu iken Münevver Berk:

«Kaç zamandır istiyorum, ama gelecek hafta mutlaka Bursa'ya gidip Nâzım'ı göreceğim, kim bilir nasıl da değişmiştir.» demişti.

Nâzım Hikmet 1948 yazında bir müfettişin buyruğu ile bütün mahkumlar gibi saçlarını kestirmiş, şakaklarına düşen aklardan olsun kurtulmuştu. Aynada kendine baktığı zaman gözlerinin altındaki çizgileri görünce «gitti gençlik» diye hayıflandı. Saçları yeniden boy atıp yüzü yeniden o kızıl saçların altında daha sevimli görünmeye başladığı zaman Dayı Kızı Münevver'in geleceğini öğrenince bu ziyaretin saçları uzadığı sırada olmasına sevindi. Hatta sevinci ikileşti. Hem saçlarının uzamış olmasına, hem de bunca yıl sonra bir hanım akrabanın kendisini ziyarete gelmesine... Saçları kesildiği zaman, aynaya bakıp gülüyor, «döndük bir pehlivââna» diyordu. Şimdiyse «adama benzemişti».

Münevver Hanım'ın ziyaretinden sonra ise hapishane müdürü değişince yeni müdür ilk eylemini mahkumların saçları üzerinde yaptı. Mahkumlar sıfır numara makineyle tıraş ettirildi. Nâzım Hikmet de yeniden Pehlivââna dönünce kıs kıs gülüyor, saçın nasıl bir süs, bir ziynet olduğunu revir hastabakıcısı Vehbi Bey'e anlata anlata bitiremiyordu.

Münevver Hanım'ın hapishaneye gelip Nâzım'ı ziyaret etmesi önemli bir olaydı. Zira, eşi Piraye Hanım bir süredir Nâzım'a mektup göndermede eskisi kadar

düzenli davranmıyor, Bursa'ya gelişi de çok azalmış bulunuyordu. Eşine telgraf gönderip «nasılsın, sağlığını bildirin,» gibi ilgi gösterdiği halde Piraye Hanım bu aşırı ilgiyi hoş karşılamıyor, telgrafla sağlığının öğrenilmek istenishi yüzünden, Nâzım'ın «azarlanma» saydığı üslupta mektuplar yazıyordu. İşte böyle bir ortamda Münevver Berk'in çıkagelişi, Nâzım'da olağandan daha başka türlü etki yaptı.

Bir kez Münevver, güzel, zarif, iri gözleri etkin, bakışları iç açıcı bir hanımdı. Konuşurken (r)leri (g) gibi söylemesi, Türkçe'yi sonradan öğrenmesinden gelen bir şive özelliği idi. Küçümencik, ama oturuşu, kalkışı, sigara içişi, konuşurken çok düzgün bir Türkçe ile düşüncelerini anlatışı ile büyücek bir hanımefendi idi.

Güzelliği kadar, bilgili oluşu, konuşurken, «eeee», efendicağazıma söyleyeyim», «yani demem o ki...» gibi Nâzım'ın sinirine dokunan hiçbir ekleme kelime söylemeyişi büyük şairi mest etti. İçinden «soyumun sopumun en güzel, en akıllı insanı bu Münevver,» diyordu. Dayı Kızı'na öylesine yürek bağıyla bağlanmıştı ki, bunca yıl onu niçin ziyarete gelmeye zorlamadığına kızıyor, kendi kendini «Nâzım, anladın mı ne halt ettiğini,» diye azarlıyordu. Nâzım, Münevver'in yüzünü çoktan unutmuş olduğunu anladı. Artık Münevver Berk, Nâzım için yeni bir insan, yeni bir dünya idi sanki. Hemen Müzehher Vâ - Nû'ya bir mektup döşendi.

«Onun üstünde ben ne tesir bıraktım, bilmem» diyordu. Vâ - Nû'ların bunu öğrenip kendisine yazmalarını istiyordu. Münevver Hanım'ı gördükten sonra yazdığı aşk şiirini bir mektupla Kemal Tahir'e, bir başka mektupla da Müzehher Hanım'a gönderdi. Şiirin başlığı uğraş anlamına gelen «Meşgale» idi. Yedi bölümden oluşan nefis bir şiirdi bu. Son iki parça Nâzım'ın yeniden yaşama bağlandığını, yeniden sevdalanmaya başladığını

anlatıyordu. İşte o son iki parça:

Benden sorulur oldu
dünyanın hali artık:
insan ve toprak, karanlık ve aydınlık,
Anladın ya işim başımdan aşkın,
anladın ya, gülüm,
ben sana âşık olmakla meşgulüm.

Bu şiirin sondan bir önceki dizesi Müzehher Hanım'a gönderilen metinde «beni lâfa tutma gülüm» şeklindeydi. Aynı şiiri Piraye Hanım'a da gönderdi. Mektubunda «bir hasretim sana, bir hasretim, bir hasretim, akıl almaz» diyordu aynı zamanda.

Nâzım o günler bol bol aşk şiirleri yazdı. Ama Münevver Hanım'a mı, Piraye Hanım'a mı? Bunu çözmek bir hayli güçtü. Ama «*Sonbahar*» başlıklı şiir ve «*Bir bayrak ve bir kadın*» başlıklı şiiri Piraye Hanım'a aitti. Onun hasreti ve Bursa'ya gelmeyişi, bir acı sitem gibi son dizeye yerleştirilmişti *Bir Bayrak ve Bir Kadın*'da. Şöyle yazıyordu:

Bir şarkı söylerim:

bütün fidanlardan ümitli.

Şarkımda kavgası, kederi, sevinci insanlarımla
ve elimde kadınımla eline dokunamayan eli...

Bu şiirleri yazıyor, ama bunları Piraye Hanım'ın okumasını değil, bilmesini bile istemiyordu. Aşk şiirlerini yazmayı dünyanın en zor işlerinden sayıyor, ama insan sahiden aşık olursa bu zorluğun iki üç kat arttığını da söylüyordu. Bu şiirleri yazmaktan, eşten dosttan istediği kitapları okumaya bile zaman bulamıyordu. Nâzım sıırıslıkla aşık oluyordu Münevver Berk'e ve bu bunalımlarının en dehşetlisi idi.

III. DAYI KIZI MÜNEVVER, PİRAYE HANIM'IN YERİNİ Mİ ALACAK?

Ağaçlar ovada son bir gayretle parıldamakta:

pul pul altın
bakır

tunç ve tahta...

Öküzlerin ayakları yaş toprağa gömülüyor

yumuşacık.

Ve dağlar dumana batık

kurşunî, sırılsıklam...

Tamam,

Sonbahar belki bugün bitti artık.

Yabankazları hızla gelip geçti demin

herhal İznik gölüne gidiyorlar

Hava da serin

havada is kokusu gibi birşey:

havada kar kokusu var...

1948 ekim ayı Nâzım Hikmet'in yaşamında bir dönüm noktasını belirtir. O ay bir yandan Cumhuriyet'in kuruluşunun 25. yıldönümü onuruna bir Genel Af Yasası kabul edileceği söylentileri dolaşıyor, bir yandan da Nâzım'ın «Dayı Kızı» dediği Münevver Berk, on üç yıldır aklına getirmediği Nâzım'a mektuplar gönderiyor, bir iki kez de ziyaretine gidiyordu. Piraye Hanım da, Nâzım'ın ısrarlarına karşın Bursa'ya Nâzım'ın yanına gitmiyor, onun gereksinim duyduğu aşırı ilgiyi ve eş yakınlığını göstermiyordu. Bu da Nâzım'da beklenmedik ölçüde olumsuz etkiler yapıyordu.

Bir akşam, Koşuyolu'ndaki evimizde radyodan müzik dinlerken kapımız çalındı. Baktım, gelen Rasih Güran'dı. O da Koşuyolu'nda oturuyordu. Çok eski yıllardan beri arkadaşlığımız vardı. Birbirimize haber vermeden gidip geldiğimiz için Rasih'in gelişine pek sevindik. Rasih Güran, çeviriler yapıyor, fikir ve sanat alanlarında dergilere yazı yazıyordu. Amatörce resim yaptığı halde tablolarının konusu ve kullandığı renk zenginliği, onu çok ünlü ressamlar arasında gösterecek güçte idi.

«İyi ki geldin, dedim, sana ikram edebileceğim çok güzel bir şarabım var.»

Rasih, isteksizdi ve üstelik canı sıkındı. Bir şey içmeyeceğini söyledi. Konuşmaya da istekli görünmüyordu. Bir derdi vardı kesinkes.

«Rasih, dedim, seni üzen bir şey mi oldu? Ben yardımcı olabilir miyim?»

Her zaman neşeli, alaycı, hazır cevap olmasını bilen arkadaşım, bu kez neşesiz ve de sinirli idi. İçimden eşi sayın Muvakkar Güran'la biraz atışmış olduğunu düşünmeye başladım. Aile geçimsizliği hepimizin başına gelirdi. Ama Rasih Güran'ın bunu bu kadar büyüteceğine olanak veremiyordum. Çok sevdiği Afrika yerlilerinin seslerinden işlenmiş müzik örneği olabilecek birkaç plağımdan birini koymak için pikaba doğru ilerlerken Rasih:

«Gel otur şöyle, Kemal'ciğim, dedi. Müzik dinleyecek durumda değilim.»

Plağı bıraktım. Karşısındaki koltuğa oturdum. Rasih iri kalın dudaklarını oynattı. Bıyığını karıştırdı, sonra:

«Üzüleceğin bir haber vereceğim, dedi, Nâzım çıldırdı...»

Yerimden fırladım.

«Ne diyorsun?» diye bağırmaya başladım. Yandaki odadan annem geldi:

«Ne var oğlum, niye bağırdın?»

Annem de Nâzım Hikmet'e ne kadar çok saygı ve sevgi duyduğunu bilirdi. Ama, Rasih Güran'ın söylediklerini ne anlatmak isterdim, ne de annemi konunun içine almayı düşünüyordum. Annemi uygun sözlerle odasına göndermeyi başardıktan sonra sordum:

«Rasih, ne diyorsun? Nasıl oldu bu? Hangi hastahane?»

Rasih ayağa kalkmıştı. Uzun boyu, başından çıkarmadığı beresi, gözlükleriyle karşımda bir akıl ve sinir hastalıkları uzmanı gibi duruyordu. Nerdeyse «Aman doktor, söyleyin, iyileşecek mi Nâzım,» diyecektim. Rasih birkaç dakika odada dolaştıktan sonra:

«Nâzım, anladığımız anlamda çıldırmış değil, dedi. ama ancak bir çılgının yapacağı bir işi yaptı.»

«Ne yaptı?» dedim.

«Piraye'den ayrılmaya karar verdi.»

Kelimenin tam anlamıyla başımdan vurulmuşu döndüm.

Nâzım Hikmet, eşi Piraye Hanım'dan ayrılmayı nasıl düşünebilir, nasıl buna karar verebilirdi? Nâzım ile Piraye, Nâzım'ı tanıyanlar için Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin gibi anılaşmış, destanlaşmış bir aşkın simgesiydiler. Üstelik bu evlilik hem çağdaş ve destanlaşmış bir aşkı, bir bağlılığı, bir anlayış ve inancılığı, aynı kavga ve davada yer almamakla birlikte aşkın bunu da gerçekleştirdiğini dile getiriyordu. Rasih'ten başkası söyleseydi, gevezelik, uydurmacılık der, geçerdim. Ama Rasih Güran söyleyince, bunda inanılmaması gereken hiçbir öge olamazdı. Rasih, Nâzım'la çok eskiden tanıştırdı. Alman Faşizmi ve Irkçılığı kitabında yer alan birçok makaleyi İngilizce'den Rasih çe-

virmiş, Nâzım kitabına almıştı. Piraye Hanım'la çok yakın dostluğu vardı, ona saygıyla bağlıydı. Üstelik bir sosyalist olarak üstün nitelikleri bulunan, inanmış bir dosttu. Nâzım'ın başı dara geldiği zaman, içini döktüğü birkaç kişiden birisiydi Rasih Güran. Bu nedenle, Nâzım'ın Piraye Hanım'dan ayrılma kararını duyunca nedenlerini öğrenmek için sohbete daldık.

Rasih'in anlattıkları şunlardı:

Nâzım, birkaç kez Piraye Hanım'a mektup gönderiyor, Bursa'ya gelmesini istiyordu. Ama Piraye çocuklarının hastalığını, kendisine olan gereksinimlerini ileri sürerek Bursa'ya Nâzım'ın yanına gitmiyordu. Bu da Nâzım'ı çileden çıkarıyordu. Rasih Güran'a şöyle demişti:

«Piraye bana aşık olmasını bilmedi. Bilmedi değil, ben onu ne kadar çok sevdimse o benim sevgimi yapmacık, Darülbedayi artistlerinin aşıklığı gibi saydı. Ben onu yakından görmek için ömrümün on yılını bir saatlik beraberliğimize verebilecek iken, o benimle kalmayı uzatmak şöyle dursun, azalttı. Çankırı'da, burada, Bursa'da birlikte olabileceğimiz çok elverişli fırsatlar çıktı, ama Piraye bundan yararlanmamızı istemedi, beni ihmal etti. Onun için ben işleri arasında ikinci derecede bir insan kaldım. Oysa ben Piraye'ye delice aşıktım. Her şeyine delicesine, ölesiye aşıktım. Ama Piraye bana aşık olmadı. Onun için artık Piraye ile beraber olamayız. Ayrılacağız. Al şu mektubumu Piraye'ye sen kendi elinle var. Bu iş burada bitsin.»

Rasih Güran'ın kanısı şuydu:

Araya «Dayı Kızı Münevver girmeseydi, Nâzım yine Piraye ile birlikte kalırdı. Nâzım, Piraye'nin kesip attığı tırnak kadar bile olamayacak kadınların oyuncağı olacak. Ama Piraye, Nâzım'a sadakatini ömür boyu sürdürecektir.»

Bursa'ya Nâzım'ı ziyarete giden Rasih Güran'a Nâzım Hikmet'in verdiği mektubu, Rasih Koşuyolu'ndaki evinden çıkıp kısa bir yürüyüşle Altunizade'ye gidip Piraye Hanım'a verebilmek için kendi kendisine pek çok cesaret telkini yaptığını söylüyor, kadıncağızın düşüp füceten» ölebileceğini düşündüğünü bildiriyordu.

«İnanır mısın Kemal, dedi Rasih Güran, yaşamımda bu kadar sıkıntılı bir an geçirdiğimi hiç anımsamıyorum. Piraye mektubu okurken öyle sarardı, öyle boğazı kurudu, öylesine halsizleşti ki, sorma. Onun bu durumu karşısında ben kötü oldum, kanepeye yığılıverdim. 'Allahaşkma bir yudum su' diyebildim. Piraye, kendi durumunu unuttu da beni teselliye çalıştı. Piraye Osmanlı kadın vesselam...»

Rasih Güran, yine odada ayakta, yönünü şaşırılmış bir gezgin gibi duruyor, bana dönüp:

«Hiç başka anlamı yok, Nâzım çıldırmış,» diye söyleniyordu.

Olay Vâlâ Nurettin'e anlatıldı. Olup bitenden habersizdi ve buna olasılık vermiyordu.

Olay, M. Ali Aybar'a duyuruldu. Daha önce böyle bir şey duymamıştı. «Nâzım bunu yapamaz,» diyordu. Rasih'ten duyduğuma göre Aybar, olayın gerçek nede-nini ve daha doğrusu ne ölçüde gerçek olduğunu anlaması için Ankara'ya, avukat Balamir'e telefon etmiş, ilgisini rica etmişti. İ. Hakkı Balamir, Nâzım'ın avukatlarındandı ve birbirlerini severlerdi. Aybar'ın da dostu idi Balamir. Onun Bursa'ya gitmesi, Nâzım'la «hukuki bir sorun için» başbaşa konuşma olasılığını verecektir. Nâzım, Piraye Hanım'la olan ilişkisini anlatabilir, geçici bir kriz ise, Balamir, bunu anlar ve Nâzım'a gereken etki yapılırdı.

Adalet Bakanı Fuad Sirmen Bursa Hapishanesi'ni ziyaret etmiş, mahkumlarla konuşmuş, Nâzım'ın oda-

sına da girmişti. 20 dakika kadar konuşmuşlardı. Nâzım, uğradığı haksızlıkları, kanunsuzlukları bilmem kaçınıcı kez yine özetle bakana anlatmış, bir genel aftan başka kurtuluş yolu olmadığını söylemişti. Bakan herhangi bir söz vermemişti ama, kendisinin durumuyla ilgileneceğini söylemişti. Fakat Nâzım'a mektup gönderen arkadaşları. Vâlâ Nurettin, Kemal Sülker, Sabiha Sertel bir af haberinin Ankara siyasi çevrelerinde dolaştığını, CHP Hükümeti'nin, Demokrat Partili'lerin elinden af silahını almak için böyle bir girişimde bulunacaklarını yazıyorlardı. Ama ister af edilsinler, isterse edilmesinler Nâzım Hikmet, özel yaşamında, kimseyi ilgilendirmemesi gereken bir konuda önemli bir karar öncesindeydi. Nâzım, Dayı Kızı Münevver'e vuruluyordu. Piraye'den de ayrılıyordu.

Nâzım Hikmet'in kararı kesindi. Piraye Hanım'dan ayrılacaktı. Boşanma isteğini bildiren dilekçesini Kadıköy İkinci Sulh Hukuk Yargıçlığına gönderdi. Piraye Hanım, Nâzım'ın vasisi olduğundan bu konuyu da çözmek gerekkti. Boşanmaya vasilik kurumu engel olacaksa, o zaman vasilikten çıkarma işleminin de yapılması gerekiyordu. Nâzım'ın vasiliğini Avukat İrfan Emin almalıydı. Ne olur ne olmaz, diye zaten Nâzım, Piraye Hanım'ı vasilikten çıkarmak için gerekli başvuruyu yapmıştı. Nâzım bir an önce bu işin sona ermesini diliyordu. Zira boşanma ve evlenme işleri uzayacak olursa iki tarafın yakını, Nâzım'ı tanıyanlar, Nâzım Hikmet adını bilenler, özellikle küçük burjuva entellektüelleri dedikodu dünyasının tadını çıkaracaklar, hele bira, şarap, rakı kadehleri tokuşturulurken masanın konusu Nâzım Hikmet Piraye boşanması olacaktı. Bu nedenle Nâzım, hukuksal işlerin hızla bitirilmesini istiyordu.

«Nâzım Usta, boşanma işi uzasa da uzamasa da dedikoduların sonu gelmez, onun için siz hiç üzülmeyin bunlara,» demiştim bir ziyaretimde. Ama Nâzım, gayet açık yürekle şu yanıt vermişti:

«Dedikodudan çekindiğim yok, hele küçük beylerimizin lafları umrumda değil, ama bu işin uzamasından üzülüyorum. Çünkü sevdiğim kadına kavuşmam gecikiyor da ondan...»

Piraye'ye Rasih Güran aracılığıyla gönderdiği mektup ve buna Piraye Hanım'ın verdiği yanıt iki arkadaşın birbirine gerçek duygularını anlatıyordu. Nâzım yalanı sevmediği, eşini aldatmaya gönlü razı olmadığı için sevmeye başladığı Münevver Hanım'la, Piraye Hanım'ı aldatmaya yanaşmıyordu. Nâzım'a göre Münevver Hanım'a sırlıslıkla aşık olduğundan, Piraye Hanım'ı bütünü yitirmeyi, onu aldatmaya yeğ tutuyordu. Eşiyle olan karı - koca ilişkisi zaten hapislik nedeniyle ortadan kalkmıştı. Öyleyse bu ilişkiyi kesmekte bir sakınca yoktu. Bu sonuca, kendi kendisiyle yaptığı hesaplaşmayla varmıştı. Bu sonuca varırken de kendi kendine bir hayli manevi işkence çektirmişti. Eşine yalan söylememek için, bu karı - koca ilişkisi sona ermeliydi.

Ama, Piraye Hanım yine Nâzım'ın en yakın arkadaşı, dostu kalmalıydı. Piraye Hanım'ın çocukları yine Nâzım'ın çocukları gibi, Nâzım'a «baba» demeliydi.

Bu görüşler mektuplarda dile getiriliyor, ama gerçek, düşünülen gibi olmuyordu. (*Mektupların aslı Nâzım ile Piraye kitabında 274 ve 275. sayfalardadır*).

Bu büyük aşkın sona erişisi sırasında Nâzım şu duygularını yazmaktan geri kalmıyordu, Piraye Hanım'a:

«Hayatımda milletime ve namuslu insanlığa layık bir iki şey yazabildimse, bunu sana borçluyum. Şöhret yapmayı bir an bile aklımdan geçirmiş değilim. Bu gibi işlerde en ufak ihtirasımın olmadığını herkesten iyi sen

bilirsin. Artık senin erkeğin ve kocan değilim, fakat senin en sadık insanın ve arkadaşınım, hatta daha da fazla bir şeyinim ve sen de benim için öylesin, istesen de istemesen de öyle kalacaksın. Bütün bunlara rağmen seni arkandan değilse de, ansızın bıçakladığına müdrikim. Fakat aynı bıçağı kendime de sapladım.»

Bıçak saplanmış, kanlar akmış, kasım 1948'in 11. ve 18. günleri bu yaralamanın belgeleri Bursa Cumhuriyet Savcılığı'na verilmişti. Savcılık bu dilekçeleri Kadıköy II. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne yollayacaktı. Birisi boşanma isteğini, birisi de Piraye Hanım'ı vasilikten çıkarmayı öngörüyordu. Avukat İrfan Emin de Bursa'ya gidebilse, Nâzım ona bir an önce bu işlemleri bitirmesini rica edecekti.

Ama, Piraye Hanım'ın dostları, Nâzım'ın kararına karşın bu evliliğin sona ermesini akıl dışı buluyorlardı. Onun için de kimseyle konuşmadan kendi derdinin ruhunda yaptığı fırtınanın sesiyle kararsız kalan Piraye Hanım'a etki yapıyor, «boşanma» diyorlardı. Nâzım'ın hemen bütün arkadaşları Piraye Hanım'ı tanırlardı. Onun ciddiyeti, Nâzım'a bir çocuk gibi özen göstermesi, dikkati, yüksek sanat anlayışı, Nâzım'ı ayyaş yazar arkadaşlarından koruması, bazı yeni yetme bayan yazarların Nâzım'a musallat oluşlarını kesin tavırla önlemiş bulunması, bilinmeyen başarıları değildi Piraye Hanım'ın. Bütün bunları bilenler, Piraye Hanım'ın Nâzım üzerindeki büyük olumlu etkisinin ayırdında olanlar Piraye Hanım'a, ısrarla «ayrılmak istemediğini yazmasını» salık veriyorlardı. Bu, Nâzım'ın da kulağına geliyordu. Onun için Nâzım, bu etkilemelere kızıyor, Vâ - Nû'lara gönderdiği bir mektubunda kızgınlığını belli ediyor, şöyle diyordu:

«Lütfen eşe dosya söyleyin, Piraye'nin üstünde yaptıkları tesirle işi uzatıyorlar. Boşu boşuna uzatıyorlar.

Ayıp ediyorlar Yeryüzünde uğaşılabacak başka iş mi kalmadı? Sonra unutmazınlar ki ben ne yapacağımı onlardan iyi bilirim ve verdiğim kararları düşünüp taşınıp veririm ve her hareketimin sorumluluğunun bilincindeyim. İstenen şey, her şeyden önce benim hapislik koşulları içinde ve hastalanmış kalp cihazıyla mümkün olduğu kadar sakın ve verimli yaşamam ise, yedikleri boku temizlesinler ve Piraye'yi de boşu boşuna üzen bu hale bir son versinler. Piraye'nin de boşanmaya razı olmasını sağlasınlar. Hatta boşanma davasının Piraye tarafından açılmasını sağlasınlar. Ayıp be, benim boşanmamdan, evlenmemden başka karışacak iş mi kalmadı?

Nâzım gerçekten sinirliydi. Sigarayı daha da arttırdığı için göğüs ağrıları yine azmıştı. Kış koşulları siyatik ve romatizmalarını da etkilemişti. Ama bu eski hastalıklarının acısına dayanıyor, fakat göğüs ağrıları onu uyutmuyordu. Gecenin ayazı odasını daha da oturulmaz duruma getiriyor, sırtına paltosunu alıp yatakta yarı dik durumda uyumaya çalışıyordu. Gardiyan, Nâzım'a iyilik olsun diye mahkumlardan birine bir mangal kömür ateşi yaktırmış ve akşam üzeri usulca Nâzım'ın odasına götürmüştü. Nâzım, hem sonsuz teşekkürlerini bildiriyor, hem de kor gibi yanmış mangalı geri almasını rica ediyordu. Bir kış, kömür mangalından nerdeyse baygın düşecek, belki de karbon zehirinden ölecekti. O günden bu yana kömür mangalının bulunduğu odaya girmiyor, kendi odasına da mangal koydurmuyordu. Gardiyan, Nâzım'ın nazik davranışı üzerine mangalı almış, vurgunculuktan yatan soyadı Somtürk olan birinin odasına götürmüştü.

Nâzım, gardiyan çıktıktan sonra, ne yapacağını şaşırmış durumda kalktı, paltosu sırtında, bir yandan burnunu silerken, bir yandan tatlı tatlı ötmeye başlayan. adını Memo koyduğu kanaryasının kafesine gitti, su ta-

sını çıkardı, suyunu döktü, yıkadı, yeniden su koydu. Memo'yla konuşmaya başladı:

«Memo, söyle bakayım, Piraye yengenden ayrılmakla iyi mi ettim, kötü mü? Kötü ettimse, üç defa öt...»

Memo «cık cık cık» demez mi?

Nâzım bir garip oldu. Yeniden yatağına uzandı. Piosunu ateşledi.

1949 yılının ocak ayının 11. günü Nâzım Hikmet'in vasisi bulunan Piraye Hanım'ın bu görevi bitecek, avukat ırfan Emin Kösemihaloğlu da mahkemece Nâzım'ın vasisi olarak atanacaktı.

Münevver Hanım beklenen günde Bursa'ya gelemediği için Celile Hanım, yeni tuttuğu evde yalnız kalıyordu. Biraz rahatsızdı, bir başına bütün ev işlerinin üstesinden gelemezdi. Nâzım'ı yarım saat kadar hapiste ziyarete gittiği gün ancak birkaç cümle konuşabilmişti. Gözü ağrıyor, «Münevver ne zaman gelecek?» diye soruyor, oğlunun öksürüklerini duyduğu halde ilgilenemiyordu. 10 ocak 1949 günü annesini hapishaneden uğurlayan Nâzım, Münevver'in gelemeyişine bin bir anlam veriyordu. Oysa Münevver boşanma konusunda kızı Renan yüzünden eşi ile anlaşamıyorlardı. Onun için Nâzım'la evliliği gecikiyordu. Nâzım da bunun ayırdına varmaya başlamış, müthiş azap çekiyordu. Münevver Hanım da tedirgindi, Piraye Hanım da sıkıntı ve ızdırıp içindeydi.

Bunları düşünen Nâzım, Münevver Hanım'ı da durup dururken kocasından ayrılıp kendisiyle evlenmesi düşüncesine alıştırdığı halde sonuç alınmayışını kendi kusuru olarak değerlendirdi. «Münevver'i de durup dururken ateşe attım,» diye vicdan azabı çekmeye başladı.

Nâzım Hikmet'in ruhsal durumu, kendi anlatımıyla şöyleydi:

«Ömrümde çekmediğim bir acıyı çekmekteyim. Ömrümde ilk defa kendi kendimden nefret ediyorum. Nefretimin ve acımın sebepleri bir değil. Evvela düşünün ki bir insanı (Piraye Hanım'ı) ben ansızın, habersizce bıçakladım. O bana, hiçbir zaman, 'seni seviyorum', demedi. 'Seni her gittiğin şehirde peşinden gelerek bekleyeceğim,' demedi. Bilakis böyle fırsatlar çıktığı zaman bile 'Ben burda tek başıma fazla oturamam, sıkıntıdan ölüyorum' dedi. Fakat beni on bir sene, insanlık şerefimi, haysiyetimi koruyarak, sanatımda bana daima en doğru yolu göstererek, bir defa bile yalan söylemeden, altından kalkamayacağı taahhütlere girmeden, sabırla, vekarla bekledi. En iyi, en güvendiğim dostumdu ve ben onu ansızın bıçakladım. Bu kahpeliğimin utancını, acısını daima duydum.. Ona (Piraye Hanım'a) bıçağı attığın gece, yani ayrılmanız gerektiğini bildirdiğim zaman, ötekine (Münevver Hanım'a) duyduğum, ömrümde ilk defa duyduğum sevdanın dehşetine rağmen şunları yazdım:

1 kasım 1948

Bu akşam belki şimdi şu dakika sen
göğsünden bıçaklandın kızım,
hem de ben bıçakladım seni.
Kan damlıyor ellerimden.

Görüyorum: sen içine gömülürken karanlığın,
hayretle açılan gözlerinde
durgun bir su gibi parlıyor hâlâ
bana güvenin, rahatlığın.

Bir tek sözüm var;

seni arkadan vurmadım.

Ve kanınla kızaran ellerim

Yine dostundur sonuna kadar

Halbuki yalan, ona arkadan vurdum. Şimdi bir dostumu arkadan vurmanın utancı bütün azametiyle ortaya çıkıverdi. Kabil olsa, bütün insanlar bir meydana toplansalar ve ben onların gözü önünde, yerlere kapılarak arkadan vurduğum dostun (Piraye Hanım'ın) ayaklarını öperek af dilesem. Sadece af dilemek, çünkü artık ona dönmeyi bile düşünemem.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar* s. 139)

Oysa, bunalım biraz dinince Piraye Hanım'a dönmeyi çok istedi. Nâzım sanat yaşamında, politika ile uğraştığı yıllarda hiçbir kişiye, hiçbir dergi veya gazete patronuna bile, değil arkadaşlarına, bir işverene bile kötülük düşünmedi, yalan söylemedi, kimseyi ele vermedi, kimseye ihanet etmedi. O, bir kavga arkadaşıydı, davaya inanmış bir insandı. Ne arkadaşlarına karşı, ne de inandıklarına aykırı bir tek tanık çıkmamıştır, bir tek öykü anlatılmamış, bir tek suçlama yapılmamıştır. Ama aşk vadisinde Nâzım, zaman zaman körkütük sarhoş oluyordu sevdadan ve bu sevda onun ruhunda çarçabuk büyüyor, tedavisi olanak dışı bir hızla büyüyor, bütün benliğini sarıyor, bu sevda onu bütün dünyanın namuslu insanlarına yararlı olsun diye, şu kepaze bozuk düzen sona erdirilsin diye şiirler, piyesler, destanlar, romanlar öyküler yazdırıyordu.

Af söylentilerinin arkasının kesildiği artık gün gibi açık şekilde anlaşılnca Nâzım'ın ziyaretçileri arasında «Dayı Kızı» yer almıyordu. Yeniden eşine dönmüş, barışmış, kızlarını da yanlarına alarak gezintiler yapmışlardı. Nâzım'ın deyimiyle, Münevver Hanım, kendisi

için karasevdalısi Piraye Hanım'ı bile hayatından çıkaran şairi «kirli bir mendil gibi atıvermeseydi» yeni duygulara kapılmayacaktı. Nâzım, Piraye Hanım'a dönmek istiyordu şimdi.

Nâzım'ı perişan eden şeylerden biri de Münevver'in dengesizliği idi. Münevver Hanım, çocuk değildi. Otuz ikisine girmiş, çoluk çocuk sahibi, okuyup yazması olan. hatta akranlarına oranla biraz daha bilgili bir hanımdı. Bir yandan Nâzım'a vurulmuş, her şeyi yüzüstü bırakmış, Nâzım'a koşmuştu. «Sensiz yapamayacağım, Nurullah'a tahammül edemiyorum, her şey bitti,» demiş. sonra da Nâzım bütün yasal işlemlere girişmiş, avukatını Münevver Hanım'ın da boşanma işine bakacak avukat olarak görevlendirmiş, gel gör ki, aynı hanım ağlayıp sızlamasından az sonra, tahammül edemediğini söylediği eşinin kolunda nasıl olmuş da ahbap ziyaretine gitmiş, aynı yastıkta yatmıştı? Nâzım bu soruyu yanıtlamıyordu.

Acaba kızı Renan için mi yeniden eşiyle birleşti?

Nâzım buna «hayır» diyordu.

Peki, eşi Nâzım'a oranla maddi bakımdan daha iyi bir yaşam sürdürüyordu Münevver Hanım'a. Bu aklına gelerek, Nâzım'la geçecek sıkıntılı yaşama dayanamayacağını anladı da onun için mi Nâzım'dan yan çizdi?

Nâzım buna da «hayır» diyordu.

Öyleyse. Nâzım'ı gönülden sevmeyi, sırf bir gönül eğlencesi diye mi Nâzım'ın yanına taşındı durdu, ona ilanı aşk etti, bu nedenle mi Nâzım'ı unuttu, eşinin yanına döndü mü diyelim?

Nâzım bu soruyu da «Hayır» diye yanıtlıyordu. Geriye şu olasılık kalıyordu: Piraye Hanım'a yapılan gibi. Münevver Hanım'a da etki yapılıyor, «eşini bırakma, kızına, yaşamına yazık olur,» mu diyorlardı?

Nâzım Hikmet bunu da geçerli bir neden sayamıyordu.

Çünkü bütün bu akla gelen nedenleri Nâzım da düşünmüş ve Münevver Hanım'ın başlattığı evlilik girişi mi üzerine ona önce ilişkinin bu yönde bir gelişme göstermemesi için sayılan bu olasılıkları anımsatmış, söylemiş, sonra da mektuplarında bunları birlikte tartışmışlardı. Öyle ise bütün akla gelen nedenlerin tümü boştu. Fakat bir gerçek vardı ortada:

Münevver Berk, yirmi gündür Nâzım'a ne mektup yazıyor, ne yanına gidiyor, ne de eşin dostun yanına uğruyordu. Evine dönmüş, kızıyla, kocasıyla güle eğlene bir yaşam sürüyordu.

Münevver Hanım'la senli benli olduktan sonra Nâzım, yepyeni bir dünya keşfettiğini sanmış, bu dünyanın aşktan ibaret olduğunu anlamış ve bu yeni dünyaya dalmak için kendisine en yakın, en iyi, hiçbir yalanını, dolanını görmediği dostunu arkadan bıçaklamıştı. Ama işte aynı işi bu kez Münevver Hanım, Nâzım'a yapıyordu. Nâzım Hikmet'i kalbinden bıçaklıyor, yerde kan içinde bırakıyordu. Peki, Münevver Hanım bunu yaparken neyi keşfetmişti acaba?

Nâzım'ın kafasını burgu gibi delen düşünce buydu. Kaldı ki beş altı gün olmuş, Münevver Hanım yine bir mektup döşenmiş ve Nâzım'a:

«Seni sevdiğimden bir an olsun kuşku duyma, seni bekleyeceğim» demişti. Üstelik Nâzım'ı da bağlamak için olacak:

«Sen de beni bekleyecek misin?» diye sormuştu.

Ama ilgisizliği de, eşine dönmüş olduğu da bir gerçektir. Peki Münevver Hanım ne yapmak istiyordu? Bunun elbette bir açıklaması olacaktı. Ama Nâzım bunu yapamıyordu. Onun için Münevver Hanım'ın kendisine reva gördüğü işlemin, onurunu kırıcı olduğunu bilmekle

birlikte bu tavra kendini layık görüyordu ama, bunu niçin yapmıştı? Bunu yanıtlayamamak Nâzım'ı perişan ediyor, acı geliyordu bu anlaşılmaz karmaşık durum...

İçinde bulunduğu ruh halini anlatmak için şu şiiri yazdı Nâzım:

En ümitsiz mâcerâ:

yedi yerden yara almak değil.

En ümitsiz mâcerâ:

ipin ucunu kaybetmek elinden

ve gözlerimiz koyun gibi mahzun,

bıçağın altına kendiliğinden,

bıçağın altına bıkkın ve uzun

yatıvermesi boynumuzun...

Nâzım Hikmet, telefona sarılıp gazeteden Vâlâ'yı aradı, «az önce çıktı» dediler. Evden aradı, Müzehher Vâ - Nû Hanım çıktı telefona. Nâzım'ın sesini yanibaşında duyunca bir tuhaf oldu. Gözleri daha irileşti, heyecanı daha arttı.

«Merhaba Nâzım, dedi, hayrola?»

«Münevver'i merak ediyorum. Hiçbir ses seda yok. Niçin gelmiyor, aramıyor, eşinden ayrılma hikâyesi bitti, yeniden eşiyle mi yaşamaya başladı? Bunları öğrenip bana yazın lütfen, lütfen Müzehher kardeşim, lütfen...»

Telefon arıza yaptı, hatlar karıştı, anlaşılmayan sözler duyuldu. Nâzım, bin bir rica ile sağladığı telefonla konuşma özgürlüğünü bir sonuca bağlayamadan yitirince mektuba yöneldi ve Müzehher Vâ - Nû'dan istediklerini sıraladı:

1 — Müzehher Hanım, Münevver'i görmeli, Nâzım'ı niçin kirli bir mendil gibi attığını öğrenmeliydi.

2 — Nâzım'ın Münevver Hanım'a gönderdiği mektuplar vardı. O mektupları Münevver'den almalı, Nâzım'a göndermeliydi. Ya da Münevver'in kendisi, Nâzım'

ın yazdığı için mutlu olduğu, yazdığı için yüzü kızarmadığı, hepsini doğru yazdığı mektupların Münevver' de kalması artık yakışık almayacaktı. Çünkü Nâzım'ın yaşamının en güzel sevdasının belgeleri Nâzım'ın yanında olmalıydı.

3 — Nâzım da kendisine gönderilen Münevver imzalı mektupları, Münevver Hanım'ın bildireceğı adrese hemen postalayacaktı. İsterse elden de gönderebilirdi.

4 — Müzehher Hanım da, Münevver Hanım da mektubun yanıtını hapishaneye değil, annesi Celile Hanım'ın kiraladığı eve ve annesinin adına göndermeliydiler. Celile Hanım Bursa'nın Selçuk Hatun Mahallesi'nde Ir-gandı sokağında 24 numaralı evde kalıyordu.

5 — Müzehher Hanım, Nâzım'ın akşam üstü yaptığı telefon konuşmasını da unutmalıydı.

Nâzım, heyecan içinde, sıkıntılar içinde, upuzun yere uzanmış, ne yapacağını şaşırmış durumda bu beş konunun yanıtlarını alacağı günü dört gözle bekliyordu

IV. PIRAYE HANIM'A DÖNÜŞ YOLLARI ARANIYORDU

Dağın üstünde:

akşam güneşiyle yüklü olan bir bulut var dağın
üstünde.

Bugün de:

sensiz, yanı yarı yarıya dünyasız geçti bugün de
Birazdan açar
kırmızı kırmızı:
gece sefaları birazdan açar kırmızı kırmızı
Taşır havamızda sessiz, cesur kanatlar
vatandan ayrılığa benzeyen ayrılığımızı.

Nâzım Hikmet duygularını gerçekçi olarak dizelere dökmesini çok iyi biliyordu. Üçlü macerayı bir melodram halinde bir prolog, bir epilog ve beş perde halinde dile getirdi. Bir de kanto yazdı Münevver Hanım'a. Ama Münevver adı yerine «Pakize»yi kullanıyordu. Bu kanto Nâzım'ın bu alanda yazdığı ilk ve son şiirdi. Şöyle:

Eyvah ne yazık, aldanarak aşka inandım:

Odeon Rekor

nevadan gazel

Ne gelen var, ne haber, gün uzun, yollar uzak.

Yaşlar akıyor çeşme gibi didelerimden.

Ah!

Ömrüm seni sevmekle nihayet bulacaktır:

Segâh.

Hatırımdan çıkmaz asla ahdü peymanın senin;
Rast.
Ne kadar kandı gönül o güzel sözlerine;
Hicazkâr.
Kâfir aldattın beni niye döndün sözünden;
İşte bu kanto...

Nâzım Hikmet şiiri Yaşayan Sanat Dergisi'ne Ferhad Nakkaş imzasıyla gönderdi, yayınlanmasını görmekle bahtiyar olacağını bildirdi. Artık bir kâbustan kurtulmuş, rahatlamıştı. Ne var ki hastalık peşini bırakmıyordu. Göğüs sancıları dayanılır gibi değildi. Bu sancıların mide, safra kesesi ve karaciğerle ilgili olduğunu sanıyor. kendini aşk illetinden arındırdığı için de bu hastalıkları küçümseyerek şöyle bir anımsar gibi oluyordu. Aşk, muhabbet, sevdâ kelimelerini artık ağzına almıyor, için için Piraye Hanım'la barışma yollarının planlarını yapıyor. şöyle düşünüyordu:

Bir kez, oğlu Memet Fuat vardı. Bu delikanlı, Piraye Hanım'ın ilk kocasından dünyaya gelmişti ama, Nâzım onu kendi çocuğu gibi seviyor, kendi çocuğu gibi büyütmek istiyordu. Memet Fuat annesi Piraye Hanım'a da çok benzediği için ona bir başka türlü düşküdü. Başarılı bir sanat adamı olması için ne gerekse onu yapmaya çalışıyordu. Onunla mektuplaştığı için, rahatlıkla Memet'e mektup yazar, Memet de bu mektubu annesine okur, dolaylı olarak Piraye Hanım'la bağlantı kurabilirdi. Memet'in ablası Suzan vardı, ona da mektup yazar, hatta Piraye Hanım'ın yakınları kimse, onlardan ne kadar tanıdığı varsa hepsine mektupla başvurur, Piraye Hanım'ı etki çemberi içine alabilirdi. Kaldı ki Piraye Hanım da altın gibi temiz bir yürek taşıyordu. Nâzım'ı bilmez değildi. Onu elbette bağışlayabilirdi. Bu duygularla yazı makinesi sadece bu konuyu işleyen mektup-

lar üretiyordu, ara sıra şiirler de çıkıyor, ama tümü Piraye Hanım'la barışma konusunu işliyordu.

Nâzım Hikmet açısından konu şöyle değerlendirilebilirdi:

1 — Nâzım, hem kendisine, hem de eşi Piraye Hanım'a kötülük yapmıştı. Piraye Hanım dünyaya küsmüş, kimseye güveni kalmamıştı. Nâzım, bunca yıldan sonra bunu yaparsa... Lanet olsun bu erkeklere diyebilirdi.

2 — Nâzım da Piraye de yaşıyorlardı. İkisi de araya giren aşk macerası yüzünden, son sözlerini söylemişlerdi. Ama Nâzım çok hastaydı. Belki iki yıla kadar ya yaşar, ya yaşamazdı. Piraye Hanım'sa yaşıyordu.

3 — Bir gerçek vardı yaşamlarında. Nâzım, her şeye karşın ve her şey bir yana Piraye Hanım'ın yakın olduğu kadar kimseye yakın olmamıştı.

4 — Olan olmuş, geçen geçmişti. Kabuslu bir rüya görmüşler, ayılmış, o kabustan kurtulmuşlardı. Şimdi Nâzım ile Piraye, ikisi karşı karşıya, iki dost olarak konuşabilirlerdi.

5 — Nâzım'ı yanlış bir iş yaptığı için Piraye Hanım affetmeliydi. Nâzım da Piraye Hanım'ın kabuğuna çekilip dünyaya küsmesini önlemeliydi. Geçmiş olaylar bu kırılgan durumun sürüp gitmesine değmezdi.

Nâzım, Piraye Hanım'a şunları öneriyordu:

«Yavrum, kızım, karım, sevgilim, annem, her şeyim, silkin, gözlerini koca koca aç, sana uzattığım —günahkâr— eli gülerek tut ve geri kalan bir iki yıllık ömrümü elim elinde olarak geçireyim ve sen de benden sonra yaşayacağın uzun yıllarda benim için çocuklarımıza ve beni senden soracak olanlara: Çok zayıf tarafları olan bir insandı, fakat her şeye rağmen iyi bir insandı, beni seven bir insandı, benim de en çok sevdiğim bir insandı, bazı tarafları da kuvvetli bir insandı, onu öfkeyle, nef-

retle değil, muhabbetle, sevgiyle anıyorum diyebil. İşte böyle güzelim. Rica ederim bana cevap ver. Çünkü cevap vermek değil, cevap vermemek değmez.» (Nâzım ile Piraye, s. 280).

Piraye Hanım, bir kez onarılmayacak kadar kırılmış bir yürek taşıyordu. Bunca yıllık sevgi, bağlılık, arkadaşlık bir kadının on üç yıl sonra araya girmesiyle bir anda sona mı ermeliydi? Olanagı yok, Nâzım'la yeniden karı - koca olarak yaşayamazdı. Ama, Nâzım'a acıyordu. Onu inanmış bir şair olarak çok beğendiği için belki görmeye dayanabilirdi. Buna henüz karar veremiyordu. Ama Nâzım Hikmet'in eşi olmayacaktı, bu kesindi.

Ama Nâzım, bu sıkıntılı günlerinde Piraye Hanım'a gereksinim duyuyordu. Piraye Hanım, her şeye karşın gelmeli ve kendisini bir daha yalnız bırakmamalıydı. Nâzım'ın kendini suçlayan ve Piraye Hanım'a yalvaran mektubunun tam metni Nâzım ile Piraye kitabının 281. sayfasındadır. Biz buraya «gel» yinelemelerinin yer aldığı birkaç cümleyi alacağız:

«Yeryüzünde hiçbir insan, hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen, gel. Sana 'gel' diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam. ne halledeyim, öyleyim işte. Fakat, gel... Beni affet demiyorum, yaptığım işin afla filan alakası olmayacak kadar namussuzca bir iş olduğunu müdrikim. Fakat gel. Oğlumuzun, Memet'in başı için gel ve ben kalan ömrümde ona lâayık bir baba olmak fırsatını kazanabileyim.»

Piraye Hanım, bu mektubu okuyor, Nâzım'ın ne kadar ruhsal bunalım geçirdiğini, kendi kendisini suçladığını, Nâzım'da olmayan bir sürü kusuru kendi kendine yüklediğini anlıyor ve bu durumun normal olmadığını da biliyordu. Ne yapmalıydı?

Onuru kırılmış, hiç layık olmadığı bir işlemle karşılaşmış, ipe sapa gelmez bahanelerle boşanmaya kalk-

mış, sonra da, Dayı Kızı'ndan yüz bulamayınca yine kendisine dönmeye çalışan bu büyük insanı bağışlamalı mıydı?

Karar veremiyordu. Bu sırada dört kelimelik bir mektup aldı:

«Piraye, gel, sana muhtacım.»

Piraye Hanım sanki duvar kesilmişti. Bu kadar acı ve bu kadar yalvarıcı mektuplara karşı en ufak bir yan-
kı vermiyordu. Nâzım'ı ziyaret edenler, onun «Piraye, Piraye» diye çıldırasıyla bir sevdaya yeniden tutulduğunu görüp Nâzım'a acıyorlardı. Onun için de bu büyük şairin, bu haksızlıkların birbirini izleyerek 28 yıl 4 ay hapse mahkum ettiği suçsuz insanın sevda illetiyle kendini mahvedecek kadar Piraye Hanım'a el uzatmasının bir olumlu sonucu görülmeliydi. Onun için Piraye Hanım'ı ziyarete gidiyor ve onu etkilemeye çalışıyorlardı. Fakat Piraye Hanım, geniş evin bir odasında, kendi iç dünyasının rüzgarına kapılmış, kimseyle görüşmek istemediğinden İstanbul'da bulunmadığını söyletiyordu. Gelen eş dost soruyordu:

«Piraye Hanım evdeler mi?»

«Hayır, burada yoklar, geçen gün İzmit'e gittiler...»

«Piraye Hanım'ı ziyaret edelim demiştik, evde yoklar mı?»

«Yoklar efendim, Eskişehir'e gittiler.»

«Ne zaman döner, malumatınız var mı?»

«Bilemiyoruz efendim. Herhalde bir ay kadar sonra dönerler efendim.»

Ama Piraye Hanım evde idi. Ne İzmit'e, ne Eskişehir'e gitmişti.

Nâzım'a da mektup filan yazmıyordu. Nâzım, bu kez oğlum dediği Memet Fuat'a bir mektup gönderdi. Bun-

da annesinin Eskişehir'e filan gittiğine inanmadığını belirtiyor, ama kendisiyle Piraye ilişkisini bir romanın, Şahika romanının sonuyla kıyaslamaya çalışıyordu. Memet Fuat'ın annesine söylemesini istediği şey, Şahika' da son bölümde yer alan otobüs kazasının Nâzım'ın kendi başına da gelmesini dilediği idi. Memet Fuat, Nâzım'a gönderdiği mektuplarda Nâzım'ın bir mahkum için rica ettiği bazı İngilizce yazıların çevirilerini de gönderiyordu. Nâzım bunları alınca seviniyor, ama zarfın içinden Piraye'nin yazdığı birkaç satırlık olsun mektubun çıkmayışına üzülüyordu. Ama artık iyice biliyordu ki, Piraye Hanım, hiçbir gün kendisine aşık olmamıştır. Bir kez olsun Nâzım'a «Seni seviyorum,» dememiştir. Bunları anımsadı Nâzım ve taş yüreklipleri bile yumuşatacak kadar güçlü o mektupların yanıtsız kalması üzerine uykusuz bir gecede sabaha kadar olup bitenleri düşündükten sonra işte bunu keşfetti: Piraye bana hiç aşık olmadı. Aşık olmayan da aşığın dilinden anlamaz, halinden anlamaz.

Ama Nâzım, her şeye karşın Piraye Hanım'ı kazanmak istiyordu. «Yalnız şefkatini, sevgisini değil, şimdiye kadar kazanamadığım aşkını da,» kazanmada inatçıydı. Zira Nâzım inanıyordu ki Piraye Hanım'ın aşkını kazanamazsa ve kazanamadan ölürse, kendini çok az yaşamış sayacaktı.

Nâzım Hikmet hapse atılmış, memlekette uygulanan düzen, açık faşizmi aratmamıştı. Nâzım'dan bahsetmek, onun şiirlerini yaymak suçtu sanki. Fakat Orhan Veli, o karanlık günlerde *Tasvir*'de yazdığı bir makede «Doğrusu, en beğendiklerim Yahya Kemal ile Nâzım Hikmet'tir, eserleri meydanda» diyordu (21 mart 1947). Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir şiiri de elden ele dola-

şıyordu. «Bir Şey» başlıklı şiirin ikinci bölümünde Tarancı şu duygularını dile getiriyordu:

Bir şey daha var yürekler acısı
Utandırır insanı, düşündürür
Öylesine başka bir kalp ağrısı
Alır beni tâ Bursa'ya götürür.

Konuk Bursa'da bir garip Kuş
Otur denmiş, oracıkta oturmuş
Tâ yüreğinden bir türkü tutturmuş
Ne güzel şey dünyada hür olmak hür

Benerci, Jokond, Varan 3, Bedrettin
Hey kahpe felek ne oyunlar ettin
En yavuz evlâdı bu memleketin
Nâzım ağabey hapislerde çürür.

Nâzım Hikmet hapislerde çürürken bile gericiler, tutucular, baskıcı düzenin nimetlerinden yararlanmış kişiler onu rahat bırakmıyordu. Bu arada Millet Dergisi temmuz 1947'de Nâzım Hikmet'i amaçlayan geniş bir yayına başlıyordu. Bunu yaparken de derginin birinci sayfasında şu iddialara yer veriyor ve bir çağrıda bulunuyordu. Millet'in amacını belirten kapaktaki yazıda şöyle deniyordu:

«Kızıl harp içindeyiz. Hudutlarımızın iki yanı, havamız, milletimizin en temiz duygularına kasteden fesatçı propagandalarla doludur. Hâlâ, evvelki pazar olduğu gibi Ankara Radyomuz Rus san'atı hayranlarının nutuklarını yayıyor; Devlet Tiyatrolarımız Rus eserlerini oynuyor. Hâlâ; yarı resmi ve parti gazetelerimiz Rus propaganda kaynaklarından ilham alan yazıları, resimleri neşrediyorlar. En hafif tabir ile gaflet diyebileceğimiz bu hâl karşısında biz, milleti uyanık olmaya çağırır-

yoruz. Ey bu vatani seven Türk evladı, uyanık dur ve yakınında gördüğün herkesi uyanıklığa çağır!» (3 temmuz 1947 sayı 74)

Ulus Gazetesi'nde yayınlanan bir çeviride «On beş yıl önce ve bugün Sovyet Rusya'da Din» başlığıyla Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler bildiriliyordu (15 haziran 1947). *Millet Dergisi* bu çeviriye de çatıyor ve şöyle diyor:

«İşte Ulus gibi bir gazetede 'Rus diliyle', 'Rus basını kılığıyla' çıkan bu yazıya, bütün parti uzuvları, hükümet erkânı avama ne diyorlar?»

Ve Ulus Başyazarı Falih Rıfkı Atay'a veryansın ediliyordu. Ayrıca haziran ayının ikinci yarısında Büyük Doğu Dergisi'nde Atatürk'le ilgili olarak yayınlanan bir şiir ve Meş'ale adlı bir yayın organında Millet Dergisi'nin Atatürkçü'lüğünü eleştiren bir yazı üzerine Ankara Yüksek Tahsil Talebe Birliği'nin düzenlediği Atatürk'e saygı toplantısında Atatürk'le ilgili filmler gösterilirken Sovyet yapımı bir filmin de gösterilmesi eleştiri konusu ediliyor, İnkılâp Enstitüsü'nden alınan bu filmin bu enstitüde bulunması bile suçlanıyordu.

İşte bu anlayışta yayın yapan Millet Dergisi, Nâzım Hikmet hakkında gerçeklerle hiç ilgisi olmayan yakıştırmalar yapıyor ve iki sayfa tutan yayının başlığını şöyle atıyordu:

«Yoldaş Karahan'ın 1 numaralı elemanı: Nâzım Hikmet Türk Ordusuna 'Kızıl aş' hazırlanmıştı. Fakat!...»

Millet, 75. sayısında «Nâzım Hikmet Hikâyesi'nin Sonu»nu yayınlıyor, bir «Karahan Planı» icad ediyor, bunda Nâzım'ın rolü ve yeri gösteriliyor, Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında «yekûnu dünyanın hiçbir dilinde ulaşılamayacak kadar yüksek bir sayıyı bulan Rus klasiklerinden bir kısmının» Nâzım Hikmet'e ve onun gibi mahkumlara tercüme ettirildiği ve

paralarının başkaları adına tahakkuk ettirildiği yazılıyordu. Nâzım Hikmet'in affı için Sovyetler Birliği'nin girişiminde bulunduğu yazılıyor, ancak bu girişimin başarıya ulaşmadığı, bunun nedenlerinin de «üç şey» olduğu ileri sürülüyordu. Bu üç şey Millet Dergisi'ne göre şunlardı:

1 — Memleket başında büyüklerin basiretleri,

2 — «Ben bu uğura güzide genç subaylarımdan bazıalarını bile feda ettim. Bir affa razı değilim» diyen marşalin ısrarı,

3 — Türkiye içindeki teşebbüslerinin muvaffakiyetinin gecikmesi üzerine dayanamayıp müdafaa eden Sovyet diplomasisinin ve propaganda teşkilatının harekete geçmesi.

Büyük rejisör Muhsin Ertuğrul'un Ankara ve İstanbul'daki tiyatrolara baş rejisör olarak geniş yetkilerle atanmakta olduğu haberleri çıktığı için Millet Dergisi bu haberi de Nâzım Hikmet aleyhinde yayın yapmak için bir neden olarak değerlendiriyordu. (17 temmuz 1947 Millet)

Bu yayımlar üzerine kendilerine iftira edilen Harp Okulu ve Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemeleri mahkumları, bu arada Kemal Tahir yanıt haklarını kullanmak istediler. Acaba Basın Kanunu, kendilerinin Millet Dergisi'ne yanıt göndermelerine elverişli miydi? Kemal Tahir bunu hemen Nâzım'dan sordu ve bulabilirse Basın Kanunu'nu kendisine göndermesini istedi. Nâzım da kasım 1947'de sağladığı Muaddel Basın Kanunu'nu hemen Kemal Tahir'e postaladı.

Görüldü ki, hem yanıt, hem yalanlama hakkı kullanılabilir, hem de derginin sorumluları aleyhine dava açılabilir. Kemal Tahir, hemen Millet Dergisi'nin «Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden» Cemal Kutay aleyhine dava açtı. Nâzım da aynı yolu tuttu. Ancak Kemal

Tahir, önceleri Mithat Cemal sandığı Cemal Kutay'ın yayınlarından müthiş sinirlenmişti, ağzına geleni söylüyordu. Nâzım ise, bu sinirliliği azaltmak için ona bu yayınların içyüzünü anlatmayı gerekli gördü. Nâzım «neşriyatın sebebi malum, vesilesi kısaca şu,» diye yaptığı açıklamayı birlikte okuyalım:

«Hakkında bir aralık bir adalet müfettişince tahkikat yapılan hapishane doktoru yerimden olacağım diye telaşa düşüp akrabası olduğunu sandığım bir avukata dehalet ediyor, diğer taraftan bir aralık hapishane müdür vekilliği eden bir adamcağız hapishane müdürü olmak istiyor. Doktor hakkında tahkikat yapılırken ifadesi alınan mahkumlar arasında ben de varım. Mesele tamam: Doktorun temize çıkması, kâtipin müdür olması için Nâzım Hikmet'e saldırmak yeter. Ve saldırıyorlar. Behçet Kemal'in Mareşal Fevzi Çakmak'ı, Kenan Öner'in Hasan Ali Yücel'i alt etmesi için tatbik edilen taktik bu sefer de bu suretle bu doktor, bu kâtip ve bu avukat beyler tarafından tatbik ediliyor. Biraz hazine çokça rezil bir oyun.

'Eslîha saklamaya mahsus zula' yeri bulunan sandık, benim çamaşır sandığımdır, bunu tahliye edilen bir mahkumdan şahit huzurunda iki yıl önce satın almıştım, onun da çorap makinesi vardı ve bu sandığı alet edevat sandığı diye kullanırdı. Altında benim de farkına varmadığım içi boş, dar ikinci bir kat varmış. Artık burada o adamcağız bıçak mı saklarmış, yoksa makinesinin kıymetli aletlerini mi, orası Allah'a malum.

Savcılığa yazdığım maruzatı mahalline vermeyip gazeteye gönderen kâtip beydir. İki vesikanın mahiyeti bu. Öteki yazılanlar aptalcasına, rezilcesine yalan. Burada şimdi iki adalet müfettişi var, bu neşriyat hakkında da tahkikat yapıyorlar. Ulus Gazetesi'nde okuduğum gibi, Bursa Savcılığı da hilafı hakikat neşriyat davası

açtı.» (*Kemal Tahir'e Mektuplar*, 210. mektup)

Gerçekten Millet Dergisi'nin yayınları yalana, dolana dayanan yazılardı. Nâzım, bu dergilerden birini okumuş ve hemen:

«Üstüme pislik sürülmüş gibi bir şey oldum,» demeye başlayınca yanındaki mahkumlar, ne demek istediğini pek anlamamışlardı. Onun için sordular Nâzım'a:

«Galiba çok sinirlisin şair, neye öyle kızgınsın?»

«Bir mecmua çıkarılıyor. On yıldan beri hapiste yatırıldığım halde, hâlâ beni baş düşman gösteriyorlar. Ama artık bunlara sinirlenmeyi de bıraktım.»

Postadan gelen Vâlâ Nurettin'in mektubunu, gönderdiği kitapları açtı, okudu, yüzünde belirgin bir memnuluk vardı: *Kafatası* piyesi Rumca'ya çevirilmiş. Vâlâ bunu muştuluyordu. Nâzım, konuk mahkumlardan izin isteyerek Vâlâ'ya teşekkür mektubuna başladı ve Millet Dergisi ile ilgili olarak da şunları yazdı:

«Bunlar çok yalancı, aşağılık herifler... On yıldan beri kanunsuz yere hapislerde yattığım halde hâlâ beni baş düşmanları saymaları, saldırmaları, tuhaf bir kederle de olsa, hoşuma gidiyor. Yaşasın, büyük, ölmez ve uğrunda hapislerde yatmaya değer Türk halkı. Memleketim ve namuslu insanlık ve güzelim dünya!» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 46. mektup)

V. NÂZIM'I SINIRLENDİREN ŞİİRİ VE ANLATIMINA OLAN ÖFKESİ

Çocuklarımla yemek yiyebilmek aynı sofrada:
yasak.

Yazdığım mektubun kapatmak zarfını
ve zarfı yırtılmamış mektup almak:
yasak.

Yatarken lâmbayı söndürmek:
yasak.

Tavla oynamak:
yasak.

Ve yasak olmıyan değil,
yüreğinde gizleyip elde kalabilen şey:
sevmek, düşünmek, anlamak.

Koridorda sedyede öldü adam.
Götürdüler.

Artık ne ümit, ne keder,
ne ekmek, ne su,
ne hürriyet, ne hapislik,
ne kadınsızlık, ne gardiyan, ne tahta kurusu,
ve ne de karşında oturup yüzüne bakan kedile
Bu iş bitti tamam.

Basında çıkan yalan yanlış haberler, gerçekleri unutturmak için yapılan karalayıcı yayınlar Nâzım'ı çileden çıkarıyordu. Kendi şiirini, çok eski yıllarda yazdığı dizeleri yineliyordu:

Çizmişiz rotamızı
dostların alkışlarıyla değil,
gıcirtısıyla düşmanın dişlerinin...

1948'lerde Nâzım, yeniden bu duruma geldi. Düşmanlarının yayınları, ona doğru yolda olduğunu kanıtlıyordu. Ama Rıza Çavdarlı'nın Millet Dergisi'ndeki yazıları üzerine Nâzım'ın «Yalanın bile bu kadar adileşmesinden yüzü kızarıyordu». Bu arada Başdan Dergisi'nde Nâzım'ın bir resminin, bir de şiirinin yayınlanması, onda tahmin edilemeyecek kadar öfke uyandırdı, sinirinden hızlı hızlı malta boyundaki yürüyüşünü dakikalarca sürdürdü.

«Bu herzeleri yumurtlamalarının nedeni, benim hapishane hayatımı daha da zehir etmek! Beni adamakıllı cendereye aldırarak!» deyip duruyordu.

Oysa Başdan Dergisi, hiç de Nâzım'ın düşündüğü bir amacı güdüyor denemezdi. Bir kez Başdan Dergisi'nin kurucusu Aziz Nesin'di. Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden de Şair Rıfat Ilgaz'dı. Bu haftalık siyasi magazin halk gazetesi 9 temmuz 1948 günü yayın hayatına başlamıştı. «Milletin hayrına olduğuna inandığımız fikirlerimizden ne döndük, ne döneriz,» diyorlardı. Sosyalizmi savunuyordu, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Kerim Sadı, Abidin Nesimî, Fehmi Yazıcı, Naci Sadullah gibi ünlü sosyalist yazarların önemli eleştirisi, gülmece, ansiklopedik türden yazıları gazetede yer alıyordu. Amaçları. Nâzım'ın affına yardımcı olmak, onun gerçekten halkımızın, memleketimizin en güçlü ve en yurtsever şairi olduğunu bir kez daha bildirmek olsa gerekti. Ama Nâzım, gazetede 12 satır tutan bir «tanıtma» yazısına adamakıllı içerlemişti, tepesi atmış ve bütün öfkesiyle söyleniyordu:

«Bu ne kötü provokasyon, ne kötüyü...» diyordu.

Başdan Dergisi'nin 28 aralık 1948 günlü 21. sayısında Nâzım'ın 1937 sonlarında cepheden çekilmiş bir resmi yer alıyor, yanbaşında çerçeve içinde de şunlar yazılıyordu:

«NAZIM HİKMET

Nâzım Hikmet üstadın, on bir sene evvel hapse girmeden evvelki resmi yandadır. Aşağıda son şiirlerinden birini okuyacaksınız. Bu memleketin ve bu memleket insanlarının sevgisini bu kadar içten veren bir şair okumuş mu idiniz? İşte parmak şairleri, işte hececiler, işte milli şairler, işte failâtün dümtokçileri ve işte büyük şair Nâzım Hikmet.»

Dergide yer alan şiir de, Nâzım'ın ünlü «*Memleketim*» adlı şiiri idi.

«Gerçekten yurtseverliğin bu kadar derin, köklü, duygulu anlatımını bugüne dek Türkiye'de bu kadar sanat yüceliğiyle anlatan şair —ne yazık ki— çıkamadı. Ama, Nâzım kadar yurtsever, gerçekçi ve toplumcu bir şair kuşağının yetişmiş olması ayrı bir sevinç kaynağı bugün.»

Başdan Dergisi'nde el yazısıyla yazılmış, bir ağaç motifi ile süslenmiş olan «*Memleketim*» şiirini okuyalım:

Dört nala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısarak başı gibi uzanan
bu memleket bizim.

Bilekler kan içinde, dişler kenetli
ayaklar çıplak
ve ipek bir haliya benzeyen toprak
Bu cehennem, bu cennet bizim.

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
Yok edin insanın insana kulluğunu
bu davet bizim.

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim!

Nâzım'ın bu yayınlâ ilgili değêrlendirmesini, Vâlâ Nureddin'e gönderdiği mektubu okuyarak, şairin ne kadar kızdığını anlıyoruz. Nâzım'ın mektubu şöyle:

«Vâlâ kardeşim,

Gel de sinirlenme, bilmem gördün mü, Başdan isimli bir mecmuada benim bir şiirimle bir resmim çıktı. Resmin hapisten önceki devre ait olduğunu kendileri de söylüyor, fakat şiir için 'en yeni şiirlerindendir' diye bir herze yumurtlamışlar. Halbuki bu şiir en aşağı 14 - 15 sene önce yazdığım, yani hapse girmeden önce yazdığım bir yazıdır. 'Yeni şiirlerinden'deki maksadı anlamamam için kör olmak lazım. Yani ben hapishane murakabesini atlatıp kaçak olarak dışarı yazı gönderiyorum. Bundan dolayı da beni hapishanede bir kat daha sıkmak lazım gelir. Bu kötü niyeti, bu hayvanca entrikayı örtbas etmek için de bir yığın cemilekâr lakırdı. Kimdir bu herifler? Ne aptal ve aşağılık deyyuslardır? On bir senedir çektiğim işkence yetmiyor mu beylerimize? Bana hapishanemde büsbütün azap çektirmekten ne kazanırlar? Bu ne kötü provokasyon? Hasılı fena halde sinirlendim. Fakat elim kolum bağı, heriflere, 'benim eski yazılarımı, yeni şiirim diye ne hakla ve ne maksatla neşrederseniz demek imkânım bile yok. Her ne hâl ise, çeşitli hergelelerin ve provokatörlerin oyuncağı olduk.» (Vâlâ Nû'lara Mektuplar, 71. mektup)

Nâzım, yalan yanlış yazıları bile yalanlama yolunu tutmuyordu. Hakkında gerçek dışı yayın yapan Ahmet Emin Yalman'ın röportaj kılığıyla yazdığı yalanları da bir iki satırla olsun yalanlamak istemedi. Bu yalanlamaları yapmayı kendisine yakıştıramıyordu. Aziz Nesin'

in büyük emekler verdiği bu dergide daha önce de Nâzım'la ilgili yazılar çıkmıştı ve bunlar Nâzım'ın, bu şiirle ilgili tanıtma yazısından çıkardığı anlamlara yer veremeyecek değerdeydi. Nitekim Başdan'ın 5. sayısında başyazı sütunlarında şöyle deniyordu:

«Dünyanın En Büyük Şairi Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet, milletçe övüneceğimiz, dünya çapında gerçek bir Türk kıymetidir. Milletlerarası geniş ve haklı bir şöhrete sahip olan Nâzım'dan Avrupa'nın bütün ileri gazete ve dergileri sık sık bahsetmekte, şiirlerinden tercümeler koymaktadır. Memleketimizde ise halktan saklanmak, unutturulmak istenircesine, maalesef Nâzım'dan ve eserlerinden bahsedilmemektedir. Nâzım hakkında aşağıda okuyacağınız yazı, Avrupa'nın en ciddi fikir ve sanat dergilerinden Europe'dan alınmıştır. Bu yazıdan başka ayrıca Nâzım'ın şiirlerine dokuz sayfa ayrılmıştır.»

Daha önceki sayılarından birinde de (24 ağustos 1948) ünlü düşünür Kerim Sadi'yle yapılan bir röportajda, değerli yazara şu soru yöneltilmişti:

«Sizce edebiyatımızda beynelmilel kıymetler var mı?»

Nâzım'la akraba da olan üstad Kerim Sadi'nin bu soruya yanıtı şöyle idi:

«Şüphesiz var: Mesela Nâzım Hikmet. Nâzım yaşadığımız devrin en büyük şairlerinden biridir. Fuzulî'nin, Nedim'in ve Şeyh Galip'in önünde, Mevlânâ, Şekspir ve Mayakovski ile yanyana yürüyecek muazzam çapta bir sanat dehası. Taş ve betonla örtülü bir milli hazine!

Nâzım Hikmet, çelik memelerden içmiş bir dev yavrusudur. Namık Kemal, onun yanında, saçlı sakallı bir taş bebek, ve 'ilhamını Fransız romantik mektebinden

alan' Hâmid meyveleri kurumuş ihtiyar bir ağaç gibi kalır.

Onun Mikelancello gibi ızdırıp içinde yarattığı şaheserler, edebiyat dünyasında yüzümüzü ağartacak ve yarın bütün insanlık bu eşsiz sanat mahsulleriyle övünecektir.»

Nâzım'ı sinirlendiren ve öfke dolu mektup yazmasına neden olan Başdan'ın o sayısı, hemen polisçe toplatılmıştı. Ayrıca yine Aziz Nesin'in çıkarmakta olduğu Marko Paşa da, çıktığı sabah hemen ilk saatlerde yine polisçe toplanmıştı. Bunun üzerine Marko Paşa ve Başdan yazarları «Aziz Okuyucularına» şunları duyurdular:

«Memleketimizde en seri yapılan işlerin bile günlerce, haftalarca, aylar hatta yıllarca sürdüğü malumdur. Böyle olduğu halde 32 bin satılan ve yüzbinlerce vatandaş tarafından okunan Marko Paşa'nın daha çıktığı saatte toplatılması, memleketimizde artık işlerin süratle yürümeye başladığına bir âlâmet sayıldığı için, sevinmekteyiz.

Bu kadar süratle iş gören, ilgili makamlara âcizane takdirlerimizi sunarız.

Başdan bu sayısıyla 22 sayı çıktı.

Öyle anlaşıyor ki, bu gidişle gazetelerimizin her sayısını toplatacaklardır. Sonradan mahkemede adaletin tecellisiyle beraat da edilse, bu devamlı toplamaya bizim imkânlarımızın müsait olmadığı muhakkaktır. Bu sefer de taktik, bizi bu yoldan susturmaktır.

Şimdilik son gücümüze kadar dayanıyoruz.

Marko Paşa ve Başdan yazarları»

Gerçekten de 1948'de çok partili yaşamın gelişmekte olduğu bir sırada 1946 yılından önceki tek partili rejimin foyası ortaya dökülmeye, hele hele Nâzım Hikmet'in suçsuzluğu konusu işlenmeye başlamıştı. Nâzım'

m «son şiirlerinden» dendiği için bunda art niyet aradığı *Memleketim* şiirinin yayınlanması, Nâzım'ı henüz okumamış yeni kuşaklarda büyük etki yapmıştı. Onun için basına aşırı bir sansür uygulanıyor, polis, yayınları hemen topluyordu.

Nâzım Hikmet'in hapisshanede haksız yere çile çekmekte olması gerçeği artık Türkiye'de de, Avrupa'da da pek çok ilerici aydının ve özgürlüklerden yana olan insanların üzerine eğildikleri bir konu olmuştı. *Europe Dergisi*'nin Nisan 1948 sayısında şöyle yazılıyordu:

«Bursa'daki hapisshanesinde solmak bilmez bir tazelikle gelişen ve yankıları yeni Türk şiirinde gittikçe artmakta olan güçlü yapıtını yaratmaktadır. Nâzım Hikmet, yeni fikir ve imajlar getirmiş, şiire yeni bir biçim vermiş ve şiir dilini yenileştirmiştir.»

Yine Fransa'da yayınlanan ve Fransa'nın olduğu kadar Batı'nın da en saygın edebiyat dergilerinden olan *Les Lettres Françaises* 266. sayısında (30 haziran 1949) ünlü Elsa Triolet'in Christo Botev'e dair yayınladığı makalede Nâzım'dan da söz ediyor ve şunları belirtiyordu:

«Şiir, her zaman bugünü yarına bağlayan muştucuların sanatı olduğundan şair zamanın acılarını omuzlarında taşır. Puşkin, Bayron, Viktor Hugo, Hristo Botev, Mayakovski, Kovaçic, Nâzım Hikmet, Neruda da zamanın ilerisinde yürüdükleri ve ibreyi ileri yöne çevirdikleri için hapislerde, sürgünlerde cezalandırılan insanlardır. Bu şairlerin biyografisi birer destan olmaya lâyıktır.»

İşte Batı dünyasında bunlar gibi yüzlerce ünlü yazarın Nâzım Hikmet'in hapiste oluşunun acısını çektiği bir dünyada, Türkiye'de «Türkiye Gençler Derneği» gibi ilericilerin oluşturduğu dernek de Nâzım'ın suçsuz-

luğu ve bağışlanması gerektiği tezini işliyordu. Dernek üyelerinden bazıları «komünizm propagandası yapmak» suçuyla mahkemeye bile veriliyordu. Bunlar arasında rahmetli Şevki Akşit, Şair Enver Gökçe, Şair ve yazar Mehmet Kemal (Kurşunluoğlu), Melâhat Türksal ve Nuran Ertan da vardı. Bereket versin bunlar bir süre sonra beraat ettiler. (8 şubat 1949).

Bu sırada Başbakan'a Uluslararası Öğrenciler Birliği başkanı Josef Grahan ve Genel Sekreter Thomas Maden bir mektup göndererek Nâzım'ın derhal özgürlüğe kavuşturulmasını rica ediyordu. Mektupta şöyle deniyordu:

«Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na,
Sayın Başbakan,

On altı ülkenin öğrencilerinin örgütü olan Uluslararası Öğrenci Birliği, Türk şairi Nâzım Hikmet'in 1937' de mahkum edildiğini ve hâlâ hapiste olup insanlığa yakışmayacak koşullar altında bırakılmakta olduğunu öğrenmiştir. Nâzım Hikmet Türk halkının duygularını, yoksulluğunu anlatır, anti-militarist şiirlerinden dolayı suçlanarak bir savaş gemisinde gizli bir askeri mahkeme tarafından mahkum edilmiş ve şimdi de verilen cezasının bitmemiş olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Adli usul hükümleri ve mahkemenin kendisi Türk hükümetinin de imzaladığı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine çok açık şekilde karşı olan şeylerdir.

Bundan ötürü Uluslararası Öğrenciler Birliği, Nâzım Hikmet'in hemen serbest bırakılmasını ve bu yasadışı mahkumiyet kararının değiştirilmesini ister.

Sayın Başkan, size bir kez daha bu sorunu acele gözönünde tutmanızı rica ediyoruz ve hükümetinizin ricamızı kabul edeceğini ve Nâzım Hikmet'e adalete uy-

gun ölçülerde davranacağınızı içtenlikle umuyoruz.»

Bu başvuru, basınca duyuluyor, ama gazetelerde buna yer verilemiyordu o sırada. Ayrıca İleri Jön Türkler Birliği adındaki bir örgüt ve ona bağlı olarak Avrupa Komitesi, Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerinin Yayılması Komitesi adındaki örgütler geniş bir kampanya açmış ve Nâzım Hikmet'in suçsuzluğunu bütün dünyaya yaymaya çalışmışlardı. İstanbul'da da İstanbul Yüksek Tahsil Derneği (Genel Sekreteri Vecdi Özgüner'di) aynı doğrultuda çalışmalar yapıyordu. Bu örgütlerin Nâzım Hikmet'i kurtarma kampanyasından İstanbul Basını haberiyleydi. Çünkü Nâzım'la ilgili girişimler, yayınlar tüm basına gönderiliyordu. Ancak o dönemin ilerici, hatta solcu sayılan gazeteleri bile, yürürlükte olan basın rejiminden, politik iktidarın hışmından o kadar korkuyordu ki, bu girişimleri sempati ile karşılamaktan ısrarla kaçınıyorlardı.

Örneğin Cumhuriyet gibi ciddi ve büyük bir gazete Türkiye sınırları dışındaki «kızıl eller tarafından» kurulan ve yönetilen bir örgütün çalışmaları hakkında ve yayınlarını Türkiye'ye kadar «sokmak için elinden gelen bütün gayretleri» nasıl gösterdiğini anlatmak için sütunlar ayırıyordu (17 ekim 1949). Ertesi gün de başka bir gazete «İçişlerimize karışmak küstahlığında bulunanlar» başlığı altında «Paris'teki komünistlerin faaliyeti» hakkında bilgiler veriyordu.

Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na bağlı Unesco'nun başkanına bir mektup gönderilmiş. Mektubu Türkiye'deki ve yurtdışındaki İleri Jön Türkler yazmış. Bunda askeri mahkemeler kararıyla mahkum edilen şair Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması istenmiş. Mektubun altında da «bütün maruf Fransız komünistlerinin imzaları var»mış. Hepsi de teker teker

ve pek yakından tanınan bu imza sahiplerinden bazıları şunlarmış:

«Juliot Curie, hani bir süre önce Paris'te toplanan Barış Koruma Kongresi Başkanı Pablo Picasso, yine bu konferansın afişini yapan Claude Bourdel, Fransız Komünist Partisi'nin sözde müstakil geçinen gazetesinin yazışları müdürü vesaire...»

Gazete şöyle sürdürüyordu yayını:

«Elbetteki Unesco'nun Nâzım Hikmet'i hapisten kurtarmak teşebbüsünden daha mühim yapacak işleri bulunduğunu hepimiz biliriz. Bu hepimiz kelimesinin içinde sayın Ahmet Emin Yalman da vardır. Nitekim kendisi bundan bir müddet önce Nâzım Hikmet lehine çıkan sütunlar dolusu başmakalelerinde aynı istekte bulunmuştu. Üstadın Moskova'nın Fransa'daki uşaklarıyla alakası olduğunu iddia edecek değiliz. Ancak iğne, çuvaldız hikayesi misali kendisinin, her ileri muhalif harekette komünist parmağı aradığını da unutmuyoruz.

Kremlin'in, Fransa'daki mümessillerine gelince, kendilerine sadece şunu hatırlatmak isteriz:

'Peyk devletlerde son günlerdeki kan gövdeyi götüren tabloyu unutuyor görünmesinler. Ve eğer bir nebze cesaretleri varsa Nâzım Hikmet'i düşünecek yerde henüz yeni asılmış, dili dışarda Macaristan Dışişleri Bakanının hakkını arasınlar.'»

Yani Türk basını, Nâzım Hikmet'in hakkını koruyamayacak, Batı ülkeleri basını da haksız yere 28 yılı aşkın hapis cezasına çarptırılan Nâzım Hikmet'in özgürlüğü için kılını kıpırdatmayacak, fakat halkına ihanet ettiği anlaşılan bir politikacının savunusunu yapacaktı.

Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerinin Yayılması Komitesi'nin çalışmaları çok etkili oluyordu. Bu örgütün Unesco'nun Yürütme Kurulu Başkanı ve Hindis-

tan'ın Moskova Büyükelçisi Sir Servepolli, Rodha - Krishman'a yazdığı bir mektup da Nâzım Hikmet konusunun yaygınlaşmasına yol açtı. Mektubu 29 ünlü kişi imzalı yordu. Örneğin Sorbonne Üniversitesi Profesörlerinden Marcel Prenant, Henry Wallon, College de France'ın profesörlerinden L. Pieron, Fransız Ulusal Yazarları ve Gazetecileri Örgütü Başkanı Martin Chauffier bunlar arasında idi.

Yurtdışındaki bilim ve sanat adamlarının, hatta Uluslararası Barış, Hukukçular, Yazarlar, Öğrenciler örgütlerinin yayınladıkları bildiriler, yaptıkları toplantılar hakkında basına afiş, resim, haber, mektup örnekleri de gönderiliyordu. Özellikle hangi örgüt, hangi kesimin haklarını ve özgürlüklerini koruyorsa, Türkiye'deki benzer örgüt de kendi çalışmalarını duyuruyordu. Ama bizde adı «komüniste çıkmış» hiçbir örgütü ve kişiyi savunma özgürlüğü yoktu. Bu nedenle düşündüğünü özgürce dile getirme hakkının yokluğu yalnız her türlü saldırıyı, hapse atılmayı, karalanmayı, suçlanmayı göze alabilecek bir avuç yiğit insan haksızlığın üzerine gidebiliyordu. Ama Nâzım Hikmet gibi haksız yere suçlanıp mahkum edilmiş bir şairin aleyhine konuşma ve yayın yapma, iftira, yalan, dolan, gerçeğe ilgisi olmayan yakıştırma, küfür ve hakaret edebilme hürriyeti geniş bir alanda vardı. Bu arada Üniversite Talebe Birliği Genel Sekreteri Faik Güven, öğrenci örgütlerine gönderilen Nâzım'la ilgili mektupları Emniyet Müdürlüğüne gönderiyor, Komünizmle Mücadele Cemiyeti, Nâzım aleyhine broşürler bastırıyor, bu arada Vatan Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın Nâzım'la ilgili yazıları da büyük yankılar uyandırıyor.

Ama gerçek şuydu: Nâzım Hikmet'in mahkumiyeti ve durumu güncel konu olmuştu.

VI. AHMET EMİN YALMAN NÂZİM HİKMET'E EL UZATTI AMA, NÂZİM'I KIRDI, İSYAN ETTİRDİ

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi meselâ,
yani, yaşamının dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
hem de o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut kocaman gözlüklerin, beyaz gömleğinle bir
laboratuvar
insanlar için ölebileceksin.
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
nem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Nâzım Hikmet'in Bursa Cezaevi'nde *Manzaralar* diye adlandırdığı bir destan üzerinde çalıştığı duyuluyordu. Sonradan adını *Memleketimden İnsan Manzaraları* olarak değiştiren Nâzım, bu eserinde Türkiye'nin dünya savaşına girişten sonraki gelişmeleri anlatacaktı. İlk plana göre *Memleketimden İnsan Manzaraları* 30.000 mısralık dört kitap olacaktı. Birinci kitabın adı *Haydarpaşa Garı* ve 510 Numaralı III ncü Mevki Vagon, ikinci kitabın da 3000 mısralık içeriğine *Haydarpaşa*

Gari ve Ekspres adını verecek, böylece sınıf ayrılığı ve ayrı sınıftaki insanların yaşayışı, düşüncüsü dile getirilecekti. Üçüncü kitap da aynı büyüklükte olacaktı. Adı *Bozkırda Bir Hapishane ve Bir Hastahane* diye düşünülmüştü. Son kitaba *Yol ve İstanbul* adı verilecekti. Böylece önce emperyalizm dönemini ele alacak, bunu yirminci yüzyılın başlangıcı emperyalist savaşlar izleyecek, bunu da Ulusal Kurtuluş Savaşı'mız karşılayacak, giderek kapitalizmin yıkılışı konu edilecekti. Bu arada 1941 yılında Türkiye'nin insanları, katıldıkları İtalyan, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı ön plana çıkarılarak işlenecekti. Bunu Kemal Tahir'e açıklarken, yapmak istediklerini şöyle sıralıyordu:

«1 — İstiyorum ki okuyucu 12.000 mısraı bitirdikten sonra vıcık vıcık insan kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun. 2 — İstiyorum ki bu insan mahşerinin konkrete ifadesi okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyla Türkiye'nin muayyen bir tarihi devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabii donmuş bir halde değil, diyalektik seyri ve akışıyla. 3 — İstiyorum ki, ikinci planda, Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu —muayyen bir devrede— anlaşılsın. 4 — İstiyorum ki —nerden gelinip, nerede olunduğu, nereye gidildiği sualine— sahanın içinde azami imkanlarla cevap verilsin.» (*Kemal Tahir'e Mektuplar*, 50. mektup)

Nâzım'ın bu çalışması Babilâli'de duyuldu. Hatta Nâzım'ın *Kurtuluş Savaşı Destanı*'nı bitirdiği söyleniyor, gazete patronları arasında gizlice izleniyordu. Nâzım'ın bu Ulusal Kurtuluş Savaşı Destanı'nı yayımlayacak gazete, (1948 - 1949) büyük tiraj almasına neden olacaktı. Bunu Ahmet Emin Yalman da istiyordu. Nâzım'a yaklaşmak ve bu yapıtı elde etmek için onun da-

vasına eğilmek gerekti. Ortam elverişli idi, hatta Her Gün Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı M. Faruk Gürtunca, Nâzım'ın *İstiklal Savaşı Destanı*'nı yazdığını duymuş, bazı parçalarını okumayı da başarmıştı. Bir başyazarısında Yalman gibi o da Nâzım'ın Türkiye politikasına kazandırılması özlemini dile getiriyor ve şunları yazıyordu:

«... En güzel İstiklal Savaşı Destanı'nı yazan, Türk milletinin ıztırabını mısralarına geçirmeye çalışan, Türk şiirinde Mavi Gözlü Kurdu, Kocatepe Kahramanı Ata'yı yaşatan Nâzım Hikmet, eğer Moskova'da okumamış olsaydı, onun solculuğu belki şimdiye kadar Atlee'nin (İngiltere'nin İşçi Partisi Lideri) özenilen partisine benzer ve Türk Sosyalist Partisi'ni memlekete kazandırmış olabilirdi.» (18 haziran 1948, sayı 220 Her Gün)

Ahmet Emin Yalman, Türkiye'de ve dünyada Nâzım Hikmet'in hem bağışlanması, hem Türk toplumuna bir «Atlee görünümü ile» kazandırılması görüşünü benimsedi ve 1949 haziranının ilk haftasının sonunda Bursa'ya giderek Nâzım'ı cezaevinde ziyaret etti. Yirmi dakika kadar konuştular. Yalman, dünyada ve Türkiye'de kendisi hakkında olumlu gelişmeler olduğunu, fakat günün politik ortamı içinde yeteri kadar bu konulara basın olarak sahip çıkamadıklarını anlattı. Bu arada:

«Bilmem haberiniz var mı, dedi, Bulgaristan'da birkaç okula sizin adınızı vermişler, hatta Sovyetler Birliği'nde sizin için PTT idaresi bir seri pul çıkarmış. Bunlar da...»

Nâzım, adamakıllı sinirlendi. Yalman'ın cümlesinin arkasını tahmin etti. Şöyle diyecekti herhalde: «Sosyalist ülkelerin sizin davanızı savunmaları Türk aydınlarının sizi tutmasını önlüyor...»

Nâzım Hikmet, zaten mayıs sonlarında Münneve-

Piraye ikilemi yüzünden bunalım geçirmişti. Hapishane koşulları içinde en keskin dönemini atlattığı, ancak düşünce planında sürüp giden ne yardan, ne serden vazgeçmek koşulları sinirlerini gerginleştirmişti. Ne Münnevver'i unutabiliyor, ne Piraye'yi gönülden çıkarabiliyordu. Bu ortamda bir de Ahmet Emin Yalman'ın öğütleri çekilmezdi. Onun için Nâzım adeta açtı ağzını, yumdu gözünü ve şunları birbiri peşisıra sıraladı. Yalman'a anlatmak istediği, önermeye çalışacağı hiçbir şeyi söylemeye fırsat vermedi. Nâzım diyordu ki:

«Bakınız Ahmet Emin Bey, dünyada olup bitenleri siz elbette benden iyi izliyorsunuz. Bulgar papazları tutuklanıyor, Macar Kardinali hapse atılıyor diye, hürriyet aşkıyla yanıp tutuşan damarlarınızın ateşiyle Müslümanlığınızı unutursunuz. Sanki Ortodoks ya da Katolikmişsiniz gibi kendi ülkelerinin rejim mücadelesinde aristokrasiyi ve kapitalistlerin çıkarlarını savunan kişileri kertenkele gözyaşlarıyla sütun sütun müdafaa edersiniz. Kusura bakmayın ama, bir recam olacak hadim olmayarak...»

Ahmet Emin Yalman küçücük parmaklarını çıtırdatıyor, «efendim, efendim» diye sözü Nâzım'dan almak istiyordu ki, Nâzım'ın «sizden bir recam olacak» demesi üzerine:

«Estağfurullah Nâzım Bey, nedir istediğiniz?» dedi.

Nâzım, biraz da kendini tutarak, daha önce kafasında planladığı konuşma biçimini yumuşatarak şöyle dedi:

«Recam şu: Biraz da Türklüğünüz tutsun da, on iki yıldır haksız yere, kanunlara aykırı olarak hapislerde çürümekte olan yurttaşlarınızı, meslektaşlarınızı düşünün ve Kardinal Hazretlerine ayrılan sütunlar kadar olmasa bile biraz da Türkiye'de işlenen adalet cinayetlerine

zahmet edip eğilin... Recam bu.»

Nâzım konuşurken Yalman başını sallıyor «doğru, doğrusunuz,» der gibi yüzüne biraz da acıma duygusunun maskesini takarak ona hak veriyordu.

Yalman, yine ilk başta söylediklerine döndü:

«Sovyetler sizinle ilgilenmeseler, sizin için pul çıkarmasalar...»

Nâzım'm tepesi attı. Alçakgönüllülüğü filan bırakıp şöyle kükredi:

«Ne yapalım yani? dedi, Bursa Cezaevi'nden Moskova'ya talimat mı vereyim? Benim için ne yazı yazdırın, ne pul çıkartın mı diyeyim, bu mümkün mü üstad? Eğer söyledikleriniz doğruysa bizim posta idaresi ve Milli Eğitim Bakanlığı ibret alsınlar da, çoktan yapmaları gereken böyle bir işi yapsınlar. Bizim de bu memleket edebiyatına, kültürüne hizmetimiz var üstad.»

Ahmet Emin Yalman, Nâzım'm yanından ayrıldıktan sonra Vatan Gazetesi'nde yazışları müdürü ve önde gelen bazı yazarlarla hukuk danışmanı Avukat Mehmet Ali Sebük'ü bir toplantıya davet etti. Bu toplantıda Nâzım Hikmet'in haksız yere ve yasaya aykırı olarak hapse yatmakta olduğunu iddia ettiğini söyledi. Bu konuya eğilip eğilmemeyi tartışmak istediğini açıkladı.

Yazışları müdürü, konunun nezaketinden söz etti. CHP iktidarının bu konuda çok hassas olduğunu, kendi döneminde yapılmış bir kanunsuz işleme bu sırada eğilmenin gazete politikası olarak büyük tepki göreceğini ileri sürdü. Zira Celal Bayar'ın başını çektiği Demokrat Parti'yi tutan Vatan Gazetesi, şimdilerde yaptığı muhalefet nedeniyle iktidarın ağır eleştirilerine uğrarken bir de adı komünist çevrelerce bir bayrak gibi dalgalandırılan Nâzım Hikmet'e gazetenin sahip çıkması doğru olmazdı. Gazeteyi kapatırlar, yazışları müdürü olarak

da kendisini tutuklayabilirlerdi. Buna olanak tanınmamalıydı.

Ahmet Emin Yalman, gazetenin yazıişleri müdürü'nün bu yorumu üzerine toplantıya başka gün devam etmek üzere ara verdi. O sırada bir Amerikan Haber Ajansının İstanbul temsilcisine verdiği randevuya uygun olarak ziyaretçi gelmişti.

Yalman, iki gün sonra «Fikret ve Nâzım Hikmet» başlıklı bir makale yazdı. Yazıişleri müdürü, okudu, tereddüt geçirdi ve telefonla Yalman'ın odasını aradı. Yalman'a:

«Beyefendi, dedi, başmakalenizi bugün neşretsek.. Zira Ankara'dan önemli haberler var, birinci sayfa çok sıkışık da...»

Yalman, hemen anladı bu mazeret yakıştırmasını... Onun üzerine:

«Peki, dedi, öyleyse yarın yayınlarsınız, ben kısa bir şey yazayım başka konuda...»

«Peki Beyefendi» dedi yazıişleri müdürü.

Baktı ki, Yalman'ın Nâzım Hikmet konusunu bırakacağı yok, kaldı ki, avukat Mehmet Ali Sebük'e de Yalman şu ricada bulunmuş: «Nâzım Hikmet'in dosyalarını tetkik ediniz, kanaatinizi bana bildiriniz. Gerekirse Ankara'ya gidersiniz, ben muhasebeye gereken emri verdim, lüzumu kadar avans alırsınız.

Nâzım Hikmet, Yalman'ın makalesini okuduğu 19 ağustos 1949 öğle zamanı, öfkelenmiş, yüzü kıpkızıl keşilmişti. Ne biçim makaleydi bu? Yalman, Nâzım'ın söylemediği sözleri dayanak yaparak Nâzım'ı savunmaya kalkmıştı? Hemen bir yalanlama yazıp göndermek istedi. Daktilosu başına geçince, 28 yılı aşkın hapis cezasına çarptırıldığı için yasal zorunluluk olarak «hacir altına» alındığını anımsadı. Yalanlama gönderemezdi. Bunu ancak «vasisi» yapabilirdi. O da uzun işti. Daktilo-

dan sinirlice kağıdı çekti. Düşünmeye başladı: «Demek ki güzelim memleketimde, namuslu bir insanın namuslu olduğunu, haksızlığa uğrayan bir vatandaşın haksızlığa uğradığını yazabilmek, Dâvudane bir iş bile sayılacaktı başkalarınca... Ne hazin şeydi bu anlayış...»

Yalman'ın makalesi yüzünden iki kez kalbi sıkıştı. Sinirleri bozuldu. Bir süre önce Millet Dergisi'nin yaptığı yalan yayın gibi şimdi de Ahmet Emin Yalman, Nâzım'a söylemediklerini söyletiyor, konuşmadıkları şeyleri konuşmuş gibi yazıyordu. Bu ne sorumsuzluktu? Bu ne dost görünüp, düşmanlık yapmaktı?

Nâzım, gazeteyi elinden bıraktığı yerden yeniden aldı ve bu kez şiddetle yere fırlattı.

Ahmet Emin Yalman'ın «Fikret ve Nâzım Hikmet» başlıklı başyazısında Nâzım'la konuşmadığı konular, Nâzım'ın söylemediği fikirler, «Nâzım'ı hapishanede ziyaret eden bir yazarın gözlemleri ve kanıları» şeklinde okura duyurulunca sağcı yazarlar bunları fırsat bilerek yeniden Nâzım Hikmet'e saldırmaya başladılar. Halil Lütfü Dördüncü'nün yönetimine geçen TAN'da Bedii Faik şunları yazıyordu:

«Üstad Nâzım'a soruyor:

— Rusya sizin adınızı istismar ediyor, buna karşı vatanseverliğinizi niçin açıkça ilan etmiyorsunuz?

Nâzım'ın cevabı pek ömür:

— Filan vatandaş memlekete hisleriyle, falanca burada bir evi, yahut çiftliği bulunduğu için bağlıdır. Halbuki ben memleketime dili ile bağlıyım!

Nâzım Hikmet'in vatana bağlılık olarak ele aldığı 'Dil' sayın Yalman'ı tatmin etmiş midir?

İşte bunu merak ettik. Çünkü Ali Kemal de Türkçeyi gayet güzel yazardı. Patrona Halit (Halil olacak) her-

halde İngilizce bilmiyordu. Robespierre'in Fransızca'sından şüphe edebilir misiniz? Şayet dil, vatana bağlılığın en kuvvetli delili sayılırsa, pek çok muharrir biliriz ki, birer vatan haini sayılmaya layıktırlar.» (21.8.1949 Tan)

Oysa Nâzım, Yalman'a böyle bir şey söylememiştir. Onun için de, «Fikret ve Nâzım Hikmet» başlıklı başyazıyı okuduktan sonra Vâlâ Nurettin'in bu yazıyı yazabilmeyi kahramanlık sayan ve o yazının etkisi altında kaldığını yazan mektubuna daha o günlerde (21.8.1949'da) şu mektubu göndermişti:

«Bu makale yüzünden öfkeli —halbuki değmez— ve bir hayli mahzun bir ruh hâli içindeyim. Mesela o makalenin seni o kadar heyecana düşürmüş, düşürebilmiş olmasından keder duydum... Öfkeme gelince —değmez dedim ya— Ahmet Emin Yalman Bey bana, benim kendisine söylemediğim bazı şeyler söyletmiş. Bunu niçin yapmış? Bilmiyorum, hatta bütün o Dâvudane makalenin ikinci yönünü anlamayacak kadar eşek değilim. böyle olduğu halde ve değmediği halde öfkeleniyorum. Aramızda o yazdığı bahisler hakkında konuşma oldu, fakat onun yazdığı gibi değil.» (Vâ - Nû'lara Mektuplar, 103. mektup)

Gerek Vâlâ Nurettin ve gerekse eşi Müzehher Vâ - Nû, Nâzım'ın bu makaleye kızmasını anlıyorlardı ama, Yalman'ın da niyetinin Nâzım lehine bir kamuoyu yaratmak ve affını sağlamak olduğunu da biliyorlardı. Onun için Nâzım'ın Yalman'a kızmasını önlemeye çalışıyor ve o yolda mektup gönderiyorlardı. Örneğin Müzehher Hanım, Nâzım'ın Ahmet Emin Yalman'a bir teşekkür mektubu göndermesini istiyor, bunun yararını anlatıyordu. Ama Nâzım, Nuh diyor, peygamber demiyordu ve ısrarlara karşın Yalman'a makalesinden dolayı teşekkür mektubu yazmadı ve yazamayacağını da ke-

sinlikle bildirdi. Böyle olduğu halde dostları, kanılarını korumayı sürdürdüler ve Nâzım'ın, Yalman'a mektup yazıp onu yüreklendirmesini istediler. Fakat sağcılar da hem Nâzım'a, hem Yalman'a veryansın ediyorlardı.

Kadircan Kaflı şu incileri döktürüyordu:

«Türkiye'deki sefaleti haykırdığı söylenen Nâzım Hikmet niçin Rusya'daki eşsiz zulüm ve sefaletle karşı his-siz kalmış ve susmuştur? Kafkasya'da, Kırım'da, Tür-kistan'da ölüme götürülen milyonlarca Türk'ün ıstıra-bını niçin haykırmamıştır? Rus komünizmi öyle bir te-şekküldür ki yalnız kendi uşaklarını korur ve methe-der; onun methettiği herkes Rus tarzında komünisttir. Hapsedilen yalnız Nâzım Hikmet midir?» (*Yeni Sabah* 26.8.1949)

Necip Fazıl Kısakürek ise Yalman'ın bu makalesi-ni «Üç Maskeli Tâbiye» diye adlandırıyor ve kendi üs-lubu ile «örtmeye» diyeceğine «setretmeye»yi yeğ gören şair şunları sıralıyordu:

«Maske ve kamuflaj dehasıyla maruf bir ırk kolu-nun (Kısakürek, Yalman'ın Selanik'li oluşunu Yahu-diliğe bağlayarak ırkçılık yapıyordu böylece) müstesna kabiliyetiyle yazılan bu yazıda:

1 — Tefvik Fikret bir maskedir; Nâzım Hikmet bahsini setretmeye memurdur.

2 — Nâzım Hikmet bahsi bir maskedir; Moskof ti-pi olmayan (!) bir komünizmayı setretmeye memurdur.

3 — Moskof tipi olmayan (!) lafı bir maskedir; dünyanın hangi nehrinden alınsa hep aynı esasî terkibi verecek olan su gibi, düpedüz komünizmayı setretmeye memurdur!

Ve işte, hakikî kastının çevresine üç maske giydi-rilmiş olan yazının temel davası, mertliğe en aykırı usulle, en tehlikeli bir komünizma propagandasıdır.» (*Büyük Doğu* 26.8.1949, Sayı 18)

Kısakürek bu yazıyı niçin yazdığını da aynı makalenin sonunda şöyle açıklıyordu:

«Nâzım Hikmet'e acımak da bunlar için laf ve güzaftan ibarettir. Ona asıl biz acırız; evvela iyi bir şair olduğu halde itikat manzumelerinin en batıl ve zehirli-sine kapılıp manen öldüğü, sonra da zindan köşelerinde süründüğü için... Bu yazımız da, ona gösterilen suni merhametin aksülameliyle değil, o maske altındaki telkinin uyandırdığı fikir iğbirarıyla yazılmıştır.»

Tam anlamı ile bir bardak suda fırtına koparan sağcılar, Komünizmle Mücadele Derneği'ni de harekete geçirdiler, Zonguldak'tan başlayarak Yalman'ı protesto ya başladılar. Derneğin Zonguldak Başkanı Bahaettin Dökerel yayınladığı bir broşürde şöyle diyordu:

«Yalman'ın Vatan Gazetesi'nde çıkan Nâzım Hikmet adındaki başmakalesini büyük bir hayret ve teessürle okuduk. Zonguldak'ın ve bilhassa şehrimiz milliyetçi gençliğinin hissiyatına tercüman olarak akidesi bütün memleketçe malum bir şahıs olan Nâzım Hikmet'e şefaât dileyen bu yazıyı asla tasvip edemeyeceğimizi bildirmek isteriz.» (7.9.1949 *Tasvir*)

Ancak Vatan Gazetesi, konuya sahip çıkmada kararlıydı. Hukukçular Nâzım'ı haksız yere mahkum eden mahkemelerin dosyalarını incelemeye başlamış ve Nâzım'ın iddiasının gerçek olduğunu anlamışlardı. Nâzım, yasaya aykırı olarak ve hiçbir suçu yokken 28 yıl 4 ay hapse mahkum edilmişti.

Ancak sağcılar Nâzım'ın haklı davasının yandaş ve yankı bulmasını çekemiyorlardı. Örneğin Serdengeçti Dergisi'nde Cemal Oğuz Öcal, bilinen şiir yazma yeteneğiyle *Yalman'a Cevap* başlıklı bir manzumesi'ni yayınlattı. Manzumenin ikinci dördlüğü şöyleydi:

«Nâzım» ile yan yana söylenir oldu adın,
nerden geldi bu ilham, söyle nedir maksadın?
Çok şeyler yazıp çizdin «solcu»ya, «sol»a dair,
Bil ki, bizden değildir artık o kıvılcık şair!...

Ve manzume şu dörütlükle bitiyordu:

Bıktı sizden bu millet, bıktı köyler, şehirler;
Yeter artık gençliğe saçdığınız zehirler!
Çiğnetmeyiz bu yurdun toprağını, taşını,
Muhakkak ezeceğiz komünistin başını!

(Ekim 1949, sayı 8)

Bu yayınlar Ahmet Emin Yalman'ın ve Vatan Gazetesi'nin konuya daha bir dörü elle sarılmalarına neden oldu. Artık geri dönüş olamazdı. Hukukçular, yazarlar, politikacılar konuyu kendi açılarından değerlendirmeliydi. Bu ortam içinde Nâzım Hikmet, Vâ - Nû'ların ısrarla isteklerine uyarak Vatan'da çıkmakta olan bazı bilimsel ve hukuksal yazıları da anımsatarak giriştiği işten dolayı Ahmet Emin Yalman'a bir mektup göndererek gösterdiği medeni cesareten dolayı onu tebrik etti ve fakat Fikret ve Nâzım başlıklı makalesindeki gerçek dışı beyanlara yer vermesine üzüldüğünü de ekledi. Bundan bir süre sonra ekimin ikinci haftasının sonundaki pazar günü Yalman yeniden Bursa'ya giderek hem Nâzım'ın gönlünü aldı, hem de kendisiyle yaptığı konuşmayı bir röportaj şeklinde Vatan'da birinci sayfada yayınladı (20.10.1949).

Bu «mülakat» bazı akşam gazetelerinde de yer aldı (Akşam ve En Son Dakika gazetelerinin aynı günkü sayıları). İki gün sonra da Zaman Gazetesi, Yalman'ın bu girişimini karalayan bir haber - yorum yayınladı.

Yalman'ın Nâzım'a sorduğu şeydu:

«Siz Moskova'yı Kâbe bilen bir adam mısınız?»

Nâzım'ın Vatan'da yer alan yanıtı şöyleydi:

«Hayır, ben böyle bir adam değilim ve olmadım. Benim Kâbem memleketimin ve milletimin sevgisidir. Ben bu milleti çok seviyorum, yüksek meziyetleri dolayısıyla layık olduğu anlayış ve hürmetle seviyorum. Türk milletini sevmeyi iyi bilen bir adam tanıyorum. O da Şeyh Bedrettin Simavi'dir. Milletimi sevebilmek hususunda onun mertebesine yaklaşmak en büyük emelimdir. Hakka, müsavata, insanların kardeşliğine ait fikirleri Şeyh Bedrettin, Marks'tan çok zaman evvel ifade etmişti. Ben Karl Marks'ı birçok hakikatleri gören ve ifade etmesini bilen bir fikir adamı olarak tanırım ve severim. Fakat yegane hakikatin onun tarafından görüldüğü, bunun haricinde hakikat olamayacağı, diğer birinin insanlığın gittiği ve gideceği yolu daha iyi görüp çizemeyeceği yolunda bir kanaatim yoktur. Böyle sabit bir görüş tarzı, fikri ve hayali bir cendereye sokmak demektir. Ben cendereye girmeye razı olamam, hayal ufuklarımın geniş ve hudutsuz olmasına ihtiyacım vardır.»

Nâzım'ın bu sözlerinin yayınlanması basında yeni bir tartışmaya, Nâzım konusunun daha derinden incelenmesine yol açtı.

VII. GÖNÜL CEPHESİNDE YENİ OLAYLAR

Ben beni bir daha ele geçirsem
—abıhayat içersem demiyorum—
kapılar açılrsa bir daha,
ben bu haneye bir daha girsem
yaşardım yine böyle kan revan içinde
yine böyle aşk ile sersem
ben beni bir daha ele geçirsem.

Nâzım'ın suçsuzluğu gün ışığına çıkıyordu yayınlarla. Affı için girişimler oluyordu. Nâzım'ın da hapisliğinin 13. yılı başlamıştı ocak 1950'de.

Piraye Hanım'ın bir iki kez resmini yapmıştı Nâzım. Bu resimler Vâlâ'lardaydı. 1949 sonlarında artık Piraye'den umudu adamakıllı kesen Nâzım, hiç olmazsa eşinin kendi eliyle yaptığı resimleri yanında bulundurmasını candan diliyordu. Onun için de Vâlâ Nurettin'den rica üzerine rica ediyor ve onda bulunan resimleri Piraye Hanım'a mutlak ne yapıp yapıp yollamasını istiyordu. «Ona ait şeylerdir onlar,» diyordu. «Kendisine teslim et». Nâzım bunun gerçekleşmesi için yalvarıyordu Vâlâ'ya. «Bu senden en büyük recamdır. Yalvarırım bunu hiçbir suretle ihmal etme. Çünkü bu beni çok üzüyor. Kadıncağıza bir iki resim yaptık bütün hayatımızda, ona verip vereceğimiz bu oldu. Bir kere daha reca ederim.» diye yazıyordu. (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 113. mektup)

Yeni yılın ikinci ayında, Münevver Hanım, her şeyi

bir yana itip Bursa'ya gitti ve Nâzım'ı ziyaret etti. Nâzım bu ziyarete hiç şaşmadı. Aralarına bir süre kara kedi girdiğini hiç anımsamadan yeniden Münevver Hanım'ı aşkla, hayranlıkla seyretti. İçi açıldı, Münevver Hanım konuştuğu Nâzım'ın gülleri açıldı. Bu gelişten kendi payına bir gurur da duydu. Çünkü Müzehher Hanım'a yazdığı mektubunda şöyle diyordu:

«Ben bütün münasebetsizliklerime ve hatta bazen irade zaafıymış gibi görünen hallerime rağmen, el attığım şeyi bir daha bırakmam, daha doğrusu onu ben istersem gider, istemezsem gidemez.»

Bunun bir böbürlenme olduğunu Nâzım da bilmiyor değildi. Müzehher Hanım'm da aynı duyguyla «Ama da böbürleniyorsun, kendini övüp duruyorsun,» diyeceğini de yazdıktan sonra şu yanıtı veriyordu muhtemel soruya:

«Kendimi nasıl yere batırmaktan, bunu alenen, herkesin gözü önünde yapmaktan çekinmezsem ve zaafılarımı gizlemeyi bir çeşit namussuzluk, dolandırıcılık sayarsam, müsbet taraflarımı da alenen söylemekten çekinmem.»

Niçin bunun böyle olduğunu da kendisinin niteliğinin gereği olduğunu açıklıyor, Nâzım'ı «insanüstü» görmek isteyenlere sesleniyordu adeta:

«İnsanım ve insana has hiçbir şey yabancı değildir bana.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 120. mektup)

Yakın dostları Nâzım'a, onun dünyada en çok sevilen insan olduğunu söylüyor ve ekliyorlardı: «Aç gözlülüğün lüzumu var mı?» Oysa Nâzım bu değerlendirmeye «doğru» gözüyle bakmıyor, aksine «Dünyada kendisi kadar seven insan'ın az olduğuna» inanıyordu. Sonra da hayatına giren kadınlardan ikisi üzerinde fikir yürütüyordu. Örneğin Piraye Hanım, haftada iki gün olsun Nâzım'ı görmeye zaman ayırmadı. Nâzım'ı doyasıya

sevmedi, Nâzım'ın aşkına o ölçüde olmasa bile ona yakın bir tutkunlukla yanıt vermedi. Nâzım'ı hapishane-
de evini geçindirmek külfetinden olsun kurtaracak bir
iş yapıp, gelir sağlamaya bakmadı, «Nâzım'ın eşi çalışır
mı olur olmaz işte,» gibi duygulara kapıldı. Hiçbir za-
man Nâzım'ı, onun anladığı ölçüde anlamadı, seveme-
di. Nâzım'daki kanı şuydu; ve bunu Piraye Hanım'a açık
açık yazıyordu:

«Biliyorum, senin kocan oldum, baban oldum, ağa-
beyin oldum, arkadaşın oldum, fakat hiçbir zaman sev-
gilin olmadım, olamadım.» (*Piraye'ye Mektuplar*, s. 287)

Ama Nâzım şunu biliyordu ki, yirmi yıllık ortak ya-
şamları, Piraye Hanım'ın kendisine hiçbir zaman aşık
olmadığını bilmekle birlikte ömrünün en ışıklı, en güzel
günlerini içeriyordu. Piraye Hanım'a çok şeyler borç-
luydu, ama Nâzım'ı yalnız bırakmasaydı son yıllarda,
Nâzım Münevver Hanım'a en ufak ilgi bile duymazdı,
duyamazdı. Şu kesindi, Nâzım, Piraye Hanım'ı tanıdığı
günden bu yana yalnız ona aşık oldu, Piraye Hanım'ı
boşamaya karar verdiği zaman da ona aşıktı. Bu neden-
le de Piraye Hanım'ın yanına gelmesi için ısrarla mek-
tuplar yazdı. Yağlıboya resimlerini Vâlâ'lardan aldır-
masını istedi. Onları belki duvara asar, gözü o tabloları
ilişince belki Nâzım'ı da anımsardı. Ne olurdu günübir-
liğine de olsa Bursa'ya gelselerdi... Nâzım kendini birey
olarak kuyunun dibindeki taş gibi yapayalnız görüyor-
du. Ama sık sık Piraye adını haykırarak söylüyor, onu
arıyordu. Ekim 1949 sonlarında ne yazıyor, ne uyuya-
biliyordu. Karaciğeri sancıyor, yüzü gözü kaşınıyordu.

Piraye'den mektup almıştı Nâzım, ama oğlu Me-
met'e 29 Ekim 1949'da gönderdiği mektupta annesinin
kesinkes Bursa'ya gelmesini ısrarla istiyordu. Piraye ya-
nına gitmezse Nâzım kendini öldüreceğini ima ediyordu.

Piraye Hanım'ın kendisine aşk mektupları yazması olasılığı artık bir düş olmuştı, onun için böyle bir zamanda Münevver Hanım'ın Nâzım'ı ziyareti şairimizi mutlu etmişti:

«Allah razı olsun kızcağızdan,» diyordu.

Piraye Hanım da Nâzım'a istediği yanıtları vermiyordu. Bu durumda suçun yüzde yetmişi Nâzım'da ise, yüzde otuzu da Piraye Hanım'daydı Nâzım'a göre. (*Kemal Tahir'e Mektuplar*, 228. mektup) Ama, Nâzım'ın kendi eliyle canına kıyması olasılığı ve bunalımdan kurtarılmasının mümkün olduğu gerçeği Piraye Hanım'ı yumuşattı, 10 ekim 1949 günü oğlu Memet'i, kızı Suzan'ı, torunu İzgen'i alarak Bursa'ya Nâzım'ı ziyarete gitti. Nâzım bu ziyaretten tam anlamı ile dört köşe oldu, içi içine sığmıyordu. Sanıyordu ki bundan sonrası hep böyle gidebilecekti. Oysa Nâzım'ın tahmini yerinde değildi.

Zira Piraye Hanım, Nâzım'ı son ziyaretinde bir tuhaf olmuş, duygularının değiştiğini anlamıştı. Onun için de cezaevi kapısından çıkar çıkmaz oğluna:

«Artık Nâzım'ı sevmiyorum,» demişti, eklemişti şunları da:

«Nâzım, isterse aftan sonra çıkıp evimize gelebilir, istediği kadar da kalabilir. Ama artık ben onun eşi olmayacağım. Ne yazmıştı Nâzım, Rasih Güran'la gönderdiği o acılı mektupta: 'İki yakın dost kalalım.' Öyle olsun.» (*Nâzım ile Piraye*, s. 298)

Ama Nâzım, bir gün yeniden Piraye Hanım'la birleşeceklerini sanıyordu. Hatta o kadar Piraye Hanım'la doluydu ki 1 kasım 1949 günü hastalanıp yatağa düştükten sonra zaman zaman ateşi 40'a kadar çıkıyordu. Hatta 2 kasım gecesi ateşler içinde yatarken sayıklıyordu. «Piraye, Piraye» diyordu. Bir kez daha kuvvetle «Pi-

raye!» dedi ve kendi sesiyle yataktan fırladı. Ateşin etkisiyle kıvrıkcık, kızıl, güzel saçları ıslaktı. Alnı ter içindeydi. Güçlükle i  çamaşırını değiştirdi. Altı saatte bir alacağı ilacına elini uzattı. Titreyen elleriyle kutuyu açıp, bardağına su koydu ve ilacı içerek yatağına uzandı. Odası sanki buzdolabı idi, ama i i kor ateş gibi yanıyordu. Sabahleyin kalkınca Piraye'sine mektup yazmak istedi. Cümleleri d zenleyemedi. Vaz geçti.

4 kasım sabahı ateş i düşmüştü, kendini iyi hissetti ve «Karıcığım» diye bir kısa mektuba başladı. Sonunu alışılmış cümle yerine bu kez «Hepinizin bahtiyar olmanızı dilerim» diye bitirdi.

Nâzım, Piraye Hanım'dan mektup bekleye dursun, kasımın 11. günü gelip çattı. Nâzım'ın zayıf sayılan belleğinde Piraye Hanım'la ilgili olanlar ise çok canlı duruyordu. 1933 yılının 11 kasımında yine Bursa'da idam isteğiyle yargılandığı davanın sürdüğü sırada Piraye Hanım'a bir mektup yazmıştı. Mektup düz yazı ile değil şiir tekniğiyle idi. Aradan on altı yıl geçmişti işte... şöyle başlıyordu şiir - mektup:

«Bir tanem!

Son mektubunda:

«Başım sızlıyor

yüreğim sersem!»

diyorsun,

«Seni asarlarsa

seni kaybedersem,»

diyorsun,

«Yaşayamam!»

Yaşarsın karıcığım,

kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgarda;

yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı
en fazla bir yıl sürer
yirminci asırlarda
ölüm acısı.»

İşte aradan on altı yıl geçmişti. Nâzım ne idam edilmiş, ne de Nâzım'ın anısı kara bir duman gibi dağılmıştı. Ama Nâzım'la Piraye arasındaki aşk ölmüştü ve Piraye Hanım «artık seni hiç sevmiyorum» diyebiliyordu. 16 yıl sonra da Nâzım, Piraye Hanım'a yine «Bir tanem» diyordu ve onun öyle kalmasını istiyordu. Fakat bir gerçek vardı ve bunu Nâzım şöyle dile getiriyordu 11.11.1949 günlü mektubunda, Piraye Hanım'a:

«Ben istediğim kadar seni inkâra kalkışayım, sen istediğin kadar beni inkâra kalkış, bana büyük dostum de, büyük sevgilim diyecek yerde; ben istediğim kadar sana artık sadece arkadaş kalacağız diye mektup yazmış olayım, bir şey var ki onu değiştiremeyeceğiz. Türk dili konuşulduğu —ki ebediyen konuşulacak yeryüzünde, bu yeryüzünün en güzel dillerinden biri olan bizim dilimiz— 11.11.1933 tarihinde yazılan o şiir okunacak ve sen Nâzım Hikmet'in bir tanesi olarak kalacaksın, istesen de istemesen de, çatlasan da, patlasan da, ben seni boşamaya kalkışmış olsam da, sen bana büyük dostum desen de.» (*Nâzım ile Piraye, s. 299 ve devamı*)

Gerçekten de Nâzım'ın dedikleri yerine gelmişti Türk dili var oldukça Nâzım'ın Piraye Hanım için yazdığı şiirler sevda dilinin en görkemli yapıtlarıydı, aşk dünyasının en parlak kocaman avizeleri, sevginin en ateşli alev alev yanan çam ağaçları gibi çıtırtılı, müt-hiş kokulu, dehşet verici görünümlü duygu yangınlarıydı.

Bütün dünyanın ilerici basını ve örgütleri Nâzım Hikmet'in suçsuz yere hapiste inlediğini biliyor ve çağımızın en yüce şairlerinden birinin kurtarılması için ellerinden geleni yapıyorlardı. Örneğin Fransa'daki ilerici kuruluşlar, öğrenci örgütleri broşürler bastırıyor, afişler hazırlıyor, toplantılar düzenliyor ve Nâzım'ın özgürlüğe kavuşturulmasını istiyorlardı. Bu yayınlar, Türkiye'ye de, basın ve ilerici kuruluşlara, hatta Meclis Başkanlığına da yollanıyordu.

Özellikle Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerinin Yayılması Komitesi —ki başkanı ünlü Fransız ozanı Tristan Tzara idi— Başbakan Şemsettin Günaltay'a, bütün sanat örgütlerine ve özgürlüklerden yana olan ne kadar uluslararası kuruluş varsa hepsine bir dilekçe örneğini gönderiyor ve imzalanarak Türkiye Cumhuriyeti Devlet ve Hükümet başkanlarına gönderilmesini öneriyordu. Fransız entellektüelleri «En büyük şairin kurtulması için» diye bu dilekçeyi imzalayarak Günaltay'a gönderdiler. Politik ve dinsel inançları ne olursa olsun bütün dünya ayağa kalkmıştı. «Bu insani ve kültürel görevi» yerine getirmek için dünya edebiyat ve sanat çevreleri ilerici kuruluşlar yarışa girmişlerdi.

Kasım ayında Roma'da toplanan Uluslararası Barışseverler Dünya Komitesi'ne katılan 27 ulusun temsilcileri de barış davasının en ateşli yandaşı ve güdücüsü Nâzım Hikmet'in kurtarılması, özgürlüğüne kavuşturulması çalışmalarına katılma kararı verdi.

7 kasım 1949'da da 60 ulusun 3.5 milyon öğrencisini temsil eden Uluslararası Öğrenci Örgütü de şair Nâzım Hikmet'in hapisten salıverilmesi için bütün dünya entellektüellerinin başlattığı savaşıma katılma kararını aldı. Sonra da Başbakana bir telgraf göndererek durumu bildirdi ve telgrafı şöyle sona erdirdi:

«İnsan haklarının en esaslılarına ve Birleşmiş Mil-

letler'in İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre, bir an önce Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını ısrarla istemekteyiz.»

İleri Jön Türkler Birliği ve Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi, Paris'te 10 ocak 1950 günü toplanarak bütün dünya kamuoyuna şu bildiriği göndermeyi kararlaştırdı. Bunda o zamanki hükümet suçlanıyor ve kamuoyuna şunlar duyuruluyordu:

«Nâzım Hikmet'in trajik sorununu kabul ve tartışma konusu yapmayı istemeyen, Unesco'dan bize gelen yanıtta cesaret alarak, Türk Hükümeti'nin nisan 1948' de tanınmış Türk romancı ve gazetecisi Sabahattin Ali'ye yapıldığı gibi şairi de öldürmek için polis tedbirleri alındığını haber verebiliriz.

Zaten 12 yıldır Anadolu hapishanelerinin insanlığa aykırı koşulları içinde bulunan Nâzım Hikmet bir kez daha tek başına bir hücreye kapatılmıştır. Türkiye'den gelen inanılır haberlere göre, gizli polis servisi olan ve Sabahattin Ali'yi soğukkanlılıkla öldürten bir örgütün Nâzım Hikmet'i de yok etmeyi ve sonradan da şairin, birçok yıldanberi çektiği anjin de poitrine'den öldüğünü ya da intihar ettiğini ilan etmeyi tasarladığını yeni öğrendik.

Nâzım Hikmet'in hakkını aramak için Dünya Demokratik Gençler Birliği, Uluslararası Öğrenciler Birliği ve tarafımızdan Ankara Hükümeti yanında girişimler yapıldı. Bütün dünyanın en tanınmış entellektüelleri Unesco'ya bu sorunla ilgilenmesi için bir belge imzalamıştı.»

Unesco'ya verilen ve onun Nâzım Hikmet sorununu ele almayı red yanıtı ile karşılayan dilekçeye gelince:

«30 kasım 1949 günlü mektubunda, Sir Servepolli, Rodha - Krishman (Hindistan'ın Moskova Büyükelçisi)

yerine Unesco İcra Konseyi Başkanı olarak seçilen ve başvurduğumuz Sir John Hand, bize 'İcra Konseyinin ve Unesco'nun herhangi bir organının verilen dilekçeyi kabul veya münakaşa edemeyeceği' şeklinde yanıt vermektedir.

10 ekim ve 6 kasım tarihli başvurumuzu aldıklarını bildiren, 16 kasım tarihli ilk mektubun yazarı Roger Barnes imzası ile İcra Komitesi Başkanı Sir S. Rodha-Krishman'ın Paris'e gelir gelmez 'Nâzım Hikmet sorununa uygun görüleceği bütün önlemleri alacağından' bizleri haberdendiriyordu.

Bu iki mektup arasındaki çelişkiye işaret ederek (16 kasım tarihli mektubu, 30 ekim tarihli mektupta olduğu gibi 'hususî şahıslar tarafından herhangi bir üye devlet aleyhine verilen bir dilekçe veya bir başvuruyu kabul etmesi mümkün olamayacağını' söylemektedir) insan haklarının koruyucusu olarak kendini tanıtan ve zarflarının üstüne bile 'İnsan haklarını koruyunuz ve yayınız' diyen bir örgütün, bu hakların belli bir tecavüzü ile ilgilenemeyeceğini bildirmesindeki acı, gülünçlüğü burada anlatacak değiliz.

Halbuki bu tecavüz, mektuplarımızda açıklandığı gibi Unesco'nun örgüt kuruluşu yasasında gaye ve ilkelerinde olduğu kadar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve 1946'da Paris'te Unesco'nun büyük toplantısında kabul edilen 'Sanatçının Özgürlüğü' hakkındaki kararda yer almaktadır. Üye devletlerinden birine (iki burada söz konusu olan Türkiye Cumhuriyeti'dir) ancak faşist olarak nitelendirilebilecek hareketlerde bulunmaya izin vermesi Unesco için ağır bir sorumluluk tur.

Zira en büyük suçu ulusunun umutlarını ve ıstıraplarını olağanüstü güzel bir şekilde anlatması olan Nâzım Hikmet'i yok etmek için Türk hükümeti Türkiye'de

1931'de kabul edilen ve Mussolini'ninkinin sadece kop-
yası olan Türk Ceza Kanunu'nu bile ihlal etmiştir.

İşte özet olarak bugün de Türkiye'de yürürlükte
olan ve Nâzım Hikmet'i ortadan kaldırmak için Türk
Askeri Mahkemeleri tarafından kullanılan yöntemler;

Gerici ve Amerikan yanlısı olan çevrelerin gözü
önünde, Vatan Gazetesi'nde 1.9.1949 tarihinde eski bir
asker yargıç tarafından yapılan ve şimdiye kadar ya-
lanmayan ifşaat şudur:

Sivil ceza kanununda olsun, askeri ceza kanunun-
da olsun Nâzım Hikmet'in hareketine uygulanacak hiç-
bir madde bulunmadığından Nâzım Hikmet, biri bir
savaş gemisinde toplanmış iki ayrı mahkeme tarafın-
dan mevcut olmayan bir kanuna dayanılarak mahkum
edilmiştir.

— Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesi (ki bu da
mahkumiyete sözde yasal bir görünüm vermek için son-
radan eklenmiştir) ancak 1 yıldan 5 yıla kadar giden ve
hiçbir zaman 28 yıl 4 ayı bulmayan cezaları öngörür.

— Komünist olarak suçlanan şahısların savunma-
sını 'ısrar'la üzerine alan avukatların Barodan çıkarı-
labileceğini ve bunu amaçlayan bir yasa maddesi (Baro
Teşkilat Kanunu'nun 112. maddesi) gereğince Nâzım
Hikmet avukatsız kalmıştır. (Burada bir yanlış bulu-
nuyor. Bu maddeye göre Nâzım Hikmet'in önce avu-
katlığını almasını istediği avukat İrfan Emin Kösemi-
haloğlu'nun Nâzım'ı savunamayacağı askeri makam-
larca bildirildi, bunun üzerine de başka iki avukatın
tutulması zorunluğu çıktı. - KS.)

— Türkiye Askeri Ceza Kanunu'nun 205. maddesi,
sanığın ancak askerî mercilerin izniyle bir avukat bu-
lundurabileceği ve bu avukatın adı geçen mercilerin izin
vereceği evrakı inceleyebileceğini bildirir.

— Yetkileri birçok konuda sivil mahkemelere ait

olan Türk askeri mahkemeleri (biri hukukçu, ötekileri herhangi bir sınıftan, rütbeleri sanıklarından daha yüksek ve hukuk bilgileri olmayan iki asker olan) üç üyeden oluşur. Hukukçu olmayan ve yüksek komutanlardan gelen emirlere göre hareket eden bu iki asker üyenin oyu geçerlidir, çünkü çoğunluk onlardadır.

İşte, Nâzım Hikmet bu koşullar içinde mahkum edildi. Ve aleyhine kullanılan tek dayanak o zamanki bütün kitapçılarda bulunabilen şiirlerinin, askeri okullarda ve donanmada araştırma yapılanların dolaplarında bulunmuş olmasıdır.

O zaman Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak 18 şubat 1946 tarihinde 'komünistlik' ithamlarından kurtulmak üzere, basına verdiği bir demeçte:

'Nâzım Hikmet'i askeri mahkemelerde verdiğim emirlerle 30 yıla mahkum ettirdim,' demişti.

İşte Nâzım Hikmet sorununa ait olay ve gerçekler ve manevi sorumluluğu inkar edilmeyen Unesco'nun takındığı tavır.

Türk faşizmini güçlendiren bu tavrı takındıktan sonra 9 aralık 1949'da Unesco Genel Müdürü J. Terre Badet ağzıyla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre 'Bir tek insanın haklarına tecavüz edildikçe Unesco'nun ihmalcilik, insancıl olmamak, korkaklık ve tembellik' ile suçlanacağını kabul etmiştir.

Unesco'ya karşı 'kabul veya münakaşa' etmek istemediği barış ve ulusların uymak zorunda olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni savunan bizler, Nâzım Hikmet sorununu ortaya atarak aynı suçlamaları yine liyoruz!

Türkiye faşist hükümeti nezdinde itiraz ve müraaatlarla isteklerini açıklayarak Nâzım Hikmet'in kuruluşu için bütün demokratik örgütlerden bu savaşıma devam etmelerini istiyoruz.»

Nâzım Hikmet konusunu böylece hem Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine, hem de Unesco'nun tavrına karşı savunan ve bazı gerçekleri kamuoyuna duyurmak için 10.000'i aşkın mektubu imzalayanlar şunlardı:

L. Aragon, J. Boulrier, C. Bourdet, L. Daquin, R. Deb-
ray, D. Decourdemanche, F. Daniel, M. Gimond, F. Joli-
ot - Curie, J. Laffitte, F. Leger, J. P. Ledouse, M. Mal-
herbe, L. Martin - Chauffier, P. Picasso, L. Pieron, P.
Marcel, P. Renoir, J. Gaudrey - Reti, G. Tabois, B. Tas-
litzki, E. Triolet, T. Tzara, M. Vallan, J. Wiener, A. Wurm-
ser, S. Areas, Egede, Nissen, V. Meltti, J. D. Bernal, J.
Mironer, Mme. U. Spurna, M. Johnson, Pietro Nenni,
Mme. F. Lecbre, D'Arboussier, Oierre Cot, A. Abuch, H.
Fink, F. Basel, Marcus Bakker, E. Heiberger, Per - Olev
Zennstrom, Arthur Varning, D. Buckle, Mme. M. Jen-
hinison, Mme. Maddelena Rossi, Mme. M. Brimfaut, M.
Boudali, G. Lurcas, T. Tanbi, Bar Yehouda, M. Ladou-
canu, Mme F. Mezincescu, I. Eskendery.

VIII. NÂZIM HİKMET'İN SUÇSUZLUĞU KİTLELERİN İNANCI OLUYORDU

Bütün taşlar gibi vekarlı
hapiste söylenen bütün türküler gibi kederli,
bütün yük hayvanları gibi battal, ağır
ve aç çocukların dargın yüzlerine benzeyen elleriniz.
Arılar gibi hünerli, hafif
sütlü memeler gibi yüklü,
tabiat gibi cesur
ve dost yumuşaklıklarını haşın derilerinin altında gizleyen
elleriniz.

Çeşitli ülkelerin bilim adamları, şair, yazar, ressam, politikacı ve sendikacılarının imzasını taşıyan, o yılların olduğu kadar bugün de adları saygıyla anılan yüksek düzeydeki sanatçıların ve otoritelerin üzerinde durduğu, Nâzım Hikmet'in bağışlanması kampanyasına, Vatan Gazetesi de büyük ölçüde Türkiye'de katılıyordu. Bu mektupta adı geçen 1.9.1949 günlü Vatan'da yayınlanan makaleyi o zaman avukatlık yapan bir eski askeri hakim yazmıştı ve adı Selami Helvacıoğlu idi. Bu sayının yargıcın belirttiği kısaca şöyleydi:

«Hakikat şuydu. Nâzım Hikmet'in suçunu tavsif eden hükmün gerekçelerine bakılacak olursa, kendisine alelade 'komünizm propagandacısı' denebilir. Bu nitelendirme ile ceza arasındaki büyük ölçüsüzlük doğrudan doğruya bir hata ürünü olsaydı hiç kuşkusuz var

olan olanaklardan yararlanılarak düzeltilmesi yönüne gidilebilirdi.

Bu meseleye kuvvetle ilgimi çekmeye neden olan nokta; 3719 sayılı kanunun gerekçeli nedenler tasarısında açığa vurulan çok garip bir itiraftır ki adalet tarihimiz için bir eksiklik teşkil eder. Ad açıkça yazılmamakla birlikte bu tasarıda 'Nâzım Hikmet'in fiil ve hareketine uyar mahiyette Türk Ceza Kanunu'nda ve Askeri Ceza Kanunu'nda hiçbir madde olmadığı' belli edilmekte ve mevcut boşluğu doldurmak için de bu yeni kanunun çıkarılmasına lüzum ve zorunluk görüldüğü anlatılmakta idi.»

Askeri yargıç şu kanısını da açıklıyordu:

«Nâzım Hikmet'in komünist olarak tanınmış olması ve askeri şahıslarla temas ve münasebete girişmiş bulunması, ortada suç teşkil eden ve cezaya mevzu olan bir fiil ve hareket olmadığı halde, kendisine bir 'isyan tahrikçisi' damgası vurulmasına ve çok ağır, belki hayatıyla ödeyeceği bir cezanın verilmesine sebep olmuştur.»

Selami Helvacıoğlu'nun yazısı, hukukçular arasında büyük yankılar uyandırdı. Ankara'dan Ahmet Emin Yalman'a gönderilen bir mektupta (12.9.1949 *Vatan*) bir hukukçu şu inancını dile getiriyordu:

«Nâzım Hikmet hakkında, bir askeri mahkeme tarafından verilip askeri temyizce tasdik olunan mahkumiyet kararının, tam bir adalete mâkes olup olmadığı hususu, senelerden beri zihinleri tırmalayan bir soru işareti gibi vatandaşın şüpheleri arasında yer etmiş bulunmaktadır. Ortada bir Nâzım Hikmet meselesinden çok, bir askeri kaza meselesi vardır ve emin olunuz ki bu konu, yalnız Nâzım Hikmet hesabına değil, bütün bir memleket hesabına üzerinde pek büyük bir isabetle par-

mak bastığınız bir yara halinde için için işlemektedir.»

Bu hukukçunun bildirdiğine göre askeri mahkemelerde üç kişiden yalnız birisi hukukçudur, öteki iki üyesi de sadece askerdir, öğrenimleri hukuk değildir. Bu bakımdan hukukçu üyenin oyu bir, asker üyelerin oyları ikidir ve kararı daha çok askerler vermektedirler. Bu bakımdan Ankaralı hukukçu şunları belirtiyor:

«Memleketimizde gizli askeri mahkemeler kararıyla, siyasi suçlardan ötürü, haklı haksız mahkum edilen yalnız Nâzım Hikmet değildir. Belki Nâzım Hikmet, bunca bedbaht içinde, Türk diline en iyi tasarruf edebilen bir şairdir. Fakat Nâzım Hikmet'ten gayri insan olarak daha birçok insan vardır ve askeri mahkemelerin kurbanı olarak hapishanelerde, sefaletle, yoklukla boğuşmakta, hakkın muzaffer olacağı günü, büyük bir tahassürle beklemektedir.»

İkinci bir mektup - makalesinde bir hukukçu, askeri mahkemelerde görülen siyasi suç sanıkları hakkındaki incelemesinin sonucunu şöyle açıklamaktaydı:

«Çeşitli vesilelerle temas ettiğim birçok siyasi suç sanıkları, bana tahkikat sırasında maruz kaldıkları öyle korkunç hadiseler naklettiler ki, bunların tasavvuru bile insana tarifsiz bir dehşet duyurmaktadır. Bunlardaki mübalağa payını çıkarıp yüzde onunun hakikat olduğunu kabul etsek bile, insan olarak tüylerimizin diken diken olmamasına imkan tasavvur edemiyorum.

Bildiklerimi zihnimden geçirirken, artık kalemim yürümüyor, ellerim yazmıyor. Tarifsiz ıztıraplar içinde bunalıyorum. İşte o vakit bu karabahtlılar hakkında verilen mahkumiyet kararlarının ilk cümlesi gözlerimin önüne geliyor:

«Türk milleti adına adalet dağıtmaya yetkili olan...
Ve dehşetle titriyorum.» (3.10.1949 *Vatan*)

Bu açıklamalar askeri mahkemeler hakkında olduğu gibi Nâzım'ın duruşmasının niteliği hakkında da bir fikir verecek güçte idi. Bir süre sonra Ahmet Emin Yalman, Unesco'ya yapılan girişimle ilgili bir başyazı yayınladı. Bunda, daha önce tam metnini ve imza atanlarını bu ciltte yayınladığımız mektubu inceliyordu. Yalman «Şurası aşıkâr görülüyor ki, Fransız fikir ve sanat alemindeki komünistler bu işe teşebbüs etmişler ve diğer imza sahiplerini arkalarından sürüklemişlerdir. Fakat teşebbüs nereden ve ne maksatla gelirse gelsin, hakkımızda Unesco'ya yapılmış bir müracaat karşısında bulunuyoruz. Bunun mevzuu da; ne hakkaniyet, ne de fikir hürriyeti ölçüleriyle müdafaa etmemize imkan olmayan bir davadır. Bunu soğukkanlılıkla düşünmeli ve kendimize ait bir aile meselesi olarak, kendi kanunlarımızın icabını yerine getirmeliyiz,» diyordu. (20.10.1949)

Bazı basın organlarının Vatan Gazetesi'ni de Nâzım konusu dolayısıyla suçlamak isteyen yayınına da değinen Yalman «Nâzım Hikmet meselesinin dünya efkarına aksetmemesine imkan yoktu. Biz, böyle bir meselede ön ayak olmayı yabancılara bırakmayarak, ilk adımı bir aile meselemiz diye bizzat attığımızdan dolayı ancak iftihar duyarız,» diyordu. Konuyu da şöyle yeniden özetliyordu:

«Ortadaki dava; Nâzım Hikmet şair diye cezasının affedilmesi ve komünizm yolundaki yıkıcı hareketlerin müsamaha ile karşılanması değildi. Esas mevzu; anayasamızın hükümlerine ve kanunlarımızın ruhuna aykırı olarak, hiç de suç mukabili bulunmayan Nâzım Hikmet'in çarpıldığı ölçüsüz cezadır. Tek parti devrinde iki ayrı askeri mahkeme sırf ihtiyati tedbir mahiyetinde kendisini otuz yıl hapse (iki ceza birleştirilerek 28 yıl 4

aya indirilmiştir - K.S.) mahkum etmişlerdir ve bunun on iki yılı tamamlanmış bulunmaktadır. Münakaşa hürriyeti devrine girilip bu gibi hataların açığa vurulması mümkün olunca, meselenin ele alınması bir zarurettili.»

Yalman, başyazısında, Nâzım'la yaptığı konuşmaları da yayınlıyordu. Nâzım da bu yayın üzerine konuyu kendi açısından Vâ - Nû'ya şöyle açıkladı:

«Benim şair, yahut kunduracı olmaklığım bu bahiste hiçbir şey değiştirmemeli. Orta yerde: vicdan kanaati ne olursa olsun, bu kanaat bugün, yarın, şu zümreler, yahut bu zümreler tarafından nasıl telakki edilirse edilsin ve tahliyesinde nasıl hareket edeceği malum yahut meçhul bulunsun bir Türk yurttaşı var ki, bu adamcağız ya kanunsuz yere mahkum edilmiştir ve kanunsuz yere hürriyeti on iki yıldan beri tahdid edilmektedir, yahut da, bu herif, kanunda tasrih edilen bu suçu işlemiş ve bu suçun sarıh maddesiyle cezalandırılmıştır. Bu adam kanuni mevzuatın suç sayıldığı bir işi yapmış ve kanuna uygun olarak cezalandırılmışsa, mesele yok. Fakat kanunsuz, haksız yere mahkum edilmişse ve bu kanunsuzluk, infaz edilmesi bakımından, devam ediyorsa ve bazı yurttaşlar bunun böyle olduğuna yakinen, kanun delilleriyle kanaat getirmişlerse ve bu kanaatlarını söylemekten, yazmaktan çekinmeyecek kadar şuurlu insanlarsa, ellerindeki imkanlarla hareketle geçerler. Bu işi yaparken de, ne o adamın huyunu, suyunu, vicdan kanaatlarını, göz önünde tutarlar; ne de bu herif serbest kalınca acaba ne halt eder, başka memleketlerde burjuva münevverlerine karşı nasıl hareket ediliyor, diye düşünürler. Aksi takdirde iş bir kanun meselesi, binaenaleyh, bir memleket meselesi, bir yurttaş hakkı meselesi olmaktan çıkar, günlük bir politika meselesi haline gelir.»

Vâlâ Nurettin'e gönderdiği bu mektup (29.10.1949) Vâlâ'nın daha önce Nâzım'a gönderdiği mektuptaki bir kuşkusunu da yanıtlıyordu. Vâlâ, Nâzım'ın bir mektupla Yalman'a teşekkür etmesini istiyor ve onu kırıcı olmayan bir mektupla, başladığı işi sürdürmesi için yüreklendirmesini öneriyordu. Onun için Nâzım, konuyu Yalman'ın girişimine getirerek düşüncelerini sıralıyordu:

«Ahmet Emin Bey ve öteki zevat, benim kanunsuz yere on iki yıldır hapiste yatan ve daha on altı sene aynı kanunsuzluğun devamı olarak yatırılmak istenen bir yurttaş olduğuma kani iseler: benim, Ahmet Emin Beye, kendisini, gösterdiği medeni cesareten dolayı tebrik ederek yazdığım, fakat bazı sözlerimi aradan zaman geçtiği için unutup tam aksettirmedeğini hatırlattığım mektup, onun başladığı işi yarıda bırakmasını icab ettirmezdi. Ben öyle sanıyorum ki, Ahmet Emin Bey o makaleyi, ben filanca zaman dünyadan elimi eteğimi çekmiş, filanca yerde ekmek paramı kazandığım için, vicdan kanaatim hakkında kendisinin şu veya bu şekilde bir intıbaı olduğu için de değil, hapisten çıktıktan sonra şöyle yahut böyle hareket etmem muhtemeldir diye değil; on iki yıldır bariz bir kanunsuzlukla hapiste yatan bir Türk yurttaş olduğum için, kanunsuzlukların bütün memlekete kötülükleri dokunur diye kaleme almıştır.»

Yalman'ın makalesinde yer alan bazı kuşkulara tatılan Nâzım, haklı olarak Ahmet Emin Yalman'ın düşünce tarzını ve konuya bakış açısını eleştiriyordu ve şöyle diyordu:

«Ahmet Emin Bey 'Ya tahliye komünist faaliyetine geçerse...' demişler. Ne tuhaf şey, bana cezayı verirken de böyle dediler: Şimdi işlenmiş suç yok ama, istik-

balde yapılması muhtemel bir suç var. Aynı şeyi Ahmet Emin Bey'in de söylemesi hoş değil mi? Farzet ki, Ahmet Emin Bey'in kuşkusu gerçekleşti. Bu hal, onun kanunsuz yere yatan bir yurttaşın tahliyesi için giriştiği kampanyanın şerefini sonradan ihlal mi ederdi? Yoksa, ondan hesap mı sorulurdu?»

Bu noktada Nâzım isyan ediyordu ve şunu soruyordu:

«Yahu, bir avukat, katil suçuyla sanık bir yurttaşın adam öldürmediğini, bütün delilleriyle ispat edip onu hapisten çıkarsa, sonra o adam katil olsa, bundan avukata ne? Kaldı ki, adamcağızın katil olup olmayacağı da belli değil. Hep aynı ördek hikâyesi.»

O günlerde General Mustafa Muğlalı'nın duruşmasız olarak 33 kişiyi Doğu'da kurşuna dizdiği iddiaları da basında yer alıyordu. Nâzım bunu da anımsatarak şu mantığı ileri sürüyordu:

«33'ler gibi öldürülmüş olsaydım, bir anda öldürülseydim, ceste ceste katledilmeseydim, belki iş müsbet bir neticeye varırdı. Çünkü ölülerin vicdanlarına müdahale edilmiyor, ölülerin vicdan kanaatları üzerinde pazarlığa girilmiyor. Dirilere gelince, kanun mevzuatı 'vicdan kanaatı için hiçbir Türk yurttaşı kanunun takibatına uğramaz' diyor, diyor amma, pratikte diriler kanunun değil, kanunsuzluğun takibatına bile uğruyorlar. Vicdan hürriyeti kanundan da kaldırılrsa elbette ki, çok daha dü-rüst hareket edilmiş olurdu... Uzun lafın kisası: Vatan, millet sağ olsun.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, s. 201 vd.)

Nâzım Hikmet'in suçsuzluğu günün konusu haline geldiği için Türk basını iki ayrı görüşün gereklerine göre yayın yapıyordu. Vatan ve demokrasiden, haktan, hu-

kuktan yana olanlar Nâzım'ın suçsuzluğunu kanıtlayıcı yayına önem veriyor, adı komüniste çıktığı için komünizme karşı olan aşırı sağcı yazarlar Nâzım'ı bu açıdan suçluyor, hak, adalet, suç ve ceza konuları, suçla ceza arasındaki uyum onları hiç ilgilendirmiyordu.

Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman, avukat, kriminoloji uzmanı ve gazetenin hukuk danışmanı Mehmet Ali Sebük'ü bu konuyu araştırmaya, incelemeye ve gidip Nâzım Hikmet'in vekaletini alarak girişimlerde bulunmaya memur etti.

Sebük, Ankara'da dosyaları inceleme olanağı bulunca (Önce Nâzım'la görüşmüş, kendisinde bulunan evrakı incelemiş, bunu yeterli görmemiş ve vasisi aracılığıyla Nâzım'ın vekaletini almış, resmi mercilerde bulunan dosyaları incelemişti) ilk kanısını şöyle duyurdu kamuoyuna:

«Nâzım Hikmet'in ağır mahkumiyetinde, açık ve sarıh adli hatalar mevcuttur. Bu hataları, bütün çıplaklığıyla ilgili mercilerin gözü önüne sereceğiz. Müdafaa ettiğimiz esas ve prensiplerin doğruluğu veya netice olarak adli hatanın varlığı kabul edilirse, geri kalan cezanın uygulanmasını derhal durdurmak gerekecektir. Böylece adliyemizin itibarı da korunmuş olacaktır. Zira suçsuz bir adamın hapisane köşelerinde inlemesi kadar adalet vicdanını sarsan ve adalet duygusunu zedeleyen hiçbir şey düşünülemez.» (*Vatan*, 11.11.1949)

Mehmet Ali Sebük, Nâzım Hikmet davasının «sübut delillerini» araştıran makalesinde özetle şunları açıklıyordu:

«Nâzım Hikmet hakkında verilen iki askeri mahkeme kararında itiraf yoktur. Şahitlerin tanıklığı da yoktur. Mahkemeler aynı olayda suçlu olarak sorguya çekilen ve aynı işten dolayı mahkum edilen birer askeri

şahsın ifadesine dayanmıştır. Kaldı ki iki kişi de hakim önüne çıkarılınca ilk soruşturmadaki ifadelerinden dönmüş ve Nâzım Hikmet'in kendilerine bu tarzda şeyler söylemediğini açıklamışlardır. Bu duruma göre her iki askeri mahkemenin kararı, yasal delillerden yoksun bulunmaktadır. Bu hükmü vermiş olan askeri mahkemelelerin beşer üyesinden dördü, hukuk öğrenimi yapmamış ve hakimlik niteliklerini taşımayan ordu subaylarından oluşmuştur.» (*Vatan*, 18.11.1949)

Üçüncü makalesinde ise Mehmet Ali Sebük «Nâzım Hikmet'e atfedilen sözlerin Askeri Ceza Kanunu'nun kapsamı içinde bir suç teşkil etmediği ve özellikle 94 maddenin öğelerini taşımadığı ortadadır. Aynı sözler komünistlik propagandası niteliğinde de sayılamaz. Zira, fiilin işlendiği tarihte, böyle bir suç yoktu. Sonuç olarak; 'kanunsuz cürüm olmaz' ilkesine aykırı hareket edilmiş ve kanımca Nâzım Hikmet'e, yasada açık olarak suç sayılmayan bir sözden dolayı 28 yıl ağır hapis cezası verilmiştir.» (*Vatan*, 23.11.1949)

Vatan'ın Hukuk Danışmanı Avukat Sebük, başka bir yazısında da Nâzım'a verilen cezalara dayanak gösterilen yasa maddesinin saptadığı en az ve en çok cezanın nasıl verilmesi gerektiğini inceledi. Sebük'ün belirttiğine göre:

«Nâzım Hikmet, askeri isyana tahrikten mahkum edilmiştir. Askeri Ceza Kanunu'nda bu suçun en az cezası 5 ve en çok cezası da 20 yıldır. Cezanın bu iki ölçüsü arasında takdir yetkisini kullanmak yargıçların hakkıdır. İki ayrı mahkemede suç sabit görüldüğüne göre saptanacak cezanın 8 yıl 4 ay olması gerekir. Nasıl oluyor da, askeri adalet, bu cezayı 28 yıl 4 aya kadar çıkarttı? Mevcut olmayan ve işlenmediği kabul edilen bir suçun veya fiilin vasıfları, arttırıcı sebeplerden sayı-

lamaz. Demek ki, 5 yıldan ibaret olan fiillere ait cezaların 15 ve 20 yıla çıkarılması işinde açık ve hukuksal yanlışlar da vardır. Nâzım Hikmet'in hâlâ hapisshenede yatması da, yargıçların takdirlerinden ileri gelmiştir. Oysa yargıçların takdir yetkileri, yasaların belirli sınırlarıyla çerçevenlenmiştir. Yargıçlar bile o sınırlar içinde kalmaya mecburdurlar. Yargıçların takdir haklarını kullanarak askeri isyana tahrik suçuna ait cezaları, olayda şiddet nedeni sayılmayan bazı olgulara dayanarak üç, dört katı arttırmak da ağır bir adli hata olur.» *Vatan*, 5.12.1949)

Bunları okuyanlar, konuyu daha açık ve haksızlığı daha belirgin şekilde görüp anlayınca kendi aralarında bu konuda Nâzım'a yardımcı olucu örgütlenme ve yayın konularını görüşmeye, haksızlığı sona erdirci girişimleri saptamaya yöneldiler. Mevcut yayınlardan yararlanılarak bildiriler dağıtılacak ve bunların basında yer almasına çalışılacak, Nâzım Hikmet'i kurtarma derneği kurulacak, Nâzım'ın bağışlanması için imza kampanyası açılacaktı. Kapalı salon toplantıları, yapılması düşünülen işler arasında görülüyordu.

Mehmet Ali Sebük'ün bir makalesi ise bu girişimlerin hızla gerçekleştirilmesi görüşünü savunanları haklı çıkardı. Çünkü Sebük, Nâzım Hikmet'in cezasını inceleyen makalesinde şunları belirtiyordu:

«Nâzım Hikmet'in fiilleri kesin olarak anlaşılrsa ve suç öğeleri de gerçekleşse, Askeri Ceza Kanunu'nun emri dairesinde kendisine ancak 6 ay hapis cezası vermek gerekirdi. Yürürlükteki yasalara ve işlendiği kabul edilen olayın niteliğine göre; her eylem için kendisine bundan çok ceza vermek olanak dışıdır. Fakat askeri mahkemeler, işi tam aksine mütalaa etmiş ve olayda şiddet nedeni kabul etmek suretiyle cezayı 28 yıla çıkarmıştır. İşte biz şiddet nedeni olarak gösterilen olguların olayla

ilgisi bulunmadığını ve aksine yasal azaltma (Tahfif) nedenlerinden dolayı cezanın 6 aya indirilmesi gerektiğini ileri sürüyoruz.» (*Vatan*, 12.12.1949)

Gerici basın ve tutucu yazarlar, Nâzım Hikmet konusunu ortaya atılır atılmaz olumsuz davrandılar. Kadir-can Kafı, «Hapsedilen yalnız Nâzım Hikmet imidir?» diye soruyor, sonra da Nâzım'ın affedilebilmesi için «Bolşevik Rusya aleyhine yazılar, şiirler yazmasını gerekli görüyordu.» (*Yeni Sabah*, 26.8.1949) Bahadır Dülger ise, Nâzım'ın kendisinin suçsuz olduğunu belirten sözlerini ele alıyor ve büyük suç işleyenlerin kendilerini suçsuz saydıklarını ve o yolda konuştuklarını iddia ediyor, ortada bir adli hata varsa bunun ispat edilmesini istiyordu. (*Tasvir*, 28.8.1949). Fakat Sebük'ün yazılarından sonra kesinlikle anlaşılan suçsuzluk üzerine Nâzım Hikmet'in suçsuzluğu davası saflarında yer almıyordu.

Tasvir Gazetesi'nde Alendar takma adıyla yazan biri, yabancı ülkelerde Türk düşmanlığını yaygınlaştıranların Nâzım'ın hapiste yatmasını da konu ettiklerini ileri sürüyor ve «aleyhimizde bulunan bütün solcu gazetelerde ikide bir hapishanelerimizde yatan şair Nâzım Hikmet'in davasına değiniliyor» diyordu. Yabancı basının Nâzım'ı «Kurban edilen şair», fikri yüzünden işkence çektirilen bir masum olarak gösterdiğine işaret ediyordu. (*Tasvir*, 7.9.1949)

Gerçekten de Avrupa basını, Nâzım'ın suçsuzluğu konusunda geniş yer ayırıyor ve onun şiirlerinin çevirilerini yayınlıyorlardı. Bunlar arasında Les Lettres Françaises, Europe, Force, L'enclum, Lavoro vardı.

Halil Lutfü Dördüncü'nün yönetimine geçen Tan' da yabancı ülkelerde Nâzım için girişilen özgürlüğüne kavuşturma çalışmaları «içişlerimize karışma küstahlı-

ğl» şeklinde yorumlanınca (*Tan*, 18 ekim 1949), Vatan' da A. E. Yalman bunu haksız bir değerlendirme sayıyordu. Yalman «gönül rızası ile ve seve seve birtakım manevi taahhütler altına girişmiş bir memleket sıfatıyla bir haksızlığın yüzümüze vurulmasına kızmaya ve bunu küstahça bir müdahale diye karşılamaya hakkımız yoktur,» diyordu. (*Vatan*, 20.9.1949)

Vatan, aynı günkü sayısında Nâzım'la yapılmış bir konuşmayı da yayınlıyordu. Bu konuşmayı gerçekleştiren Ahmet Emin Yalman'a Nâzım şunu da söylemişti: «Benim bütün günahım, memleketimi ve milletimi çok, pek çok sevmekten ibarettir.»

Zaman Gazetesi de bu kampanyada gericilerin safında kendine düşeni yapıyordu. Gazeteye göre Mareşal Fevzi Çakmak ve Rauf Orbay'dan sonra Yalman, şimdi de Nâzım Hikmet'i sömürüyor, Parisli komünistlerin kıskırtmasıyla Unesco'nun harekete geçmesi üzerine Yalman, çabasını gazetenin tirajını yükseltme kurnazlığına, hünerbazlığına yöneltiyordu. Zaman'a göre «Gözden kaçmayan nokta, şudur: Avrupa'nın birçok memleketlerinde cidden güzide devlet adamları, din adamları, bilginler, adeta biçilirken kılını kıpırdatmayan Unesco'nun Nâzım Hikmet üzerinde durması ve hükümet nezdinde girişimlerde bulunmaya kalkışmasıdır. Kapitülasyonlar devrinin acı hatıralarını hortlatan bu girişimin Ahmet Emin Yalman tarafından savunulması, memleket aydınları arasında derin bir teessüre yol açmıştır. Nâzım Hikmet'in bir haksızlığa kurban edilip edilmediği, tahliyesinin gerekip gerekmediği keyfiyetinin ancak Türkiye'yi ilgilendireceği, Parisli komünistlerin tahrikiyle Unesco'nun bu konuda harekete geçmeye yetkili olmadığı belirtilmekte, bu hareketin Türkiye'nin içişlerine karışma niteliği taşıdığı ileri sürülmektedir.»

Bu masa başı yorumu, hiçbir aydınla konuşulma-

dan, hiçbir üniversite ve yüksekokul profesörleri ve öğrenci dernekleri yetkililerinin görüşü alınmadan gazete yöneticisi tarafından kaleme alınmıştı. (*Zaman*, 22 ekim 1949)

Nâzım Hikmet'in suçsuzluğunun arkası ne yurtiçinde ne yurtdışında bırakılmıyordu. Nâzım da on üç yıldır, bir gün gelir, zamanından önce özgürlüğe kavuşurum duygusuna kapılmamış ve her af girişimini yüzde en çok elli oranında görmüşken, ekim 1949'da duygularında önemli bir değişme oldu. Şimdi, dışarısı burnunda buram buram tütüyordu.

IX. NÂZIM HİKMET SALIVERİLMESİNİ SAĞLAMAYI DÜŞÜNÜYORDU

Bir akşam üstü

kale kapısından çıkarken ölümle buluşmak üzere

son defa dönüp baktığınızda şehre,

sevgilim şu sözleri söyleyebileceğiz:

«— Pek de öyle güldürmedinse de yüzümüzü,

çalıştık gücümüzün yettiği kadar

seni bahtiyar

kılalım diye.

Devam ediyor bahtiyarlığa doğru gidişin,

devam ediyor hayat...

İçimiz rahat,

Gönlümüzde, hakedilmiş, ekmeğine doymuşluk,

gönlümüzde ışığından ayrılmanın kederi,

işte geldik gidiyoruz

şen olasin Halep şehri...

Nâzım Hikmet günün konusu olmuştu ama, Nâzım için için kendini yiyordu. Her ne kadar «hapishane memleketimin hapishanesi, Türkiye'min hapishanesi, o da bir Türk vatandaşı olarak benim sayılır. Nasıl taşı, toprağı, ağacı, suyu, bütün namuslu, çalışkan, harikulade Türk insanları gibi, bütün insanlığın bu en cana yakın evlatları gibi benimdir. On üç yıldır içinde yattığım hapishaneler de benim, mümkün olduğu kadar hapishane hastalığına, yani ille de hürriyete kavuşmayla tedavi

edilebilecek bir hastalığa tutulmamaya bakmalı» diyor-
du, ama, gerçek hiç de böyle değildi. Nâzım'la ilgili ola-
rak dışardaki yayınlar, kendisini ziyarete gelenlerin söz-
leri, giderek Nâzım Hikmet'in hapisane hastalığına tu-
tulmasına yol açtı.

Artık bir an önce hapisten çıkmayı düşünmeye baş-
ladı. Geri kalan ömrünü dışarda geçirmeyi öylesine ar-
zuluyordu ki, yazamıyor, okuyamıyor, fakat hani dışarı
çıkarsa, tramvaya binip şöyle bir Harbiye - Fatih yapa-
bilse, insanları kendi telaşları, kendi ortamları içinde
izleyebilse, Karaköy'de inip vapura binse, Karaköy - Ka-
dıköy vapurunun kıçındaki bir dubaya oturup suyun
köpük köpük, biraz da çivit mavisini açıklığıyla su tane-
lerini püskürttüğünü görse, o su tanecikleri yüzüne gel-
se, serinlese, o dalgınlığıyla yerinden ayrılmamışken,
bir kamarotun gelip:

«Kadıköy, haydi çabuk olalım,» dediğini bir duysa...

Kadıköy'e çıkınca bir iki tanıdıkla karşılaşır bir
çift söz edebilse dünyalar onun olacaktı. Ama şimdi ken-
dini kupkuru bir ağaç gibi görüyor, dışarı çıkabilse ger-
çekten de Türk diline yakışır şiirler yazsa, özgürlüğün
tadını çıkarabilse ne güzel olacaktı. Ama henüz görü-
nürde bir umut yoktu. Her ne kadar eylül 1949 sonunda
Yalman, eşi Rezzan ve şair Behçet Kemal Çağlar; Vatan
yazarlarından Yalman'ın kayınbiraderi Sinan Korle ve
eşiyle birlikte Nâzım'ı ziyaret ettikleri zaman hemen
hepsi de güya Nâzım'ı sevindirsinler diye şu içerikte söz-
ler söylemişlerdi:

«Yakın zamanda hakkın tecelli edeceğine inanıyo-
ruz...»

«En çok bir yıla kadar suçsuzluğunuz kesinleşir...»

«Bir yıl olmasa da iki yıl en uzun süredir sanıyo-
ruz. Çıkacaksınız inşallah...»

Nâzım bu bir yılı bile çok uzun süren bir haksızlık

sayarken, hele hele «iki yıla kalmaz çıkarsınız» yollu konuşmayı hiç beğenmedi. Bu sözler hançer gibi göğsüne saplandı. Onun için de:

«Oğlum Nâzım, dedi kendi kendine. Sen başkalarından imdat beklemeyi bırak, kendi başının çaresine bak, kendi olanaklarını kullan ve hapisten çıkmayı başar. Bu hapislik böyle sürgit yaşanamaz...»

Vâlâ Nurettin'e de yazdığı bir mektupta bu düşüncelerini anlattı ve şöyle dedi:

«Eğer, görünürde akla, mantığa uygun ve yakın zamanda müsbet netice verebileceğine aklım kesen bir kanuni teşebbüste bulunulmadığı takdirde, anama da söylediğim gibi, kendim, kendi imkânımla teşebbüse geçeceğim. Bakalım bir de benim teşebbüsüm ne netice verir?» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar 108. mektup*)

Nâzım annesine, eğer belli bir süre içinde hapisten şu ya da bu yolla çıkarılmazsa açlık grevine yatacağını bildirmişti. Celile Hanım, aralık 1949 başlarında Adana'da kızı Samiye Yaltırım'ın yanında kalıyordu. Nâzım, daha önce açlık grevine başlayabileceğini söylediği için, Celile Hanım, Adana'dan Müzehher Vâ - Nû Hanım'a mektup gönderiyor ve soruyordu:

«Ne gibi ümitler var. Sevgili yavrum, lütfen bana yaz. Çocuğu görebildiniz mi? Oruç filan tutacak mı?» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar, s. 244*)

Celile Hanım açlık grevine «oruç» diyordu. Nitekim Nâzım açlık grevine başladıktan sonra Cumhuriyet Gazetesi «Nâzım Hikmet'in annesi de açlık grevi yapacak» diye başlık attığı haberi (9 Mayıs 1950), Hakikat Gazetesi, Celile Hanım'm ifadesini kullanmış ve «N. Hikmet'in orucuna annesi de katılıyor» başlığını koymuştu. (9.5.1950, s. 1, *Üç sütun*) Gece Postası Gazetesi de aynı günkü sayısında tek sütunda şöyle diyordu aynı konuda:

«Nâzım Hikmet'in annesi de bugün oruca başladı! —

8 gündür yemek yemeyen şairin adli tıp meclisince muayenesi kararlaştırıldı.»

Demek ki Nâzım, açlık grevini daha ekim 1949'da kafasına koymuştu ve kesinlikle hapisten kurtulmayı istiyordu. Şöyle diyordu:

«Çocukların ateşle oynamaları nasıl tehlikeli ise, hapislerin de dışarıya kavuşmak ümidi ile oynamaları öyle tehlikelidir. Ben şu kadar yıldır bu korkunç oyuna kendimi hiç kaptırmamıştım, halbuki, şu on beş, yirmi gündür, (Yani eylül sonundan 18 ekim 1949'lara kadar. - K.S.) ilk önceleri farkına varmadan, sonra acaip, mazohist bir ısrarla bu oyunu oynamaktayım, ki maazallah teâlâ, mum ışığında yanan pervane gibi, kanatlarımı —ki zaten yarı yarıya yanıkırlar— büsbütün tutuşturup kül edeceğim diye ödüm kopuyor. Hani bazen tımarhaneyi boylayacağım diye ürküyorum. Çok komik şey ama, bir dönüm devreme rastladığı için, bir hatuncağızın köküne salladığı balta canıma adamakıllı okumuş.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 110. mektup)

Nâzım Hikmet'in hapisten kurtarılması sorunu bütün dünyada ilericiler ve tutucular arasında önemli bir söz ve yazı kavgasına dönüşüyordu. Özellikle Unesco'nun aldığı tavır, ilericileri sert tepkiler göstermeye yöneltti. «Türkiye Entellektüellerine Çağrı'yı yayınlayan İleri Jön Türkler Birliği (17 aralık 1949) şunları kamuoyuna duyuruyordu Çağrı'nın son bölümünde:

«Nâzım Hikmet'i savunma, bir ideoloji savunması değildir. Nâzım'ı savunma demokrasi savunması, Nâzım'ı savunma ulusal bağımsızlığımızın savunması, Nâzım'ı savunma herşeyden önce ulusal bir borçtur.

Nâzım'ın yaşamına karşı Unesco'nun dışarda, gizli polisin içerde giriştikleri suikast bizi yıldırmaz. Hatta

Nâzım'ın söylemediklerini yazarak onu davasından caymış göstererek halkın önünde Nâzım'ı küçültücü yayınlar da ne bizi, ne onu yıldırmaz. Nâzım Hikmet için daha sıkı, daha birleşik mücadeleye atılalım. Birleşmiş Milletler'e, dünyanın bütün demokratik örgütlerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Nâzım'ın kurtuluşu için başvurular, gösteriler, Nâzım'ın haksız mahkumiyetini açıklayan protestolar yollayalım, bu amaçlar için mitingler düzenleyelim.

Her yerde Nâzım'ın eserlerini yayalım, okutalım.

Sevgili Nâzım, bizim büyük önderimiz: Sen bize bütün yaşamınla hürriyet için nasıl döğüşmek gerektiğini gösterdin. Biz Nâzım Hikmet'çi gençlik, senin kurtuluşun için, özgürlük için senin gibi döğüşen insanlar olmaya savaşıyoruz. Sen bize insanları sevmeyi öğrettin, sen bize insanların mutluluğu için döğüşmeyi öğrettin. Biz bunun için savaşıyoruz! Sana sonsuz ün ve onur!» (*Maison de la Pansée [İleri Jön Türkler Birliği] Paris*)

Son bölümü ilk kez bu yazı dizisinde yer alan bu Çağrı, elden ele dolaşıyor, ama basında yer almıyor, elinde bu çağrı görülen genç, başka bir nedenle kovuşturmaya uğruyor, emniyette birkaç gece yatırılıyor, sonra bırakılıyordu.

«Anglo - Amerikan çoğunluğunun Nâzım'ın kurtulmaması için aldığı karar bir kez daha gösterdi ki Anglo - Amerikan emperyalistleri yalnız ulusal bağımsızlığımızın yok edilmesinde değil, aynı zamanda demokratik insan haklarının savunulmasında Mustafa Suphi ve Sabahattin Ali katillerinin safındadırlar. Halk düşmanı Laslo Rayk'lar, Midzenti'ler, Kostaf'lar için fil gözyaşları döken bu İspanyol ve Yunan demokrasisinin katilleri, Çankaya'daki kemani general'in yanında Çankayşek misillû sadık dostlarını buldular. Fakat işte Çankayşek'in yakın geleceği, işte Filof ve Antenesku'ların geçmiş so-

nu! Nâzım'ın zindancılarını da bundan başka bir gelecek bekleyemez.

Onlar Nâzım'ı öldürebilir, fakat Nâzım'ın eseri asla ölmeyecek! O bütün bir kuşağın bağrında öyle bir özgürlük ve emekçi halkın kurtuluşu için savaş ateşi yak-tı ki, bu ateşin karşısında hiçbir alçaklık kuvveti ayakta duramayacaktır!

Onlar Nâzım'ı öldürebilir, fakat Nâzım davası ölmeyecek.

O bütün bir kuşağın, Nâzım Hikmet kuşağının kalbinde, kafasında ve dudaklarında eksik olmayan ateşin dizelerinde yaşıyor ve sürekli yaşayacak!»

Bu çağrıda da yer alan «Nâzım'ın söylemediklerini söylemiş gibi yazma» konusu Türk basmında da güvenilir bir yayın sayılmıyordu. Nasıl ki Tahsin Demiray «Yeni tip bir Dreyfüs hadisesi karşısında mıyız?» başlıklı yazısında şunlara da değiniyordu:

«Bize öyle geldi ki, Ahmet Emin Yalman üçüncü defa Nâzım Hikmet'i görmek üzere Bursa'ya gittiği zaman nedense gayretini son haddine ulaştırmış ve büyük edibini komünistlikten temizlemek için bir kalıp da sabunu beraberinde götürmüş.

Ahmet Emin Yalman son Bursa Hapishanesi röportajında öyle şeyler söyledi ki, buna Nâzım Hikmet bile şaşmış ve komünist olmadığını ilk defa Ahmen Emin Yalman'dan öğrenmiştir.

Biz bu noktayı —ayıp değil ya— anlayamadık.»
(Hafta, Sayı 13, 23 aralık 1949)

Mehmet Ali Sebük'ün yazıları Vatan'da yer alıyor ve Nâzım'ın suçsuzluğu bütün açıklığıyla ortaya çıkı-yordu. (Bu makaleler için bakınız: Vatan, 3 ocak 1950, 20 ocak 1950, 28 ocak 1950, 2 şubat 1950)

Ama, «Millet» Dergisi de kışkırtmalarını sürdürüyor «Fransız komünistleri ve Nâzım Hikmet» adlı bir haberinde «Fransız komünistlerinin organı, Vatan Gazetesi'nin neşriyatından bahsediyor» diyerek Vatan'la L'Humanité'yi aynı doğrultuda gösterme gafletinde bulunuyordu. Bu yayına neden de L'Humanité'nin 8 aralık 1949 günlü sayısında «Nâzım Hikmet, Türk halkı için şarkı» başlıklı ve «Tristan Tzara»nın yazdığı dört pragraflık yazı ile Nâzım'ın «Anjin Dö Puvatrin» adlı şiirinin çevirisinin yer alışı idi. T. Tzara, Nâzım'ın kurtarılmasını öneriyor ve şöyle diyordu:

«Nâzım'ın özgürlüğe kavuşması için her çareye başvurulmalıdır. Çünkü burada insan zekasının haysiyeti söz konusudur.»

Bir kısım basında Vatan başyazarı ağır şekilde suçlanırken, yurtdışında da, Yalman başka açıdan eleştiriliyor ve Nâzım'ı «olduğundan başka türlü gösterme» çabaları olumsuz yorumlara yol açıyordu. Yalman'ın bir yazısında Tito ve onun yolundan söz etmesi üzerine «Yeni Milli Birlik» Dergisi, Yalman'ın Nâzım davası ile Dreyfüs davası arasında benzerlik göstermesine gülüyor, ama «gülmediğimiz bir şey var» diyerek Yalman'ın yayınlarına bu açıdan şöyle bir yanıt veriyordu:

«Gülmediğimiz şey makalesinde ustaca saklanmış bir mefhumun alışık gözlerden kaçmamasıdır. Komünistliğin Yalman'a göre iki şekli vardır: Kökü dışarda olan menfur şekil ve bir de, sadece vicdanlarda yaşayan, nerdeyse 'Milli' denebilecek masum komünistlik... Kominforma yetiştirmelerinden Tito'nun, sadece kendi postunu kurtarabilmek için, güya milletin menfaatlerini Moskova'nın emirlerine üstün tutmasıyla başlayan bu çeşit komünizma modası, ancak kurdun kuzu kisvesine bürünmesi kadar masumdur.» (12 ocak 1950, Sayı 20-5)

Tahsin Demiray da, aynı konuya dokunuyor ve Nâzım hakkındaki inancına değinerek şöyle diyordu:

«Yalman'a göre, Nâzım Hikmet Rus tipi bir komünist değil, hakiki bir Karl Marksçı, halis ayar bir komünisttir. Yani komünistlerin zararsız, hatta faydalı olan cinsindendir; aynen kendi tabiriyle 'mert bir idealisttir'. Fakat ne yazık ki bu iyi cinsten olan komünisti, o fena cinsten olan komünistler elimizden kapmak üzereler...» (Hafta, 13 ocak 1950)

Nâzım Hikmet'in suçsuz yere mahkum edilmesi ve özgürlüğe kavuşturulması konusu, giderek Yalman'ın yersiz benzetme ve açıklamalarıyla bu hale dönüştü. Nâzım bunları Bursa Cezaevi'nde izliyor, göğüs ve boğaz ağrıları yine ona sıkıntılı günler geçiriyordu. Ama Nâzım hapiste on üçüncü yılını doldurduğu, hatta dokuz gün de geçtiği halde (22 ocak 1950'ye göre) şu inancını koruyordu artık:

«On dördüncü yılımı hapishanede geçirmeyeceğim!»

Çünkü greve, açlık grevine gidecek ve «kanun yollarının açılabilmesi için, on üç yıldır sürüp giden adli bir hatanın düzeltilmesi için hayatımı ortaya koymaktan başka imkanım kalmadığı için bu son çareye başvuracağım» diyordu, bunda kararlı idi. Onun için de gelişmeler beklenen sonuca doğru yol alamazsa Nâzım kendi hakkında çeşitli yönden yayın yapan organların karşısında özgürce konuşabilmek arzusu ile de canını bir pul gibi kullanıp, kamuoyuna açlık grevini bir dilekçe gibi sunacaktı. Zaten şubat sonlarında avukatları Mehmet Ali Sebük ve İrfan Emin Kösemihaloğlu çeşitli girişimlerde bulunmadan önce Nâzım'ı Bursa'da ziyaret etmişti. Mehmet Ali Sebük'ün hazırladığı girişim programı birbiri peşisıra uygulanacaktı. Nâzım sormuştu Sebük'e:

«Size, bu adli, hukuki, politik girişimlerinizde ben nasıl yardımcı olabilirim?»

Sebük'ün aklına herhangi bir ek girişim gelmiyordu ki, Nâzım:

«Üstad, dedi, eğer girişimleriniz sonuç vermezse ben de açlık grevine yatarak sizin çabalarınızı desteklerim.»

Mehmet Ali Sebük, Nâzım'ın bu kararlı ve etkin girişiminin ciddiyetinin bilincindeydi. Onun için de:

«Nâzım Bey, dedi, açlık grevi, bedeli hayat olan bir karardır, bunu hatırlatmak isterim.»

Nâzım, «Biliyorum, bilerek karar veriyorum,» dedi.

Nâzım, Yalman'ın yazılarından da bıkip usanmıştı. Sanki «ölse de bu iş bitseydi artık» diyordu. Onun için Vâlâ Nurettin'e içini şöyle döküyordu:

«(Yalman'ın) son, yani bundan iki ay önceki ke-pazeliğiyle beni içine soktuğu bok çukurunda, sessiz se-dasız, daha fazla dayanabileceğimi sanmıyorum. Bu pis-lik çukuruna atılmam, kendi hakikatımı, milletimin ve namuslu insanlığın efkârı umumiyesine daha geniş ola-rak anlatmak fırsatını verebilir diye düşündüğüm için şimdiye kadar ağzımı açmadım. Fakat görüyorum ki daha yıllarca beklemem lazım gelecek. Suratıma sürülen karanın işkencesi altında ise o kadar beklememe imkan yok. Ne yapalım? Bir kere daha yazdığım gibi, ölmek bazen bir vazife olur.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 124. mektup)

Nâzım, özgürlüğe kavuşması yolundaki girişimler tıkanırca hem Yalman'ın bazı yazılarındaki anlamsız yakıştırmaların acısıyla yaşamamak, hem de haksızlığa daha fazla boyun eğmemek bir de inancıyla ilgili yakış-tırmalara dayanamayacağından açlık grevine başlaya-caktı. Dayı Kızı Münevver de, gönlüne girmiş, yüreğini kor gibi yakmaya başlamıştı. Onunla ya evlenmeliydi

ya da açlık grevine giderek; gerekirse ölmeliydi, ama bu yeni aşk yarıda kalmamalıydı.

Nâzım, ayak direyecekti yaşamakta. Fakat olaylar avukatlarının istediği, umduğu gibi olmadı ve Nâzım açlık grevine başlamayı kararlaştırdı. 30 mart 1950 günü eşi Piraye Hanım'a gönderdiği mektupta şunları yazıyordu, aynı zamanda oğlu Memet, kızı İzgen, Suzan'a «Yavrularım» diyerek:

«Başka türlü hareket etmek kabil olmadığı için bu kararı verdim. Sizden yalnız bir şeye kayıtsız şartsız inanmanızı istiyorum: Bu kararım, herhangi bir yeis, bir yılgınlık, bir korkaklık, bir sabırsızlık neticesi değildir. Sabırlı, şuurlu, ümitliyim. Fakat hakkın ve hakikatin ortaya çıkması için meydana hayatımı atmaktan başka imkânım kalmadığına kanîim. Bundan dolayı bu son imkânımı şuurla, ümitle kullanıyorum. Hakkın ve hakikatin tecellisi uğrunda ölürsem de bu sizin babanıza layık bir ölüm olacaktır.

Hepinizi hasretle kucaklarım.» (*Nâzım ile Piraye*, s. 315)

Aynı gün Müzehher ve Vâlâ Nurettin'e yazdığı mektupta da bu konuya yer veriyor ve şunları belirtiyordu:

«Bu işi yapıyorsam (greve gitmeye karar veriyorsam - K.S.), yeis neticesi, yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için, yapılacak başka şey kalmadığı için, kanun yollarının açılmasına, gerekli makamları harekete geçirmeye yardım olsun, diye yapıyorum. Çok şükür aklım başımda. Ne yaptığımı bilen bir adamım.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 125. mektup)

Nâzım greve karar verirken, Münevver Hanım'la olan ilişkisi dostça sürüyordu. Açlık grevine karar vermesi daha önce «bir ihtimal olarak» basında yer aldığı

için (Hürriyet Gazetesi, 7 şubat 1949, s. 1'de) herkes bunu öğrenmişti. Münevver Hanım da, bu gerçekleşirse ne yapmak gerektiğini, Nâzım'ın halası Sare Hanım'ın kızı Ayşe Baştımar ile bunu konuşuyor ve Nâzım'ın açlık grevinin amacına ulaşması için imza kampanyasını planlıyorlardı. Nitekim bunu öğrenince Nâzım, Vâlâ Nurettin'e gönderdiği mektupta (5 nisan 1950) bu olay karşısındaki duygularını şöyle açıklıyordu:

«Münevver'le Ayşe'nin imza toplamalarına bayıldım. Bak şu Münevver'e, daha bugün kendisinden mektup aldım, bu hususta tek kelime yazmıyor. Aferin kı-zıma.»

Nâzım açlık grevini, başvurulacak en son çare olarak görüyordu. Bir süre önce Kemal Tahir'in kendiliğinden açlık grevine başlayacağını öğrendiği zaman (5 mart 1949) Nâzım çok üzölmüş, «hatta fena halde öfkelenmişti.» Mektupta: «Çok reca ederim, eğer bana karşı ufak bir sevgin varsa bu yersiz teşebbüsten vazgeç...» di-yordu. Beş gün sonra ise Kemal Tahir'in açlık grevine başladığını duyunca hemen telgraf göndermişti Kemal Tahir'e:

«Açlığını duydum. Doğruluğuna inanamadım. Doğru ise bana en büyük kötölüğü yapıyorsun. Benim başım için vazgeç. Vazgeçtiğini hemen telle...» (*Kemal Tahir'e Mektuplar* 241. mektup)

X. NÂZIM HİKMET AÇLIK GREVİNE KARAR VERDİ

Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi...
Serçe gibisin kardeşim,
serçenin telâşî içindesin.
Midye gibisin kardeşim,
midye gibi kapalı, rahat.
Ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun kardeşim.
Bir değil
beş değil
milyonlarcasın maalesef.
Koyun gibisin kardeşim
gocuklu celep kaldırıncâ sopasını
sürüye katıliverirsin
ve âdeta mağrur koşarsın salhaneye.
Dünyanın en tuhaf mahlûkusun yani,
hani şu derya içinde olup
deryayı bilmeyen balıktan da tuhaf.
Ve bu dünyada bu zulüm
senin sayende.
Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse
ve hâlâ şarabımızı vermek için
üzüm gibi eziliyorsak,
kabahat senin
demeğe dilim varmıyor ama,
kabahatin çoğu senin, canım kardeşim.

Millet Dergisi, Nâzım'ın affı konusundaki yayınları
«Ne devrin Dreyfûs'ü, ne falan şaşkın... Sadece büyük

gafletin devamı» diye yorumluyor ve Vatan'da hukukçuların yazdığı makalelerde Nâzım'ın haksız ve yasa dışı mahkum edilmesini açıklayan yazarların gösterdikleri yasa maddelerini ve açıkladıkları gerçekleri de «Türk adliyesi feci bir itham karşısındadır.» şeklinde jurnal etmeye önem veriyordu. (19.1.1950)

Nâzım'ın avukatı Sebük ve vasisi avukat İrfan Emin bu yaygaraya aldırmadan hükümet ve Meclis katında Nâzım'ın affını ya da yeniden yargılanmasını amaçlayan girişimlerini sürdürüyor, ama elle tutulur bir sonuç almıyorlardı. Bu arada Uluslararası Hukukçular Cemiyeti adına başkan İngiliz, milletvekili ve kral müsteşarı D. N. Britt ve genel sekreter Paris Barosu avukatlarından Joe Nordmann ortak imzalarıyla Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saraçoğlu'na, Adalet Bakanı Fuat Sirmen'e, Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'a birer mektup gönderdi. Nâzım'ın hastalığı nedeni ile geriye kalan cezasının bağışlanmasını istedi. (6 şubat 1950). Aynı gün Bursa'dan Hürriyet Gazetesi'ne verilen bir telefon haberinde «Nâzım Hikmet'in açlık grevi yapmak istediği fakat bu greve avukatı İrfan Emin'in engel olduğu» söylentisi bildirildi. Hürriyet bu haberi 7 şubat 1950 gününü okurlarına 1. sayfada duyurdu. Gelişmeleri kısaca gün gün hatırlayalım:

Uluslararası Hukukçular Cemiyeti'nin başvurusu üzerine Milli Savunma Bakanlığı Nâzım'la ilgili mahkumiyet dosyalarını incelemeye başladı. (9 şubat).

Hükümet, Meclise bir Af Yasası sunmayı kararlaştırdı (3 mart). Demokrat Parti'nin organı Zafer'e göre; af tasarısı doğrudan doğruya Nâzım Hikmet'i amaçlamaktadır. İrfan Emin, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından kabul edilmiş ve af ricasına önem verilmiş, af çıka-

rılmadığı takdirde Nâzım'ın açlık grevine yatarak öleceğini, bunun da memleket hesabına iyi bir sonuç vermeyeceğini söylemesi Af Yasası'na neden olmuştu. (5 mart 1950, Hikmet Yazıcıoğlu, Zafer). Af tasarısı 8 mart günü Meclisin Adalet Komisyonunda görüşüldü. Bakan Sirmen, tasarıda Nâzım Hikmet ve 100 kadar siyasi hükümlünün bağışlanmasının da amaçlandığını anlattı. Fakat Af Kanunu, Mecliste görüşülürken, affın suya düşürülmesi (28 mart 1950) bütün hükümlüleri şaşkına çevirdi.

Nâzım artık hapisliğe dayanamıyordu. Açlık grevine başvurmadan başka çıkış yolu kalmamıştı. Zaten daha önce Nâzım ilk olarak açlık grevine başvurmayı yukarıda yazdığımız nedenlerle, karar verince bunu eşi Piraye Hanım'a yazmayı da gerekli bulmuştu çok önceden. (2 şubat 1950, Nâzım ile Piraye, s. 307). Avukatlar yasal girişimin olumlu sonuç vereceğini ısrarla belirttikleri için Nâzım da sabırla bekliyordu. Yeter ki «kalp krizleri ona bir oyun oynamasındı». Onun için de sigarayı bırakıyor, perhizini bozmuyor, gözlerini yormuyor, yorulduğunu anlayınca başladığı mektuplara hemen ara veriyordu. İnancını «Hapiste yatacak olana bazı öğütler» başlıklı şiirinde şöyle açıklıyordu:

«Dünyadan memleketinden insandan
umudun kesik değil diye
ipe çekilmeyip de
atılırsan içeriye
yatarsan on yıl on beş yıl
daha yatacağından başka

Çünkü Nâzım, açlık grevinin önemini biliyor, Kemal Tahir ve arkadaşlarının böyle bir riski göze almalarını; —onları çok sevdiği için— istiyor, gerekirse

hepsi, bütün kendisiyle birlikte mahkum edilenler için olduğu kadar haksızlığı protesto için, başkalarına yapılan kanunsuz işlemleri de gün ışığına çıkarmaya yarar diye kendi canına kıymayı göze alacağını bildiriyordu.

Fakat basında çıkan haberler ve yorumlar, hatta avukatı Mehmet Ali Sebük'ün sözleri, Nâzım'ı yine çileden çıkarmıştı. Çünkü Nâzım yalandan, yalan söylenmesinden nefret ederdi. Onun için 29 mart 1950 günlü Vatan, Yeni Sabah, Cumhuriyet, Son Posta, Son Telgraf, Akşam gazetelerini okuyunca:

«İnsaf bre, gazeteci milleti, insaf edin bre!» diye kükredi.

Çünkü Vatan'a göre «Nâzım Hikmet bütün kuvvetini kaybetmiş»ti. Son Posta'ya göre «aftan yararlanacağı için eşyalarını toplamış, karısı ve yakın akrabaları da onu almak için Bursa'ya gitmişti». Af işi suya düşünce avukatı Sebük'ün gazetecilere söylediğine göre; Nâzım da, öteki mahkumlar gibi derin bir umutsuzluğa düşmüştü.

Bunları okuyunca hemen Akşam Gazetesi'nin önemli yazarlarından olan arkadaşı Vâlâ Nurettin'e bir mektup yazarak gerçeği anlatmaya karar verdi. Nâzım şunları açıklıyordu:

«Gazeteleri okumuşsunuzdur. Şu gazeteci, —bizim gazeteci milleti, sen de dahil galiba Vâlâ'cığım ve hatta galiba sen de Müzehher— şu bizim gazeteci milleti. ne diyeyim, haydi şöyle diyeyim, bir acaip millet. Ne olmuş? Ben büyük bir yeis içindeymişim de, manen çökmüşüm de, —Bak bunu benim avukat da söylemiş, eh ne de olsa gazetecilik ona da bulaşmış sayılır— ne halt edeceğimi bilmez bir hale düşmüşüm de, yok yataklarımlı denk etmişim de, yok karım hapishane kapısında iki

gözü iki çeşme beni çıkacağım diye bekliyormuş da, falan da, fişmekan da, işte bu yüzden bu işe, açlık grevine karar vermişim de... Yahu insaf edin bre, burda sizi ben teselli etmedim mi, yahu ben paçavra mıyım bre? Dert anlatmak kabil değil mi kimseye?... Çok şükür aklım başımda. Ne yaptığını bilen bir adamım. Fakat dedim ya, bu derdimizi anlaşılan benim avukata bile anlata-mamışız. Adaletin, hakkın, hakikatin tecellisi için bir Türk vatandaşının icabında hayatını ortaya atacağı, atabileceği, bu uğurda ölebileceği neden kabul edilmi-yor, anlamadım gitti. Yahu bu Türk milleti hak ve ha-kikat uğrunda ölmesini bilen nice nice insan yetiştirmiş ve yetiştirecek.» (*Vâ - Nû'lara Mektuplar*, 125. mektup'tan)

Nâzım güzel günler göreceğine inanarak açlık gre-vine başlayacaktı.

Hükümetin Meclise sunduğu af tasarısının Meclis-te görüşülürken Adalet Komisyonuna geri verilmesi üze-rine Nâzım, daha önce ilke olarak karar verdiği açlık grevine gitme kararını gündeme getirdi. Bu kararın du-yulması basında ve dünya kamuoyunda geniş tepkiler ve etkiler yaptı.

Bursa'ya Nâzım'ı ziyarete giden avukatı Mehmet Ali Sebük, 28 martta olup bitenleri ayrıntılarıyla şairi-mize açıkladı. Sonunda da:

«Üstat, dedi, siz açlık grevine gideceğinizi söylüyor-sunuz ama, başvurmuş olduğumuz kanun yollarından henüz gereken olumlu ya da olumsuz sonucu almış de-ğiliz. Bu bakımdan, sonucu beklemek ve bir süre daha sabır göstermek hayırlı olur.»

Nâzım, kesin kararlı idi. Onun için Mehmet Ali Se-bük'ün bütün inandırıcı olmaya çalışan sözleri bir ku-

lağından girdi, bir kulağından çıktı. Sonra da, söylenenlerin eleştirisini yapma gereğini duydu ve belleğini toplayarak şunları söylemeye başladı Sebük'e:

«Siz, hükümetin hazırladığı af tasarısının ikinci maddesinin beni ve benim arkadaşlarımı da kapsadığını söylüyordunuz. Hükümetin tasarısının Mecliste hemen benimseneceğini söylüyordunuz. Hiçbiri gerçekleşmedi işte. Daha önce siz Meclise 'Hususi af talebi' başlıklı bir başvuru yapmıştınız. Hatta anladığıma göre bu yılın 29 ocağı idi. Benimle ilgili kanunsuzluğa son vermelerini söyleyenler bu niyetlerinde samimi idiyseler sizin önerinizi gerçekleştirirlerdi. Onu da yapmadılar. Ama şu da var: Büyük Millet Meclisi tatile girmeden, daha doğrusu dağılmadan önce üç dört tane özel af yasasını kabul etti. İktidar ve demokrasiyi savunduklarını söyleyenler, hukuk devleti kavramını sık sık tekrarlayanlar birleşir bizim maruz kaldığımız kanunsuzluğa da son verebilirlerdi. Kaldı ki Meclis'ten bir biri üstüne özel af yasası çıkarılarak salıverilenler mahkemelerde suçları ispatlanmış ve kamu vicdanında da hüküm giymiş olanlardı, benim ve bizim gibi yasada yeri olmayan bir suç yakıştırmasıyla yasadışı bir kararla 28 yılı aşkın hapis cezasına çarptırılmış da değillerdi. Onları bağışlayan Meclis bizi hayda hayda özgürlüğümüze kavuşturabilirdi. Kaldı ki ben ve arkadaşlarım artık sizin ve öteki hukukçuların yayınlarıyla kamuoyunda beraat kararı almış kimseleriz. Böyle olduğu halde biz suçsuzların hâlâ hapiste bırakılmamızı protesto için açlık grevine gideceğim. İşte bu kadar...»

Mehmet Ali Sebük, bu kadar gerçeklere uyan ve hukuk kavramıyla bağdaşır bir gerekçe ile karşılaşınca, bir şey söyleyemeden «Allahaismarladık aziz şair» diyerek ayrıldı.

Vatan, bu konuyla ilgili haberine şu başlığı koydu:

«Nâzım Hikmet ısrar ediyor — Avukat M. Ali Sebük af kanununun akamete uğraması üzerine, Nâzım Hikmet'i verdiği bu kararından vazgeçiremediğini söyledi. — Kanun yoluyla müsbet bir netice alınacağı henüz ümit ediliyor.»

Akşam Gazetesi de ertesi gün (31 mart 1950) haberi şu başlıkla verdi:

«Nâzım Hikmet açlık grevinde ısrar ediyor — Avukat Mehmet Ali Sebük müvekkilinin manen perişan halde olduğunu söylüyor»

Ve aynı gün Vatan'da Ahmet Emin Yalman, Başbakan Prof. Şemsettin Günaltay'a açık bir mektup yayınladı. Yalman «Açık Arıza» dediği açık mektubunda önemli noktalara dokunuyor ve şunları belirtiyordu:

«Bu neslin yetiştirdiği en değerli kalem sahiplerinden, Türk dilini en iyi terennüm eden ediplerinden Nâzım Hikmet, kanunlarımızın ve milletimizce kabul ve imza edilen İnsan Hakları Beyannamesinin metnine ve ruhuna aykırı olduğu bütün hukuk alimlerince tasdik edilen bir itham yüzünden on üç yıldır zindanlarda yatıyor. Siyasi suçlar hakkında hükümetçe hazırlanan ve Nâzım Hikmet'in serbestisini temin eden af layihası, Adalet Komisyonu ve Meclisçe prensip itibariyle kabul edildiği halde bununla alakası olmayan adi suçların affa dahil edilmesi ve hududunun genişletilmesi dolayısıyla layiha encümene iade edilmiştir. Bu halin on üç yıldan sonra zindanlardan kurtulmayı bir gün ve saat meselesi sayan bir insan için ne kadar ağır bir işkence olduğunu rakik (yufka yürekli) ve müşfik kalbiniz elbette takdir eder.

On üç yıldır kanunlarımızın ölçüleriyle tamamiyle haksız olarak zindanlarda kalan Nâzım Hikmet; karaciğerinden ve kalbinden rahatsızdır. Hele son hadiseden

sonra sinirlerinin; bu yükü daha ziyade taşıyamaz bir hale geldiği açlık grevi kararı vermesiyle sabittir.

Mevcut maluliyet, Anayasamızın 42'nci maddesini harekete getirecek mahiyettedir. Anayasa; hükümetin inhası (önermesi, kararlaştırması) üzerine muayyen bir vatandaşın cezasını kaldırmak hakkını Devlet Reisimize vermiştir.

İnsanlık huzurunda memleketimiz hesabına lüzumsuz tatsızlık yaratacak ve kendi umumi efkarımızı da müteessir edecek bir vaziyeti önlemek için bu yol açık olduğu gibi, Milli Müdafaa Vekili de; Nâzım Hikmet'in avukatı tarafından zaten yapılmış olan karar tashihi teklifinin askeri adalet makamlarımız tarafından süratle muameleye konulmasına amil olabilir. Zaten Nâzım Hikmet de aftan çok evvel muhakemesinin iadesini ve hakkaniyetin tecellisini istiyor.

Bundan başka Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun 399. maddesi mucibince ceza infazının durdurulması hakkında Adalet Bakanlığı nezdinde hükümetin harekete geçmesi gibi bir yol da mevcuttur.

Bu üç yoldan birinin tatbikiyle on üç senedir haksız surette hapisanelerde yatan malul bir kalem ve fikir sahibinin; son af kararının beklenmez bir şekilde taliki (geriye atılması) yüzünden maruz kaldığı manevi işkenceye nihayet verilmesini ve hayatının korunmasını; hakkaniyet (hak ve adalete uygunluk) adına ve memleketin şerefi ve adliyenin itibarı hesabına sizden diler ve derin saygılarımı bu vesile ile teyid ederim.»

Konu bütün Türkiye'yi ilgilendirmeye başladı. Ancak iktidardaki CHP ile, muhalefetteki ve yeni iktidar adayı DP'deki egemen sınıf kapitalistlerdi. Onlar açık bir haksızlığı gidermekle zaman yitirmeyi değil, kendilerine göre yaklaşan genel seçimlerde ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumaya önem veriyorlardı. Daha 1937'

de Anayasaya da aktarılan CHP ilkeleri bir türlü yaşama geçirilemediğinden halkçı ve demokrasiye katıksız inanan kişilerin ön saflara geçmesi olanak dışı bırakıldığı için, gerçeklerin basında yer alan şamarı CHP iktidarını Nâzım Hikmet'i affetme yollarından birine götürücü bir uyarı niteliği kazanamadı; sonunda CHP kendi düşüşünü hızlandırdı.

Bütün aydınlar ve üniversite gençliği bu açık haksızlığı düzeltmeye yanaşmayan CHP'ye karşı biriken güvensizliğini daha da pekiştirdi ve seçimlerde «yeni bir umut kapısı» diye görülen DP'nin demokrasiyi savunan lider konuşmalarına inanmayı yeğ gördü.

Nâzım Hikmet konusunda artık kesin tavır alınacaktı. Daha önce Münevver Berk ile Ayşe Baştımar'ın konuşup planlamaya çalıştıkları imza kampanyası ve başka girişimleri öngören ilerici Gençler Derneği yoğun bir çalışmaya giriştiler. Üç dört günlük bir uğraştan sonra Ankara ve İstanbul'da birçok sanatçı ve aydın, hukukçularla birlikte bazı girişimlerde bulunmayı kararlaştırdılar.

Ankara'daki hukukçular, meslektaşları bazı CHP ve DP milletvekilleriyle özel konuşmalar yaparak Meclisin olağanüstü bir toplantıya çağırılması konusunu incelediler. Bu hukukçular arasında Bülent Nuri Esen, Ferruh Ağan, Saffet Nezihi Bölükbaşı da vardı. Milletvekilleri, önerileri haklı ve geçerli görüyor, Meclisi 23 Nisan günü olağanüstü toplantıya davet ettirici girişimleri yapmayı üstleniyorlardı.

Ancak bir sorun ortaya çıkıyordu:

Meclis fesh mi edilmişti, yoksa oturuma son mu verilmişti?

Eğer meclis feshedilmiş olsaydı, meclisin olağanüstü toplantısı yolu kapanmış olurdu. Ancak hukukçular dan bazıları (benim notlarıma göre Vasfi Raşit Seviğ ve

Asım Ruacan) Başbakan Şemsettin Günaltay'ın meclisin son toplantısında sık sık meclisin feshinin doğru olmadığını, «müstemirren devamda» olduğunu, gerekirse olağanüstü toplantı yapabileceğini söylemesini gerekçe gösteriyor ve Nâzım'ın affını görüşmek için meclisin olağanüstü toplanabileceğini hukuk açısından olağan sayıyorlardı. Ne var ki İsmail Hakkı Balamir, tatile giden ve yeni bir genel seçim öncesinde bulunan memleketin iç koşullarının meclisin olağanüstü bir toplantıya gitmesine elverişli olmadığı görüşünü belirtmişti. (Ankara'daki arkadaşlarımla bana ve arkadaşlarımıza bildirdiği görüşme notlarından)

Ama ne var ki önemli bir adım atılmış ve bazı şairlerle hukukçular ve aydın kişiler «avukatlar» olarak Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Günaltay'a başvuruda birleşmişlerdi. 4 nisan günü bu avukatlar bir dilekçe ile Nâzım'ın geri kalan cezasının bağışlanmasını rica ediyorlardı. Bu girişimler, günün en önemli olayı haline geldi. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi beş sütun üzerine okurlarına durumu şöyle yansıtıyordu:

«Af tasarısının çıkarılması için meclisin fevkalade içtimaa çağrılacağına dair rivayetler — Ankara avukatları Cumhurbaşkanı ve Başbakan Günaltay'a bir dilekçe sundular — Dilekçede, açlık grevi yapmaya karar verdiğini bildiren şair Nâzım Hikmet'in, cezasının bağışlanması temenni ediliyor.»

İstanbul Milletvekili Dr. Adnan Adıvar, Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Nadir Nadi, Son Posta Gazetesi başyazarı Selim Ragıp Emeç, Akşam Gazetesi sahibi Kazım Şinasi Dersan, Prof. Mustafa Şekip Tunç, Ahmen Emin Yalman, eşi Rezzan Yalman, Şair Behçet Kemal Çağlar ve pek çok aydının adını taşıyan listeyi çoğaltan Münevver Berk ve Ayşe Baştımar, üniversite ve basındaki arkadaşları ile 4 nisan salı günü sabahı toplandılar ve

listede adları yazılı aydınlardan Nâzım'ın bağışlanmasını öneren bir dilekçeye imza atmalarını planladılar. Ve hemen imza kampanyasını başlattılar.

Nâzım Hikmet'in cezasının bağışlanması çalışmaları hızla yürütüldü. Haftalık Nuh'un Gemisi Gazetesi çok etkin bir siyasi mizah organı idi. Çarşamba günleri adeta kapışılıyordu. Sahibi ve Yazışları Müdürü Nahit Üstemir'di, ama bu gazeteye en çok emeği geçen Rasih Güran'dı. Ara sıra Mehmet Ali Aybar da başyazı yazıyordu. Ben de bazı işçi haberlerini bu dergiye veriyordum. Nâzım Hikmet'le ilgili olumlu yayın yapan gazete ve dergiler o dönemde bir hayli ilgi topluyordu. Vatan, Cumhuriyet, Son Posta, Tan, Gerçek, Yaprak, Nuh'un Gemisi, Başdan, Barış, Hür Gençlik, Nâzım Hikmet dergileri 1950 nisanında çok önemli bir demokrasi ve barış savaşımı veriyordu. Gerçek'te Esat Adil Müstecabi, Başdan'da Aziz Nesin, Hür Gençlik'te Rıfat Ilgaz, Nuh'un Gemisi'nde Rasih Güran ve Abidin Dino, Yaprak'ta Orhan Veli ve arkadaşları yayınları ve etkileriyle kamuoyunu gerçeklerden ve dünyadaki Nâzım'la ilgili girişimlerden haberli kılıyordu.

Bu gelişmeleri Komünizmle Mücadele Cemiyeti çevreleri de yıllardan sonra o cesur atılımı bakınız nasıl değerlendiriyordu. İşte «Aylık Ülkü Dergisi TOPRAK» ın 18. sayısından bir bölüm:

«A. Emin Yalman, Nâzım için vatansever, namuslu, adı ebediyen yaşayacak bir şair olduğunu söyleye dursun, aynı yıllarda bakın Nâzım hapishane arkadaşlarına ne anlatıyor. Mahkumlar cahil ve saf oldukları için onların anlayacağı şekilde izaha çalışıyor:

'Bazı kimseler baklavayı, böreği sever, ben de eşit-

liği en güzel kadına, dünyanın en güzel sofrasına değiş-
mem' diyor.

O günlerde komünistler Yunanistan'da kurşuna dizi-
lirken, şarkta Kızıl  in askerlerini tahayyül ederken
Nâzım dile geliyor:

Yarısı burdaysa kalbimin doktor
yarısı  in'dedir
sarı nehre doğru akan
ordunun içindedir.

Ve her sabah vakti doktor
her sabah vakti kalbim
Yunanistan'dan kurşuna diziliyor

demek suretiyle de saplandığı kızıl ve kanlı ideolo-
jisinden dönmediğini anlatıyordu. Bu şiirleri de gizlice
gönderdiği Fransa'nın komünist Humanit  Gazetesi'nde
neşredilmekteydi. Ahmet Emin ise bunları bilmezlikten
geliyordu.

.....

İşte korkunç bir hakikattir ki, Fransa'da bir kom -
nist gazete aynen bu satırları yazmasına rağmen Nadir
Nadi, Sıddık Sami ile birlikte 165 kişilik kafil , dönen
dolapların, kurulması istenen kundakların farkına va-
ramamışlar, Nâzım masumdur diyerek af dilekçesine
imza koymuşlardır.

Nâzım'ın masum olduğuna kanaat getirerek, dev-
rin reisicumhuruna, başvekiline ve meclis reisine gün-
derilen:

'Biz aşağıda imzaları bulunan Türk aydınları, şair
Nâzım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılmasını siz-
den ve yüksek meclisin asil vicdanından bekliyoruz. Bu
hareketimizle bütün Türk aydınlarının arzu ve temen-

nilerine tercüman olduğumuza eminiz' diyen dilekçeye imza koyan bu aydın kişilerin imzalarını aynen neşre ediyoruz. Gerçek Türk vatanseverleri bu hadisede bir defa daha haklı çıktılar. Zira aydın kişilerin(!) karanlık gözlerindeki perde tam 6 ay sonra sessiz, fakat hayret ve dehşet içinde yırtıldı.»

1950'de Nâzım'ın affı konusu, onun ideolojisiyle ilgili bir şey değildi. Kanuna aykırı olarak 28 yılı aşkın bir süre için hapse mahkum edilen bir insanı hakkı olan özgürlüğe kavuşturulması idi. Nitekim Nuh'un Gemisi Haftalık Gazetesi'nde başyazı yerinde çıkan ve başlığı «Memleketin Büyük Evladı Nâzım Hikmet Kurtarılmalıdır» olan yazıyı yanılmıyorsam Mehmet Ali Aybar yazmıştı. Ve o yazı açlık grevine yatmaya karar veren şairin sorununu açık şekilde dile getiriyordu. Nâzım Hikmet'in kendisini ölüme götürecektir açlık grevine engel olmayı ve onu özgürlüğe kavuşturmak için yapılması mümkün demokratik eylemleri sıralama amacı güdüyordu.

'Nuh'un Gemisi Gazetesi, Nâzım Hikmet'in bağışlanması davasına büyük katkısı olan bir Haftalık'tı. 24. sayısında (12 nisan 1950 çarşamba) birinci sayfasında büyük ressam Abidin Dino'nun çizdiği bir Nâzım portresi yer alıyor ve şu manşet okunuyordu:

«Türk aydınları adaletle beraber

Büyük şairimiz Nâzım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılması hakkında, Türk aydınlarının Cumhurbaşkanına ve Büyük Millet Meclisine gönderdikleri dilekçeyi ve imza sahiplerinin isimlerini aynen yayınlıyoruz.»

Haftalık'ın 2. sayfasında Nâzım'a ait «Şiire, söze, dile, resme dair» başlığı altında Nâzım'la ilgili olarak derlediğim fıkralar yer alıyordu. Nuh'un Gemisi'nin o sayısı, bir tek sayı kalmamacasına satıldı.

Nâzım Hikmet, açlık grevine başlayacaktı. «Buna ümitle başlayacağım» diyordu. «Bu uğurda ölürsem de son nefesime kadar ümitle yaşayacağım» diye ekliyordu. Bu karar yüzünden biraz da keyifli görünüyordu, hapisteki arkadaşlarıyla şakalaşıyordu.

«Hiç yemek yemeyecen mi şair baba?» diyenlere:

«Bu oruç hile kaldırmaz, elbette hiçbir şey yemeyeceğim, oruç bu, hem de ölüm orucu...»

Bir hükümlü, idamdan kurtulmuş 28 yıl hapis cezasını sürdürüyordu. Halil oğlu Numan'dı, Ayvalıklı idi. Onun kara, kalın kaşları altındaki zeytin rengi iri gözlerinin büyüdüğünü gördü Nâzım.

«Ölüm seni korkutuyor mu Numan?» diye sordu.

İri adam, çocuksu sesiyle:

«Ne yalan diyem, korkuyorum ölümden,» deyince Nâzım şu yanıtı verdi:

«Ben açlık grevine yatarken, yani ölümü göze alınca haklılığımı bilerek kendimi güçlü görüyorum. Haklı olduğumu bilmenin, buna inanmanın, bundan emin olmanın bahtiyarlığı var bende Numan kardeşim... Bilin ki ölüm orucuna yatmak intihar etmek değil, koyun gibi miskincesine boynunu kasabın bıçağına teslim etmek de değil... Benim yapacağım, on üç yıldır sürüp giden haksızlığın, bir adli hatanın düzeltilmesi mücadelesinin en keskin silahını kullanmaktır. Başka imkanım kalmadığı için bu çareyi göze alıyorum. Ölüme yaklaşırken hayatın ne kadar güzel, dünyanın ne kadar yaşanası bir yer olduğunu biliyorum. Dostlarımın üzüleceğini biliyorum. Ama yıllar geçtikçe dostlarımın artacağını, düşmanlarımın azalacağını da biliyorum. Ya, işte böyle bu işler...»

Nâzım bu düşüncedeyken ve nisan 1950'nin ilk haftası, basında hep Nâzım'ın bağışlanması için imzaların atıldığı, konuların yayıldığı, söylentilerin dolaştığı bir

dönemde eski arkadaşlarından Burhan (Asaf) Belge konuyu inceliyor, kendine göre sonuçlara varıyordu. Burhan Belge, Aydınlık Sosyalist Dergisi yayınlandığı sıralarda Nâzım'la yakın arkadaşılar. 1925'lerde aynı yolda yazılar yazmışlardı. Aradan çok köprülerin suları akıp gitmişti. Şimdi, çok uzaktaki arkadaş Nâzım Hikmet, o kadar günceldi ki, Burhan (Asaf) Belge bu olaya ve bu konuya yaklaşmak zorunda duyuyordu kendini. İşte ünlü düşünür ve eski politikacı Dr. Adnan Adıvar, eşi Halide Edip Adıvar başta olmak üzere birçok yazar ve aydın, Devlet Reisine bir dilekçe kaleme alarak, şair Nâzım Hikmet'in affını istiyorlardı. Ahmet Emin Yalman'ın yazılarıyla başlayan bir kurtarma «ameliyesi» böylece bir «yeni safha» daha kaydetmiş bulunuyordu.

Ama sorunun üzerinde derinliğine ve genişliğine durmak, işi sadece hukuksal yönden ele alarak bir «adli hata» temeline indirgememek daha doğru olacaktı. Burhan Belge'ye göre «Nâzım Hikmet'in geriye kalan cezası eğer affedilirse, bu, adli bir hatadan dönülmek suretiyle değil, Türk amme vicdanında mahkum lehine hasıl olmuş bir uluvvü-cenâb ve civanmertlik tezahürü yolunda vaki olacaktır.»

İşin doğrusuysa, bu sonucun ortaya çıkabilmesi için sorunu hem önemi ve genişliğiyle, hem de iki temel öğeyi son derece temiz ve içten istemleriyle birlikte karşı karşıya getirerek açık bir sözleşmenin karşılıklı koşullarıyla bağlamak gerekir. Bu iki temel öğe, bir yandan Türk milleti, bir yandan da Nâzım Hikmet'tir. Burhan Belge'ye göre Nâzım Hikmet, şudur:

«Nâzım Hikmet şöyle böyle bir şair yahut şöyle böyle bir komünist olsa idi, bir adli hatanın var olduğu iddiası bile derin bir etki yapmaktan uzak kalırdı. Durum, bu değildir. Nâzım Hikmet şiiri ile büyük etkiler yapabilen

ve bu etkileri belirli bir hayat görüşünün buyruğuna ve hizmetine vermiş bulunan bir şairdir. Eğer sanatında büyük olmasaydı, şiirleri alelade komünist bildirgelerin den daha önemli olamazdı. Eğer Türkçe'ye bu kadar hakim olmasaydı, yazdıklarının tadına kimse varamaz; yine eğer komünizme, inandığı gibi inanmasaydı, bir eğilim ozanı gibi basit, kuru ve tatsız kalırdı.

Oysa Nâzım Hikmet, bunların tümünde ölçünün dışında bir yetenek gösterdiğinden, şiir sanatında ezelden beri saklı bulunan sürükleyici sihir sayesinde, kendine bağladıklarına inancını aşılamış, fikir bakımından daha dayanıklı olup gerçek şiir sanatının meftunu olanları ruhan gücendirmiş, silaha silahla karşı koyma zorunda olan Türk milliyetçilerini de kendine düşman etmiştir.» (*Haftalık Siyasi Mektup*, 6 nisan 1950)

Burhan Belge soruyordu:

«Son haberlere göre, Nâzım Hikmet açlık grevine başlayacaktır. Niçin?»

Kendisi, yeni kurulmuş ve yaklaşan seçimlerde iktidar olacağını anlamış bulunan Demokrat Parti'nin saflarında yer aldığı için «yeni meclis, yeni bir temsil esası üzerinden eski siyasi suçları affedecektir» diyor ve «hadise bu iken, 'açlık grevi'ne başvurmak, memleketin başına bir gaile açmak ve düşmanın avurduna aleyhimize bir propaganda lokması daha tıkıştırmak değil midir?» diyordu. Ama kendisi de Nâzım'ın bağışlanması için imzasını atıyordu. Niçin? Bunu soranlara Burhan Belge'nin yanıtı şu oluyordu:

«Affedilmesi lehinde olan dilekçeye, şahsım adına kendi imzamı eklerken, Nâzım'ın adı ve hayatı etrafında gene bir dolap çevirmek ve kendi politika üsluplarına özgü bir komplo ve manevra kabiliyeti ile, hem şair dostumu, hem de memleketimi sömürmek durumunda olanların, bizim hürriyete, adalete, sanata ve özellikle

benim olayımda dostluğa olan derin mecburiyetimizden yeniden yararlanmak isteyeceklerini, düşünmedim değil, düşündüm.»

Ama Burhan Belge, Nâzım'ı —sözde— uyarıyor ve bu açlık grevi konusunda «memleketin aleyhine dolap çevirmek isteyenlere alet olma»masını diliyordu.

Oysa, konu bu eski dostun, bu ayrı yola kaymış arkadaşın dediği gibi değildi.

Yeni kuşağın ilerici akımını temsil eden İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, on binlerce bildiri ile

Nâzım gerçeğini» en doğru şekilde «Haksever halkımıza» haykırıyordu:

Nâzım Hikmet'i kurtarınız!

Bu çağrı niçindi? Çünkü yetkili ve sorumlulara sesleniliyor, «dünyamızın insan haklarının korunması için seferber olduğu demokrasi devrinde, İnsan Hakları Beyannamesini imzalamış bir memlekette insanlığın gözbebeği Nâzım Hikmet'in yaşama hakkını gasbetme sealahiyetini size kim verdi?» deniyordu. Gençlik sesini yükseltiyordu:

«Halköyü önünde bir kere daha açıklarız ki; onun ölümüne seyirci kalırsak bütün dünya ve gelecek nesiller bizi lanetle anacaktır. Bunu önlemeliyiz».

Ve «haksızlığa karşı koyan, adaleti savunan, genç, ihtiyar, kadın, erkek bütün vatandaşlara» şu çağrı yapılıyordu sonunda:

«Henüz vakit geçmeden her türlü demokratik hakkınızı kullanarak harekete geçiniz ve yapılacak her teşebbüsü destekleyiniz.

Biz bir gençlik teşkilatı olarak Nâzım Hikmet'in cezasının infazı durduruluncaya kadar, mücadele edeceğimizi ve bu yolda girişilen her türlü teşebbüse bütün mevcudiyetimizle katılacağımızı ilan ederiz.»

6 nisan günü Ankara'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yeni bir dilekçe verildi. Bazı sanat ve fikir adamlarının imzaladıkları dilekçeye Ulus Gazetesi Başyazarı Falih Rıfkı Atay da imza koydu. Şöyle deniyordu:

«Türk şairi Nâzım Hikmet'in af teklifinin meclisten geçmemesi üzerine açlık grevi yapmaya karar vermesi memleket aydınlarını heyecan ve üzüntüye düşürmüştür. Nâzım Hikmet'in bir adli hataya kurban olduğu kanaati, memleket dışında ve içinde yayılmış bulunmaktadır. Bu hadiseyi Türkiye'nin şerefini lekelemek için giderek bir tahrik vesilesi olarak kullananlar bulunsa bile, onu sadece insani ve hukuki bakımdan ele alanlar ve sevdikleri demokrasi Türkiye'sini açık bir adaletsizliği devam ettirir görünmek şaibesinden kurtarmak isteyen iyi niyetli sanat ve fikir adamları, içerde ve dışarda büyük bir yekün tutmaktadır. Memlekete komünist hareketini doğrudan doğruya sevk ve idare ettikleri için tutulan ve yargılanan teşkilatçı şefler dahi azami 4 yıl hapse mahkum edilmiş oldukları halde, şair ve sanatkar Nâzım Hikmet 12 yıldan beri hapiste yatıyor. Bu uzun ızdıraba ve onun etrafındaki türlü türlü yankılara nihayet vermek için Devlet Reisi olarak elinizdeki bütün yetkileri kullanmanızı sizden rica ederiz.

Nâzım Hikmet'in açlık grevine kesinlikle karar vermesi üzerine avukat Mehmet Ali Sebük de 6 nisan günü Ankara'ya gitti ve geniş ölçüde ilişkiler kurdu. Önce CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ı ziyaret etti. Nâzım'ın açlık grevine başlayacağını, bunun yurdumuzda ve dünyada yapacağı yankıların azameti karşısında Türkiye'nin ulusal onurunu gözetmek açısından yapılacak işler olduğunu CHP önderlerine anlatmak gerektiğini dile getirdi. Hilmi Uran büyük anlayış gösterdi Sebük'e..

«Size ve bu davaya yardımcı olmak isterim, dedi, yapabileceğim bir şey var mı?»

Sebük, Cumhurbaşkanından randevu alınması halinde konunun İnönü'ye anlatılmasında yarar gördüğünü açıkladı. Hilmi Uran, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cemal Yeşil'e telefon ederek Sebük'ün isteğini iletti ve olumlu karşılanması dileğini açıkladı. Başbakan Yardımcısı Nihat Erim ve Adalet Bakanı Fuat Sirmen'le ertesi gün görüşebilmesi için ilgililer yanında ricada bulunacağını da ekleyen Hilmi Uran'a, Sebük:

«Bu ilginizi, bir adli hatayı onarma arzunuz olarak yorumluyorum» dedi.

Hilmi Uran:

«Öyle kabul ediniz, muhtarsınız,» yanıtını verdi.

Hilmi Uran, ne vaadettiye sözünde durdu. Nâzım'ın avukatı Mehmet Ali Sebük de bütün temasları yaptı.

İstanbul'da da İrfan Emin Köseminhaloğlu, Nâzım'ın vasisi sıfatıyla bir basın toplantısı düzenledi ve yeni açıklamalarda bulundu. Bu, ortaya çıkan durumu bütün ayrıntılarıyla kamuoyunun gözleri önüne seren bir konuşma idi.

XI. NÂZIM HİKMET MERHAMET İSTEMİYOR

Hapislerde geçen 13 sene arkada
önünde daha 17 yıl,
bir bayrak dalgalanır kafanda—
kan gibi kızıl.

Bir kadın severim—
süt gibi beyaz.

bir türkü söylerim
—bütün türkülerden umutlu.
Türkümde sevinci, kederi, zaferi insanlarımla
ve avucumda, kadınımla elime dokunamayan eli.

Nâzım'ın vasisi ve savunma avukatlarından İrfan Emin 7 nisan günü Cumhuriyet Gazetesi'nde bir basın toplantısı yaparak Nâzım'ın durumu hakkında geniş bilgi verdi. Nâzım Hikmet hakkında Cumhuriyet Gazetesi binasında basın toplantısı yapmasına Nadir Nadi izin vermişti. Bu, Cumhuriyet gibi güçlü ve etkin bir gazetenin Nâzım'la dayanışma içinde olduğunu gösteriyordu.

İrfan Emin, çok güzel konuşan, şair ruhlu, üstelik Nâzım'a da çocuğu gibi bakan, onu seven, beğenen, takdir eden bir hukukçu idi. Sözlerine şöyle başladı, dar bir gazeteciler kadrosu önünde:

«Sizlere açıklama yapma isteğimin iki nedeni vardır. Biri af konusu, biri de Nâzım Hikmet sorunudur. Af konusuna, siyasi af kanalımdan geçildi. Hükümetin başlıca düşüncesi şuydu:

Memleket politik bakımdan güçlüdür. Bu kadar güçlü bir hükümet artık siyasi bir rakip tanımaz. Bunu biz-zat Adalet Bakanı Fuat Sirmen söyledi.

Nâzım Hikmet sorununa değineyim. Nâzım Hikmet mahkum olduğu zaman, bu karar savunma avukatları-nı tatmin etmedi. Ben, Nâzım'ın ilk davasından son da-vasına kadar adli muhasebelerinde hep yanı başında bulundum. Bir tek müstesna: Pasaport Kanunu'na ay-kırı olarak Ankara'da mahkum edildiği zaman.

Son mahkumiyetinden önce de onun yanında ola-caktım. Günün birinde Askeri Mahkeme başkanlığından bir tebliğ karşısında kaldım. 'Bu askeri davada Nâzım Hikmet'in yanında bulunmanıza müsaade etmiyoruz.'

Bunun üzerine komutanlığa şu yanıtı verdim:

'Adalet Harp Okulu çatısı altına sığacak kadar kü-çük bir müessese değildir. Ben bir adalet nöbetçisi sıfa-tıyla kararınızı mahkemenin dışında bekleyeceğim.'

Mahkumiyet kararı çıktı. Nâzım Hikmet orduyu is-yana tahrik suçundan dolayı 15 yıl hapse mahkum edil-di, arkadaşları diye mahkemeye çıkarılan öğrencilerle birlikte...

Bir süre sonra Nâzım, Deniz Kuvvetleri Komutan-lığı'nın isteğiyle de yargılandı. Neymiş? Nâzım, bir ta-nıdığı denizciden fakir öğrencilerin adlarını istemiş-miş... Bundan dolayı da 20 yıl hapse mahkum edildi, cezaları birleştirildi ve 28 yıl 4 ay olarak hükme bağ-landı.

Bir dilekçe yazdım Askeri Yargıtay Başkanlığına. Sundum ve Yargıtay'da müdafaada bulunmak istediği-mi bildirdim. Müdafaaya saat 14.00'te başlanacaktı. Saat 15.00 oldu, yine başlanmadı. Bir süre sonra kapılar açıl-dı, girdim. Kararı okudular: İrfan Emin müdafaada bulunamaz!

Çıktım salondan. Bu defa Nâzım'ın savunma avu-

katları sayın meslektaşlarım Fuat Ömer ve Saffet Nezihî, meclise başvurarak adli hatanın düzeltilmesini istediler. Sonuç alınamadı. Tashihi karar dileğiyle Askerî Yargıtay Başsavcılığına başvurdular. Buradan da bir sonuç alınmadı. Olay üzerinden bir yıl geçti. Askeri adliye de, kanun dışında verilen mahkumiyet kararının kanunlaştırılması yoluna gittiler. Büyük Millet Meclisine müracaat ederek Askeri Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun değiştirilmesini istediler. Ayrıca bir de Askeri Ceza Kanunu'na bir madde eklenmesini önerdiler. Bu suretle Askeri Ceza Kanunu değiştirilerek Nâzım Hikmet'e bir yıl kadar önce verilen mahkumiyet kararına dayanak bulunacaktı.

Nâzım Hikmet, bu yeni kanun hükmü bulunduğu vakit yargılansaydı, Nâzım altı aydan iki yıla kadar hapsedilecekti. Bu bakımdan Nâzım'ın askeri mahkemede yargılanmış olması usul kanununa aykırı idi. Fakat Nâzım'ı Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesine kıyas yoluyla mahkum ettiler.

1938 yılında da 141 ve 142. maddeler girdi Türk Ceza Kanununa... O tarihten önceye kadar komünistlik suçundan sanık olanlar için Türk Ceza Kanunu'nun 313'üncü maddesine baş vurulurdu. İstiklal Savaşı'ndan sonra da Hiyaneti Vataniye kanunu ile muhakeme edilirdi.

1947 yılında Büyük Millet Meclisine başvurduk. Nâzım'ın affı gerekir, dedik, bunu uzun uzun anlattık. Fakat bu dilekçelerimiz cevaba bile mazhar olmadı. Böylece politik gelişmeler ve tikanıklıklar Nâzım Hikmet davasının yöneticilere anlatılmasına ve onun aftan yararlanarak ya da başka kanun yollarıyla tahliyesine imkan vermedi.

Bir süredir Nâzım hapisane koşulları nedeniyle çeşitli hastalıklara tutuldu. Karaciğeri bozuldu. Sinirleri

yoruldu, bozuldu. Öyle anlar yaşadı ki ölüm, çektiği sıkıntılardan daha az çekilir oldu. Fakat Nâzım Hikmet:

‘Sesimi ulusuma, halkıma duyuramadan ölmek istemiyorum’ diyordu. Geçen ocak ayında yanına gitmiştim. Nâzım bayramlık elbiselerini giymişti. Açlık grevi yaparak sonuna kadar dayanacağını ve bu yolla hakkını, özgürlüğünü arayacağını söylüyordu. Bana ‘bu elbiselerimi satarsın, para eder, dedi. Görüyorsunuz ki yenicidir. İç elbiselerimi de şu fakir çocuğa verirsiniz’ diye ekledi. Gösterdiği çocuk, hapishane müdürü ile başgardıyan arasında postacılık yapıyordu. ‘Daktilomu, kağıtlarımı karıma ve çocuklarıma verirsiniz’ dedi.

Bu manzara karşısında kendimi tutamayacağımı anlayarak, ona:

‘Hiç bunlara lüzum kalmayacak, yakında gelip sana müjdeler getireceğim’ diyerek ve üç ay kadar beklemelerini rica ederek, bana bu konuda söz vermesini sağlayarak yanından ayrıldım. Hemen Cumhurbaşkanına bir dilekçe hazırladım ve Ankara’ya giderek beni kabul etmesini rica ettim. İnönü’ye hem dilekçeyi verdim, hem de onun sanatçı kişiliğine hitap fırsatını buldum. Çünkü o sıralar İnönü, keman dersi alıyordu, şiir okuyor, operaya gidiyor, Nâzım Hikmet’in çevirisi olan operaları dinlerken mest oluyordu. Bana Adalet ve Savunma Bakanlarını görmemi salık verdi. Çankaya’dan ayrıldım.

O günden bu tarihe kadar bir sonuç alınmadı.

Bugün bir Af Kanunu’na ihtiyaç vardır. Niçin? Çünkü bu memleketin sağa veya sola giden evlatları değişik ölçülerle kendi yollarında mesafe aldılar. Siyasi te-lakkilerin hızla değişmiş olması birtakım siyasi suçlular ortaya çıkardı. Öte yandan vatandaşlara yollarını değiştirtti ve adi suçlar işletti. Böyle durumlarda dünyanın birçok yerlerinde aflar çıkarıldı. Cumhuriyetin ila-

nından beri çıkarılan afların yüzde doksanı siyasidir. Muayyen merhalelerde inkılap hükümeti belirli sonuçlara vardığı zaman mutlaka bir hesap görme işlemi yapar ve af çıkarır. 25 yıl içinde 25 yüzyıllık olgular birbirini izledi. Rejimin tümüyle sağlamlaştığı bugün politik bir tasfiyenin lüzum ve icabı Cumhuriyetin son bir af eserine ihtiyacı vardır. Kanun her zaman kanun, adalet her zaman adalettir.

Onun için biz Nâzım Hikmet'in umumi vekili olarak şunları zorunlu görüyoruz:

1 — Anayasanın 42. maddesine dayanarak hususi afla Nâzım'ı özgürlüğüne kavuşturmak,

2 — Meclisi olağanüstü toplantıya davet ederek af tasarısının kanunlaşması,

3 — Meclis toplanamayacaksa o zaman 42. madde kalıyor. Cumhurbaşkanı kocamış ya da malul olmuş hükümlüleri bağışlayabilir. Nâzım kocamamıştır ama maluliyeti düşünülebilir.

Nâzım daima adalete inanmıştır. Ama adalet yüzünü gizlemiştir hep. İşte bu ortam içinde 8 nisana geliyor. Bu tarih artık Af Kanunu'nun kendisini hayatta bulacağına emin olmadığı için seçilmiştir. Artık bu yolla sesini duyurmak istemektedir. Ceza Usulü Kanunu'nun 399. maddesi infazın bir süre durdurulmasını öngörür. Fakat onun için de bir hekimin bu yolda bir rapor vermesi gerekir. Yaratılan menfi girişimler ve satışmalar ortamında hangi doktor böyle bir rapor vermeye cesaret edebilir?

Kesin olarak arz edeyim ki Nâzım Hikmet hiçbir zaman merhamet isteyen bir insan olmamıştır. O sadece adli hatanın düzeltilmesini istemektedir. Nâzım Hikmet merhamet dilenmiyor. Haklılığının tanınmasını istiyor. Savaşa giden bir insan zafere inandığı için nasıl kendini daha güçlü hissederse Nâzım'ı da greve karar

verirken onu böyle güçlü buldum. Her zamankinden güçlü ve neşeliydi. Bu moral ile açlık grevine başlayacaktır. Bu çocuğu, memleketin en büyük şairini, haksız yere hüküm giydiği için hapishanelerde inlemekten kurtarmalıyız. Milli Kurtuluş Savaşı'nın en büyük destanını yazan insanı haksız yere hapishanelerde tutamayız. Atatürk'e sövenlerin serbest dolaştığı bir memlekette Nâzım Hikmet hiçbir düşünce ile hapiste tutulamaz.» (İrfan Emin'in basın toplantısındaki bu konuşması ilk kez burada tam metin verilmiştir.)

8 nisan günü gelip çatıyordu. Nâzım Hikmet açlık grevine başlayacaktı. Böylece 13 yıldır yöneticilere iletmediği sesini duyuracak, kamuoyuna da haksız yere 28 yıla mahkum edildiğini anlatacaktı. Ama açlık grevi ölüme giden bir yoldu. Nâzım'ın dostları, onun ölümüne gitmesini istemiyorlardı. Bu nedenle çok kişi Bursa'ya gitti ve izin alarak Nâzım'la görüşmek istedi. Hapishane müdürü, korku izleri taşıyan bir telaş içindeydi. Bursa'ya gidenlerin başında Yalman vardı. Ahmet Emin Yalman erken saatte müdürü ziyaret ederek Nâzım'la görüşmek istedi. İstek yerinde görüldü. Nâzım, müdür odasına buyur edildi. Yalman, politik ortamı özetleyerek 8 nisanda başlayacağı grevin muhatabının olmadığı konusunu işleyip durdu.

«Haklısınız belki üstad, ama ben 8 nisanda, yani yarın açlık grevine başlayarak yatacağım. Bunu siyasi ortamı düşünerek değil, kendi mantığım ve aklıma dayanarak kararlaştırdım. İlginize teşekkür ederim.»

Yalman büyük bir şişe limon kolonyası götürmüştü. Nâzım şişeyi alınca hemen hapishane müdürüne gösterdi:

«Lütfen bakınız, kolonya galiba...»

Müdür, şişeye göz attı, buyurun alın gibilerden bir işaretle yetindi.

Nâzım şişeyi açtı, önce müdüre sonra Ahmet Emin Yalman'a kolonya serpti, kendisi de avucuna dökerek yüzüne sürdü:

«Teşekkür ederim üstad, makbule geçti.» dedi.

Yalman'ı başka aydınlar, hukukçular izledi. Onlar da «grevden vazgeçme» temasını işlediler. Nâzım ilgilerine teşekkür ederek izin istedi, içeri girdi.

Bursa'da birbiriyle karşılaşan aydınlar Nâzım'ın ölümüne yol açabilecek bu açlık grevini önlemesi için Ahmet Emin Yalman'dan ricada bulundular, «bunu siz sağlayabilirsiniz,» dediler. Yalman, bunun üzerine öğleden sonra ikinci kez cezaevine giderek Nâzım'la görüştü. Nâzım, «kararım kesin, dostlarıma selam söyleyin,» deyip kesti konuşmayı.

Açlık grevi haberi Ankara'da da duyulduğu için Sağlık Bakanlığı telefonla sağlık müdürlüğüne talimat verdi ve Nâzım'ın memleket hastahanesinde muayenesini bildirdi. Sinir hastalıkları ve iç hastalıklar uzmanlarından ikisi Nâzım'ı muayene ettiler. Raporda Nâzım'ın akli dengesinde herhangi bir bozukluk olmadığı, ancak bir fikri sabite tutulduğu bildiriliyor, kesin bir sonuca varmak ve kalp rahatsızlığının iyice anlaşılması için İstanbul veya Ankara'da tam teşekküllü bir hastahane gözetim altına alınmasının uygunluğu da belirtiliyordu.

Ankara'da Hilmi Uran'la görüştüktan sonra Başbakan yardımcısı Erim, Milli Savunma Bakanı ve Adalet Bakanını ziyareti sağlanan Avukat Mehmet Ali Sebük, kararlaştırılmış bulunan ziyaretleri yaptıktan sonra gazetecilerin sorularını yanıtladı öğleden sonra... Sebük şunları söyledi:

«Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'le, Nâzım Hik-

met meselesini tarafsız iki hukukçu gibi ayrıntılarıyla konuştuk. Yararlı fikir alışverişi yaptık. Sonra Adalet Bakanı Fuat Sirmen ve Hapishaneler Genel Müdürü Sakıp Güran'la aynı konuyu görüştük. Ayrıca Nâzım Hikmet'in kızkardeşi Samiye Hanım'la birlikte ikinci defa Adalet Bakanını ziyaret ederek tekrar fikir alışverişi yaptık.

Bugünkü temaslarım sonucunda bu sorunun büyük bir anlayışla karşılandığını gördüm. Formalite güçlükleri dışında pek yakında meselenin halledileceğini kuvvetle umuyorum. Bu anlayış havası karşısında cidden müteşekkirim.

Bu ümitler belirince Nâzım Hikmet'e açlık grevini tehir etmesi için derhal bir telgraf çektim ve kendisine grev kararını şimdilik mutlaka ertelemesini bir kez daha rica ettim. Bana olan olağanüstü güvenini yakından bildiğim için inat ve kararında ısrarlı olmasına karşın girişimlerimin olumlu sonuç vermesine engel olmayacağını umuyorum.»

Öte yandan tanınmış sanatçılardan bir grup daha Ankara'da toplanarak Cumhurbaşkanına başvurmayı kararlaştırdılar ve bir dilekçeye imza koydular. Bunlar arasında İbrahim Çallı, Refik Fersan, Fahire Fersan, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Adnan Saygun, Mesut Cemil, Melih Cevdet Anday, Nurullah Ataç, Mithat Fenmen, Behçet Kemal ve daha birçok ünlü sanatçı ve fikir adamı, müzisyen vardı.

Nâzım'ın affı için olumlu girişimler sürerken bazı gerici ve tutucu çevrelerin etki alanında bulunan öğrenciler de «Nâzım Hikmet'i affetmeyiniz» yollu telgraflarla Cumhurbaşkanına başvuruyordu. Bunlar arasında Teknik Üniversite Elektrik Fakültesi Talebe Cemiyeti de vardı.

Nâzım Hikmet'in cezaevi revirindeki odasına girişi-

ni birçok hükümlü endişe ile izlediler. Birşey söylemiyor. koridorda adeta vücuttan bir duvar örmüş bulunuyorlardı. Nâzım, kendisine bu kadar yakınlık duyan mahkumlara:

«Allah kurtarsın!» demekle yetindi.

Bu olay hemen gardiyan tarafından hapishane müdürüne duyuruldu. Nâzım, akşam yemeğini yedi, elini ağzını yıkadı. Kolonya süründü, yatak giysilerini giyindi ve karyolasına uzandı. Bir polis romanını okumaya daldı.

8 nisan sabahı uyandığı zaman, açlık grevi kararına başlamış oluyordu. Elini yüzünü yıkadı, giyindi, bir önceki günden kalan gazetelerin okumadığı bölümlerine göz attı. İzmir'de çıkarılan «Halkın ve demokrasinin Hizmetinde Halkın Dostu» adlı bir gazetenin de posta aracılığıyla geldiğini gördü. Gazete İzmir'de çıkarılıyordu. Bu 3. sayısında avukat M. Faiz Turhan'ın «Hür düşünceli ve namuslu vatandaşı korkutuyorlar» başlıklı yazısı vardı. D. N. Çetiner imzasıyla «Diktatörlerin Saltanatı» konusu işleniyordu. Birinci sayfada da «Ankara avukatları Nâzım Hikmet'in affını istediler» başlıklı bir haber yer alıyordu. Gazetenin son sayfasında da «İç Haberler» sütununda «Nâzım Hikmet'in affına dair çalışmalar» başlığı altında Avukat Mehmet Ali Sebük'ün demecine yer verilmişti. Gazetenin yayın tarihi, Nâzım'ın açlık grevi yaptığı o günkü tarihi taşıyordu: 8 nisan 1950. Nâzım, demek ki, dedi, gazete daha önce hazırlanıp basılmış, postalanmış, okurunun eline geçeceği tarih üstüne konmuş, bu da bir ileri adım...»

Gazetenin 2. sayfasında, 1 nisan 1950 günlü Yaprak Gazetesi'nden alınmış ve Orhan Veli Kanık'ın yazdığı bir bölüm vardı. Yazının başlığı «sağ yanı seğirenlerle sol yanı seğirenler»di. Nâzım bunu okumaya başladı:

«Cümbüşlü bir kitap: Okuyucularına hoşça vakit geçirtmek isteyen yazarların sık sık başvurabilecekleri kaynaklar vardır. Milli Kalkınma Partisi'nin yayınlarıyla, Necip Fazıl'ın, Peyami Safa'nın yazıları onlar arasındadır. Ben, son günlerde yeni bir kaynak daha buldum; din dersleri.

Bu dergilerden geçen sayılarımızda söz açmış, Sebülreşad'ın meseleleri üzerinde durmuştum. Elime bu sefer başka bir hazine geçti. Bu hazine Hakka Doğru Dergisi'nin yayınladığı Rüya Tabirnamesi adlı kitaptır... İkinci sayfada iş değişiyor, sapıtıyor. Diyor ki: 'Fakir adamın rüyasına itibar olunmaz. Çünkü o, daima günlük nafakasını düşünür.' Yazar gene o sayfada, deminki cümlelerin birkaç satır aşağısında şöyle diyor: 'Rüya gören kimse bunu düşmana, cahile, kadına ve maskaraya söylememelidir.' Demek ki kadın kısmı cahille, maskarayla bir tutuluyor. Ne insanlık, ne insanlık! Aynı kitabın bir başka yerinde şöyle bir söz var: 'Vücudunda mevcut uzuvlardan fazla şey gören kişi zengin olur.' İnsanın içinden cümlemize üçer kulak, dörder burun, beşer bacak vermesi için tanrıya yalvarmak geliyor. Başka bir cümle: 'Kabak ağacı gören kişi doktorluğu öğrenir ve hasta olmaz.'»

Nâzım kahkahayı koyuverdi. Hem de revir odasında kimse yokken yüksek sesle gevrek gevrek kahkaha salıvermesi karşı odadaki mahkumun dikkatini çekmiş olacak ki odasının açık duran kapısından içeri süzülüverdi.

«Ne o baba? dedi, neye bu kadar neşelendin?»

Nâzım gazeteden bir iki yeri okuyarak anlatacak ki, gardiyan içeri girdi:

«Baba, dedi, seni müdür bey istiyor.»

Nâzım hemen kalktı, saçına, üstüne başına çeki dü-

zen verdi, gardiyanla birlikte müdürün yanına gitti. Müdür:

«Sizi Savcı İzzet Bey görmek istiyor, dedi, oraya gideceksiniz.»

İzzet Akçal, saygıdeğer bir savcı idi. Hemen herkese iyilik yapmak istemiş ve kimsenin hakkını yememeye özen göstermişti. İzzet Akçal'ın odasına girdiği zaman bir başkasının da oturmakta olduğunu gördü. Akçal:

«Tanıştırayım, dedi, Adalet Bakanlığı Başmüfettişi Hayrettin Şakir Beyefendi... Tanıyorsunuz, Nâzım Hikmet, Şair Nâzım Hikmet Beyefendi...»

İzzet Akçal, yakınındaki bir koltuğu gösterdi:

«Buyurun, oturun, galiba açlık grevi de başladı öyle mi, inanayım mı?»

Gözleri gülüyor, Nâzım'a cesaret vermek istiyordu. Nâzım:

«Evet, canımı bir pul gibi kullanıp milletime haklılığımı anlatan bir dilekçe yazdım bu açlık greviyle... O kadar.»

Adalet Bakanlığı başmüfettişi, yasalardan, grev yasasından söz açtı, hapisane disiplini, iç yönetmelik, kendisinin hacir altında oluşu, bunun yasal gerekleri hakkında o kadar kitabî konuştu ki, Nâzım, başının döndüğünü anladı; geçmiş yıllarda yasaların işlemeyişini anımsadı ve:

«Bu kadar yasa, nizamname, usul, yetki... hepsi on üç yıldır sürüp gelen adli hatayı örtbas etmek içinse ben hepsine birden hayır diyorum ve ilk kez ben yasaları çiğneyerek ve bilerek suç işliyorum. Yetsin artık bu oyun!» dedi.

İzzet Akçal, ilk kez bu kadar sinirli görüyordu Nâzım'ı. Adeta şaşırdı. Başmüfettiş de, Nâzımın ruhsal durumunun fırtına işaretleri gösterdiğini anladığı için:

«Peki muhterem şair, siz bilirsiniz» dedi.

Nâzım Hikmet'i cezaevine götürecek kolluk kuvvetinin sorumlusunu çağırdı başsavcı ve Nâzım'ı jandarmaya teslim ettiler koridorda. Gelen sorumluya şu talimat verildi:

«Nâzım Hikmet hiç kimse ile konuşturulmayacak, hiç kimse yanına alınmayacak, her yarım saatte bir odası gözetlenecek, gerekirse içeri girilip ne var ne yok anlaşılabilecek. Tamam...»

Nâzım sıkı güvenlik önlemleriyle Bursa Adliye Binası önünde hapishane arabasına bindirildi. Hapishaneye götürüldü... Nâzım, penceredeki kafeste ötmekte olan Memo adlı kanaryasını seyre daldı...

Açlık grevinin ilk günü başladığı zaman ikinci üzeri Nâzım'a Ankara'dan çekilmiş bir telgraf verdiler. Mehmet Ali Sebük, bir otelden çekmişti telgrafı. «Grev kararınızı şimdilik muhakkak tehir ediniz. Buradaki temaslarım büyük bir anlayışla karşılandı, greviniz bu müspet anlayışa engel olabilir, çok rica ediyorum, greve başlamayınız,» diyordu telgraf... Ama iş işten geçmişti, Nâzım açlık grevine başlamıştı bile... Öğleden sonra hafif bir şekerleme yapacağı için Rasih Güran'ın armağanı olan çalar saati beşte uyanacak şekilde ayarlamıştı. Zil çalmaya başladığı zaman, oda kapısından da bir gardiyan içeri girdi.

«Baba, dedi, haydi giyin bakalım, hastahaneye gideceğiz...»

Nâzım, biraz şaşaladı.

«Sabahleyin gittikdi ya... Ne muayenesi?»

«Orasını bilmem, müdür bey söylemiş, giyin de gidelim.»

Nâzım, yıkanmak için odadan çıktı. Gardiyan sandalye üstündeki gazeteleri okumaya daldı. Cumhuriyet'e

göz atıyordu. «Nâzım Hikmet'in affı için teşebbüsler» deniyordu. Altındaki satırları okudu gardiyan:

«Bugün açlık grevine başlayacak olan şairin, sihi muayene için İstanbul'a getirilmesi muhtemel...»

Gardiyan, içinden bir «Hımmmm» geçirdi. Gazeteyi bıraktı, Vatan'ı aldı. Bu gazete daha bir önem vermişti şaire. Okuyordu mırıldar gibi başlıkları: «Dostlarının bütün ısrarına rağmen Nâzım Hikmet bugün açlık gevine başlıyor. Şair Nâzım Hikmet'in mütehasıslar tarafından muayenesi için bugün İstanbul'a getirileceği umuluyor. Nâzım Hikmet, hakkındaki hüküm kaldırılincaya kadar greve devam edecek.»

Gardiyan, sandalyede kalan başka bir gazete gördü. İlk kez görüyordu bunu. Başka hiçbir mahkumun bu gazeteyi aldırıldığını anımsamıyordu. Başlığını okudu: Yeni İstanbul... Yine Nâzım'a dair bir haber gözüne çarptı, başladı okumaya:

«Nâzım Hikmet'in affı yolunda teşebbüsler — Mahkumun avukatı, Başbakan Yardımcısı ve Adalet Bakanı ile görüştü. Diğer avukatı ise İstanbul'da basına izahat verdi — Teknik Üniversiteliler affın aleyhinde.»

Alttaki yazıyı okuyacaktı ki, Nâzım odaya girdi.

«Ne o gardiyan, gazeteleri mi elden geçirdin? Neler yazıyormuş bakalım...»

Oysa Nâzım bütün gazeteleri okumuştı. Gardiyan, gülerek:

«Seni yazıyor baba, dedi, seni affedeceklermiş...»

«Af edilirsem sevinir misin?»

«Bu da söz mü beybaba? Keşke bütün hapisane boşalsa... Hele sen bir kurtul. İstanbul'a yanına uğrasam bana fabrikalarda iş bulur musun? Burası yaş...»

Nâzım giyindi, sorusuna yanıt vermeden:

«Haydi çıkalım,» dedi.

Hapishane müdürü, Memleket Hastanesi'ne götü-

rüleceğini, «ihtiyaç hasıl olursa İstanbul'a sevkinin mümkün olacağını» söyledi ve yanına çamaşır, pijama almasını önerdi. Yeniden koğuşa gittiler. Dönüşte Nâzım'ın elinde ufak bir deri çanta vardı. Kolunda da bir pardesü...

Memleket Hastanesi'nde muayene edildi. Doktorlar raporlarını yazdılar. Zarfladılar. Sivil bir polise verdiler. O da:

«Nâzım Bey, buyurun gidelim,» dedi.

Bir şey söylemeden yürüdüler. Hastahane kapısına yakın bir yerde bir taksiye binileceğini bildirdi o polis. Siyah saçlı, ufak gözlü, uzun kirpikli idi. Orta boylu idi ve konuşması güney aksanını taşıyordu. İki sivil polis daha vardı. Biri şoförün yanına oturdu, biri Nâzım'dan önce arka kanepeye doğru girdi. Ufak gözlü olanı:

«Buyurun Nâzım Bey, dedi, ben de yanınıza oturacağım.»

Böylece Nâzım iki sivil polis arasında taksiye kuruldu. Saatine baktı: 18.00... Otomobil hemen hastahane kapısından çıktı... Yalova'ya doğru yol aldıkları zaman, ufak gözlü polis:

«Ben Komiser Emin, arkadaşlarım, yanınızdaki Reşit, önde oturan Rifat... Yalova'ya gideceğiz, ordan arabayı vapore ile Kartal'a, oradan da müdüriyete gideceğiz.»

«Verdiğiniz bilgiye teşekkür ederim. Sizlere zahmet veriyor benim durumum...»

Nâzım'a yenice sigarası uzattılar; Nâzım:

«İçmiyorum, sağ olun, dedi, siz için bana dokunmaz...»

Nâzım yolda Münevver Hanım'ı düşündü. Bursa'ya gelmiş, Nâzım'ı ziyaret etmiş, gitmişti. Ertesi gün yine gelecekti. Münevver'e yarın hapisanede:

«Nâzım İstanbul'a götürüldü» diyeceklerdi. Ne ya-

pacaktı acaba? Elbette hemen İstanbul'a dönecekti. Bu ziyaret acaba gazetecilerce biliniyor muydu? Eşi Piraye Hanım böyle bir günde yanına gelmiyor, Münevver Hanım geliyordu. Gazeteciler bunun farkında ise yarın yazarlardı. O zaman Piraye Hanım da okuyacaktı bunu. acaba ne düşünecekti bu ziyaret için? Kıskanacak mıydı, yoksa «buldular birbirlerini» deyip öfkelenecek miydi?

Yalova'ya indikleri zaman, daldığı hayal deryasından uyandı. Ne büyük bir kalabalık vardı.. Şu çocuklar, şu kırmızı balonlusu... Ne zarif çocuk giysileri idi bunlar! Bağıra koşuşa annelerinin yanında dönüp duruyorlardı.

Son araba vapurunun gelmesine oldukça zaman vardı. Sıra da uzundu. Polis arabası uzun kamyon ve taksi sırasına girmedi, anıtın yakınında bekledi. Nâzım'a bir şey isteyip istemediğini sordular. Komiser Emin ısrar ediyordu:

«Bir arzunuz varsa alalım Nâzım Bey, bisküvi, sigara, meyve?»

Nâzım güldü:

«Komiser Bey, dedi, ben perhizdeyim, açlık grevi yani...»

«Bizi ilgilendirmez bir bakıma, dedi, Reşit, ama size yazık değil mi?»

Nâzım, ikisine de sordu:

«Sizler nerelisiniz?»

«Ben Gaziantepli'yim, dedi komiser Emin, Reşit de hemşehri sayılır, o Adanalı...»

Nâzım sevindi. Nedense güneylilere bir garip yakınlık duyardı.

«Ne hazin, dedi Nâzım, ben güneyi hiç bilmem, görmedim. Adana'nın pamuk tarlalarını görmeyi çok ister-

dim. Raşit diye bir mahkum arkadaşım vardı, adını duymuşsunuzdur, Orhan Kemal diye imza atıyor hikayelerine. Baba Evi, Ekmek Kavgası adlı kitapları vardır... O anlatırdı pamuk tarlalarını, ne harikulade görüntüsü varmış.. »

Reşit, kara yağız bir delikanlı idi. Üzerinde kendinden çizgili çağla yeşili bir ceket vardı. Bıyıkları ince, saçları gür ve siyahtı. Nâzım, bu polisin tipini İnsan Manzaraları'ndaki bir askere benzetiyordu. Antepli komiserin ellerini küçücük, parmaklarını upuzun buluyordu.

Polisten çok bir piyanist elini andırıyor» diye düşündü. Arabanın birden çalışmaya başlaması ve iskeleye doğru gidişi, hayallerini olduğu yerde kesti. Karanlık basmıştı. Araba vapurunda yerleşince Nâzım:

«Tuvalete gidebilir miyim?» diye sordu.

Polislerin üçü de Nâzım'a kuşkulu gözle baktılar. Kendini denize atmaya kalkmasın, diye geçirdiler kafalarından. Ama, yapılacak başka şey yoktu. Tuvalete götürülecekti. İki sivil, Nâzım'ı aralarına alarak tuvalete doğru gittiler. Biri Nâzım'dan önce içeri girdi, pencereye baktı, oradan bir insan vücudu sığmazdı.

«Girebilirsiniz» dedi. Kapıyı aralık bırakmasını söylediler. Polislerden Rifat diye tanıtılanı Karadenizli'yi andırıyordu. Mavi gözlü, sarışın ve karga burunluydu. O tuvalet penceresinin denize bakan bölümünü gözetliyordu. Ceketini ve yelegeği kolundaydı. Ayakkabısının koncu kırılmış, kundura terlik şeklini almıştı. Hani, Nâzım tuvalet penceresinden denize atlasaydı, hemen ceketini, yelegeğini, ayakkabılarını bırakıp denize dalacaktı. Mümkünü yok Nâzım'ı ellerinden kaçıramazlardı. Yoksa bütün yaşamları yıkılırdı.

Nâzım, rahatlayıp çıkınca polisler de bol bir nefes aldılar. Yeniden otomobile binildi. Komiser Emin sordu:

«Nâzım Bey, açlık grevi bir nevi ölüme hazırlık sayılmaz mı?»

Nâzım güldü:

«Sizin bu sorunuzu cuma günü de Vatan başyazarı Ahmet Emin Bey sordu. Ne tuhaf, açlık grevinin sonunun hemen ölüm olacağı aklıma geliyor en aydın kişi sandığımızın bile. Bak komiser bey, açlık grevi bir nevi perhizdir. Buna epey zaman dayanırım. Yüzde elli ihtimalle bu kararım beni hürriyete kavuşturur, öteki yüzde elli ihtimal ise açlığa dayanamayıp ölmemdir. Şunu bilin ki ben intihar etmek istemem, zaten intihar da etmiyorum. Yaşamak, hürriyet havası almak istiyorum. Fakat hak ve hürriyet için yüzde elli riski göze almak ve hürriyete bu şekilde kavuşmak zahmete değer, siz ne dersiniz?»

Sivil polisler birbirlerinin yüzüne baktılar. «Biz ne diyebiliriz» anlamına gelen işaretler yaptılar. Reşit söze şöyle başladı:

«Bakınız, gazeteler affedileceğinizi yazıyorlar. Ankara'da, İstanbul'da imzalar toplanmış, Cumhurreisine istidalar verilmiş, filan...»

Nâzım, komiserin sözünü kesti ve:

«Ben, dedi, artık hayatımı ümide bağlamıyorum Olana inanıyorum. Herkes af çıkacak diye o kadar inançlıydı ki, hemen herkes hapiste eşyasını topladı, çantalarını, bavullarını hazırladılar. Ben yerimden kımıldamadım, eşyayı olduğu gibi yerli yerinde bıraktım. Çünkü olmayan affa inanmıyordum. Af çıkmadan affa inanmak adetim zaten yoktu, şimdi ümidim bile kalmadı. Onun için açlık grevi ile yüzde elli hürriyet, yüzde elli ölüm arasında yaşıyorum.»

Nâzım'ı o gece sabaha karşı Sultanahmet Cezaevi revirine yatırdılar.

XII. «ÜMİTSİZLİĞE, YEİSE, ÖLÜRKEN DAHI KAPILACAK DEĞİLİM»

Toprak doyurası gözleri doymuyor
çok çok para kazanmak istiyorlar:
öldürmeniz, ölmeniz lazım geliyor
çok çok para kazanmaları için.

Elbet de aşikâre söylemiyorlar bunu:
renk renk fener asmışlar kuru dallara,
yolları salmışlar yollara,
hepsinin de kuyruğu telli pullu.

Davullar dövölüyor pazar yerinde
çadırlarda kaplan adam, deniz kızı, kesik baş,
pembe donlu combazlar tellerin üzerinde
hepsinin de yüzü gözü boyalı.

Aldanıp aldanmamak,
işte mesele,

Aldanmazsak: varız!

Aldanırsak: yok!

Nâzım Hikmet İstanbul'a getirilip Sultanahmet Cezaevi'nin revirine yatırıldığı sabaha karşı, yol yorgunluğuyla hemen uykuya daldı. İstanbul uyandığı zaman gazete satıcıları kapıların altından gazeteleri bırakıyorlar, tramvay duraklarında, alanlarda, köşe başlarında gazete satıcıları «Nâzım Hikmet'in İstanbul'a getirildiğini yazıyor» diye bağıryorlardı. Vatan Gazetesi üç sütun üzerinde şunları bildiriyordu:

«Grev kararından sonra ihtilattan menedilen Nâzım Hikmet gizlice İstanbul'a sevk edildi — Avukat M. Ali Sebük, Nâzım Hikmet'e zorla gıda vererek işkence yapmanın kanunsuz olduğunu söylüyor.»

Ayrıca Ahmen Emin Yalman da «Nâzım Hikmet, halini bana anlattı» başlığı altında cuma günü Nâzım'la yaptığı konuşmayı anlatıyordu. Nâzım'ın özetle söylediği, başlık altına çıkarılmıştı:

«Yüzde elli hak ve hürriyet ihtimaline karşılık, yüzde elli ölüm tehlikesini göze almayı ağır bulmuyorum.»

Akşam Gazetesi'nde de Vâlâ Nurettin, «Nâzım Hikmet'in Son Mektubu» başlığı altında Nâzım'ın 5 nisan 1950 tarihli mektubunu yayınlıyordu. Mektuptan önce Vâlâ şunları duyuruyordu okurlarına:

«Şair Nâzım Hikmet'le çocukluktan ve gençlikten beri arkadaş olduğumuz sır değildir; mektep kitaplarına bile yazılmıştı. Babalarımız, dedelerimiz de aralarında arkadaşlıklar. Edebiyat hayatına da birlikte girdik. Fakat onu, orjinal görüş ve yüksek edebi istidadı, benim mütevazî gazete muharrirliğimden apayrı iklimlere sürükledi. Eski arkadaşımı, kendi ailemin felaketzede bir ferdi saydığımdan, Af Kanunu çıkacağına dair hepinizde kanaat hasıl olduğu günlerde, Bursa Cezaevi'nden alarak evime getirmek, normal hayata onu kavuşturmaya naçiz imkanlarımla çalışmak üzere Bursa'ya gitmiştim. Kitaplarını ve birkaç eşyasını koyacağımız ambalajları da beraber götürmüştüm; bunları gerisin geri boş getirmek ve yalnız dönmek cidden vahim oldu. Ayrılırken ben Nâzım'ı teselli edecek yerde o, beni teselli etti.

Gazetecilik işinde bu ziyaret intibalarımı kullanmak istemediğimden; ve esasen, sarfettiği cümleler üzerinde bizzat Nâzım da hassas davrandığından gördüklerimi ve konuştuklarımı kendime sakladım.

Ancak, Nâzım'dan son aldığı mektubun muhteviyatını, buraya yazmayı, bir haleti ruhiyenin anlaşılması bakımından da, edebiyat tarihimiz bakımından da vazife sayıyorum.» (Akşam, 9.5.1950)

Vâlâ, bundan sonra Nâzım'ın mektubuna yer veriyordu.

Nâzım, açlık grevine başlayacağını bildiriyor, Ankara ve İstanbul'daki imza kampanyasından duyduğu sevinci ve imza verenlerin bir gerçeğin ortaya çıkmasına çalıştıkları için bunu «yiğitlik» sayıyordu. Ancak, Münevver Hanım, Nâzım'ı Bursa'da ziyaret ettiği zaman şunu söylemişti:

«Nâzım, senin affını isteyen dilekçeye şair Yahya Kemal imza atmayı reddetti. Nasıl olduk bilemezsin...»

Nâzım, Yahya Kemal'den ilk şiir dersini almış bir şairdi. Yahya Kemal ise, ününü adamakıllı yapmış, sefirliklerde bulunmuş, rahatına düşkün, politik hiçbir mücadeleye, hatta hiçbir ulusal soruna, konuya değinmeyen bir Osmanlı şairi idi. Onun dilekçeyi imzalamasına üzüldüğünü bildiriyordu. Bu üzüntüsü, daha önce ona saygılı bir mektup göndermiş olmasından ileri geliyordu. Hele son zamanlarda yayınlanan şiirlerini hiç beğenmemişti. Nâzım:

«Yahya Kemal'in göbeği bu kadar şişmeseydi, şiirleri bu kadar kötü olamazdı,» diyordu. «Ne öyle göbek, ne öyle şiir, sahibine mübarek olsun»u da ekliyordu. Sonra da:

«Bendeniz, diyordu, sanattan, edebiyattan, fikirden falan, filan bir hayli anlarım, fakat yine de mümkün olduğu kadar tendürüst (bedeni sağlam ve düzgün) kalmayı isterim...»

1950 başlarında Yahya Kemal ağır hastalığa yakalanmıştı. Bunu gazetede okuduğu zaman, rahatsızlığı-

nın alkolü fazla kaçırmamasından ileri geldiğini anlamıştı. Nâzım o zaman:

«Ben on üç yılına girdim hapisliğin, tahliye olup rakıdan ölmektense, hapiste kıkırdamayı daha çok tercih ederim,» diyordu.

Şimdi ise günlerin neler getireceğini merakla bekliyordu. Eğer açlık grevi, umulan etkisini gösterir, özgülüğüne kavuşabilirse çiçek açmış badem ağaçlarını seyreder, dizeler yazabilirdi. Bunları düşündüğü anlarda Vâlâ Nurettin, Nâzım'ın yeni bir mektubunu alıyordu. Soğukkanlı olduğunu, yazı yazmaya artık tahammülü kalmadığını bildiriyor, işkencenin yakında biteceğine inandığını belirtiyordu. Bir de Avukat Mehmet Ali Sebük'e yazdığı mektubu, saat on sıralarında posta dağıtıcısı Yeni Valdehan'ın birinci katındaki bürosunun kapı altına bırakıyordu. Öğle yemeğini Havra denilen lokantada yedikten sonra bürosuna giden Sebük, Nâzım'ın mektubunu okuduğu zaman, biraz üzüldü, biraz mutlulandı... Nâzım şunları yazmıştı:

«Muhterem Mehmet Ali Sebük Bey,

Gazetelerde size atfen yapılan yayınları ve bugün Vatan Gazetesi'nde çıkan mülakatınızı okudum. Bir kanun, ilim ve hak adamı olarak yiğitçe konuşmuşsunuz. Yalnız bir nokta beni üzdü: anlaşılan üstünüzde çok fena bir tesir bırakmışım, meyas ve maneviyatı çökük bir insan tesiri bırakmışım üzerinizde. Halbuki, size son görüşmemizde de söylemiş olduğum gibi en ufak bir yeise kapılmış değilim, yılğın ve manen çökmüş değilim. Bir daha tekrar edeyim, sizin üzerinizde böyle bir tesir bırakmış olmaklığım ve umumi efkara şuurunu kaybetmiş, iradesi sönmüş bir insan gibi aksettirilmem çok ağrıma gitti. Ben açlık grevine bir yeisin, herhangi bir yeisin neticesi değil, bir hak aramanın son imkanı olarak yatacağım. Bunu bilhassa tebarüz ettiriyorum ki, bir

hakkın ve hakikatin tecellisi uğrunda giriştiğiniz ve her namuslu insanın sizinle övünmesi gereken mücadelesinde, müvekkiliniz Nâzım Hikmet'i bitik, çökmüş bir insan olarak görmek, sizi de yok yere ve yanlış bir intibain neticesi yeise düşürmesin. Haklı davamızdan muzaffer çıkacağımıza eminim. Ümitsizliğe, ölürken dahi kapılacak değilim. Ve bir hakikatin ortaya çıkması için yapılan bir adalet mücadelesinde ölmenin yeisli, kederli bir şey değil, güzel bir iş olduğuna kaniim...

Saygılarımla sayın üstad.»

Sebuk, bir gün önce Nâzım'ın annesinden bir mektup almış, çabalarından ötürü mutluluğunu bildirmiş ve Ankara'daki ilişkilerini sürdürmesini rica etmişti. Ayrıca Nâzım'ın eniştesi Seyda Yaltırım'la telefonla görüşmüş ve bir an önce Ankara'ya gitmesi zorunluğu doğmuştu. Onun için Nâzım'ın İstanbul'a getirildiği için doğacak yeni olanakları Ankara'da değerlendirmek için yola çıkış hazırlığı içinde Nâzım'a birkaç satırlık bir mektup yazıp gönderdi. Özellikle belirttiği şu oldu:

«Son temasımda, sizde hiçbir zaman iradesi sönmüş bir insan hali görmedim. Ve görmeyeceğime de eminim.

Bilirsiniz ki, söylediklerimizle gazetelerin yazdıkları arasında ekseriya münasebet bulunmaz.

Gaye, 13 seneden beri sürüp giden haksızlığın sona ermesidir. Sizin hürriyete kavuşmanız davasıdır.» (Nâzım, s. 340)

Nâzım'ın açlık grevine karar vermesi ve Vâlâ Nurettin'e kararını kesinlikle ve anlamını ayrıntılarıyla anlattığı mektubu yazması dünya basınında da yankılar uyandırdı. Nâzım'ın mektubu Amerika'da yayınlanan Daily Worker Gazetesi'nin 4 Mayıs 1950 günlü sayısında yer alıyordu. Gazete habere şu başlığı koymuştu:

«N. Hikmet 'ben ölsem de adalet tecelli edecektir'»

Dünya Nâzım'ın affı için çırpınıyordu. Türkiye'de

de avukatı, vasisi, akrabası, dostları, Nâzım'ın okurları, hayranları, Türkiye'nin saygıdeğer ne kadar aydını varsa hemen hepsi bir an önce Nâzım'ın affı için elinden geleni yapıyordu.

9 nisan sabahı Nâzım yine hiçbir şey yemeden Sultanahmet Cezaevi'ndeki revirde aldırıldığı gazetelere gözetiyordu. Sirkeci'de tren istasyonuna karşı bir avukat yazıhanesinde ise İrfan Emin, Nâzım'ın vasisi olarak daktilo başına geçmiş, bir telgraf yazıyordu. Telgrafı yanlışsız yazmaya önem veriyordu. Yanında, bu satırların yazarı vardı. İrfan Emin, bitip tükenmek bilmez nezaketi ve alçakgönüllüğü ile telgrafı bana uzattı:

«Muhterem Kemal Beyefendi, lütfen siz bu telgraf-ları hemen çekiniz, buyurunuz şu parayı...»

«Aman üstad, dedim, para ne demek? Ben telgraf-ları çeker makbuzunu hıfz etmeniz için size takdim ederim.»

Telgraf «Cumhurbaşkanımızın yüce katına» başlığını taşıyordu. Birer sureti «Başbakanlık yüksek makamına» ve «Adalet Bakanlığı yüksek makamına» verilecekti. Telgrafta şunlar yazılıydı:

«Evvvelce de arz ve işaret ettiğim veçhile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 399'uncu maddesi mahkumlara karşı infazla ilgili makamlara birtakım görevlerle yetkiler vermiş bulunmaktadır STOP Başlayan faciayı önlemek üzere sağlık durumu bu maddenin ikinci fıkrasına uyan Şair Nâzım Hikmet hakkında hemen harekete geçilmesini saygılarımla dilerim STOP. Vasisi avukat İrfan Emin».

Bu telgrafın çekildiği saatlerde Nâzım Hikmet, gazeteleri gülerek okuyordu. Çünkü Cumhuriyet'te Nâzım'ın gece saat 20.00'de otobüsle Bilecik yakınlarındaki Karaköy'e götürüldüğü ve trenle Haydarpaşa'ya getirileceği yazılı idi. Ayrıca bazı söylentilere göre tashihi ka-

rar hakkındaki dileğinin kabul edilmesi üzerine açlık grevinden vazgeçtiği, muhabir haberi olarak bildiriliyordu. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin İnönü'ye, Meclis Başkanlığına ve Bursa Cumhuriyet Savcılığı'na gönderdikleri telgraflar Akşam'da yayınlanmıştı.

Cezaevi doktoru, revire girince Nâzım yatağından doğruldu ve gazeteleri bıraktı. Doktor «iyi günler» diyerek Nâzım'a yaklaştı ve muayene başladı. Doktor:

«Giyinebilirsiniz» dedi ve ekledi:

«Nâzım Hikmet Bey, sırtüstü yatacaksınız, konuşmamaya bakacaksınız. Ziyaretçi bırakılmaması için Müdür Bey'e rica edeceğim.»

«Sağlık durumum nasıl?»

«Acil bir durumunuz yok, hamdolsun, dedi, ama kalp nahiyesinde bazı belirtiler var. Ciğerlerinizin röntgenini almak lazım... Onun için yarın ya da bugün tam teşekküllü bir hastahaneye götürülmeniz gerektiğini raporuma yazacağım. Geçmiş olsun...»

Doktor, gülerek döndü, bu kez:

«İstanbul'a hoş geldiniz, dedi, burası Bursa'dan daha iyi gelecek size...»

Nâzım, bu ilgiye teşekkür etmek için başını sallamakla yetindi, doktorun sözünü tutmuş, konuşmama-ya önem vermişti.

Az sonra Vâlâ Nurettin'in bir hapishane görevlisi ile revire geldiği görüldü. Nâzım, çocuk gibi seviniyordu. Vâlâ'yla öpüştüler. Vâlâ sandalyeye oturur oturmaz:

«Nâzım, dedi, bütün dostların selamı var, hepsi gelmek istiyor ama, seni yormamak için arzularını gerçekleştirmeye bakmıyorlar. Sana söyleyeyim, Ankara'dan iyi haberler geliyor gazeteye. Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır Bey iadei muhakeme yolunun kapalı oldu-

ğunu söylemiş, fakat İnönü'ye pek çok müracaat yapıyor, affının gerçekleşmesi gün meselesi, ne olur şu açlık grevine ara ver.»

Nâzım Hikmet, başını iki yana sallayarak «hayır» dedi. Gülen gözlerle Vâlâ'ya baktı ve yavaşça:

«Açlık grevi bir mücadele aracıdır Vâlâ, sen de bunu çok iyi bilirsin. Merak edecek bir şey yok. Müzehher ne yapıyor? Bizimkilerden haber var mı?»

Vâlâ kısa bilgiler vererek Nâzım'ın yanından ayrıldı. Vâlâ, giderken:

«Nâzım, yarın Cerrahpaşa Hastahanesi'ne yatırılacağı söyleniyor, hastahannede kalman daha iyi olacak, bak nerdeyse unuttuyordum...» dedi. Nâzım hem Vâlâ'nın gelişine, hem de giderken verdiği bu muştuya çok sevindi. Yeniden 9 nisan 1950 günlü Akşam'ı aldı. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin Cumhurbaşkanına çektiği telgrafı, «bravo gençlere» diyerek okudu bir kez daha:

«Büyük şair Nâzım Hikmet misli görülmemiş bir adli hata yüzünden 13 yıldan beri hapiste tutulmaktadır. Memleketimiz ve dünya halkoyunda büyük bir teessür ve tepki yaratan bu hale son vermek üzere bir an önce Af Kanununun çıkarılması için Büyük Millet Meclisini toplamanızı bu müddet zarfında da hayatı tehlikede olduğundan, Nâzım Hikmet'in cezasının infazının durdurulmasına tavassutunuzu rica ederiz.»

Öğleden sonra Cumhuriyet Savcısı İhsan Köknel, biz gazetecileri kabul etti. Savcının söyledikleri şunlardı.

«Bildiğiniz gibi, Bursa Savcılığı'nın teşebbüsü ile Şair Nâzım Hikmet şehrimize getirilmiştir. Burada sıhhi muayenesi yapılacaktır. Kendisini, hastalığı ve yol yorgunluğunun sıhhi heyete giderken tekrarlanmaması için mahkumların bulunduğu Üsküdar Cezaevi'ne değil, Sultanahmet'e sevkettik. Orada, doktorlar tarafından

lazım gelen ihtimam gösterilmiştir. Evrakını da henüz tetkik etmiş değilim. Yarın sabah lazım gelen formaliteyi ikmal edip kendisini tam teşekküllü bir hastahaneye sevkedeceğiz. Bugün söyleyeceklerim bundan ibarettir »

Biz cumhuriyet savcısının yanından ayrıldığımız zaman, gazeteci arkadaşım Nihat Şazi, o seke seke yürüyen ünlü aceleciliğiyle bize (Mehmet Selim, Fuat Duyar, Abbas Parmaksızoğlu'na):

«Ne haber, dedi, siz beni atlatır mısınız? Sultanahmet'ten geliyorum. Nâzım'ın annesi, kızkardeşi Nâzım Hikmet'le hapishane müdürünün odasında konuştular. Siz savcının beyanatını verirsiniz, ben de annesinin söylediklerini size naklederim.»

Anlaştık. Haber alışverişimizi bitirdik ve gazetelerimize gittik. Ankara'dan Bilal Akba, bize sevindirici haberler yazdırıyordu. Özetleyeyim:

«Nâzım'ın avukatı Sebük, adalet bakanıyla yine görüştü. Grevdeki müvekkiline enjeksiyonla gıda verilmesine girişilmemesini istedi. Hapishaneler Genel Müdürünü de ziyaret eden Sebük, bütün temaslarının olumlu sonuçlar verdiğini bildiriyor. Bu akşam üzeri Sebük'le yeniden görüşeceğiz. Durumu gerekirse telefonla bildiririm.»

Nâzım'ın affını ve özgürlüğe kavuşmasını isteyenlerden biri olarak nasıl sevinmiştim. O gece, işim olmadığı halde gece yazışları müdürümüz Nurettin Oryan arkadaşın yanında kaldım. Bilal Akba bakalım ne haber verecekti? Ya da verecek miydi?

Saat on yedide Mehmet Ali Sebük, Nâzım'a şu telgrafı çekmiş:

«Sivil merciler hürriyetinizi iade etmek için formül arıyorlar. Fakat bu teşebbüslerin tahakkuku gün ve hatta saat meselesidir. Zamanını tayin edemem. Sayın Cumhurreisi yarın için beni kabul buyurmayı vaadetti-

ler. Eğer bir şanssızlık olmazsa, kendilerini görerek vaziyeti izah edeceğim. Böyle bir ortamda açlık grevine devam etmemeniz işlerimiz bakımından hayırlı olur. Eğer hükümet tahliye taraflısı olmasaydı ısrarınıza karşı duramazdım. Fakat iki defa Nihat Erim'le, iki defa adalet bakanıyla, üç defa hapishaneler umum müdürü ile görüştüm. İcab eden formülü arıyorlar. Yarın sayın Cumhurbaşkanı ile görüştüktan sonra telgraf çekeceğim. Grevden hatırım için vazgeçmenizi rica ederim. Vazgeçmeyi değil, tehir etmeyi kabul ediniz. Mehmet Ali Sebük».

Nâzım telgrafı gece yarısına doğru aldı. Tutuklu gazeteci Mümtaz Faik de revirde idi. M. Faik Fenik, gardiyan, Nâzım'ın telgrafı okumasını bekliyorlardı. Telgrafın okunmasından sonra Nâzım bir süre düşünceye daldı. M. F. Fenik, Nâzım'a «Bırak grevi Nâzım, bu lehinde olacak» dedi. On dakika kadar sonra mavi kapaklı dosyasından bir yaprak kağıt çıkardı ve kaleminin mürekkebini yokladıktan sonra yazmaya başladı:

«Mehmet Ali Sebük

Cihanpalas Otelı

Ankara

Taleplerimizin kabul ve tetkik edildiğini bildirmeniz üzerine şimdilik açlık grevini durdurdum. Nâzım Hikmet.»

Nâzım 10 nisan pazartesi sabahı kahvaltı yapacağını söyledi. Böylece Nâzım, fiilen grevinin sona erdiğini anlatmış oluyordu. Mehmet Ali Sebük'ün telgrafı etkisini göstermişti. Bu durum, Sebük'ün işini kolaylaştıracaktı. Nitekim öğleye doğru Çankaya'da İnönü tarafından kabul edildiği zaman, Cumhurbaşkanı'na Nâzım'ın açlık grevine son verdiğini bildiren telgrafını da gösterdi ve Nâzım'ın mahkumiyetinin bir adli hata olduğunu

özetleyerek anlattı. Cumhurbaşkanı, «kanun ve nizam ülkesi olan Türkiye’de adalet cihazının bu haksızlığı tashih edecek çareyi bulacağına olan güverini» belirtti.

Sebük memnundu. Gazetecilere hemen demec verdi:

«Adaletin bu meselede emin adımlarla ilerlediğini ve pek yakında tecelli edeceğini temasarımdan edindiğim müsbet intibaa dayanarak emniyetle söyleyebilirim.»

Nâzım’la ilgili yasal işlem sürdürülüyordu.

Ama Nâzım’ın bir an önce özgürlüğe kavuşacağına inananlar, olumlu bir sonucun alınmadığını da görüyor ve üzülmüyorlardı. Hemen herkes adli hatanın varlığını kabul etmiş gibiydi. Çünkü hiç kimse çıkıp eski dosyaları savunmuyor, bakanlık bile bu konuda susmayı yeğ tutuyordu. Bu ortam içinde Akşam’da Şevket Rado, kamuoyunun duygularını dile getiriyordu:

«Son günlerde patlak veren Nâzım Hikmet hadisesi bir adli hata ihtimaline karşı bunu düzeltmek için harekete geçecek cihazın ağır çalışan bir cihaz olduğunu göstermiştir. Nâzım Hikmet kendisine verilen cezada bir adli hata olduğunu iddia ediyor. İfadesine göre şimdiye kadar verdiği müteaddit dilekçeler cevapsız kalmıştır. Nâzım Hikmet’in avukatı bu davada bir adli hata olduğunu, bunu vesikalarla ispat edeceğini söylüyor. Fakat kendisini dinleyecek bir makam bulamıyor.

Gazeteler günlerden beri adli hatadan bahsediyorlar. Bunların her biri ayrı ayrı ihbar mahiyetinde olduğu halde hiçbir makam harekete geçmiyor. Hatta Milli Savunma Bakanı gazetelere verdiği beyanatta bu meseleyi kendi teşkilatı içindeki alakalı makamlardan sordüğünü, fakat kendisine bir yol gösteremediklerini söylüyor.

Ve nihayet Nâzım Hikmet açlık grevine başlıyor.

Hayret ediyorum: Nasıl oluyor da daima açık durması lâzım gelen iadei muhakeme ve tashihi karar yol-

larına gidilememektedir? Ortada bir adli hata ya yoktur, yahut da vardır. Yoksa bir mahkeme tekrar toplanıp bunu umumi efkara ilan edebilir. Fakat bir adli hata varsa aynı mahkemenin bunu da derhal en büyük süratle düzeltmesi adaletin en tabii icaplarındandır. Bir adli hatanın kolay kolay düzeltilemeyeceği hissini umumi efkarda yer etmesi bile adalet hesabına bir zardır.» (11 nisan 1950)

Gerçek buydu, adalet mekanizması Nâzım lehine işletilmiyordu.

XIII. NÂZIM, PİRÂYE HANIM'I SON KEZ GÖRÜYORDU...

Hatice, Pirâye Pirâyende.

Doğum yeri neresi,

kaç yaşında,

sormadım,

düşünmedim,

bilmiyorum.

Dünyanın en iyi kadını

Dünyanın en güzel kadını

Benim karım

Bu bahiste

realite umurumda değil...

Nâzım Hikmet 11 nisan salı günü Cerrahpaşa Hastahanesi'nde muayene edildi. Sağlık kurulunun muayenesi bittikten sonra jandarma gözetiminde ve sivil polislerin ayrı bir araba ile izlediği kapalı cezaevi arabasıyla yeniden Sultanahmet Cezaevi revirine getirildi. İnfaz savcılığı Nâzım'ın Üsküdar Cezaevi'ne gönderilmesini kararlaştırdığı için, Nâzım eşyasını alarak Üsküdar Cezaevi'ne gönderildi. Sağlık kurulu raporu da 15 nisan sabahı savcılığa verildi.

Raporda acaba neler öneriliyordu? Bunu öğrenmek bütün gazetecilerin önde gelen göreviydi. Hastahane yetkilileri ve savcılık susuyordu. Ben, ne yapıp yapıp birşeyler öğrenmek isteğiyle Cezaevi Başhekimini Dr. Kemal Baran'dan bilgi almaya çalışmıştım. Dr. Baran şunları söyledi:

«Cerrahpaşa Hastahanesi heyeti sıhhiyesi Nâzım

Hikmet'in hayatı için tehlikeli bir vaziyet tesbit edememiştir. İleri sürülen kalp hastalığı gerek seriri muayenelerde kulağa gelen ve gerekse elektro kardiyogram neticesinde de görülmemiştir. Yakın bir hayati tehlikeyi mübalağalı buluyoruz. Bu cihetten müsterih olabilirsiniz. Netice böyle olduğu için hastahanedede değil, cezaevinde yatmasında tıbben bir engel görülmemiştir.»

Salı günü gönderildiği Üsküdar Cezaevi'nde revir odasına yatırılan Nâzım Hikmet, gelişmeleri izliyordu. İstanbul'a dönen avukatı Mehmet Ali Sebük'ün girişimlerinin fiili sonucunu merakla beklerken günler geçti ve pazar günü gelip çattı.

Nisanın 16'sıydı ve hava serinceydi.

Piraye Hanım düşünceliydi. Hâlâ eşi olan Nâzım Hikmet, işte çok yakına gelmişti, Üsküdar'a... Beş on dakikalık bir mesafedeydi, hani üç adım ötede denebilirdi. Onu görmeye gitmeli miydi? Ama artık karı - koca bağları bir üfleme ile kopacak kadar incelmmişti. Ama Nâzım'ın içinde hâlâ Piraye aşkı yaşıyordu. İşte 1950'ye girildiği ve birbiri üstüne on beş yıl hapiste geçen bir yaşam geride kaldığı bir dönemde Nâzım duygularını dizelere şöyle döküyordu:

Hapislerde geçen on beş sene arkamda,

önümde daha on yedi yıl.

Bir bayrak dalgalanır kafamda:

kan gibi kızıl.

Bir kadın severim:

süt gibi beyaz.

Bir şarkı söylerim:

bütün fidanlardan ümitli.

Şarkımda kavgası, kederi, sevinci insanlarımin
ve elimde kadınımin elime dokunmayan eli...

İşte Nâzım'ın eline dokunmayan el, 16 nisan pazar günü son kez Nâzım'ın eline dokunacaktı. Evet son kez...

Bu «son» şöyle geldi:

Piraye Hanım, Nâzım'ı ziyarete karar verdi, bir hayli düşündükten sonra. Düşüncesi şöyle gelişmişti:

Nâzım'la olan ilişkimiz, bu olaylardan sonra eskisi gibi sürüp gidemez. Ama Nâzım'la ne de olsa uzun bir arkadaşlık dönemimiz var; sevgiyle geçen, birbirine inarak gelişen, en acı günlerde bile şiirlerde ebedileşen yanımız var. Onu yalnız bırakmamak bize düşer. O artık bir eş değil, bir arkadaşır. Hem de «dost» denecek yakınlıkta bir arkadaş. Gidip çocuklarla birlikte hatırını soralım, bir isteği varsa gönderelim. Hatta bir aflu çıkar, özgürlüğüne kavuşursa evimizin kapısının kendisine açık olduğunu söyleyelim, bir arkadaş, bir yakın dost olarak evimize gelebilir. Ona bunu olsun müjdeleyelim..

Şunu da söyleyebiliriz: Henüz resmen, mahkeme kararıyla karı - kocalık ilişkimiz sona ermediği için, mahkeme ilamı ile ayrılıncaya kadar da şurada burada kalarak rahatı kaçmasın, evde bir odada yatıp kalkabilir. Boşanırız sonunda...

Piraye Hanım, giyindi, oğlunu, kızını, torununu aldı yanına ve Üsküdar Cezaevi'ne gitti. Görüşçü'ye:

«Nâzım Hikmet'le konuşmak istiyoruz, ben eşiyim,» dedi.

Piraye Hanım'ı ve çocuklarını görüş parmaklıklarının solundaki bir odaya buyur ettiler. Biraz sonra Nâzım Hikmet getirildi. Nâzım, heyecanlıydı ve biraz ürkek adımlarla Piraye Hanım'a yaklaştı. El sıkıştılar. Nâzım, Memet'i, Suzan'ı, İzgen'i öptü. Söze Piraye Hanım başladı:

«Nâzım, dedi, sen de yazdın: artık karı - koca ilişkimiz çoktandır sona erdi. Sen de yazdın, ama biz arkadaşız, bunu hiçbir yasal bağ sağlamadı, hiçbir yasal bağ

da kaldırmaz. Biz arkadaşız, bak, yakında af çıkacak diyorlar. Hürriyetine kavuşursun inşallah. Evim sana daima açık kalacak, bir dost gibi gelirsin istersen...

Piraye Hanım'ın boğazı yanıyordu herhalde. Nâzım'ın gözlerinden yaşlar ha boşandı, ha boşanacaktı... Ama kendini tutmasını bildi. Sonra da:

«Piraye Hanım, dedi, ben aftan pek umutlu değilim. Ama arkadaşlığımızın azalmayıp, tükenmeyip devam ettiğini söyleyen beni bahtiyar etti. Bu sözlerin de şu inancımı pekiştirdi: Piraye, bu dünyada senden başka hiç kimseye borçlu değilim, boynum eğri değildir.»

Nâzım duraladı, Memet'in hatırını, Kitaplar Dergisi'ni, fakülte'deki derslerle ilgili bilgiler sordu ve nelerle uğraştığını öğrenmek istedi. Suzan'ın daha bir güzel olduğunu, onu daha sağlıklı gördüğünü söylerken kapıda birileri göründü. Gardiyan:

«Nâzım Bey, görüşmecileriniz var,» dedi.

Nâzım önce Samiye Hanım'ı seçti. Kızkardeşiydi gelen, yanında da Münevver Hanım vardı. Samiye Hanım, Piraye'leri görünce o da durakladı. Münevver Hanım'la gelmiş olmanın anlamı yüzünden Piraye Hanım'ın ters şeyler düşüneceğini hesap ederek ağır adımlarla kardeşine doğru yürüdü. İki kardeş, hasret giderircesine sarıldılar birbirlerine... «İyisin Nâzım» dedi kızkardeşi... Münevver Hanım da elini uzattı. Nâzım onun elini saygıyla sıktı. Oturdular tahta sıraya... Bir suskunluk kapladı odayı. Münevver Hanım, Piraye Hanım'ın oturduğu yöndeki bir sandalyeye ilişmişti. Yan yana, ama uzakta oldukları için birbirlerinin yüzünü göremiyorlardı. Piraye Hanım, mümkün olduğu kadar normal görünmeye çalışıyordu. Münevver Hanım, sanki hiçbir şey düşünmüyordu. Nâzım, kızkardeşine iltifatlar sıraladı. Münevver'in hatırını sordu, Piraye Hanım'a «gelmekle beni bahtiyar ettin,» dedi yeniden... Aftan hiç umudu

olmadığını söylüyordu ki, gardiyanın başı görüldü:

«Görüşçünüz var...»

Gözler kapıya çevrildi, gelen avukat Mehmet Ali Cimcoz'du. İçerdekileri tanımaya çalışan bakışlarla gözlerini gezdirirken şaşakaldı. Hem Piraye Hanım, hem de Münevver Hanım aynı odadaydılar. Kardeşi de oturuyordu. Nâzım'la «Merhaba»laştılar. Cimcoz:

«Tebrik ederim, dedi, greve son verdin... Bilmezsin ne kadar yararlı oldu bu kararın. Efkarıumumiye üzerinde çok müsbet tesirler yaptı...»

Bir sandalye buldu köşede. Oturdu. Nâzım da Mehmet Ali Cimcoz'a bakıyordu. Birden Piraye'nin kızı Suzan ayağa kalktı. Bir şey söylemeden odanın dışına çıktı. Piraye Hanım, bunu gördü ama, gelenlere Nâzım'la arasının iyi olduğunu anlatmak için olacak:

«Nâzım, dedi, yine kalbinden ciğerlerinden şikayetin var mı?»

Nâzım:

«Beni en çok kalp ağrısı perişan ediyor,» dedi.

Piraye Hanım, hemen ayağa kalkmaya çalışarak:

«Suzan dışarda yalnız kalmasın, bize de müsaade artık, gidelim...»

Nâzım ayağa kalktı, Memet, İzgen de öyle. Mehmet Ali Cimcoz da ayakta duruyordu. Piraye ile Nâzım el sıkıştılar. Piraye odadakilere toptan:

«Allahısmarladık» dedi, etrafa bakınmadan görüş odasından çıktı.

Bu, Nâzım'la Piraye Hanım'ın son görüşmeleri, son el sıkışları oldu.

Oysa Münevver Hanım, gittikçe Nâzım'a yaklaştı, eşiyle olan ilişkisini giderek soğuk bir duvarla kesti. Samiye Hanım ise Piraye Hanım'ın tutumunu bağışlamıyordu.

Aile içinde Nâzım'ın evliliği, boşanması, Münevver'

le ilişkisi tartışmalı bir konu olurken, öğrenci örgütleri arasında da Nâzım'ın affı konusu ciddi tartışmalara yol açıyordu. İlerici gençler yüzlerce imzalı telgrafı Cumhurbaşkanına gönderirken, Milli Türk Talebe Birliği de bu gelişmelere karşı çıkıyordu. Nitekim 150 imzalı bir telgrafta şöyle deniyordu:

«Sayın Cumhurbaşkanı İnönü,

Büyük sanat ve düşünce adamı, insanlık ve halk dostu Nâzım Hikmet 13 yıldan beri hürriyetinden mahrum tutulmakta ve hapishanede sıhhati günden güne çürümektedir. Bu gerçek idealistin haksız ve hele onun bir an evvel serbest bırakılması için yapılan teşebbüslerle karşı başvurulmuş oyalama politikası gerek dünya, gerekse Türkiye halkoylarında derin bir tepki ve teessür uyandırmıştır. Biz, aşağıda imzaları bulunan Türkiye inkılapçı, demokrat, yüksekokul ve üniversite gençleri halkların gösterdikleri tepki ve teessüre katılır, Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması için kanunların size verdiği yetkiye dayanarak harekete geçmenizi saygıyla dileriz. Anayasanın size verdiği yetkiyi kullanmanızı dileriz.» (*Nuh'un Gemisi*, 12.4.1950)

Kamuoyunda Nâzım Hikmet'in suçsuz yere 28 yılı aşkın cezaya çarptırılmasının tepkileri ağırlık kazanırken Millî Türk Talebe Birliği ve Hürriyet Gazetesi konuyu asıl temelinden uzaklaştırmaya, Nâzım Hikmet sorununu başka alanlara çekmeye önem verdi. Nâzım 18 nisan günü adamakıllı sinirliydi:

«Bu kadar da haksızlık olur mu?» diyordu.

Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Derneği ve Millî Türk Talebe Birliği aynı doğrultuda basını besliyorlardı. Edebiyat Derneği başkanlığı iddialarını şöyle sıralıyordu:

«Yönetim Kurulu 14 nisan 1950 cuma günü yaptı-

ğı olağanüstü toplantısında; günün mevzuu haline getirilmek istenen komünist şair Nâzım Hikmet'in affı isteğini ve bu istekle ilgili teşebbüsleri incelemiş ve aşağıdaki hususları dernek görüşü olarak, Türk efkarı umumiyesine arzelmeye karar vermiştir.

1 — Her şeyden önce, Fransa gibi komünist teşekküllerin varlığına imkan veren bir memlekette bile, komünizmin kanun dışı sayılması yolundaki teşebbüs ve çalışmaların geliştiği bir sırada —ortada hiçbir sebep de yokken— Nâzım Hikmet'in affını istemeyi ve bu yolda faaliyete geçmeyi memleketimizde komünizm ve komünistlerin himayeleri için atılan ilk adım telakki ederiz.

2 — Böyle yersiz ve manasız bir talebin Türk efkarının mümessillerinden ve kendilerine büyük değer verdiğimiz ilim adamlarımızdan bazıları tarafından desteklenmiş olmasını, bu zevatın gaflet ve şaşkınlığıyla izah ediyoruz.

3 — Nâzım Hikmet, bazı kimselerin iddia ettikleri gibi adli bir hata neticesinde mahkum edilmiş bile olsa, bu hatanın aradan 13 sene geçtikten sonra ortaya atılmasında sebepler aramak gerektiği kanaatindeyiz.»

Millî Türk Talebe Birliği de, üniversiteli gençlere bir bildiri dağıttı durdu. Bunda şu görüşler ve iddialar yer alıyordu:

«Üniversiteli genç arkadaşlarımıza,

Komünist şair Nâzım Hikmet'in affedilmesini isteyen bazı kimseler Birliğimizin ismini istismar edip üniversitemizin bazı fakültelerinde imza toplayarak gençlik adına (!) Cumhurbaşkanına gönderdiklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

Hürriyet düşmanlarına hürriyet verilmesini şiddetle reddeden Millî Türk Talebe Birliği'nin, gençliği aldatarak toplanan bu imzalarla hiçbir alakası olmadığını açıklamak isteriz.»

Bütün mesele İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin üniversitede etkin bir çalışma yapması ve yüzlerce üniversitelinin imza koyarak Nâzım'ın affını istemesiydi. MTTB ise gençleri yalnız kendilerinin temsil ettiğini ve edebileceğini iddia ediyor, adli bir hatanın varlığına önem vermeden yalnız Nâzım'ın adının «komünist»e çıkması üzerinde duruyor ve bu inancı taşıyanlara özgürlük ve af tanımayacaklarını şurada burada savlıyorlardı. O sıralarda Hürriyet Gazetesi de bu akıma katıldı. Nâzım, başyazı köşesinde yayınlanan yazıyı okurken:

«İmkânı yok bunu Sedat yazamaz, yazmaz, kim bilir kim sokuşturmuş gazeteye...» demişti. 19 nisan çarşamba günü ziyaretine gittiğimde, hem MTTB'nin, hem de Edebiyat Derneği ile Hürriyet'in yazısı hakkında ne düşündüğünü sorup yazmak istemiştım. Nâzım:

«Şimdi içerde eli kolu bağılı iken tosuncuklarla mı polemik yapayım, yoksa çok sevdiğim ve gazeteciliğine, dergiciliğine saygı duyduğum bir dostu mu karşıya alayım? Değmez, Sülker, değmez... Biz sonuca bakalım.»

Hürriyet imzası ile çıkan yazıda şu görüş yer almıştı:

«Nâzım Hikmet haksız mı mahkum edildi? Bu kadar seneden beri komünist olmadığı halde hürriyetinden mi mahrum ediliyor? Bu meseleyi halletmek, zannedildiği gibi hiç de güç değildir. Nâzım Hikmet ve arkadaşları alenen ve açıkça komünist olmadıklarını efkarı umumiyeğe bildirsinler, o zaman biz de, bugün onları müdafaa edenler gibi ön safa atılacağız ve sesimizi işittirmek için avazımız çıktığı kadar haykıracağız. Fakat halen komünist mahkumlar, kendilerinin bu ideolojiye mensup olmadıklarını bildirmediiler. Biz de haklı olarak bunların, yarın cemiyetimizi arkadan hançerleyip hançerlemeyeceklerini bilemiyoruz... Biz de gençlik grupları gibi hürriyet düşmanlarına hürriyet verilmeyeceğine emin olan-

larla beraber, asil milletimizin merhamet ve insanlık hislerine hitap ederek, af yoluna gidenleri takbih etmekten kendimizi menedemiyoruz.» (18.4.1950 «Komünistler» başlıklı makale)

Nâzım'ı suçlama özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı o dönemde iki başyazar, Vatan'da Ahmet Emin Yalman, Son Posta'da Selim Ragıp Emeç konuyu asil mecrasından uzaklaştırmak isteyenlere karşı geliyordu. Haftalık dergiler ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği de bu doğrultuda yayın yapıyor, suçu olmayan bir insanın 28 yıl hapse mahkum edilmiş olması faciasını ön planda ele alıyor ve konunun Nâzım'ın ideolojisi sorunu olmadığını açıklıyorlardı. Nâzım'ı ziyarete gittiğim gün onu, daha çok gençlerin suçlamalarının ve görüşlerinin üzdüğüne tanık olmuştum.

«Ne demek diyordu, hürriyet düşmanlarına hürriyet verilmez? Bre tosunlar benim kadar hürriyet isteyen, hürriyetler için kalemiyle sayısız şiir, fıkra yazan var mı aranızda? Nereden çıkarıyorsunuz bunları? Eğer gençler, hâlâ kulaktan dolma ve iktidardakilerin hâlâ tek partili kafasını taşıyorsa Fikret'in beklediği anlamda bile olsa 'yarın'ın gelmesi çok uzayacak. Ama ne derlerse desinler, hapishanedeki havadan bile anlıyorum ki, büyük halkımız benim davamın haklılığını anlamıştır. İstersen İrfan Emin üstadı gör, o bir şeyler yazsın ya da bir açıklama ile Hürriyet'i uyarsın. Hatta Sedat'a benim naçiz selamlarımı da götürsün...»

Selim Ragıp Emeç ise, kendisinin de imza koyduğu af isteği dilekçesinden dolayı suçlanmasını yanıtlıyor ve şöyle diyordu:

«Şair Nâzım Hikmet'in şimdiye kadar çeke geldiği hapis cezasından bakiye kalanının affı için öteden beri bir cereyan vardır. Bu cereyanın dayandığı başlıca iki noktadan biri; Nâzım'ın; biri sivil, diğeri askeri olan iki

mahkemeden (Oysa ikisi de askeri mahkeme idi Nâzım'ı mahkum eden) ayrı ayrı hüküm giymesi gibi bir suçtan iki defa cezalanmak şeklinde tecelli eden hukuki vaziyete bu mahkumiyetlerin suç teşkil edebilecek herhangi bir töhmet unsuru ile alakadar olmadığı hakkındaki bir takım hukukçu iddialarıdır.

Kuvvetle eminim ki Nâzım Hikmet'in şimdiye kadar hapishanede yatmak suretiyle ödediği mahkumiyet müddetinden geri kalanının affedilmesi yolunda hasıl olan cereyanın kuvvet aldığı mesned de; bu iki noktadan her ikisidir.» (*Son Posta*, 18.4.1950 «Nâzım Hikmet'in affı meselesi» başlıklı başyazı)

Nâzım hem Hürriyet'te hem de Son Posta'da çalışmıştı. Sedat Simavi de yine Selim Ragıp Emeç de Nâzım'ı yakından tanırlardı. Görevini nasıl doğruluk içinde ve başarıyla yürüttüğünü, gazetede ve dergide kimse ile ideolojik konuşmalar yapmadığını çok yakından bilirlerdi. Vatan'da çıkan makalelerin hukuk açısından tüm gerçeği ortaya döktüklerini de anlıyorlardı. Bu bakımdan konuyu bir başyazarın hukuksal açıdan, bir gazete başyazısının da günün azınlıkta kalan tutucu çevreleri bakımından işlemesinin nedenini iyi biliyordu Nâzım:

«Burjuva entellektüellerinde görülen haldir bu, bir bölümü toplum realitesini görerek ezilen sınıfların davasına doğru meylederken, bir bölümü egemen çevrelerin fikriyatının mümessili olmada çıkar görür. Değmez üzerinde durmaya, değmez...» deyip duruyordu.

Nâzım'ı asıl üzen, ona duyurulmuş olan bir girişimdi. Güya üniversite gençliği iki ayrı kampa ayrılmıştı. Nâzım'ın affını isteyenler imza kampanyasını yürütürken, bağınaz bir grup da Nâzım'ın affedilmemesi için kendi aralarında toplanıp bir miting için valiliğe başvuracaklardı. Nâzım:

«Dikkatimi çeken nokta şu Kemal Sülker, diyordu.

Bu gençleri birtakım CHP ileri gelenleri teşkilatlandırmasin. Zira tek parti devrinin kirli dosyalarının açılma-ya başlamasını 'tek parti, tek şef' düşüncesinde olanlar istemez. Bir yandan CHP'li bakanlar benim affımdan yana görünürken, bir yandan da bu işin sonuçsuz kalması için gençleri kışkırtmasınlar. Geçmişte buna benzer örneklerini görmüştüm. Mesela Hamdullah Suphi, Yakup Kadri böyle görevler üstlenmişlerdi. Daha birkaç yıl önce zavallı Tan'ın başına gelenler de ortada.»

«Ben Tan faciası sergilenirken Tokat'ta sürgündüm, biliyorsunuz,» dedim. Nâzım, düşünceliydi ve gençlerin yine bir oyuna getirilmesi olasılığını düşünerek onlar adına ızdırap çekiyordu. Onu sevindirmek için şu gelişmeleri Nâzım'a duyurdum:

«Bursa'daki Demokrat Partili gençler, affınızın gerçekleştirilmesi girişimlerine DP Genel Merkezinin de katılması için bir telgraf çektiler... Budapeşte'de İkinci Dünya Savaşı'nda ölen Sovyet askerleri için hazırlanan bir anıtın açılış töreninde bulunan Dünya Demokratik Hukukçular Birliği Başkanı İngiliz avukatlarından D. N. Pritt, Başbakan Günaltan'a bir telgraf göndermiş ve sizin açlık grevine yatmaya mecbur oluşunuzu ve hâlâ hapiste bulunuşunuzu protesto etmiş. Bugünkü bazı gazeteler yazdı bunları...»

Nâzım'a o gün gazete verilmemişti. Bunun çözümü için ilgilenmemi istedi. Durumu, Nâzım'dan ayrılınca hemen İrfan Emin'e duyurdum. O da cezaevi müdürünü aradı. Müdür «Böyle bir yasaklama yok, ilgilenirim,» demiş. Öğrendik ki, Nâzım'ın alamadığı gazeteleri başgardıyan, Nâzım'a göndermeden önce kendisi okumaya dalmış ve sonra göndermeyi unutmuş...

Bir grup arkadaş, Nâzım'ı ziyaret etmek, ona saygılarını sunmak ve «geçmiş olsun» demek istiyordu. Üsküdar Cezaevi revirinde yatmakta olan Nâzım'ı 23 Nisan 1950 pazar günü ziyarete giderken arkadaşlara da daha önce haber verdiğim ve belirttiğim bir yerde buluşacağımız için orda zamanın gelmesini bekliyordum. Ferit Teksoy, sonra Fethi Atay, Muzaffer Kendi geldiler. Vapurda son günlerdeki olup bitenleri konuşuyorduk. Ferit Teksoy, yabancı radyoları dinlemeye meraklıydı. Fransızca'sı da çok iyi idi. Vapur iskeleden ayrıldıktan sonra bana:

«Dinledin mi, dedi, 18 nisan akşamı Moskova Radyosu, Nâzım'ın şiirlerini okudu.»

«Dinleyemedim, dedim, yalnız şiirlerini mi okudu?»

«Hayır, dedi, uzun bir konuşma da yaptı.»

Cebinden bir kağıt çıkardı ve ona bakarak:

«Söylenenleri not ettim, dinle bak...» dedi.

Fethi Atay, her zamanki gibi sessizdi. Muzaffer Kendi'nin öyle radyo filan dinleyecek ne zamanı, ne de yeri vardı. Başboş bir yaşam sürdürüyordu. Ama Nâzım'ın bağışlanması kampanyasını —kendisi solcu olmadığı halde— canla başla sürdürüyordu. Hepimiz kulak kesildik. Ferit Teksoy notlarına bakarak radyoda söylenenleri aktarmaya başladı:

«Şair Nâzım Hikmet'i, Türk milletinin tek şair ve düşünürünü, Türkiye'nin gerici çevreleri hapsediyorlar. Barışsever bütün insanlık dünyası, Nâzım Hikmet'i kurtarmalıdır. Türkiye Cumhurbaşkanı, Nâzım Hikmet'in avukatına af için vaadde bulundu. Amerikalı General Collins, Ankara'ya geldikten sonra Nâzım Hikmet'in affı sorunu geri bırakıldı.»

Fethi Atay, Fransızca ve Arapçayı, felsefeyi çok iyi bilen suskun arkadaşım, adeta isyan edercesine:

«Demek işin içinde iş varmış, Amerikalı General Collins, Nâzım'ın affı işine burnunu sokmuş... Ulan ne

dünyada yaşıyoruz be? Ne karışır Generál Collins, bizim şairimizin bağışlanmasına?»

Ferit Teksoy, «dahası var» diyerek yeniden söze başladı:

«Bilirsiniz, dedi, her şeyin olumlu, olumsuz iki yanı var. Zıddın zıddı sorunu...»

O zamanlar diyalektik düşüncedeki «etki - tepki sorunu» böyle anlatılırdı. Onun için Amerikalı Generalin olumsuz etkisi yanında olumlu işlerin de olduğunu söylüyordu. Ferit:

«Bilmem duydunuz mu? dedi, Amerika'da, New York'ta yüzlerce kadın, erkek, bizim büyükelçiliğimiz önünde toplanmışlar, Nâzım Hikmet lehinde gösteriler yapmışlar. AP ajansı bunu '10 erkek ve kadın' diye cuma güncü bülteninde geçti ama, inanmayın, bir sıfır daha koymayı unutmuş Amerikan ajansı...»

Şiiri yaşamının bir parçası sayan ve Nâzım'ın yapıtlarına hayran olan arkadaşım Muzaffer Kendi ise sordu:

«Peki, sonra ne olmuş?»

«Ne olacak? dedi Fethi Atay, 'Nâzım Hikmet'in afını istiyoruz,' diye bağırılmışlar ve Nâzım'ın hâlâ cezaevinde bırakılmakta oluşunu protesto etmişler.»

«Peki, dedim, bunların bir örgütü filan var mıymış?»

«Orasını bilmem, dedi Fethi, ama belki Ferit'in bir bildiği vardır.»

«Var, dedi, Ferit; yığınlar ve Ana Akımlar Dergisi'nin yayınları ve önerisiyle yapılmış gösteriler.»

Fethi Atay, şöyle bir düşündü, alnına götürdüğü eliyle şakaklarını ovduktan sonra:

«Anımsadım, dedi, derginin adı şu: Masses and Painstream... Başyazarı da Samuel Sillel... İlerici bir yazar bu.»

«Bunlar gerçekten önemli göstergeler, dedim. Demek Amerika'da da Nâzım'ı tanıyan, savunan, özgürlüğünü isteyen bir kamuoyu oluşuyor. Ben de size bir haber vereyim: Adana'nın Kadirli ilçesinde bazı olaylar olmuş Nâzım'la ilgili olarak. Geçen çarşamba günü (19 nisan 1950) işçiler arasında Nâzım Hikmet'in şiirlerini okuyan bazı gençler tutuklanmış, bunlardan birisi bir yıl hapse mahkum edilmişti. Ama avukatlar Muzaffer Parker'in bir yıllık hapis cezasının haksız yere verildiğini ileri sürmüşlerdi. Yargıtay kararı bozmuş, 'işçiler arasında Nâzım Hikmet'in şiirlerini okumak ve komünizm propagandası yapmak iddiasıyla hapse mahkum edilen Muzaffer Parker'in duruşması Adana Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeniden görülmeye başlayacak... Anlaşıyor ki, Nâzım Hikmet'in şiirini okumak hem suç değil, hem de komünizm propagandası ile ilgisiz. Ama, gericiler, tutucular, özgürlük düşmanları yine kışkırtmalarını sürdürmüş. Nitekim Kadirli'de Nâzım'a özgürlük isteyen Şair Kemal Sadık Gökçeli (Şimdi Yaşar Kemal adını kullanıyor) tutuklanmış. Ona da komünizm propagandası yapıyor suçlamasını yakıştırmışlar. Tutuklanmış ve Kozan Ağır Ceza Mahkemesi'ne tutuklu olarak verilmiş. Sonra Kadirli Ortaokul Müdürü Nurullah Hancılar'ı da sorguya çekmişler. O da Nâzım'ın haksız yere hüküm giydiğini, artık bağışlanması gerektiğini söylemiş bazı gençlere. Bunu duyan, daha doğrusu bu suçlamaları yapan ve çıkarıcı çevrelerle bağları olduğu söylenen birtakım kişiler de Kadirli'de bir miting düzenlemişler ve kendi deyimleri ile 'kızıl bela'yı tel'in etmişler.»

Üç arkadaş da «Olur şey değil» derken ekledim:

«Bana göre ilginç yanı, Nâzım'ın affı için çalışanları hemen komünist olmakla suçlayanların mitinginde CHP'nin de, DP'nin de ilçe başkanlarının aynı doğrul-

tuda konuşmalarıdır. Bizce particilik galiba yalnız aynı sınıfın değişik kesimleri için geçerli...»

Vapur, Üsküdar iskelesine yanaşıyordu. Muzaffer Kendi sordu:

«Yahu, Nâzım'a ne götürüyoruz hapishaneye?»

Hiç birimiz hiçbir şey almamıştık yanımıza. Adam-akıllı bozulduk. Ama Fethi, yüreğimize su serpti:

«Nâzım'a vapurda konuştuklarımızı usulüne göre anlatalım. Bundan iyi armağan mı olur?» dedi.

Hepimiz sevinmiştik.

Nâzım'ı ziyaretimiz yine kolay oldu. Arkadaşları Nâzım'a tanıttım. Nâzım biraz düşünceli idi. Nedenini sorduğumda:

«Hastalık, dedi, hastayız ama bunu muhterem hekimlere, hele uzmanlarına anlatamıyoruz. Muayene, tetkik, tahlil... İllallah! Ben kendimi bilmez miyim? İnsan isteyerek hasta olur mu? Kalbim zaman zaman sızlıyor. Sırtımdan ağrılar eksik olmuyor. Şimdi de gözlerimde ağrı var. Heyet, diyorlar saatlerce muayene ediliyoruz. Sonuç? Raporlarını vermiyorlar. Hekim Beylerde bir suskunluktur gidiyor. Memurlarmış, doğruyu söylerlerse başlarına bela gelirmiş, bunu ima yollu anlatmaya çalışıyorlar bana. Yahu, hekimler de şef döneminin baskısı altında kalır ve sağlıkla ilgili gerçekleri yazmaya, söylemeye cesaret edemezlerse ne olur memleketin hali, halkın sağlığı?»

Nâzım, durakladı, sonra da:

«Sizlerde ne var, nasılsınız? dedi, bunlar eski hikâye...»

Ve arkadaşlarımı teker teker süzdü. Ferit Teksoy, Moskova Radyosu'nun yayınını, Fethi Atay Kadirli'deki olayları anlattı, sonra da ekledi:

«Sülker daha ayrıntılısını söyleyebilir, o gazeteci, kulağı delik.»

Nâzım, anlatılanlardan memnun olmuştu. Demek Amerika'da bile bağışlanması için konsolosluk önünde gösteri yapılıyor, Adana'nın bir ilçesinde bir şair, bir öğretmen, başka gençler ve işçiler şiirlerini okuyor ama bu yüzden de başları belaya giriyordu. Nâzım bir an boşluğa daldıktan sonra:

«Görülen şu, dedi, Milli Şef döneminin ağır baskısının her yerde kendini duyurduğu, af, filan gibi konularda yumuşak davranmasına karşın, Amerikalı bir generalin etkisiyle sabık Milli Şef bize gösterdiği güler yüzü maskeleyiş. Ama bakınız, halkımız bunca yıl süren ağır baskıya, sıkıyönetimli yıllara ve o yılların egemen kilmaya çalıştığı teröre göre siner gibi olmuşlar ama, vicdanlarında 'haksız' hükmüne vardıkları bir işleme karşı tepki göstermeyi, bu alışkanlığı yitirmeyi bilmişler. Gösteri yapıyor, şiir okuyor, tartışıyor ve bildiklerini, inandıklarını söyleyebiliyorlar. Asıl önemli olan bu. Milli Şef yönetimi, halkın tepki gücünü kıramamış, Cumhurbaşkanı şimdi anlasın halkı suspus etmeyi başaramadığını...»

Konuşmamız biter gibi olmuştu. Bir gün önce, avukatı Mehmet Ali Sebük'ün girişiminden haberli olup olmadığını sordum. Yeni bir bilgisi olmadığını söyledi, bunun üzerine şunları söyledim:

«Dün, Sebük, Adalet Bakanlığına yine bir dilekçe verdi. Sizin hakkınızda hastahane de yapılan muayene sonunda Sağlık Kurulu'nun verdiği raporun açık olduğunu bildirdi. Raporun asıl önemli yanı, sizin hastalıklarınızın cezaevinden alınıp evinizde dinlenmeniz, tedavi görmeniz gerekip gerekmediğini belirtecek bir görüşe yer vermemesi imiş, Mehmet Ali Bey, bu noktanın aydınlatılmasını istedi dilekçesinde...»

Nâzım, bu haberden memnun kalmadı. Daha önce hekimler hakkında söylediklerinin ne kadar haklı ol-

duğunu belirtmek için:

«Memur Beyler, hekimlik yeminlerini unutsunlar, ama işçimiz, halkımız beni unutmamış ya... Hekimler yüzünden çekeceğim ısırabı, halkımızın tavrı sevince çeviriyor.»

Başka görüşçüler geldiği için ayrıldık. Çıkarken o gün yayınlanan ve yanımda olan Medet adlı haftada iki kez çıkacak olan gazeteyi bıraktım.

Nâzım, gazeteye dikkatle baktı:

«İlk defa görüyorum, kim çıkarıyor?» dedi.

Ben de:

«Bugün ilk sayısı çıktı zaten, dedim. Sizden söz açan bir haber -yorum da var gazetede.» Nâzım, hemen kendisiyle ilgili habere baktı. «Sağ ol!» diyerek ayrıldık. Medet, o zamanlar bildiğimize göre değerli gülmece yazarı Aziz Nesin ve arkadaşları tarafından çıkarılıyordu. Marko Paşa ve benzeri gazeteleri kapatılan Nesin ve arkadaşları birbirlerine destek olarak yaptıkları yayının deneylerinden yararlanarak bu kez Malum Paşa, Merhum Paşa ve benzeri Paşalı gazeteleri bırakmış, halktan «medet» umuyorlardı.

Nâzım hastaydı. Kalbinin atışlarının düzenli olmadığını anlıyor, haksız yere hüküm giydiğini halkına anlatamadan ölebileceğini anımsayarak daha çok üzülmüyordu. Karaciğerinin ona oyun etmesinden korkuyordu. Karaciğeri büyümüş, yetersizliği, olanca becerisine karşın görevini yapamadığının belirtilerini duymaya başlamıştı. Ruhsal yönden de inişi, çıkışı sert olan bir alınganlığa kapılmıştı. Toptaşı Cezaevi'nde (Üsküdar'da) revirde kendisine gereken ilgi gösterildiği, ziyaretçilerle görüşmesine en geniş anlamda değilse de belli bir ölçüde izin verildiği halde Nâzım'ın geceleri uykusuz geçiyordu.

«Sabaha doğru şöyle bir dalıveriyor gibiyim. Ama üstüme ağırlık çöküyor, sanki üzerimde tonlarca ağırlık var da beni baskı altında tutuyor» diyordu. Nabzının düzenli atmayışının farkındaydı. Kendi kendine nabız sayımı yapıyor, sonra da:

«Şimdi saydım, 78...» diyor, daha çok üzülüyordu. Hastabakıcı ya da sağlık memuru yanına uğrayınca tansiyonuna bakılmasını istiyor, onlar da:

«Bizim yetkimiz yok, doktor beye söyleyelim,» dediklerinde, sanki atlatılıyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu. Doktor bakıp da tansiyonunun 16/9 olduğunu söylediği zaman:

«Yüksek, değil mi doktor bey?» diye soruyor, bunun yaşına ve hapisshane ortamına bağlı normal sayılabilecek bir gösterge olduğunu dinlediği zaman:

«Doktor Bey, yalan da olsa hoşuma gidiyor,» diyor ve karşılıklı gülüşüyorlardı.

Sonra da:

«Doktor Bey, karaciğerimden ne haber?» diye soruyordu. Doktorun yanıtının ne olduğunu Nâzım'dan sorduğumuzda, o da, doktor ağzıyla hemen şu yanıtı veriyordu:

«Efendim, karaciğer bir parmak büyük ve hassas, konjyonedir. Buna bağlı olarak vazifei teşevvüşe merbut olması muhtemel ciddi tezahürat manzurunuz olmaktadır.»

Sonra da gülerek:

«Bilmem anlatabildim mi?» diyor ve sağlığını şakaya alarak arkadaşlarını üzmemeye önem veriyordu. Ama, çok yakınlarına, durumun ciddiliğinin farkında olduğunu söylüyor, «sinirlerim bozuk» diyordu. Sonra da «asabi çarpıntı» denen bir türden zaman zaman yüreğinin güm güm çarptığını bile duyacak kadar rahatsız olduğunu söylemekten kendini alamıyordu. Ellerine bak-

tığı zaman, ufak da olsa kahverengi beneklerin kendisini göstermiş olmasını iyiye yormuyor ve «sadece kulaklarımdan şikâyetçi değilim»i ekliyordu. Kulak, boğaz, burun mütehassısı Dr. Şerif Işçıl, Bursa'da Nâzım'ı buna inandırmıştı. Gerçekten de Nâzım, biraz uzağında bir fısıltı olsa onu duyuyor ve ne söylendiğini anlıyordu. Cerrahpaşa Hastahanesi'nde de sağlık kurulunun muayenesinden geçerken Kulak Hastalıkları Uzmanı Dr. Ziyaettin Maktav da, kendisine aynı şeyi söylemişti:

«Kulaklarınız, en güçlü antenler kadar sağlam ve hassas, hiçbir şeyiniz yok Nâzım Bey.»

Nâzım da, bunu bize anlatırken:

«Doktora bayıldım. Benim ve bizim çok uzaklardan gelen sesleri duyabilecek güçte olduğumuzu tıbben tesbit etti.» dediği zaman biz de, hemen onun bir şiirini anımsıyorduk.

Sesler geliyor günbatısından
sesler...

Koynunda güneşin kaybolduğu zından
aydınlanacak mı?

Bekliyelim mi?

Bekliyebilir miyiz?

Biz gündeğusunun milyonlarla milyonu

bekliyoruz bunu

Sesler geliyor günbatısından
sesler..

Nâzım da:

«Şimdi hastahane hekimlerinin seslerini duyuyorum. Ne öldürecek, ne de umduracak galiba...» diyordu.

Doktor raporlarının birbirini tutmayışından Nâzım haberliydi. Onun için de; doktorları bile baskı altına almış bulunan «İnönü demokrasisi»ne bir hayli içerli-

yordu. Bursa'da hastahane sağlık kurulunun verdiği bir rapor vardı ortada. Cerrahpaşa Hastahanesi'nde de muayene edilmiş, bu hastahanenin hekimleri de bir rapor vermişti. Güz, kulak, sinir, deri, hariciye, beqliye, laboratuvar, iç hastalıklar... ne varsa hepsinden muayene olmuştu. Sonuç birbiri tutuyor muydu, tutmuyor mu idi? Tutmuyorsa bunu çözümleyecek bir sağlık makamı, bir üst sağlık kurulu yok muydu? Nâzım bu soruyu yanıtlayamıyor, ama hapishane revirinde yatmaktan da bıkkınlık duyuyordu.

Oysa, bunun yanıtını uzmanlar ve ilgililer biliyordu. Nitekim 24 nisan pazartesi günü iki ayrı kentin iki ayrı hastahanesinin verdiği rapor bu kez Adli Tıp Meclisi'ne gönderilmişti. Ancak Adli Tıp Meclisi'nin hangi gün toplanacağı kesinlikle bilinmiyor, deniliyordu. Bu «bilinmiyor» sözü, basın mensuplarının Adli Tıp Meclisi'nin yetkilisini rahat bırakmaları için ortaya atılmış ve yaygınlaştırılmış bir savdı. Çünkü daha o gün, raporların sunulduğu pazartesi günü kurul üyeleri incelemişler ve şu sonuca varmışlardı:

«Nâzım Hikmet Ran'ın tam teşekküllü bir hastahane tedavisi zorunludur.»

Bu sonuç, daha o günün saat 15.00'inde öğrenilir öğrenilmez, avukatı Mehmet Ali Sebük, hemen bir demec yazdı ve iki daktiloda dörder suret çıkarılarak gazetelere gönderilmesi sağlandı. Sebük, sonra da hemen Üsküdar'a hapishane müdürüne telefonla ricada bulundu:

«Adalet namına rica ederim, Nâzım Hikmet'e lütfen bildirin, Adli Tıp Meclisi, kendisinin hastahaneye kaldırılmasına karar verdi. Sonucu bir iki güne kadar alacağız.»

Bu telefon konuşması yapılırken gazetelerde dizgi operatörleri entertipte satır satır şu demeci döküyor ve provası redaksiyonculara gönderiliyordu:

«Müvekkilim Nâzım Hikmet, işlemediği bir suçun faili diye 13 sene hapis hanelerde yatmıştır. 13 sene müddetle hapis hane hayatına dayanmış ve sağ kalabilmiş, pek az mahkûm tanıyorum. Bu mazhariyete erenler de, türlü hastalıkların pençesinde, son günlerini yaşamaktadırlar.

İşte Nâzım Hikmet de, hapis hanelerde türlü türlü hastalıklara ve ârizalara uğramış bulunmaktadır. Kendisi kalp bakımından kifayetsizliğe yakın bir haldedir. Kalb kifayetsizliğinden (yetmezliğinden) evvel başgösteren ve hekimlerce 'Hipo sistoli' adı verilen durum meydana gelmiştir.

Bundan maada müvekkilimde karaciğer yetmezliği ârazı da başlamıştır. Hastanın kol ve ayaklarının incelmeye başlaması ve gövdesinin şişmesi; karaciğer sirozu-na delâlet eden bir safhanın işaretidir.

Ayrıca sirozun emaresi olan diğer âriza istidatları da baş göstermiştir.

İşte müvekkilimin bu hastalıklarla malûl olduğunu bildiğim için kendisinin İstanbul'daki tam teşekküllü hastahaneler tarafından muayene edilmesini istedim. Bu talebimiz kabul edilerek İstanbul'a getirilen müvekkilim, Cerrahpaşa Hastahanesi'nde muayene edilmiş ve bu hastalıkların vücudu tesbit olunmuş, tam teşekküllü hastahanelerden birisinde üç ay müddetle tedavi edilmesi lüzumu üzerinde durulmuştur. Yine talebimiz üzerine ve cumhuriyet savcılığının da muvafakatı ile hastahanenin bu raporu adli tıp müessesesine havale olunmuştur. Bu müessese de, hastahanenin fenni ve ilmi görüşünü teyid etmiş olduğundan, müvekkilim derhal hastahaneye nakledilecek, tedavisine başlanacak ve ceza infazının geri bırakılması tıbbi bakımdan icab edip etmeyeceğine; üç aylık tedaviden sonra belirecek vaziyete göre hükmolunacaktır.»

Gazete dizgi operatörleri bu demecin son tümcesini okuduktan ve kurşuna döktükleri zaman, —bir sendika kongresinde Mehmet Emin Kantürk'ün açıkladığı gibi— «Oh be! Yetsin artık bu işkence» demişlerdi. Herkes bir an önce Nâzım'ın hapisten kurtulmasını istiyordu.

Ve Vatan Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman'ın açtığı Nâzım Hikmet'e özgürlük kampanyasını destekleyenlere «komünist» diyenler hemen; karşılarındaki basit kişilere:

«Ulan sersem herif, Ahmet Emin de mi komünist?» diye çıkışıyorlardı. Hatta aradan 23 yıl kadar geçtikten sonra Mehmet Kemal, 1950'nin bu havasını iyi bildiği için bir fıkrasında şunları belirtmekten kendini alama-mıştı:

«Ahmet Emin Yalman, Allah rahmet eylesin, bir Amerikan kafa yapısında liberalistti. Bir şeyi akli kesmesin, sistematigine uysun, uymasın ardından koşardı. Solcu olmadığı halde Nâzım'a yapılan haksızlığa karşı çıkmıştı. Keza teokratik sağcılık umurunda değilken. Malatya'da onu kurşunlamışlardı.» (*Barış*, 5 Ocak 1973)

İşte, Ahmet Emin Yalman'ın başlattığı Nâzım'a özgürlük kampanyası en olumlu ürününü vereceği noktaya gelmişti: Adli Tıp Meclisi, Nâzım'ın hapisnede değil, hastahanede tedavisini ve üç ay sonra varılacak sonuca göre «tehiri icra kararı» verilip verilmeyeceğinin saptanmasının, yani cezaevinden çıkarılıp çıkarılmayacağına belirlenmesi yolunu açmıştı.

Ama ne gezer? Bu bilimsel gerçek siyasi iktidarcı hiçe sayılıyor ve Nâzım oyalanıyordu. Cezaevi revrinde günlerini sayıyordu Nâzım, yeni haksızlıklarla karşı karşıya kalarak. Ama bunun da bir çözüm yolu bulunacaktı. Nâzım'ın usu, insanlığın geçmişi, özgürlük aşıklarının gücü birleşebilir ve çözüm yolu bulunabilirdi.

XIV. NÂZİM HİKMET İKİNCİ KEZ AÇLIK GREVİNE BAŞLIYOR

Dünyadan, men leketinden, insandan
umudun kesik değil diye
ipe çekilmeyip de
atılırsan içeri
yatarsan on yıl, on beş yıl
daha da yatacağından başka,
«Sallansaydım ipin ucunda
bir bayrak gibi keşke»
demeyeceksin,
yaşamakta ayak direyeceksin.
Belki bahtiyarlık değildir artık,
boynunun borcudur fakat,
düşmana inat,
bir gün fazla yaşamak.

24 nisan 1950

● Bugünkü Vatan Gazetesi'nde Başyazar Ahmet Emin Yalman «Sökeli bir okuyucuma cevap» başlığı altında çok uzun bir makale yayınladı. Makalenin ikinci bölümünde şunları yazdı:

«Nâzım Hikmet günün birinde tevkif edildi. İki ay-
rı askeri mahkeme tarafından hiçbir suretle ispat edil-
memiş bir suç iddiasından dolayı, yıldırıcı ve susturucu
bir hava içinde, ölçüsüz hapis cezalarına çarptırıldı. Be-
nim vicdani kanaatim, bir masumun gadre uğratıldığı,

insanlar arasında milyonlarda bir olarak yetişen bir zekâ ve kabiliyetin cehaletin ve taassubun cenderesi altına alındığı merkezinde idi. Bunu bilmeme rağmen gazeteci sıfatı ile sesimi yükseltemediğimden dolayı yıllarca derin bir vicdan azabı duydum. Nâzım Hikmet benim için ferdi surette haksızlığa uğrayan ve ızdırıp çeken bir şahıs değildi, uzun asırlardan beri ilk bahane ile çiğnenen meziyet ve kabiliyet sahiplerinin bir timsali, yeni bir örneği idi.

Tek partinin yıldırıcı muhiti Nâzım Hikmet'in etrafından öyle bir baskı yaratmıştı ki sadece onun adını ağza alan adamın bile derhal veba veya cüzzam illetine tutulacağı tarzında bir intiba uyanmıştı.

Memlekette münakaşa hürriyeti kurulunca haksızlık cephesine karşı mücadeleye geçmeyi borç bildim. Fakat muhitin bu meseledeki mukavemeti çok şiddetli idi. Kendi idare ettiğim gazeteden arkadaşlarımı ikna ederek bu mevzua ait yazılarımın neşrini temin edinceye kadar en az bir yıl zaman geçti.»

Ahmet Emin bunu izleyen üçüncü bölümde Nâzım Hikmet'in affedilmemesi halinde doğacak sonucu inceledi ve şöyle yazdı:

«Nâzım Hikmet'i hakkına, hürriyetine ve bugün her şeyden evvel sıhhatine kavuşturmak; bence bütün umumi efkâra mal olması lazım gelen esaslı bir memleket davasıdır. Asırlarca sonra bugünün nice meşhur insanların adı unutulacaktır. Fakat, Nâzım Hikmet'in adı yirminci asrın yetiştirdiği en seçme fikri ve edebi şahsiyet sahibi, en feragatlı ve sağlam seciyeli insanlardan biri diye anılacaktır. Ona yapılan haksızlık; Türk milleti tarafından bir aile meselesi diye ele alınıp kendi hayatı zamanında tashih edilmezse ve memleketin geriliklerinin ve sefaletlerinin ızdırabını kalbinde duyan ve en güzel bir Türkçe ile terennüm etmesini bilen hür bir

Türk şairi sıfatı ile kendisi, milletin ağuşunda tabii yerini bulmazsa; asırlarca sonra yaşayan insanlar hak duygumuzdan çok acı tenkitlerle bahsedeceklerdir.

Beni mücadeleye sevkeden çok esaslı bir düşünce de şudur:

Eski zamanlarda bir felaket, bir buhran karşısında bir suç timsali, bütün mesuliyetlerin ve günahların yükleneceği bir kelle seçmek adetti. Kelle bulununca, buhran ve felaketin hesabı görülmüş sanılır, mesele örtbas olur, unutulurdu.

Nâzım Hikmet'in ismi etrafında da böyle bir zihniyet peyda olmuş ve gitgide taş kesilmiş bir hale gelmişti. Bu zihniyet; komünizme karşı bizi koruyacak yerde, tamamiyle aksine olarak, basiretimizi tamamiyle bağlamaktadır. Basit birtakım kafalar, Nâzım Hikmet zindanda yattıkça, komünizme emniyet içinde kalacağımızı zannetmek meyline kapılmışlardı. Halbuki nice kızıl moskof ajanları ve kundakçıları, türlü türlü kılıklara girerek habasetlerini serbestçe yapıyorlar, memleketimizdeki münakaşa hürriyetinden faydalanıyorlar, damgalı komünistler, Moskova'nın görüşünü ifade eden yazıları birtakım haftalık gazetelerde açıktan açığa neşredip umumi efkârı zehirlemeye çalışıyorlar.»

Bunları belirten Yalman, yaptığı işin neye yaradığını anlatarak şunu belirtti:

«İşte Nâzım Hikmet'in ismini, kundakçıların ağzından kurtarmaya ve milletin sinesindeki tabii yerine kendisini kavuşturmaya çalışırken de, komünizmin işine yarayacak bir harekette bulunmak şöyle dursun, zıt istikamette mücadele ettiğime imanım vardır.»

● Bugünkü basından öğrenildi ki Nâzım Hikmet'in raporu Adli Tıbb'a verildi. Çünkü Nâzım Hikmet hakkında gerek Bursa, gerek İstanbul cezaevi doktorlarının verdiği raporlarla Cerrahpaşa Hastahanesi sağlık kurulu-

nun verdiği rapor birbirleriyle çelişkili idi. Bunun zerine savcılık Nâzım Hikmet'in geri kalan mahkumiyeti üzerine bu hastalıkların ne dereceye kadar etken olabileceği hakkında kesin bir sonuca varamamıştır. Bunun içindir ki Nâzım Hikmet hakkında verilmiş bütün doktor raporlarının Adli Tıp Meclisi'nce araştırılıp kesin bir karara varılması kararlaştırıldı.

25 nisan 1950

● Nâzım Hikmet sağlık durumunun ayrıntılı incelenmesi için bugün Üsküdar Cezaevi revirinden alınarak Cerrahpaşa Hastahanesi'ne yatırıldı.

26 nisan 1950

● Nâzım Hikmet bugün yine muayene edildi ve bazı tahlillere geçildi. Nâzım Hikmet'in yatırıldığı tek kişilik odanın kapısında bir jandarma nöbet beklemektedir. şair tutuklu olduğu için hastahanedeki bu oda cezaevinin bir parçası sayılarak Nâzım Hikmet jandarma tarafından beklenmektedir.

27 nisan 1950

● Cerrahpaşa Hastahanesi'nde muayene edilen Nâzım Hikmet hakkında kesin raporun yarın verileceği öğrenildi. Bugün Nâzım Hikmet'i ziyaret eden avukat İrfan Emin'e, Nâzım Hikmet'in «Üstad, bu iş uzuyor, beni grevden caydırdınız, ama bu davayı yine benim açlık grevim çözümleyecek. Ya öleceğim, ya kurtulacağım. Kalbimi bir posta pulu gibi kullanıp hayatımın geri kalan bölümüne yapıştıracağım. Ya ölüm ya hürriyet» dediği duyuldu.

28 nisan 1950

● Cerrahpaşa Hastahanesi sağlık kurulu raporunu verdi. Savcılık raporu incelemeye başladı.

29 nisan 1950

● Savcılık, Cerrahpaşa Hastahanesi Sağlık Kurulunun verdiği raporu inceleyerek rapor içeriğini Avukat İrfan Emin ile Avukat Mehmet Ali Sebük'e bildirdiler. Buna göre Sağlık Kurulu, Nâzım Hikmet'in yaşamı için acil bir tehlike görmemiş, ancak üç ay süre ile tam teşekküllü bir hastahane tedavisinin gerekli olduğunu bildirmişti.

30 nisan 1950

● Nâzım Hikmet, hastahane tedavisi edilmeyi kabul etmeyerek cezaevine gönderilmesini istedi ve Üsküdar Cezaevi'ne gönderildi.

1 mayıs 1950

● Nâzım Hikmet bugün açlık grevine başlamaya karar verdi. Şair, kendisine verilen yemeği saat 18.00'de aldı. Bu son yemeği olacak ve yarın artık hiçbir şey yemeyecek.

2 mayıs 1950

● Avukat İrfan Emin, T.C. Adalet Bakanlığı'na bugün şu telgrafı gönderdi:

«Halen Üsküdar Cezaevi'nde mahkumen yatmakta olup kanuni vasiyetime tevdi edilmiş bulunan Şair Nâ-

zım Hikmet Ran hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü'nün 399'uncu maddesinin tatbiki ile infazın geri bırakılması yolundaki teşebbüsümüz, raporun kifayetsizliğinden bahs ile menfi bir neticede karar kılmıştır. Biz öteden beri uzvi bir tağyirden ziyade hapishane psikolojisi altında beliren ruhi deprasyonların mumaileyhi ölümüne doğru sürüklediğinden bahs ile bilhassa bu bakımdan tetkikat yapılması lüzumuna kaniiz. Nitekim bugün aynı ruhi tesir altında mumaileyh yeni bir açlık grevine başlamış bulunmaktadır. Arz olunan sebeplerden ötürü ruh ve sinir mütehassıslarından mürekkep bir heyet vasıtasıyla gereken muayene ve tetkikat yapılarak acil bir tehlikenin önlenmesini üstün saygılarımla bilvesaye dilerim.»

3 mayıs 1950

● Bugünkü Cumhuriyet'in Nâzım Hikmet'le ilgili haber başlığı şöyle: «Nâzım Hikmet Tekrar Açlık Grevine Başladı.» Akşam Gazetesi ise «Nâzım Hikmet açlık grevine mi başladı?» diyordu. Vatan Gazetesi'nin haberi ise şöyle sona eriyordu: «Diğer taraftan şair bu tereddütlü durumdan üzüntü duymuş ve dün tekrar açlık grevine başlamıştır.»

● Avukat İrfan Emin, telgrafı yeterli bulmayarak bugün Ankara'ya gitti ve Adalet Bakanı Fuat Sirmen'i ziyaret ederek Nâzım Hikmet'in durumunu anlattı. İrfan Emin, Nâzım Hikmet'in kendisine gönderdiği pusulayı da Bakana okudu. Nâzım Hikmet el yazısıyla yazdığı notta şunları belirtiyordu:

«Açlık grevimin seyri esnasında müdahalelerden korunamayacak derecede zayıf düştüğüm ve kendimi kaybettığım zaman cebren beslenirsem, kendime gelir gelmez grevime tekrar devam edeceğimi, ölümüne veya-

hut herhangi bir kanun yolundan tahliyeme kadar bunun böyle sürüp gideceğini ayrıca bildiririm.

Nâzım»

● İrfan Emin, ruh ve sinir hastalıkları uzmanlarının Nâzım Hikmet'i, kalmakta olduğu Toptaşı Cezaevi'nde muayene etmelerini yeniden istedi.

4 mayıs 1950

● Avukat Mehmet Ali Sebük Üsküdar Toptaşı Cezaevi'ne giderek müvekkili Şair Nâzım Hikmet'i ziyaret etti ve kendisine moral vermeye çalıştı. Nâzım Hikmet dört günden beri sürdürdüğü grev nedeniyle biraz yorgun görülüyordu.

5 mayıs 1950

● Avukat Mehmet Ali Sebük, Şair Nâzım Hikmet'in bir hastahaneye kaldırılması için Adalet Bakanlığına telgraf gönderdi. Nâzım Hikmet'in sağlık durumunun kötüleştiğini bildirdi.

● Avukat İrfan Emin, cezaevinde açlık grevini sürdüren Nâzım Hikmet'i ziyaret etti. Nâzım Hikmet kendi el yazısıyla ve ince bir kağıda yazılmış Vasiyetname'sini vasisi ve avukatı İrfan Emin'e verdi. İrfan Emin, bu kağıdı alınca ağlamaya başladı. Nâzım Hikmet, İrfan Emin'i teselli etti: «Yapma üstad, bu dünyaya kazık çakacak değiliz ya,» dedi.

6 mayıs 1950

● Nâzım Hikmet, yapılan grevi bozması isteklerinin hiç birini kabul etmedi. Olanakları elverdiğince konuşmamaya bakan şair, küçük bir kalemle bir şiir yazmakla zaman geçiriyor.

● Mehmet Ali Sebük'ün dün basın mensuplarına söylediği sözler bugünkü gazetelerde yer aldı. Nâzım Hikmet'in grevi sürdürdüğünü bildiren avukatı, sözlerini şöyle bitirmiştir: «Nâzım Hikmet günden güne bitkin hale gelmektedir. Birkaç gün sonra ölüm haberini bile duyarız. Bu neticenin aksi sadası asırlar boyunca devam edecektir.»

● Vatan Gazetesi, avukat Mehmet Ali Sebük'ün demecini en geniş şekilde yayınladı:

«Nâzım Hikmet'in en tehlikeli hastalıkların pençesinde kıvrandığı Adli Tıp müessesesi tarafından da kabul edildiği halde elân hapishanede yatması garip değil midir?

Adli tıp müessesesi kendisinin hapishaneden çıkarılarak bir hastahaneye yatırılmasına karar verdiği halde tam 15 günden beri bu karar yerine getirilmemiştir. Zira İstanbul savcılığı yapılacak muameleyi bakanlıktan sormuş, Adalet Bakanlığı da henüz ve maalesef cevap vermemiştir.

Bu cevabın bir an önce verilmesi ve müvekkilimin hayatının tehlikeden korunması için Bakanlığa telgraf çektim. Ayrıca Müsteşar ve Hapishaneler Umum Müdürü ile de telefonla görüştüm. Bütün bu teşebbüslerim hiçbir netice vermedi. Ve hasta olan müvekkilim hapishanede yatırılmakta devam etti.

İşte müvekkilim şair Nâzım Hikmet bu ikinci kunsuzluk karşısında tekrar açlık grevine girmek mecburiyetinde kaldı. Üç günden beri ağzına hiçbir şey koymamaktadır. Kendisini her gün ziyaret ediyorum. Her gün ve her saat biraz daha fazla ölüme doğru gittiğini sarahaten görmekteyim. Bu müşahede benim için elem ve ızdırıp verici mahiyettedir. Masum ve hasta olan mü-

vekkilimin bir iki gün sonra hapishanede ölmesinden çok korkuyorum. Bu korkunç ihtimal neslimiz için silinmesi kabil olmayan ebedi bir kara leke teşkil edecektir. İkinci greve başlamadan evvel Nâzım, bana bir mektup göndermişti. Fakat C. Savcılığı bu mektubu müsadere etti. Ve maalesef elime geçmedi. Burada, sadece ölmeye karar verdiğini avukatı sıfatı ile bana bildiriyordu. Mektup vaktiyle elime geçseydi bu ikinci grevi de önleyecektim. Savcının müdafaa hakkına vurmuş olduğu darbe Nâzım'ın grevi kadar beni müteessir etti. Mektubunu hâlâ almış ve okumuş değilim. Bittabi başlamış olan bu grevi durdurmak çok müşküldür. Hatta müvekkilim öleceğine kani olduğu için vasisi olan kıymetli meslektaşım İrfan Emin Beye bir vasiyette dahi bulunmuştur.

Memleket müvacehesinde kabul ettiğim büyük mesuliyeti müdrik olarak ve şimdiye kadar bir avukatın kudreti dahilinde olan herşeyi yaptığımı kani ve müsterih bulunarak sizlere bu sözleri söylüyorum.

Yarın devrimizin en büyük şairi olan Nâzım Hikmet'in hasta ve masum olarak hapishanenin soğuk dört duvarı arasında düşüp öldüğünü duyarsanız şaşmayınız.

Bununla beraber karşımıza dikilen bütün engellere ve kanunsuzluklara rağmen ben avukatlık vazifemi yapmaya devam edeceğim. Ve temenni edelim ki, asırlar boyunca aksi sadası devam edecek olan bu korkunç netice hasıl olmadan, şair Nâzım Hikmet dört duvar arasından sağ salım çıkıp hürriyetine kavuşsun.»

7 mayıs 1950

● Nâzım Hikmet, açlık grevinin beşinci günü bir

şiiir yazdı. Akşam üzeri ziyaretine gelen bir yakınına
verdi. Şiiir şu:

«Bir açlık grevinin
beşinci g ü n ü n d e

Kardeşlerim,
size söylemek istediklerimi
doğru dürüst söyliyemiyorsam eğer
kusura bakmayın
Sarhoşum, başım dönüyor biraz,
rakıdan değil,
açlıktan hafif tertip.

Kardeşlerim,
Avrupalım, Asyalım, Amerikalım,
ben bu Mayıs ayında
ne hapisteyim, ne açlık grevinde,
yatıyorum çimenin üstünde geceleyin,
gözleriniz yıldızlar gibi başucumda
ve elleriniz bir tek el gibi avucumda
anamın eli gibi,
yârimin eli gibi,
hayatın eli gibi,

Kardeşlerim,
sizler zaten hiçbir zaman
terketmediniz beni.

Terketmediniz, ne beni, ne memleketimi, ne de
milletimi.

Beni ve bizimkileri seviyorsunuz biliyorum
sizi ve sizinkileri sevdiğim gibi.

Ve bundan ötürü

size teşekkür ediyorum kardeşlerim
teşekkür ediyorum.

Kardeşlerim,
ölmeye niyetim yok.
Öldürülürsem,
biliyorum,

yine de yaşamakta devam edeceğim
yanı başınızda.

Aragon'un mısraında olacağım
— gelecek güzel günleri anlatan her mısraında —
ve beyaz güvercininde Picasso'nun
ve Ropson'un türkülerinde...

Ve hepsinden daha güzel,
hepsinden daha üstün,
bir yoldaşın muzaffer gülüşünde olacağım
Marsilya limanında grev günü!

Kardeşlerim,
gerçekten bahsetmemi istiyorsanız yine
öyle mesut, öyle mesudum ki ben
alabildiğine!»

● Türk Ajansı muhabiri bugün Üsküdar'a giderek Nâzım Hikmet'le ve doktoru ile görüştü. Doktor şunları söyledi:

«Nâzım Hikmet altı günden beri (2 mayıstan bu yana) ekmek ve yemek yememektedir. Yalnız bol bol sigara içiyor. O kadar ki, bu miktar günde paketi geçiyor. İçtiği su günde dört beş bardak kadardır. Buna birkaç fincan da kahve filan ilave edebilirsiniz. Dün ve bugün umumi durumundaki halsizlik biraz daha fazlaşmıştır. Bu şekilde devam ettiği takdirde kendisine gereken tıbbi müdahaleler yapılacaktır. Su içmeyen bir kimse ancak üç gün yaşayabilir, fakat su içtiği takdirde bu şekilde bir ay yaşaması mümkündür. Evvelki gün avukatının gazetelere verdiği beyanat mübalağalıdır.»

Nâzım Hikmet de şunları söylemiştir:

«Altı gün önceye kadar kitap ve gazete okuyordum. Son birkaç gün içinde su ve sigaradan başka bir şey kullanmadığımdan artık gazete ve kitap okuyamıyorum. Yoruluyorum. Günlerim yatmakla geçiyor. Bu grevi yeis ve ümitsizlikten değil, hak aramak için yapıyorum.»

8 mayıs 1950

● İstanbul'a gelmesi beklenen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunulmak üzere Nâzım Hikmet'in avukatı İrfan Emin bir dilekçe yazdı. Bunda devlet başkanının kendisine Anayasa'nın tanıdığı yetkiyi kullanması rica edilecek.

● Nâzım Hikmet'in ruh ve sinir doktorlarınca muayenesini isteyen dilekçeyi Adalet Bakanlığı yürürlüğe koydu ve evrakı İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na gönderdi. Ancak 3 mayısta postaya verilen evrakın 8 mayıs sabahı da postadan çıkmayışı dikkatleri çekti.

9 mayıs 1950

● Nâzım Hikmet bu sabah cezaevinden bir ambulansla alınarak adli tıp müdürlüğüne götürüldü. Adli Tıp Meclisi, Nâzım Hikmet'i tepeden tırnağa kadar ciddi bir muayeneden geçirdi.

● Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım geçkin yaşına bakmadan oğlunu kurtarmak için oruç tutmaya başladı. Mühürdar'daki evinden çıkan Celile Hanım, Kadıköy'deki Osman Ağa Camii kapısı önünde oturmaya ve «oğlumu kurtarın» demeye başlayarak ilgi topladı. Sonra bir yakınına, yazıp da cami kapısına getirip vermesini söylediği bir levhayı bekledi. Az sonra Koşuyolu'

nda oturan yakını bir sopaya bağlamış olduğu levhayı getirip elini öperek Celile Hanım'a verdi. Levhada yazılanları da okudu. Celile Hanım:

«Ellerin dert görmesin, çok iyi yazmışsın,» dedi ve levhayı alarak Kadıköy vapurlarından birine binerek Karaköy'e geçti. Rıhtıma çıktıktan sonra Galata Köprüsü'nün Karaköy ayağı üstünde durdu ve levhanın kağıt örtüsünü kaldırdı. Elindeki boş kalın deftere Nâzım Hikmet'in affını isteyenlerin adreslerini ve adlarını yazmasını istemeye başladı. Bu eylem olaylara yol açacağı benziyordu.

● Avukat İrfan Emin, bugün gazetelerde çıkan Türk Ajansı'nın bir haberini gerçeklere ters bularak kınanayan bir mektubu basına gönderdi.

İrfan Emin'in mektubu aynen şöyle:

«Sayın Bay,

«Evvelce umumi vekili ve kanuni mahcuriyet altına alındıktan sonra mahkeme kararı ile kanuni vasisi bulunduğum şair Nâzım Hikmet hakkında Türk Ajansı tarafından yayınlanarak 8 Mayıs 1950 tarihli bazı gazetelerde basılan bir haber, muhtelif noktalardan hakikate aykırı düşmektedir. Bu mağdur vatan evladını ve yakınlarını müteessir eden bu haberin olaylara uymayan kısımlarını düzeltiyorum:

1 — Şimdiye kadar olduğu gibi, bugün de şairin hususi bir doktoru yoktur.

2 — Adaletin âcilen tahakkuku uğrunda açlık grevi yoluyla ölümü göze alan Nâzım Hikmet'in günde birkaç fincan kahve içtiği ve bu itibarla büyük orucuna hile karıştırdığı tarzında yayınlanan haber de katiyen asılsızdır. Üsküdar Cezaevi Müdürlüğü'nce bu hususta tanzim edilen zabıt varakası hakikati apaçık göstermektedir.

3 — Açıkladığım şu hakikat karşısında Üsküdar C. Savcılığı'na atfedilen ve Nâzım Hikmet'in esaslı şekilde açlık grevine başlamadığı hikâyesini ihtiva eden sözlerin de aslı olamaz; bu ifadenin yalan, yahut yanlış tabiri ile düzeltilmesi,

4 — Ortada avukatları tarafından uydurulmuş bir şey de yoktur; çünkü 2 mayısta başlayan bu hazin grev dün yedinci gününü tamamlamıştır. Adli Tıpça tesbit edilen mühim hastalıklara bir de sürekli açlık ilave edilirse neticenin neye varacağı kolayca kestirilebilir. Harareti 35.7'ye düşen ve bundan sonra da her gün düşecek olan bir kimsenin hayatı vahim bir tehlike arz etmezse alıştığımız dili keyfi bir anlama çevirmek icab edecektir.

5 — Son durumu aydınlatmak için Adalet Bakanlığı'na tervic edilen ve hapishane hayatının ruhi tepkileri bakımından muayeneyi istihdaf eden dilekçem, dün gereği yapılmak üzere İstanbul C. Savcılığına gelmiş bulunmaktadır.

Şair Nâzım Hikmet Ran'ın
vasisi

Avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu»

● Nâzım Hikmet, bugün öğleye doğru, Adli Tıp'tan alınarak Cerrahpaşa Hastahanesi'ne sevk edilerek bir süre önce rahatsızlığı nedeniyle şair Yahya Kemal'in yatırıldığı verem pavyonu dibinde tek başına bir odaya yatırıldı. Nâzım Hikmet sinirsel kontrole alınmak koşuluyla hastahaneye yatmayı kabul etti.

● İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği Başkanı İlhan Berk'tay ve bir grup genç (12'si erkek, 7'si kız) kentin çeşitli yerlerine afişler asmaya başladılar. Nâzım Hikmet'in bir resminin basıldığı ve altına «Nâzım Hikmet Kurtarılmalıdır» yazılı afişleri polisler yok ettiler

ve 19 genç polisçe gözaltına alındı. 10 saat kadar gözaltına alınan gençler akşam üzeri serbest bırakıldılar. Ayrıca dernek merkezinde yapılan aramada 48.000 afiş bulunarak yok edildi. Dernek merkezinde suç sayılacak herhangi bir evrak ve yazı ele geçirilmedi.

● İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği «Nâzım Hikmet'i Kurtarınız» başlıklı bir bildiri yayınladı. «Hak-sever halkımıza» diye başlayan bildiri şöyle:

«Bütün hayatında kendisi için hiçbir şey istemeyen, yalnız halkının ızdırabını yaşayan, şiirlerinde, destanlarında onların mücadelelerini anlatan büyük şairimiz Nâzım Hikmet 13 yıl önce hiçbir hukuki ve kanuni esasa dayanmaksızın haksız yere 28 yıl 5 aya mahkum edildi. Bu haksızlığın kaldırılması için yaptığı devamlı müracaatlarda hiçbir netice alamadı. Sağlık durumu gittikçe kötüleşen Nâzım Hikmet hapishane köşelerinde kadere boyun eğip ağır ağır ölmektense, 'milletine yazdığı son istidaya canını pul yerine koyarak' yeni bir mücadeleye atıldı. 2 mayıstan itibaren açlık grevine başladı. Nâzım Hikmet'in kurtarılması için adaleti seven, açık haksızlığa tahammül edemeyen dünyanın ve memleketimizin bütün namuslu insanları birleşerek yetkili makamlar nezdinde birçok teşebbüslerde bulundular. Bütün bunlara karşı, resmi makamlar, yalnızca sustu.»

10 mayıs 1950

● Bugünkü gazeteler Nâzım Hikmet'in annesi Celile Ayşe Hanım'ın gösterisini bildirdi. Bayan Celile gazetecilere şunları söylüyordu:

«Artık kararımı verdim. Yarından itibaren oruca başlıyorum. Belki Allah halime acır, oğlumun dertlerine nihayet verir.»

Celile Hanım'ın elinde taşıdığı siyah çerçeveli tabelada şunlar yazılıydı:

Haksız yere mahkum edilen

oğlum

N â z ı m H i k m e t

açlık grevindedir. Ben de ölmek istiyorum.

Gece gündüz oruçluyum. Bizi kurtarmak isteyenler
bu deftere adreslerini yazarak imzalasınlar.

Annesi ressam Celile

Celile Hanım Vilayet önünde de gösteri yaptı. Adliye-ye verildi. Serbest bırakıldı.

● Demokrat Parti'nin kesin zaferini bildiren haberler bütün basını kapladı. Seçim sonuçları, kazananlar, kaybedenler ve Başbakan Şemsettin Günaltay'ın demeci, İsmet İnönü'nün sonuçtan duyduğu üzüntüyü belirten fotoğrafı basının önde gelen haber ve resimleri idi.

● Bugün gençler Nâzım Hikmet'in affını savunmak için Çiçek Palas Salonu'nda bir kapalı salon toplantısı düzenlediler. Toplantıya Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım da katıldı.

Çiçek Palas'taki toplantı olaylara yol açtı.

16 mayıs 1950

● Basın Çiçek Palas Olayları'nı şu başlıklarla verdi:

Vatan

Nâzım Hikmet için yapılan toplantıda — Gençliğin komünizm aleyhinde nümayişi — Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını isteyen ve istemeyen gençler arasında bazı hâdiseler çıktı —

Cumhuriyet

Lâleli'de Çiçek Palas'ta dünkü hâdise

Milliyet

Dün Lâleli'de solcularla milliyetçi gençler arasında bir hâdise çıktı — Nâzım Hikmet lehinde tezahürat yapan Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nden 99 kişinin ifadelerine müracaat edildi —

Yeni Sabah

Komünistlerin yarattığı hâdise — Milliyetperver gençler, Nâzım Hikmet için toplantı yapan komünistlere iyi bir ders verdiler —

Yeni İstanbul

Gençlik, dün Nâzım Hikmet için yapılan toplantıyı protesto etti — Komünizm lehinde kanunen yasak olan sözler sarfedenler hakkında takibat yapılıyor —

Son Posta

Solcu tezahür yapan 84 üniversiteli yakalandı — Çiçek Palas'ta toplanan solcuları zabıta otobüsle götürürken yüzlerce üniversiteli yüzlerine tükürerek yuhaladı. Zabıta bunları zorlukla kurtardı —

Son Telgraf

Müessif bir hâdise — Nâzım Hikmet'in durumu vesilesiyle 70 kadar komünist taslağı dün Lâleli'de bir toplantı yaptılar — Zabıta kuvvetleri toplananların halkın ve üniversite gençliğinin galeyanından güçlkle kurtardı —

Her Gün

Bu melun sesleri artık susturmalıyız — Tezahürat yapan kızıklar tutuldu — Lâleli'de Çiçek Palas salonunda vuku bulan hâdise sonunda gençlik tarafından telin edilen komünistler polis tarafından yakalandı. —

● Bugün Nâzım Hikmet'e telgraflar yağmaya başladı:

Türk aydınları tarafından Nâzım Hikmet'e gönderilen telgraf şudur:

«İktidar değiştiği için bugün haklı taleplerinizle ilgilenecek sorumlu makam henüz fiilen teşekkül etmemiştir. Yeni iktidar kuruluncaya kadar ve bu husustaki durum aydınlanıncaya kadar, açlık grevine fasıla vermenizi ısrarla rica ediyoruz.

Mümtaz Faik Fenik (Milletvekili, Zafer Gazetesi Başyazarı)

Oktay Rifat (Avukat)

Ferit Alnar (Müzisyen)

Ayhan Alnar (Müzisyen)

İsmail Hakkı Balamir (Avukat)

Cahit Sıtkı Tarancı (Şair)

Niyazi Ağırnaslı (Avukat)

Behçet Kamay (Ankara Tıp Enstitüsü Direktörü)

Melih Cevdet (Şair)

Bedri Rahmi (Ressam)

Cevdet Kudret (Yazar)

Vasfi Raşid (Profesör)

Dr. Hüseyin Cahit Özen (Ankara Tıp Fakültesi Doçenti)

Adnan Saygun (Müzisyen)

Asım Ruacan (Ankara Barosu İkinci Başkanı)

Dr. Kemal Narin

Ahmet Cevat Emre (Profesör)

Sadun Aren (Siyasal Bilgiler Doçenti)

Nâzım Kâmil Bayur (İş Bankası Müdürlerinden)

Ahmet Evintan (Devlet Tiyatrosu Sanatkârlarından)

Güzin Dino (Doçent)

Vâlâ Nurettin Vâ - Nû (Yazar)

Müzehher Vâ - Nû (Yazar)

Ulvi Uraz (Aktör)

● «Hakkında reva görülen haksızlığın ve kanunsuzluğun 13 yıldır çektiğin ızdırabını ben, hemşirem ve evlatlarım bütün ruhumuzla ve kalbimizle aynen yaşadık. Yeni demokrasi devrinin bu haksızlığı kökünden sileceğine ve ızdıraplarını dindireceğine emin ol. Senden bir memleket aydını sıfatıyla kendi namıma ve evlatlarım namına gözlerim yaşararak şimdilik grevine fasıla vermeni bütün kalbimle niyaz ve istirham ederim.

Prof. Dr. Behçet Kamay»

● «Yıllardan beri senin için ağlayan ihtiyar hocanın yaşlarını dindirecek kararı esirgeme yavrum, sevgili oğlum.

Prof. Ahmet Cevat Emre»

● «Vatan Gazetesi'nde adli yazar tarafından iddia edilmiş hataya lâkayd kalmayacak vicdan namına.

Prof. Vasfi Raşid Seviğ»

19 Mayıs 1950

● Avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu, başlıklı kağıtlarıyla basına bu sabah şu mektubu gönderdi:

«Sayın Bay,

Memnun olacağınızı umduğum aşağıdaki haberin basılması suretiyle elem duyan birçok dostları sevindireceğinize eminim. Saygılar.

Şair Nâzım Hikmet'in
vasisi avukat

(İrfan Emin imzası)»

● Nâzım Hikmet açlık grevine ara verdi.

Nâzım Hikmet şu günlerde İstanbul ve Ankara'dan gelen ve ülkenin tanınmış fikir, sanat ve bilim insanlarıyla birçok aydınının imzasını taşıyan mektup almıştır; bunlarda «iktidar değiştiği için bugün haklı taleplerinizle ilgilenecek sorumlu makamlar fiilen teşekkür et-

memiştir; yeni iktidar kuruluncaya kadar ve bu husustaki durum aydınlanıncaya kadar açlık grevinde fasıla vermenizi ısrarla rica ediyoruz» denilmektedir.

2 mayıstan beri açlık grevine devam eden ve iki günden beri Cerrahpaşa Hastahanesi'nde doktorların müdahaleleriyle yaşamı kontrol altına alınan şair, vasisiyle son bir görüşmeden sonra buradaki dostlarının da sözlü ısrarlarıyla bugün saat 17.00'den itibaren ara vermiştir.

6 haziran 1950

● Milletvekillerine Hitabediyoruz! (*Nâzım Hikmet Dergisi*, sayı 6, 6 haziran 1950, s. 3) başlıklı yazı Nâzım'ın affının zorunluluğunu anlatıyordu:

«En itimat edilir hukuk adamlarımızın, 13 sene evvelki bir mahkumiyet kararına ait yargılama safahatını yeniden inceleyerek, feci bir adli hatayı meydana çıkarmaları üzerine gerek memleketimizde, gerekse diğer demokrat memleketlerde her münevver insanın adalet duygusu ve akli selimi harekete geçmiş bulunuyor.

Her meslekten, çeşitli fikir ve kanaatlere mensup insanların, tarihte eşine az rastlanır bir tesanütle birleşip harekete geçmeleri medeni insanların en bariz vasfı olan adalet duygusunun bir tezahüründen başka bir şey değildir.

Dünyanın neresinde olursa olsun, her insan vicdânında ve sağduyusunda, ispat edilmiş bulunan bir adaletsizliğin acısını duymakta, bunun tamirini istemektedir.

Nâzım Hikmet'in muhakeme safahatına ait dosyalar açıktır. Ve Nâzım Hikmet, bu halkın hizmetine vak-

fettiği hayatının şerefli hesabını her an verebilecek durumdadır.

Muhtelif sebeplerin tesiri altında 13 sene evvel işlenmiş bulunan bir adli hatanın bugün tamir edilmesi için ortada hangi engel bulunabilir?

Memleketimizin tarihinde artık başlaması mümkün olan demokratik devir, eskiden işlenmiş olan hataların düzeltilmesini ve bu dünya sanatkârının hürriyete kavuşturulmasını zaruri kılmıyor mu?

Adalet isteyen bütün vicdanları sükunete kavuşturmak Türkiye'mizde insan hak ve hürriyetinin kutsallığını ilan etmek için bütün gözler size çevrilmiş bulunuyor.

Nâzım Hikmet'in hakkı olan adaleti, ancak Türk vicdanının ve aklı seliminin temsilcisi mevkiinde olan sizlerden isteyebiliriz!»

22 haziran 1950

● İskoçya sanatçıları ve sanatseverlerinin hazırladıkları bir çağrı yazısı hafta ortasında en çok dikkati çeken girişim oldu. Bugün pek çok insanın imzalamaya başladığı çağrıda şöyle deniliyor:

«Biz İskoçyalı aydınlar, Türkiye'nin demokrat şairi Nâzım'a karşı uygulanan işleme ve bugünkü tehlikeli durumuna ait aldığımız haberlerden çok üzgünüz. Onun hâlâ tutulmasına, 13 yıl önce kanunsuz ve gizli bir şekilde yargılanmasına itiraz ediyoruz.

Yeni yeni aydınlatıcı haberler ve açıklamalar Nâzım Hikmet'in haksız mahkumiyetine ışık serptikçe, Türk ve hatta dünya kültürünün en önemli temsilcileri arasında yer almaya hak kazanan şairin, ülkesindeki otoritelerden gördüğü işleme karşı dünya halklarının isyanı

da artmaktadır. Türkiye Hükümeti'nin bugünkü (1950'deki) insanlık dışı hareketine karşı yapılan itiraza katıldığımızı bildiririz ve Nâzım Hikmet'in derhal serbest bırakılmasını isteriz.»

imzalar

23 haziran 1950

● Bombay'da yayınlanan Cross Roads Gazetesi, Progresist Yazarlar Derneği'nin, Nâzım Hikmet'le ilgili bir bildirisini yayınladı. «Türkiye'nin kahraman şairini serbest bırakın!» başlıklı yazı şöyle:

«Delhi Progresist Yazarlar Derneği'nin bir heyeti, halk tarafından sevilen ve 28 yıl hapse mahkum olan Türk şairi Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını isteyen bir notayı Türkiye'nin Hindistan Konsolosluğu'nun bir temsilcisine sunmuştur. Bu metinde şöyle denilmektedir:

«Delhi'nin ilerici yazarları, kültürün ve sanatın temsilcileri olarak barış ve demokrasi uğrunda mücadele eden bizler, 13 yıldan beri zindanda çürütülmekte bulunan Türkiye'nin büyük halk ozanı Nâzım Hikmet'in durumu için önerilen af tasarısının Türkiye Hükümeti tarafından Meclisten geri alınmasına şiddetle itiraz ederiz. Ayrıca Nâzım Hikmet'in, Türkiye Hükümeti'nin bu davranışına itiraz niteliğinde 8 Mayıs gününden başlayarak ilan ettiği açlık grevini duymaktan çok üzgün olduk.

Türk halkının daha iyi bir yaşam için duyduğu özlemi dile getirdiği için bu kadar ızdırıp çektirilen Türkiye'nin kahraman evladı, bizler tarafından büyüklüğü, cesareti ve yenilikçi sanatından dolayı sevilmekte ve saygı görmektedir. O, sadece Türkiye'nin değil, bütün dünyanın şairidir. Ve, demokrasi, barış, daha iyi

biş yaşam için bütün özlemlerimizi sembolize etmektedir.

Onun hemen serbest bırakılmasını istemekte ve yüksek huzurlarının da bu isteğimizi Türkiye Hükümetine bildireceğini ummaktayız.

Türkiye Birleşmiş Milletler Örgütünün bir üyesidir ve herkesin kişisel özgürlüğünü ve arzularını açıklama hakkı olduğunu apaçık şekilde gösteren İnsan Hakları Evrensel Bildirisini imzalamıştır.

Türkiye Hükümeti bu bildiriye alaya almak, bu bildirideki demokratik istekleri sadece sözde bırakmak istemiyorsa Nâzım Hikmet'i derhal serbest bırakmalıdır. Zira, onun öldürülmesi dünya halkları tarafından asla affedilmeyecektir.»

24 haziran 1950

● İlerici İsviçre Gençliği, Bern'deki Türk Elçiliğine bugün ikinci bir protesto mektubu gönderdi. Bu mektupta büyük Türk şairi Nâzım Hikmet'in derhal serbest bırakılması isteniyordu. İlerici İsviçre gençliği Nâzım Hikmet özgürlüğüne kavuşturuluncaya kadar aynı doğrultudaki savaşımına devam edeceğini de mektubunda belirtiyordu.

● Bugün, merkezi Paris'te bulunan Fransız Genç Şairleri Maison de la Pensé Française'deki ortak toplantılarında Türk şairi Nâzım Hikmet'in Fransızca'ya çevrilmiş şiirlerini okudular. Bu arada Nâzım Hikmet için genç Fransız şairlerinin, onu övücü ve savaşımını destekleyici şiirlerini toplayan bir albümü, Nâzım Hikmet'in affedilmemesini protesto amacıyla Paris'teki Fransız Büyükelçiliğine gönderildi.

● Ve nihayet Nâzım Hikmet affedildi. İlk geceyi Vâ - Nû'da geçirdi.

XV. NÂZIM SERBEST KALDIKTAN SONRA

Güzel günler göreceğiz çocuklar,
güneşli günler
göre-
ceğiz...

Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar,
ışıklı maviliklere
süreceğiz...

Açtık mıydı hele bir
son vitesi,
adedi devir.

Motorun sesi
Uuuuuuuy! Çocuklar kimbilir
ne harikulâdedir
160 kilometre giderken öpüşmesi...

15 temmuz 1950 günü mutlu bir gündü. Nâzım Hikmet Af Kanunu'ndan yararlanarak özgürlüğüne kavuşmuştu. Nâzım affedildiğini ve hemen tahliye edileceğini açlık grevi nedeniyle yatırıldığı Cerrahpaşa Hastahanesi'nde İrfan Emin Kösemihaloğlu'ndan duyduğu zaman gizlemesine karşın çok sevindi, heyecanlandı.

«Hocam, demişti İrfan Emin'e, heyecanlıyım ama bu, aftan ileri gelmiyor. Bu aflu ben nihayet hakkımın kabul edildiğini görüyorum. Ama bu hakka kavuşmak

için haklarımın bir bölümünü, büyük bir bölümünü kaybederek sağlamış oluyorum. Sevincim ve heyecanım dostlarıma, akrabalarım kavuştuğum içindir. Ama büyük sevincim özgürlüğe kavuşmamdan geliyor. Özgürlük... Bir gece sırtüstü bol yıldızlı bir göğe bakarak deniz kıyısında dalgaların armonisini dinleyerek hiçbir şey düşünmemek...»

İrfan Emin de, Nâzım'ın özgürlüğüne kavuşması nedeniyle en az Nâzım Hikmet kadar heyecanlı ve sevinçliydi.

Nâzım bir süre dinlendikten sonra doğacak çocuğu için para kazanmaya çalıştı. Evlendiği Münevver Hanım nerdeyse doğum yapacaktı. Fakat doğacak çocuğa, lohusa Münevver yengeye bakacak kimse yoktu. Kendisi İpek Film'de çalışıyordu. Yazı yazıyor, piyesini bitirmeye bakıyordu. Ne yapsındı Nâzım? Kime başvursun, kimi evinde hanımına ve çocuğuna bakmaya davet et-sindi? Kafası karmakarışıklı. Münevver'e ve çocuğuna bakmak için tek çıkar yol kızkardeşi Samiye Yaltırım'ı İstanbul'a davet etmektir. Nitekim Nâzım, baba olmanın verdiği büyük ve heyecanlı bir sevinç içinde telefona sarıldı, özverili, iyi yürekli, merhametli kızkardeşine:

«Samuş, dedi, sen misin? Memet doğdu, evet oğlan oldu, yarın Münevver'i klinikten alacağım, sen hemen İstanbul'a gel.»

Samiye abla İstanbul'da Haydarpaşa'da trenden inecekken peronda Nâzım'ı heyecanlı, telaşlı ama gülen gözleriyle görünce dünyalar kadar sevindi; kızkardeşini pencerelerde arayan Nâzım'a seslendi:

«Ağabey!»

Nâzım, kızkardeşini hasretle öptü. Kısacık bir iki açıklamadan sonra eve gittiler Samiye abla ne görsün? Katın sokağa bakan doğru dürüst pencereleri yok. Me-

met için hazırlanmış hiçbir bez, zıbın, tlbent ve benzeri çocuk gereçleri yoktu. Samiye abla:

«Ben çarşıya çıkıp bir şeyler alayım, böyle olmaz.» dedi.

Çarşıya çıkarak Memet'in ilk gereksinimlerini ve evin zorunlu gereçlerini tedarik etti. Birkaç saat içinde ev hem lohusa için, hem de bebek için hazır duruma getirildi.

Nâzım, evlendikten sonra paraları olmadığından ayrı bir ev tutamamış, annesi Celile Hanım'ın Cevizlik' teki evine taşınmışlardı. Bir süre orada kalmış, ancak doğum yaklaşınca yeni bir eve taşınma gereksinimi kendini fazlasıyla duyurmaya başlamıştı. Bunun üzerine Mühürdar'daki 59/1 numaralı eve taşınmışlardı. Ev, giriş katında idi. Kısa bir süre sonra Münevver yengenin doğumu yaklaşmış, yakınların önerisiyle bir özel doğum-evine yatırmışlardı. Münevver yenge 26 mart 1951 pazartesi günü bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiş ve adı Memet olarak konmuştu. Nâzım'ın akrabası bu doğumu bayram sevinciyle karşılamıştı. Ankara'dan gelen Samiye Yaltırım, Memet'in halası olarak sevinçten uçuyordu. Ağabeyi Nâzım Hikmet'le hemen doğum kliniğine giderek Münevver yengeyi ve Memet'i alıp eve getirdiler. Çocuğun bakımını Nâzım üstlenmek istiyordu ama kızkardeşi bırakmadı.

Nâzım, kızkardeşinin büyük katkısıyla eşinin ve çocuğunun sağlığını güvenceye aldıktan sonra İpek Film' deki işlerine daha büyük bir hazla ve şevkle sarıldı. Çok paraya gereksinimi vardı. Onun için de çok çalışmalıydı. Evin önemli gereksinimlerini taksitle sağladı. Buzdolabı, çamaşır makinesi ve kapacak küçücük katı ve daracık mutfağı modern görünümlü tatlı bir yuva haline dönüştürdü. Hele Memet'in beşiği, beşiği örten tl.

Münevver yengenin biraz süzölmüş, ama gözlerinin iriliği daha belirginleşmiş hali Nâzım Hikmet'i mutluluğun ılık ikliminde rahat rahat yaşamaya yöneltmişti.

Bir öğle zamanı kapı üç kez çalındı. Nâzım'lar kimseyi beklemiyordu. Zaten Vâlâ Nurettin'le Müzehher Hanım kendilerine misafir gelmişlerdi. Bu öğle zamanı gelecek kimseleri yoktu. Kapıyı Münevver yenge açtı. Kapı önünde resmi giysisi içinde bir polis memuru duruyordu. Sordu:

«Nâzım Hikmet Bey'e bir tebligat var efendim, evdeler mi?»

Münevver Ran, istemeyerek:

«Evde, çağırayım,» dedi. İçeri girdi ve Nâzım'a durumu anlattı. Nâzım'ın yüreği hop etti, etti ama bu ziyarete hiçbir neden bulamıyordu. Polis memuru:

«Beyefendi, dedi, bir tebligat var, Kadıköy Askerlik Şubesi'ne beraberce gideceğiz, askerliğinizi yapmamışsınız da... Birlikte gideceğiz, lütfen hazırlanın hemen.»

Nâzım'ın kafası karmakarışık oldu. Bildirimi Vâlâ Nurettin'e anlattı ve kısa bir düşünmeden ve durum muhakemesinden sonra «Hemen gitmek gerek» kararına varıldı. Ayakkabılarını giyen Nâzım, Münevver yengeye para bıraktı, küçük bir el çantasına pijamasını, ilaçlarını ve mendillerini koydu, evdekilerle vedalaşarak sokağa çıktı.

Kadıköy Askerlik Şubesi'ne polis, Nâzım'ı teslim ettikten sonra izin istedi ve ayrıldı. Şube Reisi, Nâzım Hikmet'e yer gösterdi, sonra:

«Bizdeki kayıtlara göre askerlik hizmetinizi, vatani görevinizi yapmamışsınız. Asker kaçağı görülüyorsunuz. Onun için sizi askere sevkedeceğiz.»

Nâzım belleğini toplayarak:

«Müsaade eder misiniz bazı hususları anlatayım?»

«Buyurun, sizi dinliyorum.»

«Efendim ben, 1918 yılında Heybeliada Bahriye mektebini bitirdim. Güverte subayı oldum. Bu sırada şiddetli bir zatülcemp geçirdim. Kasımpaşa Deniz Hastahanesi'nde tedavi edildim ve hastalığım nedeniyle silki celili askeriyeden ihraç edildim, çürüğe çıkarıldım. Benim durumumda olan ve bahriyeyi bitirince ordudan ayrıldığı için ayrıca askere alınmayan birkaç ünlü tanıdık var. Hatta bunlar milletvekilidir, birisi CHP'li, ötekisi DP'lidir. Bütün bu maruzatımı tevsik etmek için fırsat verilmesini rica edeceğim.»

Süvari Albay Şevket Atsal, Nâzım Hikmet'i dinledikten sonra:

«Bizdeki kayıtlarda bildirdiğiniz hususlar mevcut değil. Buna nazaran size iddialarınızı tevsik için mühlet vereceğim. Kısa zamanda bunları bir dilekçeye marbutan bana getirin, buyurun gidin, serbestsiniz.»

Nâzım, Askerlik Şubesi'nden çıktıktan sonra derin bir nefes aldı. İlk taarruzu savuşturmuş, kurtulmak için zaman kazanmıştı. Eve döndükten sonra hafif bir yemek yiyerek uyuyacağını söyledi. Vâlâ Nurettin'den bazı ricaları oldu, İpek Film'e telefon edecek bugün gelececeğini söyleyecekti. Gazetelere takma adla yaptığı çevirileri ve yazdıklarını verecekti.

Vâlâ Nurettin'in kanısı şuydu.

«Gaipen bir ihtar bu. Şayet siyasi bir faaliyette bulunursan yeni bir mahkumiyet bile gerekmeyecek, sevk edecekler vesselâm Gözdağı yani Aksi takdirde uyur bu iş. (Bu Dünyadan Nâzım Geçti, 2. baskı, s. 416)

Nâzım, Askerlik Şubesi Başkanı'na söylediklerini avukatı İrfan Emin'e anlattı. İrfan Emin, anlatılanları dilekçe haline getirdi. Bu arada «silki celili askeriden ihraç edildiğini belirten raporu bulmak için didindi, durdu. Bir bu eksiğiyle dilekçeyi Nâzım, Şubeye verdi.

Aradan birkaç hafta geçtikten sonra Nâzım, Şubeden ses seda çıkmayınca işine daldı. Bu arada yayınlanmış şiir kitaplarının, piyeslerinin birer kopyasını edinmeye çalıştı. Bir gün bana:

«Sülker sende var mı benim kitaplar?» dedi.

«Usta, dedim, birer tane var. İstersen getireyim.»

Nâzım bir süre düşündükten sonra.

«Yok, dedi, onlar sende kalsın. Ama senden bir recam var: Bütün kitaplarımı daktilo et, o nüshaları bana getir.»

Ve Nâzım Usta'nın isteğini sekiz on gün içinde gerçekleştirdim. Şiirlerinin daktilo edildiği pelür kağıtlarını aldı, bir göz attı ve satırların bölünüşüne de dikkat edildiğini de anlayınca:

«Aferin Sülker, dedi, bunlar benim hafızamın eksiklerini onaracak malzemedir. Teşekkür ederim.»

Nâzım, affından sonra dokuz ay kadar özgürce yaşadı ama, şu askere alınıp er olarak kıtaya sevk işinin verdiği yürek çarpıntısı zaman zaman kötü kötü rüyalar görmesine yol açtı. Daha önce tedavi edildiği hastalıkları da bir bir yinelenmeye başladı. Kalp yetersizliği de, karaciğer yetersizliği de kendini gösterdi. Elleri titriyor, zaman zaman ellerinde bir üşüme duyuyor ve ölüme vaklaştığını sanıyor, ürperiyordu.

İşlerini (piyes hazırlama, film yapma, dublaj metinleri hazırlama, fıkra yazma) sürdürür ve hiçbir politik eylemle ilgilenmezken bir gün yine bir haber

«Kadıköy Askerlik Şubesi'nden isteniyorsunuz!»

Nâzım da bu isteğe uymuş, Şubeye gitmişti. Albay

«Muayeneden sonra askere sevkedileceksiniz.»

Nâzım, çaresizlik içinde muayene edilmek ve sonra da askere sevkedilmek üzere Kadıköy Askerlik Şubesi'ne gitti. İki doktor tarafından muayene edildi. Hemen «sağ-

lam» raporu verildi. Nâzım:

«Nasıl olur, dedi, ben kalbimden ve karaciğerimden hastayım. Üstelik zatülcemp geçirerek ordudan çürüğe çıkarıldım. Ben sağlık kurulu tarafından muayenemi istiyorum.»

Bir yüzbaşı:

«O zaman, dedi, bizim kararımıza bir üst kurul olarak Selimiye Askerlik Dairesi Başkanlığı'na başvurarak itiraz et. Orası seni Sıhhi Kurula sevkedebilir.»

«Peki, öyle yapacağım.»

Nâzım, durumu İrfan Emin'e ve Vâlâ Nurettin'e bildirdi. Selimiye Askerlik Dairesi Başkanlığı'na gidildi. Şube Başkanı Süvari Albay Şevket Atsal da Haydarpaşa Hastahanesi Baştabipliği'ne şunu yazdı:

«Aşağıda künyesi yazılı şahıs çifte tabip muayenesine itiraz ettiğinden sıhhi kurulca muayene edilmesi Selimiye As. D. Bşk.'nın 6 Haziran 1951 gün ve 2. Ks 3808/12436 sayılı yazılarıyla emredilmiştir. Sıhhi Kurulca muayenesinin yaptırılarak raporlarının Selimiye As. D. Bşk.'na sunulmak üzere gönderilmesini rica ederim. Hikmet oğlu Mehmet Nâzım Ran

1317

As. Şb. Bşk.

Sv. Alb.

Şevket ATSAL»

Kurul, sağlık durumunda, askere alınmasına engel olacak bir bozukluk bulunmadığını bildiren raporunu verdi. Teşhis: Sağlam'dı. 8 haziran 1951 cuma günü verilen 2136 sayılı yazı ile Nâzım Hikmet er olarak Sivas'ın Zara ilçesine gönderilecekti. İşte bu sırada kızkardeşi Samiye Yaltırım'ın da anımsattığı gibi «Nâzım'ın kulağına fısıltılar geliyordu... Büyük Türk hikâyecisi Sabahattin Ali'nin öldürülüşü hatırlatılıyordu. Aynı pla-

nın kendisi için de hazır olduğu tekrarlanıyordu.» (Nâzım, s. 387) Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali'nin nasıl Bulgar sınırına götürölüp, aldatılıp öldürölldüğünü çok iyi biliyordu.

Gerçekten de Nâzım'ın affedilmesini çekemeyenler ve Nâzım'ın etkisinden korkanlar onu bir punduna getirip yok etmek istemişlerdi. Zekeriya Sertel, Mavi Gözlü Dev'de bu gerçeği şöyle anlatır:

«Nâzım polise yeni bir fırsat vermekten çekiniyordu. Ama polis gene de onu bir gölge gibi izliyor ve hiç rahat bırakmıyordu. Nâzım onlara fırsat vermeyince, bu kez de onu kanun dışı yollarla yok etmeye kalkıştılar. Bir gece sinemadan çıkıp karanlık sokaklarda evine giderken bir otomobil kazasına kurban oluyordu. Nâzım bu suikasttan kurtulunca balıkçı kıyafetinde birini evine gönderdiler. Nâzım'a yurt dışına çıkmayı teklif ettiler. Nâzım bu oyuna da düşmedi. Sonunda askerliğini yapmadığını bahane ederek onu askere almak, sonra memleketin تنها bir köşesine sürmek istediler. Nâzım tehlikeyi anlamıştı. 14 yıl hapislerde çürüdükten sonra tekrar ölüme teslim olmayacaktı.» (S. 329)

Nâzım'ın kafasını kurcalayan bir soru vardı:

«Eğer, Bahriye'yi bitirdikten sonra stajyer güverte subayı olmamı askerliğimi yapmamış olmak şeklinde yorumluyorlarsa» daha önce neden askere çağırılmamıştı? Örneğin 1928'den 1932'ye kadar özgürce yaşıyordu. İkametgahı da belliydi. Askerlik Şubesi de yerinde duruyordu. Kendisine tebligat yapar, askerlik için kıtaya sevkederlerdi. Sonra 1934'te de çeşitli mahkemelerden kurtulmuş, serbestçe çalışıyordu. Bu dönem 1938 sonuna kadar sürmüştü.

Nâzım Hikmet durumu tehlikeli görüyordu. Nitekim Orhan Seyfi bile 1966'da bu gerçeği kabul ediyor

«Herkes bilir ki, Nâzım Hikmet durumunu tehlikeli bulunca Türkiye'den Rusya'ya kaçmıştır» demişti. (*Son Havadis* 26 Kasım 1966) Gerçek bu kadar açık ve keskin bile Serdengeçti, «buradan kaçması için hiçbir sebep yoktur» diyebiliyordu. (*Sabah*, 2 Kasım 1966). Kadircan Kafilı da aynı kafadaydı. Nâzım Hikmetoviç Verzanski ne yaptı? Mahkumiyetleri yüzünden gecikmiş olan askerlik vazifesini yapmamak için Rusya'ya kaçtı.» (*Tercüman*, 14.1.1957)

Askerlik Şubesi sevk işlemini tamamlamış ve Nâzım'ı Zara'ya sevk için karar çıkarmıştı. Nâzım Hikmet Şube yetkilisine son olarak şunu bildirdi:

«Avukatım, benim askerlik yaptığımı, zatülcemp yüzünden çürüğe çıkarıldığımı Kasımpaşa Deniz Hastahanesi kayıtlarından ve son olarak yattığım Bursa Cezaevi'ndeki dosyalarımın inceleyerek sonucu alacak. Bana bir hafta kadar mühlet veriniz.»

Şube, Askerlik Dairesi'ne durumu bildirdi. Selimiye Askerlik Dairesi, bu aramaya fırsat verilmesini istedi. İrfan Emin 14 Haziran 1951 Perşembe günü Bursa'ya gitti. Gerçekten dosyada böyle bir kayıt bulunabilirdi. Bu arada Nâzım da böyle bir belge bulunmadığı takdirde ölüme teslim olmamak için kaçmayı planladı. Zaten Selimiye Kışlası'ndan verilen bir haftalık zaman 18 Haziran 1951 Pazartesi sabahı sona eriyordu.

16 Haziran 1951 Cumartesi günü akşamı Nâzım'ın evindeydim. İrfan Emin de Bursa'dan dönüp gelecekti. Sonunda Nâzım tek çıkar yolun kaçmak olduğuna karar vermiş olacak ki pazar sabahı henüz polis memurları gündüz nöbetine gitmeden, gece nöbetçisi de evinde dinlenme ve kestirmeden uyanıp sabah nöbetçisine görevi vermeye gelmeden sokağa çıktı.

XVI. NÂZIM'IN KAÇIŞI VE OLASILIKLAR

Memleketim, memleketim, memleketim
ne kasketim kaldı senin ora işi
ne yollarını taşımış ayakkabım,
Son mintanım da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
infektında yüreğimin,
alnımın çizgilerindesin memleketim,
memleketim,
memleketim...

Nâzım Hikmet'in son kaçıışı nasıl olmuştu? Türk basını günlerce bunu araştırdı. *Gece Postası*'na göre Nâzım'ın «bir motorla Köstence'ye kaçtığı, tayfa kılığına girdiği tahmin edilmekte» idi. (21.6.1951) *Son Telgraf*'a bakılırsa «Şairin intihar etmiş olması da muhtemel görülüyor»du. (22.6.1951) Gazeteye göre «Komünist şair Nâzım Hikmet'in Romanya'ya hangi yoldan ve hangi vasıta ile gittiği de merakı mucip bir meseledir. Bu hususta muhtelif tahminler ileri sürülmekle beraber, kendisinin firar için geçenlerde Boğaz'dan geçen Transilvanya veya İdia Rumen gemileri veya Rus gaz gemisi ile 8 Bulgar motorundan yararlanmış olması akla yakın gelmektedir. Komünist şairin Şile'ye giderek tenhalıktan bilistifade bir motor veya kayıkla ve tayfa kılığına girerek gemilere atlaması muhtemel görülmektedir.»

Milliyet'te ise Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün, Nâzım'ın Bükreş'e gittiği haberinin doğru olamayacağını da ileri sürüyordu. Aygün'e göre «bunun bir blöf ve komünist taktiği olması da varittir. Zira bir müddet evvel de buna benzer ikinci bir hadise olmuş ve Bulgar Radyosu öğretmen Mahmut Makal'ın Türkiye'den kaçıp Bulgaristan'a iltica ettiği haberini yaymıştı. Fakat birkaç gün sonra bu haberin tamamen yalan olduğu tahakkuk etmiş ve öğretmenin Konya'da vazifesi başında olduğu anlaşılmıştı.» (22.6.1951)

Bükreş Radyosu 20 haziran 1951 çarşamba günü 22.30 haberlerinde «Nâzım Hikmet'in Romen halkının misafiri olarak Romanya'da bulunduğunu» bildirmişti. 22 haziran günü *Gece Postası* başlıklarında şunları yazıyordu:

«Kızıl Şair N. Hikmet'in firarını örten esrar!

Kaçış planının komünistler tarafından hariçte hazırlandığı ve Şile açığında tayfa kılığında Rumen gemisine alınıp Köstence'ye götürüldüğü sanılıyor.

İntihar şayiası teyyüd etmiyor.

3 ay evvelki firar teşebbüsü ve zabitanın hazırladığı baskın plânı!..

Bu başlıklar altında verilen bilgiye göre ise «Nâzım Hikmet'in üç ay evvel kaçacağı polise ihbar olunmuş ve o vakit kiraladığı motorla harekete hazırlandığı gün tespit edilmiştir. O tarihte zabıtaca Karadeniz Boğazı'nın çıkış yerinde kaçarken motorun basılması, tutulması için her türlü tertibat alınmışsa da Nâzım Hikmet kaçmamıştır. Bilâhare de pasaport istediği görülmüş, askerlik yapmadığı için verilmemiştir. Firar planının demirperde gerisinde hazırlandığı ve salı akşamı gecici kılığında Şile'ye giderek Şile açıklarından geçen bir Ru-

men gemisine bindiği ve Köstence'ye götürüldüğü sa-
nılmaktadır.»

Gece Postası 22 haziran 1951 sayısında kendisi so-
ruyor ve kendisi yanıt veriyordu: «Nâzım Hikmet Ro-
manya'ya kaçtı ise İçişleri Bakanı çekilecek midir? Tür-
kiye, dünyanın bu nazik zamanında kimin girdiği, ki-
min çıktığı belli olmayan bir memleket olamaz kanaa-
tindeyiz.»

Bu başlıklar altındaki yazı şöyle sona eriyordu:

«Eğer, Nâzım'ın Romanya'da olduğu tahakkuk eder-
se. Menderes'ten ve bizzat Halil Özyörük'ten soruyoruz.

İçişleri Bakanı bu emniyet skandalı karşısında is-
tifa edip çekilecek ve bu derece tedbirsizliğe sebep olan
Emniyet Genel Müdürü maddi ve manevi mesuliyetinin
sorumluluğunu görmeyecek mi?

Ne oluyor, anlayalım: 'Katil firar, maktul derdest'
zamanına mı dönüyoruz, bilhassa emniyet bütçelerinde
tek kuruşun eksiltilmemiş bulunduğu bir bütçe içinde.»

Hürriyet'e göre (23.6.1951) Nâzım Hikmet'i kızıl
ajanlar kaçırmıştı. Bununla birlikte Romanya'ya nasıl
kaçtığı da ilgili Türk makamlarınca araştırılmaktaydı.
Yapılan araştırmalar, Üsküdar'dan Şile'ye giderek bir
Romen veya Rus motor veya vapuru ile Romanya'ya
geçtiği henüz gerçekleşmemişti. Buna karşılık Nâzım
Hikmet'in Rize'den bir Rus motoruna binmesi olasılığı
vardı.

Hürriyet'te bu kanıyı uyandıran bir de olay vardı.

«İki gün önce hüviyeti meçhul bir uçak, Rize üze-
rinde uçmuş, bir motor da sahil açıklarında görülerek
muhafaza memurları tarafından açılan ateş üzerine or-
tadan kaybolmuştu. Bazı tahminlere göre, Nâzım Hik-
met bir kayık ile bu motora geçmiş ve uçak da motora
yol göstermiştir.»

Bu tür söylentilerin çıktığı bir sırada Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan'ın hükümete bir soru önergesi vereceği yazılıyor, (*Son Telgraf*, 24.6.1951), *Milliyet* de şu haberi veriyordu:

«Romanya'ya kaçtığı artık tahakkuk etmiş bulunan Şair Nâzım Hikmet'in yurtdışına nasıl ve ne suretle çıktığı hakkında alakalılarca yapılmakta olan tahkikata devam edilmektedir. Uç gündür yapılan inceleme sonunda Nâzım Hikmet'in ne zaman ve ne şekilde firar ettiği henüz katiiyetle tesbit edilememişse de, kendisine bu hususta bir veya birkaç kişinin yardım ettiği neticesine varılmıştır. Bu hususta da ayrıca tahkikat yapılmakta ve soruşturmalara devam edilmektedir.

Öğrendiğimize göre şimdilik adının açıklanmasını istemeyen milletvekillerinden biri B. M. Meclisi'ne bir önerge vermeye ve Şair Nâzım Hikmet'in Türkiye vatandaşlığı tabiiyetinden iskatını istemeye karar vermiştir.» (24.6.1951)

Basın, Nâzım Hikmet'in kaçışından Adnan Menderes Hükümeti'ni de sorumlu tutmaya, suçlamaya başladı. *En Son Dakika Gazetesi* Günün Aynası başlıklı köşede soruyordu: «Nâzım Hikmet nasıl kaçtı?»

Ve yorumu şöyle idi.

«Nâzım Hikmet'in demirperde arkasına kaçışı ve yahut kaçırılışı bazı kimseleri hayrette bıraktı. Bu gibiler Vatan başyazarı gibi şairin kalbinde milliyet duygusu bulunduğuna nasılsa inanmış olan dostlarıdır. Hâdisenin inkâr edilemez belagati karşısında kızıl şairin bu dostları ne diyeceklerini şaşırılmışlardır. Fakat bize göre bu işte asıl şaşırmış olan komünizme karşı açtığı mücadele ile her fırsat düştükçe övünen Adnan Menderes Hükümeti olsa gerektir.

Adnan Menderes Hükümeti herhalde Ahmet Emin

Yalman gibi düşünmüyordu. Nâzım Hikmet'in Moskova'ya bağlılığını pek iyi biliyordu. Bununla beraber nasıl olmuştur da pasaport istemek suretiyle niyetini açıklamış ve böyle bir müsaade verilmesi vazifeli makamlar tarafından mahzurlu görülmüş olmasına rağmen hiç kimsenin farkına varmayacağı bir şekilde milli hudut dışarısına çıkıp gidebilmiştir?

Daha garip olan cihet şudur:

Nâzım Hikmet Ankara'ya gitmek bahanesiyle evinden ayrılarak gitmiş. Fakat Ankara'ya değil, Moskova yolunu tutmuş. Evinden ayrılışı ile Bükreş Radyosu tarafından Romanya'da bulunuşu ilân edilinceye kadar geçen bir hafta içinde hükümetin hiçbir şeyden haberi olmamış.

Nâzım Hikmet'in bu şekilde milli hudut dışarısına çıkıp gidişi kendi şahsi teşebbüsü neticesi olamaz. Bu işin bir komünist teşkilatının eseri olduğundan en küçük şüphe olamaz. Bu teşkilatın memleket içinde serbestçe faaliyetinde bulunduğunu gösteren hâdiseler meydanda iken Adnan Menderes Hükümetinin komünizme karşı açtığı mücadelenin ciddiyetine inanılabilir mi? Adnan Menderes belki İngiliz Hariciye memurlarından iki mühim şahsiyetin son zamanlarda demirperde arkasına gidişlerini misal olarak gösterip kendisinin mazur tutulmasını isteyebilir. Fakat doğru değildir. İki hâdiseye birbirine kıyas edilemez. Demirperde arkasına kaçırılan iki İngiliz diplomatı diplomatik pasaportla İngiltere hudutları dışarısına çıktıktan sonra demirperde arkasına gidebilmiştir Nâzım Hikmet'in elinde ise hiçbir vesika bulunmuyordu.» (25.6.1951)

Nâzım Hikmet'in nasıl kaçtığı 25 haziran günü de esrarını koruyordu. ANKA Ajansı'nın bildirdiğine göre Nâzım Hikmet'in evinden 'Ben bugün bulacağım pa-

rayla ya tayyare ile yahut trenle askerlik işim için Ankara'ya gideceğim' diyerek ayrılmış olmasının da doğru olmadığı tahmin edilmektedir.» (26.6.1951 *Son Telgraf*)

Bu bilmezlik Falih Rıfkı'nın da eleştirdiği bir nite-likte görülüyordu. Atay «Kominform Nâzım Hikmet'i Türkiye'den kaçırmıştır. Nasıl, kimler vasıtası ile ve kimlere para ödeyerek kaçırdığını biliyor muyuz? Hayır!» diyordu. (*Yeni İstanbul*, 27.6.1951) Cemil Sait Barlas, *Son Havadis*'teki başyazısında «Nâzım Hikmet'in ka-çışı karşısında» şu görüşlerini açıklıyordu.

«Geçen hafta komünist şair Nâzım Hikmet kaçtı. Aradan bu kadar zaman geçti, hangi yoldan, ne vasıta ile, kimin tarafından kaçırıldığına dair hükümetin bir açıklamasını görmedik. Gerçi hergün Türkiye dışına adam kaçırmak imkânı mevcuttur. Fakat Nâzım Hikmet lâalattayın bir adam değildir. İtiraf etmek lâzım dır ki, Türk diline hakkı ile sahip olanların başında ge-lenlerdendir. Edebiyatta kendisine yer yapmıştır Bu va-ziyetini de istismar etmesini herkesten iyi bilmiştir

Barlas «Nâzım Hikmet, herhangi bir vatandaş vazı-yetinde değildi. Zabitanın onun üzerinde murakabesini eksik etmemesi lazımdı. Halbuki bu eski komünist elini kolunu sallayarak daha bugüne kadar tesbit edilmeyen vasıta tedarik ediyor ve bununla da memleketten kaç-mak imkânını sağlıyor.» diyordu (30.6.1951) Ve Şair Ahmet Muhip Dranas, *Zafer*'de «canı cehennem!» di-yor (29.6.1951) ve Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan da Meclise bir önerge vererek Başbakan'dan sözlü ola-rak altı sorusunun karşılığını istiyordu. Bu sorular şöy-le hazırlanmıştı.

1 — Nâzım Hikmet'in firarı, gizli ve aleni emniyet teşkilatımızın ne gibi kusur veya noksanlarından ileri gelmiştir?

2 — Kominform'un aziz vatan ve istiklalimize karşı bir tahrip bayrağı olarak kullanacağı herkesçe bilinmekte olan bu şahsı mütenekkiren kaçırın teşkilatın bir zaferi ve mükemmeliyetine ibretli bir misal olan firarı kimler tarafından nasıl ve nerede tertiplenmiştir? Eksiksiz tafsilat rica ederim.

3 — Ayağının tozu ile Moskova Radyosu'nda ve demirperde gazetelerine beyanatıyla 'Ben Sovyetler Birliği'nin çocuğuyum, Moskova benim şehrim, benim vatanım' diyerek vatana ihanetle işine başlayan bu mahluğun vatandaşlıktan ihracı salahiyetini Bakanlar Kurulu hâlâ kullanmayacak mıdır?

4 — Ticanı ve irticai tecavüzlerin, daima bu gibi tevkifat ve firarların arefesinde olması aynı elin idaresinde olduğuna şüphe bırakmamaktadır. Mezarından kendi elimizle çıkardığımız Nâzım Hikmet, Moskova Radyosu'nun 26.6.1951 tarihli akşam dokuz saatindeki neşriyatında Türkiye Barışseverleri'nin (kudret ve kuvveti hapishane duvarlarını yıkarak beni çıkardı, cennet ve hürriyet âlemine kavuştum) mukaddemesiyle başlayan beyanatıyla, aziz Türkiye'mizin bünyesindeki tahribat ve teşkilat bilançosunu kominform'a veriyor. Kendi umde ve seciyelerine uygun kurduğu yeni evini, iki aylık çocuğunu alelacele terkle mükemmel bir tertibin eliyle firarı, derhal tahripkâr hiyanetine başlaması, irticain, sık sık sistemli küstahça tecavüzleri, yurdumuza müteveccih tecavüzlerin yakınlığına delalet etmez mi? Eşsiz iradei milliyeye istinad eden iktidarımız, vatan hainlerine karşı artık cezri ve fevkalâde tedbirlerin lüzumuna kail değil midir?

5 — Adliyemizin istiklâli, inkılâbımızın hassasiyetle hürmet ettiği umdelerden olmakla beraber hükümleri tatbik edenlerin beşer olduklarına nazaran bu istiklâ-

lin vatan istiklâline taalluk eden hâdiselerde müseccel vatan hainlerinin tahliye ve beraetlerinde TBMM alakasız kalamaz. Bu hususta ne düşünüyorsunuz?

6 — Tadil edilen Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddeleri ne safhadadır?

Müstaceliyetle Meclis heyeti umumiyesine gelmesi hususunda ne düşünüyorsunuz?» (*Vatan*, 1.7.1951)

Şevket Mocan, biricik kızı, solcu bir gençle evlendiği için çileden çıkmıştı ve mahkemelerin bazı solcu sanıklar hakkında delil bulunmadığı için tahliye ve beraat kararları vermesini bir türlü hazmedemiyor, «adliyenin istiklalini tahrip edecek siyasi nüfuz altına alınmasını» —üstü kapalı olarak— arzuluyor ve bu konuda hükümetin ne düşündüğünü öğrenmeye çalışıyordu.

Nâzım Hikmet'in kaçıışı üzerine Etem İzzet Benice «Hâdiseler - Akisler» başlıklı resimli fıkra sütununda Milli Emniyet Teşkilatını suçluyordu.'

«Nâzım Hikmet'in İstanbul'dan rahat rahat kaçmaya muvaffak olması, herşeyden evvel emniyet teşkilatımızın pek gevşek olduğuna delâlet eder. Polis ve jandarma yetmiyormuş gibi bir de Milli Emniyet teşkilatımız var sözde... Başbakanlığa bağlı olup pek geniş bir tahsisata sahip olan bu teşkilat ne iş yapar bilmeyiz. Fakat bu teşkilatın hiç olmazsa N. Hikmet gibi 1 numaralı bir komünisti olsun göz altında bulundurması icab etmez miydi? Bu ne gaflettir ki ancak Bükreş Radyosu Nâzım Hikmet'in orada olduğunu bildirdikten sonra bu azılı komünistin elini kolunu sallaya sallaya memleketten ayrılmış bulunduğunu öğrenebiliyoruz. Ve ne şekilde kaçtığı hakkında da en ufak bir ipucu elde edemiyoruz.»

BEN imzası ile yazan Benice fıkrasını «milli emniyet teşkilatına ne lüzum var» diye sona erdiriyordu. (*Son Telgraf*, 2.7.1951) Nâzım'ın nasıl kaçtığı sorununu eski

Moskova basın ataşesi Memduh Tezel, kendine göre şöyle çözümlüyordu:

«Nâzım Hikmet akşam saat sekizde girdiği Kadıköy'deki evinden daha o gece kayboluyor ve bir gün sonra da komünist Romanya'da meydana çıkıyor! Bu ne sırdır, bu ne keramet diyeceksiniz! Gayet basit. Nâzım Hikmet daha o gece, Kadıköy'deki evinden alınarak, çok emin bir vasıta ile Şile civarında ve deniz kenarında, evvelden tesbit edilmiş bulunan hâli bir yere götürülmüş ya otomobilin fenerleri veyahut da bir el feneri birkaç defa yakılmak suretiyle denize işaret verilmiş, oralarda nöbet bekleyen bir denizaltıdan çıkarılan bir kauçuk sandalla, Nâzım Hikmet denizaltıya alınmış ve Türkiye'den kaçırılmıştır. Mesele bundan ibarettir.»

Bir film senaryosu gibi düzenlenen mantık sonucundan Memduh Tezel'in kendisi de emin olmamış ki yazısına şöyle devam etme gereği duymuştu:

«Denizaltı ile olmayıp, bir Sovyet veya peyk memleket gemisi ile de kaçırılmış olabilir. Fakat Şile açıklarında bir geminin geceyarısı deniz ortasında durup beklemesi, gemiye karadan bir sandalın yanaşması, nazarı dikkati celbedebileceği için, bu işin bir denizaltı ile yapılmış olması çok daha muhtemeldir.

Nâzım Hikmet'in deniz kenarında evvelden tespit edilmiş bulunan hâli noktaya çok emin bir vasıta ile gitmiş olması şarttır. Aksi takdirde hem hâdis ve hem de o gizli nokta açığa vurulabilir. Bu vasıta, İstanbul'daki komünist teşkilatının gizli bir vasıtası da olabilir, sahte plaka takmış ve İstanbul'daki Sovyet Başkonsololuğu'na ait bir vasıta da olabilir. İkinci ihtimal çok daha akla yakındır. Fakat Nâzım Hikmet'in deniz kenarında bekleyeceği nokta, muhakkak surette İstanbul'daki Sovyet Konsoloslugu memurları tarafından evvel-

den tespit edilmiş, işaretlenmiş ve Sovyet makamlarına haber verilmiş bir noktadır. Bunun başka türlü olmasına imkân ve ihtimal yoktur.»

Memduh Tezel bu müthiş yorumunu yazdıktan sonra «Sözün Kısası» diyerek kesin inancını bir de şöyle açıklıyordu:

«Nâzım Hikmet, Türkiye'deki Sovyet diplomatları ve Sovyet hükümetine ait resmi bir vasıta ile Türkiye'den Sovyet Rusya'ya kaçırılmıştır. Bazı kimseler belki de onun kominform ajanları tarafından kaçırılmış olduğunu iddia edebilirler. Kominform, Sovyet hükümetinin elinde basit bir âletten başka bir şey değildir. O ancak, Sovyet hükümetinin direktifleriyle hareket edebilen bir müessesedir. O, kendi başına hiçbir şey yapmak salahiyetini haiz değildir. Bundan dolayı da, Sovyet nüfuzu altındaki bir memlekete herhangi bir kimse, ancak Sovyet makamlarının yardımı ile firar edebilir. Bu artık bütün dünyaca bilinen bir hakikattir.» (*Cumhuriyet*, 4.7.1951)

Böylece Memduh Tezel, Kominform ajanlarının kaçırdığı savlarını da açıklığa kavuşturmuş olmanın rahatlığıyla Sovyet diplomatlarının memleketimizin hükümlerlik haklarını çiğnedikleri sonucuna vararak önerilerde bulunuyordu.

O günlerde Paris basını Nâzım Hikmet'in Transilvanya Vapuru ile İstanbul'dan Köstence'ye kaçtığını yazıyorlardı. Transilvanya Vapuru 17 haziran 1951 günü ikindiden sonra Boğaziçi'nden süzülerek Karadeniz'e açılmıştı. Fakat İstanbul basını bu yayınları «zabıta tahkikatını bozmak için yapılmış» sayıyor ve yeni savlara sütunlarında yer veriyorlardı. *Gece Postası*'na göre: «Şayanı dikkat bir ihbar önemle inceleniyor»du. Birişi şu ihbarda bulunmuştu: «Kızıl şair N. Hikmet'i giz-

li Bulgar teşkilatı ajanları kaçırdı!» Zira Nâzım'la Bursa Cezaevi'nde birlikte yatan birisi bir ihbar mektubu göndermişti. Bu mektupta yer alan sav gazetede şöyle yazılmıştı:

«Kızıl şair balıkçı kıyafetindeki iki Bulgar'la birlikte Beykoz'da bir balıkçı kayığına binmiştir. Bu kayık Gemlik'ten getirilmiştir. 7 metre uzunluğundadır. Kayığa bir motor takılmıştır. Nâzım Hikmet'le balıkçı kıyafetindeki Bulgarlar kayığa bindikten sonra motoru çalıştırmak istemişler fakat muvaffak olamamışlardır. Bunun üzerine kürekle gitmişlerdir. Sonra da bir yelken gemisinin arkasına bağlanmışlar ve Boğaz'dan öyle çıkmışlardır.

Nâzım Hikmet'e (Sarıyerli F...) adında bir kadınla erkek kardeşi (M...) yardım etmiştir. Beykoz'da Çiftelikahveler'in önünde 7 metrelik balıkçı kayığına binmeden önce Nâzım Hikmet'e yardım edenler Kartal'a geçmiş ve (F...) Yalova'ya geçerek Gemlik'e gitmiştir. Komünist olan bu kadın 15 temmuzda şehrimize döneceğini ve Edirnekapı'da Çukurbostan Mahallesi'nde bir evde kalacağını söyleyerek mektup sahibine orada randevu vermiştir.

(F...) 'nin kardeşi (M...) 4 temmuzda Gemlik'e giderek kayığı temin etmiş ve bu müddet zarfında orada Kürt (H...) 'nin evinde misafir kalmıştır. Mevzuu bahis kızıl kadın:

'Şayet 15 temmuzda Edirnekapı'da buluşamazsak gelip beni Gemlik'te Boşacı Kürt H. 'nin evinde bulursun!... Onu Gemlik'te herkes tanır.' demiştir.

İhbarı yazan şahıs mektubuna şu şayanı dikkat cümleyi de ilave etmiştir:

Bunlar gizli Bulgar teşkilatının ajanlarıdır. Beykoz'dan Kartal'a dönerken komünist kadın bana açıldı,

tekmil sırlarını söyledi. Ben bir mahkum olarak bunları bildirmekle vatanıma karşı vazifemi yapıyorum.» (*Gece Postası*, 10.7.1951)

Bu şahsın Emniyet Müdürlüğüne de gönderdiği mektup incelenmişti. İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Aygün basına şu demeci vererek ihbar mektuplarının niteliğini açıkladı:

«Son zamanlarda Nâzım Hikmet'in kaçıışı ve yardım ettikleri iddia edilen kimseler hakkında bazı şahıslardan imzalı imzasız olmak üzere 50'ye yakın ihbar mektupları almış bulunuyoruz.

Yapılan tahkikat maalesef bunların asılsız olduğunu açıklamıştır. Gönderdiği bir mektupla Nâzım Hikmet'in hapishane arkadaşı olduğunu söyleyerek kaçışını açıklayan meçhul şahsın bize gönderilmiş ona yakın mektubu vardır. Gösterdiği adresler yanlış olduğu gibi bulduğumuz bazı kimseler de muhitlerinde dürüst ve namuslu tanınanlardır. Sonra bu şahıs bazen göçmen ve bazen de Nâzım'ın hapishane arkadaşı olduğunu söyleyerek değişik ifadelerde bulunmaktadır. Kanaatimizce bu ifşaat, kin ve garez yüzünden yapılmaktadır. Tahkikata devam ediyoruz.» (*Yeni Sabah*, 11.7.1951)

Araştırma hiçbir sonuç vermedi. Beş hafta kadar sonra Milliyetçiler Derneği Ankara'da Nâzım Hikmet'in kaçması nedeniyle, onun affı için çalışanları suçlayan bir toplantı düzenledi. *Yeni İstanbul*, bu olayı şöyle duyurdu:

«Milliyetçiler Derneği ismi altında Millet Partisi elemanlarından olduğu tahmin edilen bir grup bugün öğleden sonra (28 temmuz 1951) Halkevi salonunda Nâzım Hikmet'in Rusya'ya kaçmış olmasından dolayı Nâzım Hikmet'in affını talep etmiş ve desteklemiş olanlar aleyhinde bir kapalı salon toplantısı tertip etmişlerdir.

600 kadar şahsın iştirak ettiği bu toplantıda, güya komünizmi ve komünistleri tel'in maksadıyla konuşmalar yapılmışsa da gayeden tamamen uzaklaşarak iş politikaya dökülmüş ve memleketin birçok güzide münevver insanları töhmet altında bırakılarak ağır hakaretlere uğratılmışlardır. Tamamiyle siyasi bir mahiyet arzelen konuşmaları yapanlardan birinin eski Milli Eğitim Bakanlığı memurlarından oluşu bilhassa hayreti betmiştir. Evvela Dernek Başkanı bir konuşma ile toplantıyı açmış ve müteakiben 5 kişi uzun konuşmalar yapmıştır. Bundan sonra güya Türkiye'de komünistleri himaye ettikleri iddiasıyla hazırlanan 185 kişilik bir liste okunmuştur. Bu listede gazetemizin sahip ve işmuharrirleri dahil olmak üzere İstanbul matbuatının bütün başyazarları, tanınmış fıkra muharrirleri, bazı neşriyat müdürleri ve istihbarat kadrosunda çalışanların isimleri bulunmakta idi. Ankara gazetelerinden Ulus ve Zafer'in başyazarları ile sabık Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ve bir kısım milletvekilleri de listede mevcuttu. İstanbul ve Ankara üniversitesi profesörlerinden bazıları, tanınmış birkaç doktor, İstanbul Şehir Tiyatrosu ve Devlet Konservatuvarı sanatkarlarından bir kısmı, bestekâr ve sosyolistlerimizden bazıları, tanınmış fikir ve sanat adamlarından birkaç isim de komünistleri himaye ile suçlandırılarak töhmet altında bırakılmıştır. İsimler okundukça salonda bulunanlar büyük gürültüler çıkararak 'Kahrolsunlar', 'Alçaklar', 'Namussuzlar' gibi galiz küfürler savurarak nâralar atmışlardır. Toplantıyı başından sonuna kadar takip eden Emniyet Birinci Şube Müdürü ve arkadaşları tamamen hareketsiz kalmışlardır. Hâdise şehirde büyük bir nefretle karşılanmıştır.

Bu listede bahsedilen isimlerden bazıları:

Ahmet Emin Yalman, Adnan Adıvar, Halide Edip Adıvar, Nadir Nadi, Vâlâ Nurettin, Yaşar Nabi, Mazhar Osman Usman, Enis Tahsin Til, Ömer Rıza Doğrul, Sinan Korle, Melih Yener, Sabahattin Eyüboğlu, Refik Halid Karay, Selim Ragıp Emeç, Mümtaz Faik Fenik, Neyzen Tevfik, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, Sıddık Sami Onar, Ali Naci Karacan, Burhan Arpad, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Abdülbaki Gölpınarlı, İbrahim Çallı, Refik Fersan, Nurullah Ataç, Behçet Konay, Bülent Nuri Esen, Hamit Şevket İnce, Refik Şevket İnce, Vasfi Raşid Seviğ, Oktay Rıfat, Falih Rıfkı Atay, Cavit Yamaç.»
(29 temmuz 1951, sayı 605, *Yeni İstanbul*)

Nâzım'ı Refik Erduran kaçırmıştı. Günlerce tartışılmış ve günlerce sonra Nâzım kararını vermişti. En güvenilir şahıs Refik'ti. Onunla kaçacaktı.

Türk sınırını kolaylıkla geçmişlerdi. Benzinleri bittiği sırada bir gemi onları gördü. Gemicilere durumunu anlattı. Saatler geçti. Sonuç alınamadı. Umudu kestikleri bir anda yanıt geldi. Nâzım ve Refik gemiye alınacaktı...

Ne yazık ki Nâzım'ın beklediği olmadı. Refik İstanbul'a döndü ve normal yaşamını sürdürdü.

XVII. NÂZIM'IN SUSTUĞU AN

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut
merdivenlerse daracak.

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olacak,
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,
belki ıslak asfaltıyla yağmur.

Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki gibi.

Kamyona, yerli gelenekle, yüzüm açık yükleneceksem,
bir şey damlıyabilir alnıma bir güvercinden: uğurdur.
Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma,
meraklıdır ölümlere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz kadar.
Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepinize...

1963'e uzun ve sürekli yolculuklarla girmişti Nâzım Hikmet. İçi kupkuru idi sanki. Ülke özlemi yiyip bitiriyordu büyük Usta'yı. Bir şeyler yapmak, bir şeyler yazmak istiyordu ama, kararsızdı. Ne yazmalıydı? Ama işte şunları yazıyordu 1962'ye girerken:

Birşeyler yazmalıyım

Birşeyler yazmalıyım yüzde yüz yalansız

Birşeyler yazmalıyım

hiç bir şeyi önceden düşünmeden

cıgaramın dumanı
yoktur yarin imanı
bir şeyler yazmalıyım
masamın üstünde gördüklerimi değil
parmaklarımı değil
bir şeyler yazmalıyım
içimde bir şeyleri yakalayarak
kova salıp içimdeki kuyuya su çekmeliyim

1962 yılbaşını Tallin'de Vera ile bol sevgili bir yaşam içinde geçirirken bile ölüm, Nâzım'ın belleğinde canlılığını sürdürüyordu. Yılbaşı ağacı başlıklı şiirinde şu dizeler de vardı:

Bütün yılbaşı ağaçlarına bütün ağaçlara bütün
balkonlara pencerelere çivilere hasretlere astım kırmızı
sırça topu seni içine koyup
bağışla beni öleceğim seni bırakıp orda
Estonya en küçük sosyalist devleti...

.....

Yılbaşı ağacı karlı bir meydanda Estonya türküleri
söylüyor

telli pullu upuzun yılbaşı ağacı
bağışla beni öleceğim seni bırakıp içinde sırça topun
bu dünyada birşey yaşıyor eşi emsali görülmedik
bir şey benden başka hiç kimse farkında değil onun
belki bir bitki bir hayvan bir söz bir maden bir ışın
bir mutluluk belki

belki bir yıldızdan düşmüş
bu dünyada bir şey yaşıyor senin için yaşıyor ama
sen farkında değilsin onun

öleceğim bağışla beni öleceğim ve sen kırmızı sırça
topu parçalayıp çıkacaksın içinden ve ineceksin karlı bir
meydana.

Ölüm, Nâzım'ı tedirgin etti. Paris'te iken Abidin ve Güzin Dino'lara Vera ile birlikte koşmaca oynamayı öneriyor, sonra da:

«Dört açalım dünyaya güneşle poyrazla dolu göz-
lerimizi ve kahrolası kör ebe yakalayamasın bizi, koş-
maca oynıyalım Güzin'ciğim» diyordu. Roma'ya gidi-
yor, «içtim bütün çeşmelerinden Roma şehrinin» diyor-
du. 1962'nin 28 martında Prag - Berlin trenindeydi ve
neleri sevdiğini bir bir anımsıyordu. Ve kendi kendine
soruyordu:

Ama neden birden bire keşfettim bu sevdaları
Prag - Berlin treninde yanında pencerenin
altıncı cıgaramı yaktığımdan mı
bir teki ölümdür benim için
Moskova'da kalan birini düşündüğümünden mi
geberesiye
saçları saman sarısı kirpikleri mavi.

Vera'yı düşünmeden geçmeyen 1962 günlerinde ken-
disi de ölüm düşüncesine fazlaca kapıldığını anlamıştı.
Onun için 24 Mayıs 1962'de rahat rahat şunları yazdı:

Ölüm düşüncesinden soyundum
giyindim haziran yapraklarını bulvarların
Mayısinkiler ne de olsa fazlaca gençti benim için
bütün bir yaz bekliyor beni bir şehir yazı kızgın
taşları asfaltıyla
buzlu gazozu dondurması terli sinema salonları iri
sesli taşra aktörleriyle

Ne var ki Nâzım, yaşamını, yüreğini taşıyamıyordu
artık. Yorulmuştu. Bunu o kadar iyi biliyor, o kadar ra-
hatlıkla söyleyebiliyordu ki, 31 Mayıs 1962'de Moskova'
da şu dokuz dizeyi yazdı:

Yorulдум ağırılığımı taşımaktan
ellerimden yorulдум
gözlerimden gölgemden
sözlerim yangınlardı
kuyulardı sözlerim
bir gün gelecek ansızın gelecek bir gün
ayak izlerimin ağırılığını duyacaksın içinde
uzaklaşan ayak izlerimin
ve hepsinden dayanılmazı bu ağırılık olacak.
Nâzım Hikmet aynı gün şu karamsar kıtayı yazdı:
Fasulya gibi yaşıyorum son zamanlarda
kuru fasulya gibi
kuru fasulyanın pilâkisi yapılır
benden o da yapılmaz.

Büyük şair 12 ocak 1963'te kendi kendine, kendi durumunu ilan ediyordu sanki: Kocalmağa alışıyorum, diyordu. Bunu şiir olarak şöyle anlattı:

Kocalmağa alışıyorum dünyanın en zor zanaatına
kapıları çalmağa son kere,
durup durmadan ayrılığa.
Saatlar, akarsınız, akarsınız, akarsınız...
Anlamağa çalışıyorum inanmayı yitirmenin
pahasına,
Bir söz söyleyecektim sana söyleyemedim.
Dünyamda sabahleyin aç karına içilen cigaranın
tadı,
Ölüm kendinden önce bana yalnızlığını yolladı.
Kıskanıyorum öylelerini kocaldıklarının farkında
bile değiller,
öylesine başlarından aşkın işleri.

Nâzım, kocaldığının ayırında olduğu halde uzun

yolculuklardan geri kalmıyor ve ne yazık, birbiri üstüne sigara da içiyordu. Şubat 1963'te Tanganika'ya uçtu. Karlı Ukrayna ovalarının üstünden uçarken Vera'ya:

«Beni geçirme» dediğini anımsıyordu. Ama ne çok istiyordu Vera'nın kendisini geçirmesini... Uçak Karadeniz üzerinde 8000 metre yüksekten uçarken yine Vera'yı anımsadı. Bir yıl önce de Varşova - Roma - Paris üstünden Kahire'ye uçmuşlardı. Yanında bulunan Ekber Babayef'e anılarını anlatıp durdu. Gece Kahire'den havalandılar. Hortum Alanı'na sabah aydınlığında indiler. Dar es Selâm'a indikleri zaman Nâzım Hikmet:

«İlk Moskova uçağı ve ilk İstanbullu şimdi buraya ayak bastı,» diyordu.

Dar es Selâm Tanganika'nın başkentiydi. Tanganika'dan Moskova'ya döndükten az sonra Berlin'e gitti. 8 mart 1963'te Berlin günlük güneşlikti. 12 martta Moskova'da olacağını telefonla Vera Tulyakova'sına bildirdi. Az sonra kavuşacaktı. Ama bütün mutluluğuna karşın ölüm aklından çıkmıyordu. Nisan başlarında Cenaze Merasimi'ni düşünerek bu XVII. bölümün başında verdiğimiz şiiri yazdı, içi burkula burkula, gözlerine yaş dola dola.

4 haziran 1963 günlü gazeteler AP ve AA'nın verdiği bir haberi okuyanlardan pek çoğu içlerinden bir şeyin koptuğunu, yüreklerine bir ateşin düştüğünü hemen duyuverdiler. Kiminin iki gözü iki çeşme, kiminin göz pınarları bir anda kupkuru. 3 haziran 1963 sabahı gülen mavi gözleri bir daha açılmamacasına kapanmıştı büyük Usta'nın.

«Nâzım Hikmet Ran Moskova'da Öldü.

On iki yıl önce Türkiye'den Rusya'ya kaçan şairin kalp sektesinden öldüğünü Tass Ajansı açıkladı.

1951 yılında Rusya'ya kaçan şair Nâzım Hikmet

Ran, Moskova'da ölmüştür. Haberi veren 'Tass' Ajansı, 62 yaşındaki şairin kalp sektesinden öldüğünü bildirmiştir.

İstanbul'da 1902 yılında doğan Nâzım Hikmet Ran. Hamburg Şehbenderliği ve Matbuat Umum Müdürlüğü memurlarından Hikmet Nâzım Bey'in oğludur. Nâzım Hikmet önce Bahriye mektebinde okumuş, tahsil sırasında henüz 17 yaşında iken şiir yazmaya başlamıştır. Birinci Cihan Harbi'nde milli harekete katılmış ve bu yüzden assubay olarak hizmet ettiği deniz kuvvetlerinden atılmıştır.

Bundan sonra kendisi işgal kuvvetleri aleyhinde şiirler yazmış, Anadolu'yu dolaşmış ve komünist ideolojisini benimseyerek Moskova'ya gitmiştir. Moskova'da 'Şark İşçileri Komünist Üniversitesi'nde okuyan Nâzım Hikmet, Türkiye'ye döndükten sonra kanun dışı edilen komünizm faaliyetlerine girişmiş ve bu yüzden 15 yıl hapse mahkum olmuştur. Fakat şair o zaman Rusya'ya kaçmış ve 1928'de tekrar İstanbul'a gelmiştir. Şair, bundan sonra '835 Satır', 'Varan 3', 'Jokond ve Si-Ya-u', 'Benerci Niçin Kendini Öldürdü', 'Gece Gelen Telgraf' adlı serbest vezinli şiir kitapları ile 'Kafatası' ve 'Unutulan Adam' piyeslerini yazmıştır. Birçok dergilerde de takma adlarla yazılar yayınlamıştır. Aşırı solcu olarak faaliyetine devam eden Nâzım Hikmet bu sefer askeri şahısları isyana teşvikten dolayı Askeri Mahkemece tekrar hapse mahkum edilmiş, 14 yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1950'de çıkarılan Af Kanunu'ndan istifade ederek serbest bırakılmıştır.

Nâzım Hikmet 1 yıl sonra bir motor kiralayarak Karadeniz'e açılmış ve bir yabancı gemiye binerek Rusya'ya kaçmıştır. Bundan sonra Polonya vatandaşlığına geçen Nâzım Hikmet, Rusya ve diğer komünist memle-

ketlerinde yaşamış ve birçok ülkeleri gezerek şiir yazmaya devam etmiştir.»

Hürriyet, Haber Ajansı'nın verdiği haberi yayınlar-ken Nâzım'ın 1900 yılında Selanik'te doğduğunu, 63 ya-şında kalpten öldüğünü bildiriyordu. Ayrıca Deniz Harb-okulu'ndan menfi hareketlerinden dolayı ikinci sınıf-ıtan kovulduğunu savlıyordu. 1951 yılı haziran ayında Sarayburnu açıklarında bindiği bir Rumen gemisi ile Rusya'ya kaçtığını yazıyor ve aynı yıl Stalin Barış Mü-kâfatını kazandığını bildiriyordu.

Ulunay ise, Takvimden Bir Yaprak sütununda Nâ-zım'ın ölümünü şüphe ile karşılıyor ve şu satırları ya-zıyordu:

«Nâzım kalp sektesinden mi öldü? Yoksa...

Malum a... Berikilerin hiç şakası yoktur. Birinden ümit ettiklerini bulamayınca bir 'atlayış'la işi halledi-veriyorlar. Kimbilir? Nâzım, Hikmet'te de dalaletten hi-dayete doğru bir meyil mi gördüler?... Çünkü daha öle-cek yaşta değildi.» (*Milliyet*, 5 Haziran 1963)

Cevdet Perin ise, Nâzım Hikmet'in hazin âkibeti baş-lıklı fıkrasında intihar ettiğini bir olasılık olarak ileri sürüyordu. Cevdet Perin fıkrasında şunları yazıyordu:

«Nâzım Hikmet Rusya'da büyük bir hayal sukutu-na uğramıştır. O kadar ki, pişmanlık sonunda, Sovyet liderlerinin korktukları herhangi bir harekette bulunur diye, onu Budapeşte Üniversitesi'ndeki Türkoloji şube-sinde ders vermekle görevlendirdiler ve devamlı nezaret altında bulundurdular.

İşte, Nâzım Hikmet'in asıl dramı bundan sonra başlamıştır. Bir taraftan karaciğerindeki ır, diğer ta-raftan kafasını kemiren düşünceler ve nihayet daya-nılmaz bir pişmanlık duygusu içinde ölmüştür. Kimbi-lir belki de başarılı bir taklitçi olduğu Sovyet Şairi Ma-

yakovski gibi intihar etmiştir! Her ne olursa olsun, bu hazin bir âkibettir ve bu âkibet sadece Nâzım Hikmet'in değil bir ideolojiye körü körüne bağlanıp da günün birinde hayal sukutuna uğrayan daha pek çok sanatçının ve yazarın dramıdır.» (*Haber*, 7 haziran 1963)

Oysa Nâzım ne intihar etti, ne de öldürüldü. Son derece itibarlı bir yaşam sürdü, daima el üstünde tutuldu ve kendisi şiirleriyle hiç bir pişmanlık duymadığını da dünyaya ilan etti. Ulunay'ın yazdığı gibi «daha ölecek yaşta değildi» ama 1952'de, ölümünden on bir yıl önce çok şiddetli bir enfarktüs geçirmişti. Ha öldü, ha ölecek, deniyordu. Nâzım da dört ay sırt üstü hastahane yatmış ve adeta ölümü beklemişti. M. Zekeriya Sertel'in de yazdığı gibi Pekin'de kalp krizi geçirdiği için hemen bir uçakla Moskova'ya gönderilmiş ve hastahane yatırılmıştı. «Sararmış, solmuş, yıkılmış bir hali vardı. Güç halle yürüyordu.» (*Mavi Gözlü Dev*, s. 330) Nâzım, bu krizi atlatacağını sanmıyordu. Bu durum karşısında da:

«Ben üzgün değilim, fakat realist olmak gerek, dünyaya kazık dikecek değiliz ya,» diyordu. (*age*, s. 331) Sertel'in deyiimiyle «en canlı, en sağlam görüldüğü günlerde ansızın aramızdan ayrıldı.»

Bir sabah erken kalkmış, sokak kapısını açıp bırakılan gazeteleri almak istemiş, o anda gelen bir kalp krizi ile sarsılmış ve kalp durmasından ayakta ölmüştü. (3 haziran 1963 pazartesi, sabah saat 06.00).

Aziz Nesin, Moskova'da incelemeler yaptıktan sonra, Nâzım'ın bu susuş anını şöyle anlatır:

«3 haziran 1963 pazartesi... Nâzım Hikmet saat 6'da uyandı. Her zamanki gibi odasından çıktı. Koridordan geçti. Sokak kapısının önce zincirini, sonra kilidini açacak, elini dışarı uzatıp, gazeteleri alacaktı.

Ama zincire eli uzanırken düştü, sırtı duvara dayalı, elbise askısının dibine yıkıldı. Askıda paltolar ve pardesüler asılı idi. Vücut, asılı paltoların, mantoların arkasında kalmış, bunların altından yalnız iki çıplak bacak görünüyordu.

Vera, her sabah Nâzım Hikmet'in kalktığını, koridorda dolaştığını, kapıyı açıp gazeteleri aldığını, sonra mutfakta çay pişirdiğini, yatağında yarı uykulu bir halde duyardı. Çünkü Nâzım Hikmet, Vera'yı uyandırmamak için ne kadar dikkat ederse, o kadar çok gürültü çıkarıyor, bir yere çarpıyor, ya bardağı, ya bir kaşığı elinden düşürüyordu.

O sabah da Vera koridorda tıkırtılar, ayak sesleri duymuş, ama sonradan hiçbir sesin gelmemesi merakını çekmişti. Bir türlü toparlanıp yataktan kalkamıyordu. Neden sonra yataktan kalktı. Herhalde Nâzım Hikmet, birçok sabahlar olduğu gibi, gazeteleri okurken uyuyakalmış olacaktı. Yatak odasına baktı yok. Koridora çıktı ama, loş koridorda, palto ve mantoların etekleri altından uzanmış iki çıplak bacağı göremedi. Mutfığa baktı, yok. O zaman sokak kapısına yürüdü ve genç kadın iki çıplak bacağı gördü. Vera dehşet ve korku içinde önce arkadaşısı Tosya 'Antona'ya telefon etti. Tosya, nikâhlarındaki tek tanıktı.

— Ben Kremlin Hastahanesi'ne telefon ediyorum, sen de hemen Bölge Hastahanesi'ne telefon et!

Kremlin Hastahanesi, Nâzım Hikmet'in daha önce altı ay yattığı ve tedavi görmekte olduğu hastahaneydi.

Vera daha sonra Ekber Babayev'e telefon etti. 15 dakika sonra Bölge Hastahanesi'nden, 45 dakika sonra da Kremlin Hastahanesi'nden cankurtaran arabası ile doktorlar geldi. Ama artık herşey bitmişti.

Ceset morga kaldırıldı. Varşova'da bulunan Münevver'e telefon edildi ve cenazenin 5 haziran günü kaldırılacağı söylendi.

5 haziran sabahı Nâzım Hikmet'in nâşı, Moskova Yazarlar Birliği'ne getirildi. On gün, on iki bin kişi Nâzım Hikmet'i son defa görebilmek için Yazarlar Birliği'ne doluştu. Yüzü sakın ve tatlı idi, gülümsüyordu. Tıraş olmaya ve takma dişlerini takmaya vakit bulamamıştı.

Saat 17'de Nâzım Hikmet'in oğlu Memet ve anesi Münevver, Varşova'dan gelmişlerdi. Yazarlar Birliği'nde yapılan toplantıda Simenof, Azerbaycanlı Şair Resul Rıza ve Nâzım Hikmet'in piyeslerini Almanca'ya çeviren yazar ve daha iki kişi konuştu.

Memet babasını son defa gördü, zaten o kadar az görmüştü ki babasını... Memet ağlamıyordu. Saat 18'de cenaze kaldırıldı. Sağda Memet'le Münevver, solda Vera yürüyordu.

Ünlü sanatçıların gömüldüğü mezarlıkta ayrılan yerine getirildi cenaze. Orada Boris Belerey konuştu. Slovisky, Nâzım Hikmet'in otobiyografi şiirini okudu. Büyük şairimizi toprak örtmüştü artık.» (*Yeni Tanın*, 9 Eylül 1965)

—BİTTİ—

Bu yapıt, Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı'nın 6. ve son cildir. Bu son ciltte ana başlıklarıyla; Nâzım'ın ceza evinde intihar girişimi, kalp krizi geçirmesi ve rahatsızlıkları, Piraye Hanımdan boşanıp Münevver Hanımla evlenmesi, iki kez giriştiği açlık grevi, geniş bir aydınlar kitlesinin yurt içinde ve dışında Nâzım'ın affı için verdiği mücadele, Nâzım'ın affı, yurt dışına kaçışı ve bir daha açılmamacasına mavi gözlerini çok sevdiği dünyaya kapaması anlatılmaktadır.

YALÇIN YAYINLARI

Kemal Sülker'in... "Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı" bir roman gibi akıcı, sürükleyici... Bir başladın mı elinden bırakamıyorsun. Büyük bir şairin iç-dış dünyasında geziyorsun. Sülker'in objektifi, bizi doğumundan ölümüne varıncaya kadar büyük şairin dış serüvenlerinde, iç özlemlerinde yaşıtıyor...

Bütün bu gözlemler, anılar sağlam belgelere, tanıklıklara dayandığı için okuru daha çok etkiliyor.

OKTAY AKBAL, CUMHURİYET

Kemal Sülker'in, Nâzım'ın yaşamına ilişkin kitapları gazeteci ustalığıyla kaleme alınmış; rahatça okunan; ama dilimizin en büyük şairinin hayatını anlatırken yakın tarihimizin renklerini de gözler önüne seren bir dizi oluşturuyor.

ILHAN SELÇUK, CUMHURİYET

Ankara'daki Harbiye, İstanbul'daki Bahriye mahkemelerinde yargılanan Nâzım Hikmet toplam 28 yıla mahkûm oldu. Böylece askerî mahkemenin siyasal adaleti belli. Nâzım'ın suçu neydi? Bir Harp Okulu öğrencisi ile konuşmak...

... Bu mahkemelerin öyküsü, Kemal Sülker'in "Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı" adlı kitabında ayrıntıları ile görülür.

MEHMED KEMAL, CUMHURİYET

KAPAK : AYLA DÜNDAR

2. BASIM

ISBN: 975-488-002-6 (Tk)
ISBN: 975-488-013-1 (6C)

9 789754 880137